

เอกสารประกอบการเรียนพระวินัยปิฎก มหาวรรค

มหาขันธกะ ๑

เรื่องย่อ อุตถโยชนา อรรถกถา บทกิริยาภิกตฺถ์และอาชยาต

พระไตรปิฎกศึกษา เพื่อมวลมนุษยชาติ

พระเมธีวชิรโสภณ (ประนอม ธมมาลังกาโร)
ศาสนธรรมาจริยะ, พระอาจารย์ผู้สอน

ติปิฎกสิกขาลัย

ติปิฎกสิกขาลัย สถาบันพระบาฬีโพธิยาลัยวัดจากแดง
อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

เอกสารประกอบการเรียนพระวินัยปิฎก มหาวรรค

มหาขันธกะ ๑

เรื่องย่อ อัตถโยชนา อรรธกถา บทกิริยาภิตกัและอาชยาต

พระไตรปิฎกศึกษา เพื่อมวลมนุษยชาติ

พระเมธีวชิรโสภณ (ประนอม ธมฺมาลงกาโร)

สาสนธรรมาจริยะ, พระอาจารย์ผู้สอน

ตีพิมพ์ลิขสิทธิ์ สถาบันพระบาฬีโพธิยาลัยวัดจากแดง

ต.ทรงคนอง อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ

เอกสารประกอบการเรียนพระวินัยปิฎก มหาวรรค

มหำขันธกะ ๑

เรียบเรียง : พระเมธีวชิรโสภณ (ประนอม ธมฺมาลงกาโร)
สาสนธรรมาจริยะ, พระอาจารย์ผู้สอน, เจ้าอาวาสและอาจารย์ใหญ่
ติปิฎกสิกขาลัย สถาบันพระบาฬีโพธิยาลัยวัดจากแดง

ISBN : 978-616-582-605-1

จัดพิมพ์โดย : ติปิฎกสิกขาลัย สถาบันพระบาฬีโพธิยาลัยวัดจากแดง
๑๖ หมู่ ๖ ถนนเพชรหิรัญ ซอยเพชรหิรัญ ๑๐ ตำบลทรงคนอง
อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ๑๐๑๓๐
โทรศัพท์ ๐๒-๔๕๔-๑๑๒๒

เจ้าภาพจัดพิมพ์ : ๑. กลุ่มวิสุทธิมรรค
๒. กลุ่มนักเรียนบาลีวัดจากแดง

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : มิถุนายน ๒๕๖๔ จำนวนพิมพ์ ๒,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์
ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด
๒๓ ซอย ๖ หมู่บ้านสวนแหลมทอง ๒ ถนนพัฒนาการ
ซอย ๒๘ แขวงสวนหลวง เขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๕๐
โทร. ๐-๒๗๕๐-๗๗๓๒ โทรสาร ๐-๒๗๕๐-๗๖๓๒
Website: www.petandhome.co.th
Email: petandhome@gmail.com

คำนำ

ปัจจุบันนี้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยกำลังประสบปัญหาที่สำคัญประการหนึ่ง คือชาวพุทธแตกความสามัคคี เนื่องจากมีเจ้าสำนักลัทธิ อาจารย์ต่าง ๆ เกิดขึ้น บางสำนักที่ไม่มีความเข้าใจที่ถูกต้อง ก็ตัดต่อพุทธวจนะในพระไตรปิฎกตามใจตน แล้วเผยแพร่คำสอนที่วิปริตผิดพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อปัญหาขยายเป็นวงกว้างก็แก้ไขได้ยาก เพราะเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ จึงส่งผลให้ชาวพุทธเกิดความแตกแยกมากขึ้น

แท้จริงแล้ว การแก้ปัญหาดังกล่าวต้องแก้ที่ต้นเหตุ ต้องมีการปฏิรูปเชิงบวก คือการส่งเสริมให้มีการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างถูกต้อง เป็นมาตรฐาน เรียกว่า **“พระไตรปิฎกศึกษา”** และมีการพัฒนาระบบการเรียนรู้ให้ชาวพุทธเข้าถึงได้ง่าย

พระไตรปิฎก เป็นที่รวบรวมและรักษาคำสอนของพระบรมพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นองค์แทนพระบรมศาสดา เป็นคำสอนที่พระสงฆ์ได้ทำการสังคายนา และได้รับมติรับรองอย่างเป็นทางการ กล่าวได้ว่า **“พระไตรปิฎกคือสิ่งแทนพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์”** นั่นเอง

เพราะฉะนั้น พระไตรปิฎกจึงเป็นสิ่งประเสริฐสูงสุดที่ชาวพุทธทุกคนต้องรักษาธำรงไว้ให้มั่นคง ด้วยการตั้งใจศึกษาอย่างถูกต้องและจริงจัง อันจะส่งผลให้ปฏิบัติได้ถูกต้อง และปฏิเวธคือการรู้แจ้งแทงตลอดธรรมก็จะเกิดขึ้นได้ในที่สุด

“ติปิฎกสิกขาลัย สถาบันพระบาฬีโพธิยาลัยวัดจากแดง” เป็นสถาบันการศึกษาพระไตรปิฎกเพื่อมวลมนุษยชาติ จัดให้มีการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างเป็นระบบ ทั้งพระบาฬี อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และคัมภีร์สหทวิเสส เพื่อผลิตและพัฒนาผู้เชี่ยวชาญพระไตรปิฎกชั้นสูงให้มีคุณภาพ และขยายผลการศึกษาพระไตรปิฎกไปสู่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ครู อาจารย์ วิทยากร เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป ตลอดถึงนานาชาติ

เอกสารประกอบการเรียน **“มหำขันธกะ ๑”** ชุดนี้ ได้รวบรวมพระบาลีมหาขันธกะ ๑๒ เรื่อง คือ ๑) โปธิกถา ๒) อชปาลนิโครธกถา ๓) มุจลินทกถา ๔) ราชายตนกถา ๕) พรหมยาจนกถา ๖) ปญจวคคิยกถา ๗) ปพพชชากถา ๘) มารกถา ๙) ปพพชชุปสมปทาถา ๑๐) ทุตติยมารกถา ๑๑) ภททวคคิยสหยาถกถา และ ๑๒) อรุณเวลปาฎิหาริยกถา ในมหาวรรคแห่งพระวินัยปิฎกภาษาบาลี โดยแบ่งแต่ละเรื่องเป็น ๔ หัวข้อ คือ เรื่องย่อ อัตถโดยชนา อรรถกถา และบทกิริยาภิกตฺถ์และอาชยาต ทั้งนี้ เพื่อฝึกทักษะการย่อความหรือสรุปสาระสำคัญของเรื่อง ทักษะการแปลพระบาลีเป็นไทยโดยพยัญชนะและโดยอรรถ เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเนื้อหาของเรื่องอย่างถูกต้อง ตามนัยที่พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายไว้ และสามารถทรงจำบทกิริยาภิกตฺถ์และกิริยาอาชยาต สามารถผันคำคือกระจายหรือแจกรูปบทกิริยาตามหลักไวยากรณ์บาลีได้

เมื่อนักศึกษาที่ศึกษา “**มหาชั้นรกะ ๑**” ชุดนี้ ควบคู่กับสัทสังเขป (ไวยากรณ์ย่อ) จบแล้ว ลำดับต่อไปก็ศึกษาทั้งพระบาลี อรรถกถา ฎีกา เป็นต้น ควบคู่กับคัมภีร์สัททหาวิเสส เช่น ปทรูปสิทธิ-ปกรณ์ อภิธานปิฎกปา วุตโตทัย อลังการะ เป็นต้น ก็จะสามารถเข้าใจเนื้อหาแห่งพระบาลีเป็นต้น ได้อย่างถูกต้องชัดเจน

ฉะนั้น ขอให้นักศึกษาทุกท่านจงตั้งใจศึกษาอย่างจริงจัง หมั่นฝึกฝนทักษะต่าง ๆ อย่างไม่ย่อท้อ ด้วยวิธีง่าย ๆ คือ ฟังให้ชินหู ดูให้ชินตา ภาวนาให้ชินใจ หลังจากนั้น จึงค่อยอ่านให้ติดปาก ดูให้ติดตา ภาวนาให้ติดใจ และขอให้ทุกท่านจงประสบความสำเร็จในการศึกษาพระไตรปิฎกชุดนี้ทุกประการ

ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของนักศึกษาทั้งหลาย คณะผู้ร่วมจัดทำเอกสารชุดนี้ และคณะ ศรัทธาสาธุชนผู้ร่วมจัดพิมพ์ ขอให้ทุกท่านจงประสบสุขสวัสดิ์ในทุกสถานทุกเมื่อ และถึงความเจริญ รุ่งเรืองในร่มเงาแห่งบวรพระพุทธศาสนาตลอดไป เทอญ.

พระเมธีวชิรโสภณ (ประนอม ธมฺมาลงกาโร)

เจ้าอาวาสและพระอาจารย์ใหญ่

ติปิฎกสิกขาลัย สถาบันพระบาฬีโพธิยาลัยวัดจากแดง

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	๓
สารบัญ	๕
บทนำ	๖

มหาขันธกะ ๑

๑. โพธิกถา	เรื่องทรงพิจารณาปฏิจสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ คเวศน์โพธิพฤกษ์	๘
๒. อชปาลนิโครธกถา	เรื่องตรัสธรรมเหตุให้เป็นพราหมณ์ ขณะประทับ ณ คเวศน์อชปาลนิโครธ	๒๔
๓. มุจลินทกถา	เรื่องทรงเปล่งอุทานปรารภสุขขณะประทับ ณ คเวศน์มุจลินท์	๒๘
๔. ราชายตนกถา	เรื่องพบกับตปุสสะและภักติยะขณะประทับ ณ คเวศน์ราชายตนะ	๓๒
๕. พรหมยาจนกถา	เรื่องพรหมอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม	๓๘
๖. ปญจวคคียกถา	เรื่องปัญจวคคีย์	๕๑
๗. ปพพชซากถา	เรื่องยสกุลบุตรบรรพชา	๙๘
๘. มารกถา	เรื่องส่งพระอรหันต์ ๖๐ องค์ ผู้พ้นจากบ่วงมาร ออกไปประกาศ พระศาสนา	๑๒๙
๙. ปพพชูปสมปทาถา	เรื่องทรงอนุญาตให้บวชกุลบุตรด้วยไตรสรณคมน์	๑๓๓
๑๐. ทุตติยมารกถา	เรื่องการพ้นจากบ่วงมาร เรื่องที่ ๒	๑๔๒
๑๑. ภททวคคียสหายกถา	เรื่องสหายภททวคคีย์บวชเป็นภิกษุ	๑๔๕
๑๒. อรุเวลปาฏิหาริยกถา	เรื่องปาฏิหาริย์ที่ดำบลอรุเวลาและชฎิล ๓ ฟัน้อง	๑๕๑
บรรณานุกรม		๒๐๐

บทนำ

พระวินัยปิฎก ซึ่งเป็นปิฎก ๑ ในจำนวน ๓ ปิฎก ที่เรียกว่า **พระไตรปิฎก** คือ (๑) **พระวินัยปิฎก** ประมวลพระพุทธรพจน์หมวดพระวินัย (๒) **พระสุตตันตปิฎก** ประมวลพระพุทธรพจน์หมวดพระสูตร (๓) **พระอภิธรรมปิฎก** ประมวลพระพุทธรพจน์หมวดพระอภิธรรม

พระวินัยปิฎก ซึ่งประมวลพระพุทธรพจน์หมวดพระวินัย ว่าด้วยพระพุทธรบัญญัติที่ทรงวางหลักความประพฤติและมารยาทอันเป็นแบบอย่างเยี่ยงอารยชนของผู้เข้ามาบวชประพฤติพรหมจรรย์ชั้นสูงในพระพุทธศาสนา เป็นประมวลพระพุทธรดำรัสตรัสสั่งสอนเกี่ยวกับศีลหรือสิกขาบท ตลอดจนพิธีกรรมและขนบธรรมเนียมของพระสงฆ์ อันเป็นกฎระเบียบที่พระภิกษุและพระภิกษุณีต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัด นอกจากนี้ ยังได้ประมวลเหตุการณ์พุทธประวัติที่สำคัญ ๆ นับตั้งแต่แรกตรัสรู้เสวยวิมุตติสุขเป็นต้นไป พร้อมทั้งประวัติการทำสังคายนาไว้ด้วย มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์ คือ มหาวิงค์ ภิกขุณีวิงค์ มหาวรรค จุลวรรค และปริวาร

มหาวรรค มี ๒ ภาค แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๑๐ ชั้นธกะ คือ (๑) มหาวรรค ภาค ๑ มี ๔ ชั้นธกะ จัดเป็นพระวินัยปิฎก เล่ม ๔ (๒) มหาวรรค ภาค ๒ มี ๖ ชั้นธกะ จัดเป็นพระวินัยปิฎก เล่ม ๕ มหาวรรคทั้ง ๒ ภาค นั้น มีเนื้อหาว่าด้วยระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมประเพณีสงฆ์ เรียกโดยรวมว่า “อภิธมาจาริกสิกขา” ไม่ได้เป็นสิกขาบทบัญญัติ ไม่ได้มาในพระปาติโมกข์ สงฆ์ไม่ต้องยกขึ้นแสดงทุกครั้งเดือน

มหาวรรค ภาค ๑ แบ่งออกเป็น ๔ ชั้นธกะ คือ (๑) **มหาชั้นธกะ** ตอนว่าด้วยเรื่องสำคัญต่าง ๆ (๒) **อุโปสถชั้นธกะ** ตอนว่าด้วยอุโบสถ (๓) **วัสสูปนายิกชั้นธกะ** ตอนว่าด้วยวันเข้าพรรษา และ (๔) **ปวารณาชั้นธกะ** ตอนว่าด้วยปวารณา

มหาชั้นธกะ แปลว่า ตอนใหญ่ ว่าด้วยเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ครั้งปฐมโพธิกาล จนถึงมัชฌิมโพธิกาล รวม ๖๗ หัวข้อ แต่เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงปฐมโพธิกาลเป็นส่วนใหญ่

เนื้อหาเริ่มต้นด้วยเหตุการณ์ในสมัยที่ตรัสรู้ใหม่ ๆ คือทรงพิจารณาปัจจุสมุปบาท ณ ควางตันโพธิพฤกษ์ ทรงแสดงธรรมเป็นเหตุให้เป็นพราหมณ์ ณ ควางตันขอชบาลนิโครธ เป็นต้น นอกจากนี้ ก็มีเรื่องสำคัญอื่น ๆ เช่น ทรงแสดงปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตรและอนัตตลักขณสูตรโปรดภิกษุปัญจวัคคีย์ ทรงแสดงอนุปุปพิกขาและสามุกกัสมิกขธรรมเทศนาคืออริยสัจ ๔ โปรดยสะพร้อมด้วยมารดาบิดา ภรรยาและมิตรสหาย เรื่องข้อกำหนดการอุปสมบท และเนื้อหาจบลงด้วยเรื่องการลงอุกเขปนิยกรรมแก่ภิกษุเพราะไม่เห็นอาบัติ เพราะไม่ทำคินอาบัติ และเพราะไม่สละทิฏฐิบาป

มหาชั้นระกะ ๑ นี้ มีทั้งหมด ๑๒ หัวข้อ ดังนี้

๑. โพรธิกา เรื่องทรงพิจารณาปฏิจาสุมุปาทขณะประทับ ณ ควงโพธิพฤกษ์
๒. อชปาลนิโครธกา เรื่องตรัสธรรมเหตุให้เป็นพราหมณ์ ขณะประทับ ณ ควงตัน
อชปาลนิโครธ
๓. มุจลินทกา เรื่องทรงเปล่งอุทานปรารภสุขขณะประทับ ณ ควงตันมุจลินท์
๔. ราชายตนกา เรื่องพบกับตปุสสะและภัลลิกะขณะประทับ ณ ควงตันราชายตนะ
๕. พรหมยาจนกา เรื่องพรหมอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม
๖. ปญจวคคิกกา เรื่องปัญจวคคีย์
๗. ปพพชซากกา เรื่องยสกุลบุตรบรรพชา
๘. มารกา เรื่องส่งพระอรหันต์ ๖๐ องค์ ผู้พ้นจากบ่วงมาร ออกไปประกาศ
พระศาสนา
๙. ปพพชูปสมปทาภากา เรื่องทรงอนุญาตให้บวชกุลบุตรด้วยไตรสรณคมน์
๑๐. ทุตติยมารกา เรื่องการพ้นจากบ่วงมาร เรื่องที่ ๒
๑๑. ภททวคคิยสหายกวดตุ เรื่องสหายภททวคคีย์บวชเป็นภิกษุ
๑๒. อรุเวลปาฏิหาริยกา เรื่องปาฏิหาริย์ที่ตำบลดอรุเวลาและชฎิล ๓ พี่น้อง

ต่อไปนี้จะได้นำเนื้อหาเหล่านั้น มาแบ่งเป็น ๔ หัวข้อย่อย คือ (๑) เรื่องย่อ (๒) อรรถโยชนา (๓) อรรถกา และ (๔) บทกิริยาภิกตักและอาชยาต เพื่อให้นักศึกษาได้มีความรู้ความเข้าใจได้อย่างถูกต้องชัดเจน ตามลำดับ

พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑

มหาชั้นธกะ ๑

ตอนว่าด้วยเรื่องสำคัญต่าง ๆ

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธส.

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๑. โปธิกถา

เรื่องทรงพิจารณาปฏิจสงฺกุปบาทขณะประทับ ณ ควงโปธิพุกษ

เรื่องย่อ

เมื่อแรกตรัสรู้ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ควงโปธิพุกษ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เขตตำบล
อุรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ ทรงพิจารณาปฏิจสงฺกุปบาทโดยอนุโลมและโดยปฏิโลม ทรงเปล่งอุทาน
ตลอด ๓ ยามในราตรี พุทธอุทานทั้ง ๓ ยาม เกิดขึ้นด้วยอำนาจที่ทรงพิจารณาปฏิจสงฺกุปบาท นิพพาน
และมรรคตามลำดับ

อัตถโยชนา

[๑] โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า แรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ควงไม้โปธิพุกษ ใกล้ฝั่ง
แม่น้ำเนรัญชรา ในอุรุเวลาประเทศ.

[๑] เตน สมเยน / พุทฺโธ ภควา / อุรุเวลาโย วิหฺรติ / นชฺชา เนรณฺชราย ตีเร / โปธิรุกฺขมุเล
ปจฺมาภิสมฺพุทฺโธ.

[๑] เตน สมเยน โดยสมัย นั้น พุทฺโธ ภควา อ.พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ปจฺมาภิสมฺพุทฺโธ ผู้ตรัสรู้เบื้องต้น
วิหฺรติ ย่อมประทับอยู่ โปธิรุกฺขมุเล ณ ควงไม้โปธิพุกษ ตีเร ใกล้ฝั่ง นชฺชา แห่งแม่น้ำ เนรณฺชราย ชื่อว่าเนรัญชรา
อุรุเวลาโย ในอุรุเวลาประเทศ.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งด้วยบัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุข ณ ควงไม้โพธิพฤกษ์ ตลอด ๗ วัน

อถโฆ ภควา / โพธิรุกขมุเล / สตตาทัม เอกพลลงเณ นิสีทิ / วิมุตติสุขปฏิสเวทิ.

อถโฆ ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค นิสีทิ ประทับนั่งแล้ว เอกพลลงเณ ด้วยบัลลังก์เดียว วิมุตติสุขปฏิสเวทิ เสวยวิมุตติสุข โพธิรุกขมุเล ณ ควงไม้โพธิพฤกษ์ สตตาทัม ตลอด ๗ วัน

และทรงมนสิการปฏิจจสมุปบาท เป็นอนุโลมและปฏิโลม ตลอดปฐมยามแห่งราตรี ว่าดังนี้:-

อถโฆ ภควา / รตติยา ปรมัม ยามัม / ปฏิจจสมุปปาทัม / อนุโลมปฏิโลมัม มนสากาสี /

อถโฆ ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อากาสี ได้ทรงกระทำแล้ว ปฏิจจสมุปปาทัม ซึ่งปฏิจจสมุปบาท อนุโลมปฏิโลมัม ทั้งอนุโลมทั้งปฏิโลม มนสิ ในพระทัย ปรมัม ยามัม ตลอดยาม แรก รตติยา แห่งราตรี อิติ ว่า

ปฏิจจสมุปบาท อนุโลม

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร,

“อวิชชาปจฺจยา สงฺขารา,

สงฺขารา อ.สังขาร ท. (สมภวติ) ย่อมมี อวิชชาปจฺจยา เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย,

เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ,

สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณัม,

วิญฺญาณัม อ.วิญญาณ (สมภวติ) ย่อมมี สงฺขารปจฺจยา เพราะสังขารเป็นปัจจัย,

เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป,

วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปัม,

นามรูปัม อ.นามรูป (สมภวติ) ย่อมมี วิญฺญาณปจฺจยา เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย,

เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ

นามรูปปจฺจยา สฬายตณัม,

สฬายตณัม อ.สฬายตนะ (สมภวติ) ย่อมมี นามรูปปจฺจยา เพราะนามรูปเป็นปัจจัย,

เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ,

สฬายตณปจฺจยา ผสฺโส,

ผสฺโส อ.ผัสสะ (สมภวติ) ย่อมมี สฬายตณปจฺจยา เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย,

เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา,

ผสฺสปจฺจยา เวทนา,

เวทนา อ.เวทนา (สมภวติ) ย่อมมี ผสฺสปจฺจยา เพราะผัสสะเป็นปัจจัย,

เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา,

เวทนาปจฺจยา ตณฺหา,

ตณฺหา อ.ตัณหา (สมภวติ) ย่อมมี เวทนาปจฺจยา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย,

เพราะตณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน,
 ตณหาปัจจัยา อุปาทานํ,
 อุปาทานํ อ.อุปาทาน (สมภาติ) ย่อมมี ตณหาปัจจัยา เพราะตณหาเป็นปัจจัย,
 เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ,
 อุปาทานปัจจัยา ภโว,
 ภโว อ.ภพ (สมภาติ) ย่อมมี อุปาทานปัจจัยา เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย,
 เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ,
 ภวปัจจัยา ชาติ,
 ชาติ อ.ชาติ (สมภาติ) ย่อมมี ภวปัจจัยา เพราะภพเป็นปัจจัย,
 เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส,
 ชาติปัจจัยา ชรามรณํ / โสกะปริเทวะทุกขโทมนสสุปปายาสา สมภวนติ;
 ชรามรณํ อ.ชราและมรณะ โสกะปริเทวะทุกขโทมนสสุปปายาสา อ.โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ
 อุปายาส ท. (สมภวนติ) ย่อมมี ชาติปัจจัยา เพราะชาติเป็นปัจจัย,
 เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั้นย่อมเกิด ด้วยประการฉะนี้.
 เอวเมตสฺส เกวลสฺส / ทุกขกฺขนฺธสฺส สมฺทโย โทติ.
 สมฺทโย อ.ความเกิดขึ้น ทุกขกฺขนฺธสฺส แห่งกองแห่งทุกข์ เกวลสฺส ทั้งมวล เอตสฺส นั้น โทติ ย่อมมี
 เอว ด้วยประการฉะนี้.

ปฏิจจสมุปบาท ปฏิโลม

อนึ่ง เพราะอวิชชาอันแหละ ดับโดยไม่เหลือด้วยมรรคคือวิราคะ สังขารจึงดับ,
 อวิชชาเย เตว / อเสสวिरาคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ,
 ตู อนึ่ง สงฺขารนิโรโธ อ.ความดับแห่งสังขาร (โทติ) ย่อมมี อเสสวिरาคนิโรธา เพราะความดับโดยไม่เหลือ
 ด้วยมรรคคือวิราคะ อวิชชาเย เอว แห่งอวิชชาอันเดียว,
 เพราะสังขารดับ วิญญานจึงดับ,
 สงฺขารนิโรธา วิญญานนิโรโธ,
 วิญญานนิโรโธ อ.ความดับแห่งวิญญาน (โทติ) ย่อมมี สงฺขารนิโรธา เพราะความดับแห่งสังขาร,
 เพราะวิญญานดับ นามรูปจึงดับ,
 วิญญานนิโรธา นามรูปนิโรโธ,
 นามรูปนิโรโธ อ.ความดับแห่งนามและรูป (โทติ) ย่อมมี วิญญานนิโรธา เพราะความดับแห่งวิญญาน,
 เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ,
 นามรูปนิโรธา สฬายตนะนิโรโธ,
 สฬายตนะนิโรโธ อ.ความดับแห่งสฬายตนะ (โทติ) ย่อมมี นามรูปนิโรธา เพราะความดับแห่งนามและรูป,

เพราะสหายตนะดับ ผัสสะจึงดับ,

สหายตนะโรธา ผัสสนิโรธ,

ผัสสนิโรธ อ.ความดับแห่งผัสสะ (โหติ) ย่อมมี สหายตนะโรธา เพราะความดับแห่งสหายตนะ,

เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ,

ผัสสนิโรธา เวทนานิโรธ.

เวทนานิโรธ อ.ความดับแห่งเวทนา (โหติ) ย่อมมี ผัสสนิโรธา เพราะความดับแห่งผัสสะ,

เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ,

เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรธ,

ตณฺหานิโรธ อ.ความดับแห่งตัณหา (โหติ) ย่อมมี เวทนานิโรธา เพราะความดับแห่งเวทนา,

เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ,

ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรธ,

อุปาทานนิโรธ อ.ความดับแห่งอุปาทาน (โหติ) ย่อมมี ตณฺหานิโรธา เพราะความดับแห่งตัณหา,

เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ,

อุปาทานนิโรธา ภวนิโรธ,

ภวนิโรธ อ.ความดับแห่งภพ (โหติ) ย่อมมี อุปาทานนิโรธา เพราะความดับแห่งอุปาทาน,

เพราะภพดับ ชาตินิโรธ,

ภวนิโรธา ชาตินิโรธ,

ชาตินิโรธ อ.ความดับแห่งชาติ (โหติ) ย่อมมี ภวนิโรธา เพราะความดับแห่งภพ,

เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส จึงดับ,

ชาตินิโรธา ชรามรณํ / โสกะปริเทวะทุกขโทมนสสุปปายาสา นิรุชฌนติ;

ชรามรณํ อ.ชราและมรณะ โสกะปริเทวะทุกขโทมนสสุปปายาสา อ.โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ
อุปายาส ท. นิรุชฌนติ ย่อมดับ ชาตินิโรธา เพราะความดับแห่งชาติ,

เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั้นย่อมดับ ด้วยประการฉะนี้.

เอวเมตสส เกวลสส / ทุกฺขกฺขนฺธสส นิโรธ โหติติ.

นิโรธ อ.ความดับ ทุกฺขกฺขนฺธสส แห่งกองแห่งทุกข์ เกวลสส ทั้งหมด เอตสส นั้น โหติ ย่อมมี เอว
ด้วยประการฉะนี้ อิติ ดังนี้.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้น ว่าดังนี้:-

อถโข ภควา / เอตมตถํ วิทิตฺวา / ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทานนฺติ /

อถโข ครั้นนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วิทิตฺวา ทรงทราบแล้ว เอตํ อตถํ ซึ่งเนื้อความ นั้น อุทานนฺติ
ทรงเปล่งแล้ว อิมํ อุทานํ ซึ่งอุทาน นี้ ตายํ เวลายํ ในเวลา นั้น อิติ ว่า

พุทธอุทานคาถาที่ ๑

เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์
ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น ความสงสัยทั้งปวงของ
พราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะมารู้ธรรมพร้อม
ทั้งเหตุ.

ยथा หเว ปาตุภวนติ ธมฺมา
อาตปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส
อถสฺส กงฺขา วปยฺนติ สพุพา
ยโต ปชานาติ สเหตุธมฺมนฺติ.

ยथा หเว ในกาลใด แล ธมฺมา อ.ธรรม ท. ปาตุภวนติ ย่อมปรากฏ พฺราหฺมณสฺส แก่พราหมณ์ อาตปิโน
ผู้มีเพียร ฌายโต เพ่งอยู่ อถ ในกาลนั้น กงฺขา อ.ความสงสัย ท. สพุพา ทั้งปวง อสฺส (พฺราหฺมณสฺส) ของพราหมณ์
นั้น วปยฺนติ ย่อมสิ้นไป, (โส พฺราหฺมโณ) อ.พราหมณ์ นั้น ปชานาติ ย่อมรู้ สเหตุธมฺมํ ซึ่งธรรมอันเป็นไปกับด้วยเหตุ
ยโต (เหตุโต) เพราะเหตุใด, (ตโต เหตุโต) เพราะเหตุ นั้น

[๒] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการปฏิจฺจุสมุปฺปาท เป็นอนุโลมและปฏิโลม ตลอด
มัชฌิมยามแห่งราตรี ว่าดังนี้:-

[๒] อถโข ภควา / รตติยา มชฺฌิมํ ยามํ / ปฏิจฺจุสมุปฺปาทํ อนุโลมปฏิโลมํ มนสากาสิ /

[๒] อถโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว ปฏิจฺจุสมุปฺปาทํ ซึ่งปฏิจ-
จุสมุปฺปาท อนุโลมปฏิโลมํ ทั้งอนุโลมทั้งปฏิโลม มนสิ ในพระทัย ยามํ ตลอดยาม มชฺฌิมํ อันมีในท่ามกลาง รตติยา
แห่งราตรี อิติ ว่า

ปฏิจจุสมุปปาท อนุโลม

เพราะอวิชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร,

“อวิชาปจฺจยา สงฺขารา,

สงฺขารา อ.สังขาร ท. (สมภวนติ) ย่อมมี อวิชาปจฺจยา เพราะอวิชาเป็นปัจจัย,

เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ,

สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ,

วิญฺญาณํ อ.วิญญาณ (สมภวนติ) ย่อมมี สงฺขารปจฺจยา เพราะสังขารเป็นปัจจัย,

เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป,

วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ,

นามรูปํ อ.นามรูป (สมภวนติ) ย่อมมี วิญฺญาณปจฺจยา เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย,

เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสหายตนะ

นามรูปปัจจัย สหายตน,

สหายตน อ.สหายตนะ (สมภาติ) ย่อมมี **นามรูปปัจจัย** เพราะนามรูปเป็นปัจจัย,

เพราะสหายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ,

สหายตนปัจจัย ผัสโส,

ผัสโส อ.ผัสสะ (สมภาติ) ย่อมมี **สหายตนปัจจัย** เพราะสหายตนะเป็นปัจจัย,

เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา,

ผัสสปัจจัย เวทนา,

เวทนา อ.เวทนา (สมภาติ) ย่อมมี **ผัสสปัจจัย** เพราะผัสสะเป็นปัจจัย,

เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา,

เวทนาปัจจัย ตณฺหา,

ตณฺหา อ.ตัณหา (สมภาติ) ย่อมมี **เวทนาปัจจัย** เพราะเวทนาเป็นปัจจัย,

เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน,

ตณฺหาปัจจัย อุปาทาน,

อุปาทาน อ.อุปาทาน (สมภาติ) ย่อมมี **ตณฺหาปัจจัย** เพราะตัณหาเป็นปัจจัย,

เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ,

อุปาทานปัจจัย ภโว,

ภโว อ.ภพ (สมภาติ) ย่อมมี **อุปาทานปัจจัย** เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย,

เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ,

ภพปัจจัย ชาติ,

ชาติ อ.ชาติ (สมภาติ) ย่อมมี **ภพปัจจัย** เพราะภพเป็นปัจจัย,

เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส,

ชาติปัจจัย ชรามรณ / โสกะปริเทวะทุกข์โทมนัสอุปายาส สมภวนติ;

ชรามรณ อ.ชราและมรณะ โสกะปริเทวะทุกข์โทมนัสอุปายาส อ.โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ

อุปายาส ท. (สมภวนติ) ย่อมมี **ชาติปัจจัย** เพราะชาติเป็นปัจจัย,

เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั้นย่อมเกิด ด้วยประการฉะนี้.

เอวเมตสฺส เกวลสฺส / ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมฺทโย โหติ.

สมฺทโย อ.ความเกิดขึ้น **ทุกฺขกฺขนฺธสฺส** แห่งกองแห่งทุกข์ **เกวลสฺส** ทั้งหมด **เอตสฺส** นั้น **โหติ** ย่อมมี **เอว** ด้วยประการฉะนี้.

ปฏิจจสมุปบาท ปฏิโลม

อนึ่ง เพราะอวิชชานั้นแหละ ดับโดยไม่เหลือด้วยมรรคคือวิราคะ สังขารจึงดับ,
อวิชชา **เตว** / **อเสสวิราคานิโรธา** **สังขารนิโรโธ**,
 ตู อนึ่ง **สังขารนิโรโธ** อ.ความดับแห่งสังขาร (โหติ) ย่อมมี **อเสสวิราคานิโรธา** เพราะความดับโดยไม่เหลือ
 ด้วยมรรคคือวิราคะ **อวิชชา** **เอว** แห่งอวิชชานั้นเทียว,

เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ,

สังขารนิโรธา **วิญญาณนิโรโธ**,

วิญญาณนิโรโธ อ.ความดับแห่งวิญญาณ (โหติ) ย่อมมี **สังขารนิโรธา** เพราะความดับแห่งสังขาร,

เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ,

วิญญาณนิโรธา **นามรูปนิโรโธ**,

นามรูปนิโรโธ อ.ความดับแห่งนามและรูป (โหติ) ย่อมมี **วิญญาณนิโรธา** เพราะความดับแห่งวิญญาณ,

เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ,

นามรูปนิโรธา **สฬายตนะนิโรโธ**,

สฬายตนะนิโรโธ อ.ความดับแห่งสฬายตนะ (โหติ) ย่อมมี **นามรูปนิโรธา** เพราะความดับแห่งนามและรูป,

เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ,

สฬายตนะนิโรธา **ผัสสนิโรโธ**,

ผัสสนิโรโธ อ.ความดับแห่งผัสสะ (โหติ) ย่อมมี **สฬายตนะนิโรธา** เพราะความดับแห่งสฬายตนะ,

เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ,

ผัสสนิโรธา **เวทนานิโรโธ**.

เวทนานิโรโธ อ.ความดับแห่งเวทนา (โหติ) ย่อมมี **ผัสสนิโรธา** เพราะความดับแห่งผัสสะ,

เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ,

เวทนานิโรธา **ตณฺหานิโรโธ**,

ตณฺหานิโรโธ อ.ความดับแห่งตัณหา (โหติ) ย่อมมี **เวทนานิโรธา** เพราะความดับแห่งเวทนา,

เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ,

ตณฺหานิโรธา **อุปาทานนิโรโธ**,

อุปาทานนิโรโธ อ.ความดับแห่งอุปาทาน (โหติ) ย่อมมี **ตณฺหานิโรธา** เพราะความดับแห่งตัณหา,

เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ,

อุปาทานนิโรธา **ภวนิโรโธ**,

ภวนิโรโธ อ.ความดับแห่งภพ (โหติ) ย่อมมี **อุปาทานนิโรธา** เพราะความดับแห่งอุปาทาน,

เพราะภพดับ ขาติจึงดับ,

ภวนิโรธา ขาตินิโรโธ,

ขาตินิโรโธ อ.ความดับแห่งชาติ (โหติ) ย่อมมี ภวนิโรธา เพราะความดับแห่งภพ,

เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส จึงดับ,

ขาตินิโรธา ชรามรณํ / โสกปริเทวะทุกขโทมนสสุปปายาสา นิรุชฌนติ;

ชรามรณํ อ.ชราและมรณะ โสกปริเทวะทุกขโทมนสสุปปายาสา อ.โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ
อุปายาส ท. นิรุชฌนติ ย่อมดับ ขาตินิโรธา เพราะความดับแห่งชาติ,

เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั้นย่อมดับ ด้วยประการฉะนี้.

เอวเมตสฺส เกวลสฺส / ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตีติ.

นิโรโธ อ.ความดับ ทุกฺขกฺขนฺธสฺส แห่งกองแห่งทุกข์ เกวลสฺส ทั้งหมด เอตสฺส นั้น โหติ ย่อมมี เอว
ด้วยประการฉะนี้ อิติ ดังนี้.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้น ว่าดังนี้:-

อลโข ภควา / เอตมตฺถํ วิทิตฺวา / ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทานเณสิ /

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วิทิตฺวา ทรงทราบแล้ว เอตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความ นั้น อุทานเณสิ
ทรงเปล่งแล้ว อิมํ อุทานํ ซึ่งอุทาน นี้ ตายํ เวลายํ ในเวลา นั้น อิติ ว่า

พุทธอุทานคาถาที่ ๒

เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์
มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น ความสงสัยทั้งปวงของ
พราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะได้รู้ความสิ้น
แห่งปัจจัยทั้งหลาย.

ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา

อาตปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส

อลสฺส กงฺขา วปยฺนติ สพฺพา

ยโต ขยํ ปจฺจยานํ อเวทิตี.

ยทา หเว ในกาลใด แล ธมฺมา อ.ธรรม ท. ปาตุภวนฺติ ย่อมปรากฏ พฺราหฺมณสฺส แก่พราหมณ์ อาตปิโน
ผู้มีเพียร ฌายโต เพ่งอยู่ อล ในกาลนั้น กงฺขา อ.ความสงสัย ท. สพฺพา ทั้งปวง อสฺส (พฺราหฺมณสฺส) ของพราหมณ์
นั้น วปยฺนติ ย่อมสิ้นไป, (โส พฺราหฺมโณ) พราหมณ์นั้น อเวทิตี ได้รู้แล้ว ขยํ ซึ่งความสิ้นไป ปจฺจยานํ แห่งปัจจัย ท.
ยโต (เหตุโต) เพราะเหตุใด, (โตโต เหตุโต) เพราะเหตุนั้น

[๓] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการปฏิจฺจุสมฺปาท เป็นอนุโลมและปฏิโลม ตลอดปัจฉิมยามแห่งราตรี ว่าดังนี้:-

[๓] อถ โข ภควา / รตติยา ปจฺฉิมํ ยามํ / ปฏิจฺจุสมฺปาทํ / อนุโลมปฏิโลมํ มนสากาสี /

[๓] อถ โข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อากาสี ได้ทรงกระทำแล้ว ปฏิจฺจุสมฺปาทํ ซึ่งปฏิจฺจุสมฺปาท อนุโลมปฏิโลมํ ทั้งอนุโลมทั้งปฏิโลม มนสิ ในพระทัย ยามํ ตลอดยาม ปจฺฉิมํ อันมีในภายหลัง รตติยา แห่งราตรี อิติ ว่า

ปฏิจฺจุสมฺปาท อนุโลม

เพราะอวิชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร,

“อวิชาปจฺจยา สงฺขารา,

สงฺขารา อ.สังขาร ท. (สมภวติ) ย่อมมี อวิชาปจฺจยา เพราะอวิชาเป็นปัจจัย,

เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ,

สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ,

วิญฺญาณํ อ.วิญญาณ (สมภวติ) ย่อมมี สงฺขารปจฺจยา เพราะสังขารเป็นปัจจัย,

เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป,

วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ,

นามรูปํ อ.นามรูป (สมภวติ) ย่อมมี วิญฺญาณปจฺจยา เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย,

เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ

นามรูปปจฺจยา สฬายตณํ,

สฬายตณํ อ.สฬายตนะ (สมภวติ) ย่อมมี นามรูปปจฺจยา เพราะนามรูปเป็นปัจจัย,

เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ,

สฬายตณปจฺจยา ผสฺโส,

ผสฺโส อ.ผัสสะ (สมภวติ) ย่อมมี สฬายตณปจฺจยา เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย,

เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา,

ผสฺสปจฺจยา เวทนา,

เวทนา อ.เวทนา (สมภวติ) ย่อมมี ผสฺสปจฺจยา เพราะผัสสะเป็นปัจจัย,

เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา,

เวทนาปจฺจยา ตณฺหา,

ตณฺหา อ.ตัณหา (สมภวติ) ย่อมมี เวทนาปจฺจยา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย,

เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน,

ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ,

อุปาทานํ อ.อุปาทาน (สมภวติ) ย่อมมี ตณฺหาปจฺจยา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย,

เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ,

อุปาทานปัจจัยา ภโว,

ภโว อ.ภพ (สมภวติ) ย่อมมี อุปาทานปัจจัยา เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย,

เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ,

ภพปัจจัยา ชาติ,

ชาติ อ.ชาติ (สมภวติ) ย่อมมี ภพปัจจัยา เพราะภพเป็นปัจจัย,

เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส,

ชาติปัจจัยา ชรามรณํ / โสกปริเทวะทุกขโทมนสสุปายาสา สมภวานติ;

ชรามรณํ อ.ชราและมรณะ โสกปริเทวะทุกขโทมนสสุปายาสา อ.โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ
อุปายาส ท. (สมภวานติ) ย่อมมี ชาติปัจจัยา เพราะชาติเป็นปัจจัย,

เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั้นย่อมเกิด ด้วยประการฉะนี้.

เอวเมตสส เกวลสส / ทุกขกขนธสส สมุทโย โหติ.

สมุทโย อ.ความเกิดขึ้น ทุกขกขนธสส แห่งกองแห่งทุกข์ เกวลสส ทั้งมวล เอตสส นั้น โหติ ย่อมมี
เอว ด้วยประการฉะนี้.

ปฏิจจสมุปบาท ปฏิโลม

อนึ่ง เพราะอวิชชานั้นแหละ ดับโดยไม่เหลือด้วยมรรคคือวิราคะ สังขารจึงดับ,

อวิชชาย เตวว / อเสสวิราคนิโรธา สงขารนิโรโธ,

ต อ.อนึ่ง สงขารนิโรโธ อ.ความดับแห่งสังขาร (โหติ) ย่อมมี อเสสวิราคนิโรธา เพราะความดับโดยไม่เหลือ
ด้วยมรรคคือวิราคะ อวิชชาย เอว แห่งอวิชชานั้นเดียว,

เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ,

สงขารนิโรธา วิญญาณนิโรโธ,

วิญญาณนิโรโธ อ.ความดับแห่งวิญญาณ (โหติ) ย่อมมี สงขารนิโรธา เพราะความดับแห่งสังขาร,

เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ,

วิญญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ,

นามรูปนิโรโธ อ.ความดับแห่งนามและรูป (โหติ) ย่อมมี วิญญาณนิโรธา เพราะความดับแห่งวิญญาณ,

เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ,

นามรูปนิโรธา สฬายตนะนิโรโธ,

สฬายตนะนิโรโธ อ.ความดับแห่งสฬายตนะ (โหติ) ย่อมมี นามรูปนิโรธา เพราะความดับแห่งนามและรูป,

เพราะสหายตนะดับ ผัสสะจึงดับ,
 สหายตนะนิโรธา ผัสสนิโรโธ,
 ผัสสนิโรโธ อ.ความดับแห่งผัสสะ (โหติ) ย่อมมี สหายตนะนิโรธา เพราะความดับแห่งสหายตนะ,
 เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ,
 ผัสสนิโรธา เวทนานิโรโธ.
 เวทนานิโรโธ อ.ความดับแห่งเวทนา (โหติ) ย่อมมี ผัสสนิโรธา เพราะความดับแห่งผัสสะ,
 เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ,
 เวทนานิโรธา ตณหานิโรโธ,
 ตณหานิโรโธ อ.ความดับแห่งตัณหา (โหติ) ย่อมมี เวทนานิโรธา เพราะความดับแห่งเวทนา,
 เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ,
 ตณหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ,
 อุปาทานนิโรโธ อ.ความดับแห่งอุปาทาน (โหติ) ย่อมมี ตณหานิโรธา เพราะความดับแห่งตัณหา,
 เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ,
 อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ,
 ภวนิโรโธ อ.ความดับแห่งภพ (โหติ) ย่อมมี อุปาทานนิโรธา เพราะความดับแห่งอุปาทาน,
 เพราะภพดับชาติจึงดับ,
 ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ,
 ชาตินิโรโธ อ.ความดับแห่งชาติ (โหติ) ย่อมมี ภวนิโรธา เพราะความดับแห่งภพ,
 เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส จึงดับ,
 ชาตินิโรธา ชรามรณ / โสกปริเทวทุกขโทมนสสุปายาสา นิรุขณนติ;
 ชรามรณ อ.ชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนสสุปายาสา อ.โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ
 อุปายาส ท. นิรุขณนติ ย่อมดับ ชาตินิโรธา เพราะความดับแห่งชาติ,
 เป็นอันว่างองทุกข์ทั้งมวลนั้นย่อมดับ ด้วยประการฉะนี้.
 เอวเมตสส เกวลสส / ทุกขกฺขนธสฺส นิโรโธ โหติติ.
 นิโรโธ อ.ความดับ ทุกขกฺขนธสฺส แห่งกองแห่งทุกข์ เกวลสส ทั้งมวล เอตสส นั้น โหติ ย่อมมี เอว
 ด้วยประการฉะนี้ อิติ ดังนี้.
 ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้น ว่าดังนี้:-
 อถ โข ภควา / เอตมตฺถํ วิทิตฺวา / ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทานเณลํ /
 อถ โข ลำดับนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วิทิตฺวา ทรงทราบแล้ว เอตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความ นั้น อุทานเณล
 ทรงเปล่งแล้ว อิมํ อุทานํ ซึ่งอุทาน นี้ ตายํ เวลายํ ในเวลา นั้น อิติ ว่า

พุทธอุทานคาถาที่ ๓

เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์
มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น พราหมณ์นั้นย่อมกำจัด
มารและเสนาเสียได้ ดุจพระอาทิตย์อุทัยทำ
อากาศให้สว่าง ฉะนั้น.

ยथा หเว ปาตุภวานติ ธมฺมา
อาตปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส
วิรูปยํ ติฏฺฐติ มारเสนํ
สุริโย^๑ โสภาสมนตลิกฺขนติ.

ยथा หเว ในกาลใด แล ธมฺมา อ.ธรรม ท. ปาตุภวานติ ย่อมปรากฏ พฺราหฺมณสฺส แก่พราหมณ์ อาตปิโน ผู้มีเพียร ฌายโต เพ่งอยู่ (ตथा) ในกาลนั้น (โส พฺราหฺมโณ) อ.พราหมณ์ นั้น วิรูปยํ กำจัดอยู่ มारเสนํ ซึ่งมาร และเสนา ติฏฺฐติ ย่อมดำรงอยู่ สุริโย (อพุคฺคโต อตฺตโน ปาย) อนุตลิกฺขํ โสภาสยํ อิว เพียงดัง อ.พระอาทิตย์ อันขึ้นไปแล้ว ยังอากาศ ให้สว่างอยู่ ด้วยแสงสว่าง ของตน อิติ ดังนี้

โพธิกา จบ.

โพธิกา นิฉฺจิตา.

โพธิกา อ.โพธิกา นิฉฺจิตา จบแล้ว.

อรรถกถา

ในคำว่า เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา อรุเวลาญํ วิหริติ นชฺชา เนรณฺชราย ตีเร โพธิรุกขมูลे ปจฺมาภิสมพุทฺโธ นี้. ถึงจะไม่มีเหตุพิเศษเพราะตติยาวิภัตติ เหมือนในคำที่ว่า เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา เวนฺณชรายํ เป็นต้น ก็จริงแล, แต่ไฉนทว่า ท่านยกขึ้นด้วยตติยาวิภัตติเหมือนกัน เพราะเพ่งวินัย เพราะฉะนั้น ผู้ศึกษาพึงทราบสันนิษฐานว่า คำนั้นท่านกล่าวตามทำนองไฉนที่ยกขึ้นแต่แรกนั่นเอง. ในคำอื่น ๆ นอกจากคำนี้ แม้อื่นอีก แต่เห็นปานนี้ ก็นัยนั้น.

ถามว่า ก็อะไรเป็นประโยชน์ในการกล่าวคำนั้นเล่า ?

ตอบว่า การแสดงเหตุตั้งแต่แรกแห่งวินัยกรรมทั้งหลายมีบรรพชาเป็นต้นเป็นประโยชน์.

จริงอยู่ ผู้ศึกษาพึงทราบว่า ประโยชน์ในการกล่าวคำนั้น ก็คือการแสดงเหตุการณ์ตั้งแต่แรก แห่งวินัยกรรมทั้งหลาย มีบรรพชา เป็นต้น เหล่านั้น อย่างนี้ว่า บรรพชาและอุปสมบทอันใด ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตอย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบรรพชาและอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์ เหล่านี้ ดังนี้ และวัตรทั้งหลาย มีอุปัชฌายวัตร อจารีวัตร เป็นต้น เหล่าใด ซึ่งทรงอนุญาตในที่ทั้งหลาย มีกรุงราชคฤห์ เป็นต้น บรรพชา อุปสมบท และอุปัชฌายวัตร เป็นต้น เหล่านั้น พระผู้มีพระภาค

^๑ ฉ., เท., สุริโยว, กตถจิ สุโรวตปิ ทิสฺสติ.

ทรงบรรลุมิสมโพธิญาณแล้ว ให้ ๗ สัปดาห์ ผ่านพ้นไปที่โพธิมณฑล ทรงประกาศพระธรรมจักรในกรุง พาราณสีแล้วเสด็จถึงสถานนี้ ๆ โดยลำดับนี้ ทรงบัญญัติแล้วเพราะเรื่องนี้ ๆ.

ในบทเหล่านั้น บทว่า **อรุเวลา** ได้แก่ ที่แดนใหญ่. อธิบายว่า ที่กองทรายใหญ่. อีกประการหนึ่ง ทราย เรียกว่า อรุ, เขตคั่น (กฏระเปียบ) เรียกว่า เวลา. แลพึงเห็นความในบทนี้ อย่างนี้ว่า ทรายที่เขา ขนมาเพราะเหตุที่ล่วงเขตคั่นชื่อ อรุเวลา.

ได้ยินว่า ในอดีตสมัย เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติ กุลบุตรหมื่นคนบวชเป็นดาบสอยู่ที่ พื้นที่นั้น วันหนึ่งได้ประชุมกันทำกติกาวัดไว้ว่า ธรรมดากายกรรม วจีกรรม เป็นของปรากฏแก่ผู้อื่นได้ ฝ่ายมโนกรรม หาปรากฏไม่ เพราะฉะนั้น ผู้ใดตรีกามวิตก หรือพยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตก คนอื่น ที่จะโจทผู้นั้นย่อมไม่มี ผู้นั้นต้องโจทตนด้วยตนเองแล้วเอากระทงไปไม้ขนทรายมาเกลี่ยในที่นี้ด้วยตั้งใจว่า นี่พึงเป็นทัณตกรรม จำเดิมแต่นั้นมา ผู้ใดตรีกามวิตกเช่นนั้น ผู้นั้นย่อมใช้กระทงไปไม้ขนทรายมา เกลี่ยในที่นั้น. ด้วยประการอย่างนี้ กองทรายในที่นั้นจึงใหญ่ขึ้นโดยลำดับ. ภายหลังมา ประชุมชนใน ภายหลังจึงได้แวดล้อมกองทรายใหญ่นั้นทำให้เป็นเจดีย์สถาน.

ข้าพเจ้าหมายเอากองทรายนั้นกล่าวว่า บทว่า **อรุเวลา** ได้แก่ ที่แดนใหญ่ อธิบายว่า ที่กอง ทรายใหญ่. หมายเอากองทรายนั้นเองกล่าวว่า อีกประการหนึ่ง ทราย เรียกว่า อรุ, เขตคั่น เรียกว่า เวลา. แลพึงเห็นความในบทนี้ อย่างนี้ว่า ทรายที่เขาขนมา เพราะเหตุที่ล่วงเขตคั่น ชื่อ อรุเวลา.

บทว่า **โพธิรุกขมูล** มีความว่า ญาณในมรรค ๔ เรียกว่า โพธิญาณ พระผู้มีพระภาคทรงบรรลุมิสมโพธิญาณนั้นที่ต้นไม้นี้ เพราะฉะนั้น ต้นไม้จึงพลอยได้นามว่า โพธิพฤกษ์ ด้วย ที่โคนแห่งโพธิพฤกษ์นั้น ชื่อว่า โพธิรุกขมูล.

บทว่า **ปรมาภิสมพุทธ** ได้แก่ แรกตรัสรู้. อธิบายว่า เป็นผู้ตรัสรู้พร้อมเสร็จก่อนทุกอย่าง ที่เดียว.

บทว่า **เอกปลงฺกณ** มีความว่า ประทับนั่งด้วยบัลลังก์อันเดียวตามที่ทรงคู้แล้วเท่านั้น ไม่เสด็จลุกขึ้นแม้ครั้งเดียว.

บทว่า **วิมุตติสุขปฏิสเวติ** มีความว่า เสวยวิมุตติสุข คือสุขที่เกิดแต่ผลสมบัติ.

บทว่า **ปฏิจจสมุปบาท** ได้แก่ ปัจจยาการ. จริง ปัจจยาการ ท่านเรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า อาศัยกันและกัน ยังธรรมที่สืบเนื่องกันให้เกิดขึ้น. ความสังเขปในบทว่า **ปฏิจจสมุปบาท** นี้ เท่านั้น. ส่วนความพิสดาร ผู้ปรารธนาวินิจฉัยที่พร้อมมูลด้วยอาการทั้งปวงพึงถือเอา จากวิสุทธิมรรคและมหาปกรณ.

บทว่า **อนุโลมปฏิโลม** มีวิเคราะห์ว่า ตามลำดับด้วย ทวนลำดับด้วย ชื่อว่า ทั้งตามลำดับ ทั้งทวนลำดับ. ผู้ศึกษาพึงเห็นความในบทอย่างนี้แล้ว ในอนุโลมและปฏิโลมทั้ง ๒ นั้น ปัจจยาการ มีอริยชา เป็นต้น ที่ท่านกล่าวโดยนัยว่า **อริยชาปจฺยา สงฺขารา** ดังนี้ เรียกว่า อนุโลม เพราะทำกิจ ที่ตนพึงทำปัจจยาการนั้นนั่นเอง ที่ท่านกล่าวโดยนัยเป็นต้นว่า **อริยชา ย เตว อเสสวิราคินโรธา**

สงฺขารนิโรธ ดังนี้ เมื่อดับเพราะนิโรธ คือไม่เกิดขึ้นย่อมไม่ทำกิจนั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า ปฏิโลม เพราะไม่ทำกิจนั้น.

อีกอย่างหนึ่ง ปัจจยาการ ที่กล่าวแล้ว ตามนัยก่อนนั้นแล เป็นไปตามประพตฺติเหตุ นอกนี้เป็นไปย้อนประพตฺติเหตุ. ก็แลความเป็นอนุโลมและปฏิโลมในปัจจยาการนี้ ยังไม่ต้องด้วยเนื้อความอื่นจากนี้ เพราะท่านมิได้กล่าวตั้งแต่ต้นจนปลายและตั้งแต่ปลายจนถึงต้น.

บทว่า **มนสากาลิ** ตัดบทว่า **มนสิ อากาลิ** แปลว่า ได้ทำในพระหฤทัยในอนุโลมและปฏิโลมทั้ง ๒ นั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงทำในพระหฤทัยด้วยอนุโลมด้วยประการใด เพื่อแสดงประการนี้ ก่อนพระธรรมสังคหการยจึงกล่าวคำว่า **อวิชชาปัจจยา สงฺขารา** เป็นต้น. ในคํานั้น ผู้ศึกษาพึงทราบความในบททั้งปวงโดยนัยนี้ว่า อวิชชานี้ด้วย เป็นปัจจัยด้วย เพราะฉะนั้น ชื่อว่า อวิชชาเป็นปัจจัย, สงฺขารทั้งหลายย่อมเกิดพร้อม เพราะอวิชชาอันเป็นปัจจัยนั้น ความสังเขปในบทว่า **มนสากาลิ** นี้เท่านี้. ส่วนความพิสดารผู้ต้องการวินิจฉัยที่พร้อมมูลด้วยอาการทุกอย่าง พึงถือเอาจากวิสุทธิมรรค สัมมโหวิโนทนี และอรรถกถาแห่งมหาวิวงศ์. และพระผู้มีพระภาคได้ทรงทำในพระหฤทัยโดยปฏิโลมด้วยประการใด เพื่อแสดงประการนี้ ท่านจึงกล่าวคำว่า **อวิชชา เตว อเสสวราคนิโรธา สงฺขารนิโรธ** เป็นต้น.

ในคํานั้น พึงทราบวินิจฉัย ดังนี้ บทว่า **อวิชชา เตว** ตัดบทว่า **อวิชชา ตฺ เอว**.

บทว่า **อเสสวราคนิโรธา** มีความว่า เพราะดับไม่เหลือด้วยมรรคกล่าวคืออวิราคะ.

บทว่า **สงฺขารนิโรธ** ได้แก่ ความดับคือความไม่เกิดขึ้นแห่งสังขารทั้งหลาย. ก็แล เพื่อแสดงว่า ความดับแห่งวิญญานจะมีก็เพราะดับแห่งสังขารทั้งหลายที่ดับไปแล้วอย่างนั้น และธรรมทั้งหลายมีวิญญานเป็นต้น จะเป็นธรรมที่ดับดีแล้วทีเดียว ก็เพราะดับแห่งธรรมทั้งหลายมีวิญญานเป็นต้น ท่านจึงกล่าวคำว่า **สงฺขารนิโรธา วิญญานนิโรธ** เป็นต้น แล้วกล่าวคำว่า กองทุกข์ทั้งสิ้นนี้เป็นอันดับไปด้วยประการอย่างนี้.

ในบทเหล่านั้น บทว่า **เกวลสฺส** ได้แก่ ทั้งมวลหรือล้วน ความว่าปราศจากสัตว์.

บทว่า **ทุกฺขกฺขนฺธสฺส** ได้แก่ กองทุกข์.

สองบทว่า **นิโรธ โหติ** มีความว่า ความไม่เกิดย่อมมี.

สองบทว่า **เอตมตฺถํ วิทิตฺวา** มีความว่า เนื้อความนี้ใดที่พระธรรมสังคหการยกล่าวว่า กองทุกข์มีสังขารเป็นต้น เป็นอันเกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งปัจจัยมีอวิชชาเป็นต้น และเป็นอันดับไปด้วยอำนาจดับแห่งปัจจัยมีอวิชชาเป็นต้น ดังนี้ ทรงทราบเนื้อความนั้นด้วยอาการทั้งปวง.

สองบทว่า **ตายํ เวลายํ** ได้แก่ ในเวลาที่ทรงทราบเนื้อความนั้น ๆ.

บทว่า **อิมํ อุทานํ อุทานสิ** มีความว่า ทรงเปล่งอุทานซึ่งมีญาณอันสัมปยุตด้วยโสมนัส (มหากิริยาโสมนัสญาณสัมปยุต) เป็นแดนเกิด มีคำว่า **ยทา ทเว ปาตุกฺขณฺติ** เป็นต้น ซึ่งแสดงอานุภาพแห่งความทรงทราบเหตุและธรรมที่เกิดแต่เหตุในเนื้อความที่ทรงทราบแล้วนั้น มีคำอธิบายว่า ทรงเปล่งพระวาจาแสดงความเบิกบานพระหฤทัย.

เนื้อความแห่งอุทานนั้นว่า บทว่า **ยथा หเว** ได้แก่ ในกาลใดแล.

บทว่า **ปาตุภวานติ** ได้แก่ ย่อมเกิด. โภธิปักขิยธรรม (๓๗ ประการ) ซึ่งให้สำเร็จความตรัสรู้ ปัจจัยการโดยอนุโลม ชื่อว่าธรรม.

อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **ปาตุภวานติ** มีความว่า แจ่มแจ้ง คือเป็นของชัดเจนปรากฏด้วยอำนาจ ความรู้ตรัสรู้. ธรรมคืออริยสัจ ๔ ชื่อว่า ธรรม. ความเพียร เรียกว่า อาตาปะ เพราะอรรถว่าอย่างกิเลส ให้ร้อน

บทว่า **อาตาปิโน** ได้แก่ ผู้มีความเพียรอันบุคคลพึงตั้งไว้ชอบ.

บทว่า **ณายโต** มีความว่า ผู้เพ่งด้วยฌาน ๒ คือ ด้วยการกำหนดคืออาร์มณูปนิชฌาน ๑ ด้วยการกำหนดคือลักขณูปนิชฌาน ๑.

บทว่า **พราหมณสฺส** ได้แก่ พระชีนาสพผู้ลอยบาปแล้ว.

หลายบทว่า **อถสฺส กงฺขา วปยนติ** มีความว่า เมื่อนั้นความสงสัยของพราหมณ์นั้น คือผู้มีธรรม ปรากฏแล้วอย่างนั้นย่อมสิ้นไป.

บทว่า **สพฺพทา** มีความว่า ความสงสัยในปัจจัยการที่ท่านกล่าวไว้โดยนัยเป็นต้นว่า เมื่อเขาถามว่า ใครเล่าหนอ ? ย่อมถูกต้อง พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ปัญหาไม่สมควรแก่ ดังนี้ และโดยนัยเป็นต้นว่า เมื่อเขาถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ชราและมรณะ เป็นอย่างไรหนอ. ก็แล ชราและมรณะนี้จะมีแก่ใคร ? พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ปัญหาไม่สมควรแก่ ดังนี้ และความสงสัย ๑๖ อย่าง เป็นต้นว่า ในอดีตกาล เราได้มีแล้วหรือหนอ ? ซึ่งมาแล้วเพราะยังไม่ได้ตรัสรู้ปัจจัยการ นั้นเอง (เหล่านี้) ทั้งหมด ย่อมสิ้นไป คือย่อมปราศจากไป ย่อมดับไป. เพราะเหตุไร ? เพราะเหตุที่ มาทราบธรรมพร้อมทั้งเหตุ. มีอธิบายว่า เพราะทราบ คือทราบชัด ตรัสรู้ธรรมคือกองทุกข์ทั้งหมด มีสังขารเป็นต้นพร้อมทั้งเหตุ ด้วยเหตุมีวิชชาเป็นต้น.

พึงทราบวินิจฉัยในทศติยวาร:-

สามบทว่า **อิมิ อุทานิ อิทาเนติ** มีความว่า ทรงเปล่งอุทานมีประการดังกล่าวแล้วนี้ ซึ่งแสดง อานุภาพแห่งความตรัสรู้ความสิ้นปัจจัยกล่าวคือนิพพานซึ่งปรากฏแล้วอย่างนี้ว่า **อวิชชาเยเตว อเสส-วิราคินิโรธา สงฺขารนิโรโธ** ในเนื้อความที่ทรงทราบแล้วนั้น.

ความสังเขปในอุทานนั้น ดังนี้ ต่อไปนี้:-

เพราะได้รู้ คือได้ทราบชัด ได้ตรัสรู้นิพพานกล่าวคือความสิ้นปัจจัยทั้งหลาย เมื่อใด ธรรมทั้งหลายมีประการดังกล่าวแล้ว ปรากฏแก่พราหมณ์นั้น ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น ความสงสัยทุกอย่าง ที่จะพึงเกิดขึ้นเพราะไม่รู้นิพพานย่อมสิ้นไป.

พึงทราบวินิจฉัยในตติยวาร:-

สามบทว่า **อิมิ อุทานิ อุทาเนติ** มีความว่า ทรงเปล่งอุทานมีประการดังกล่าวแล้วนี้ ซึ่งแสดง

อานาฬแห่งอริยมรรคที่เป็นเหตุ ทรงทราบเนื้อความกล่าวคือความเกิดและความดับแห่งกองทุกข์นั้น ด้วยอานาฬกิจและด้วยทำให้เป็นอารมณ์.

ความสังเขปในอุทานนั้น ดังต่อไปนี้:- เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น พราหมณ์นั้นย่อมกำจัดเสนามารด้วยโพธิปักขิยธรรมซึ่งเกิดแล้วเหล่านั้น หรือด้วยอริยมรรคเป็นเครื่องปรากฏแห่งจตุสัจจธรรมมาดำรงอยู่

ชื่อว่า **วิรูปยํ ติฏฐติ มารเสนํ** ความว่า ย่อมกำจัด คือผจญ ปราบเสนามาร มีประการดังกล่าวแล้วโดยนัยเป็นต้นว่า กามทั้งหลาย เป็นเสนาที่ ๑ ของท่าน ดังนี้ ดำรงอยู่.

ถามว่า กำจัดอย่างไร ?

ตอบว่า เหมือนพระอาทิตย์ส่องอากาศให้สว่าง ฉะนั้น.

อธิบายว่า พระอาทิตย์ขึ้นไปแล้ว เมื่อส่องอากาศให้สว่างด้วยรัศมีของตนแล ชื่อว่า กำจัดมืดเสียข้อนี้ ฉันทใด. พราหมณ์เมื่อนั้น เมื่อตรัสรู้สัจจะทั้งหลาย ด้วยธรรมเหล่านั้น หรือด้วยมรรคนั้นแล ชื่อว่า กำจัดเสนามารเสียได้ ข้อนี้ ก็ฉันทนั้น เพราะฉะนั้น ผู้ศึกษาพึงทราบสันนิษฐานว่า ใน ๓ อุทานนี้ อุทานที่ ๑ เกิดขึ้นด้วยอานาฬความพิจารณาปัจจัยการ อุทานที่ ๒ เกิดขึ้นด้วยอานาฬความพิจารณาพระนิพพาน อุทานที่ ๓ เกิดขึ้นด้วยอานาฬความพิจารณามรรค ด้วยประการฉะนี้.

ส่วนในคัมภีร์อุทาน ท่านกล่าวว่า ทรงพิจารณาปฏิจสุมุปาทโดยอนุโลมตลอดยามต้นแห่งราตรี โดยปฏิโลมตลอดยามที่ ๒ โดยอนุโลมและปฏิโลมตลอดยามที่ ๓ คำนั้น ท่านกล่าวหมายเอามนสิการที่พระผู้มีพระภาคทรงให้เกิดขึ้นตลอดราตรี ด้วยทรงตั้งพระหฤทัยว่า พຼຽນนี้เราจักหลุดจากอาสนะเพราะครบ ๗ วัน. จริงอยู่ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาค ได้ทรงพิจารณาส่วนอันหนึ่ง ๆ เท่านั้นตลอดปฐมยามและมัชฌิมยาม ด้วยอานาฬแห่งความทราบชัดซึ่งปัจจัยการและความบรรลุละมลสันปัจจัย ซึ่งมีอานาฬอันอุทานคาถา ๒ เบื้องต้นแสดงไว้ แต่ในที่นี้ พระผู้มีพระภาคได้ทรงพิจารณาอย่างนั้นในราตรีวันปาฏิบพ (แรม ๑ ค่ำ)

จริงอยู่ ในราตรีเพ็ญวิสาขมาส พระผู้มีพระภาคทรงระลึกปุพเพนิวาสานุสสติญาณในปฐมยาม ทรงชำระทิพยจักขุในมัชฌิมยาม ทรงพิจารณาปฏิจสุมุปาทโดยอนุโลมและปฏิโลมในปัจฉิมยาม ทรงบรรลุละมลสันเป็นพระสัพพัญญูในขณะที่จะพึงกล่าวว่า อรุณจักขึ้นเดี๋ยวนี้. อรุณขึ้นในเวลาติดต่อกับเวลาที่ได้ทรงบรรลุละมลสันเป็นพระสัพพัญญูทีเดียว. แต่นั้น พระองค์ทรงปล่อยวันนั้นให้ผ่านพ้นไปด้วยการนั่งขัดสมาธินั้นแล แล้วทรงพิจารณาอย่างนั้นเปล่งอุทานเหล่านั้นในยามทั้ง ๓ แห่งราตรีวันปาฏิบพที่ถึงพร้อมแล้ว. พระผู้มีพระภาคทรงพิจารณาอย่างนั้นในราตรีวันปาฏิบพให้ ๗ วัน ที่ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า ประทับนั่งด้วยบัลลังก์อันเดียว ที่โพธิรุกขมูลตลอด ๗ วัน นั้น ผ่านพ้นไปที่โพธิรุกขมูลนั้นแล ด้วยประการฉะนี้แล.

บทกิริยาภิกตักและอาชยาต

บทกิริยา	คำแปล	บทกิริยา	คำแปล
วิหริติ	ย่อมประทับอยู่	อุทธานสิ	ทรงเปล่งแล้ว
นินสิทิ	ประทับนั่งแล้ว	ปาตุภวานติ	ย่อมปรากฏ
อกาลสิ	ได้ทรงกระทำแล้ว	วปยन्ติ	ย่อมสิ้นไป
สมภวติ	ย่อมมี	ติฏฺฐติ	ย่อมดำรงอยู่
โหติ	ย่อมมี	ปชานาติ	ย่อมรู้
นिरุชฌนติ	ย่อมดับ	นิฏฺฐิตา	จบแล้ว
อเวทิ	ได้รู้แล้ว		

๒. อชปาลนิโครธกถา

เรื่องตรัสธรรมเหตุให้เป็นพราหมณ์ ขณะประทับ ณ ควางตันอชปาลนิโครธ

เรื่องย่อ

ล่วงไป ๗ วัน พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธิ เสด็จจากควางโพธิพฤกษ์ไปยังควางตันอชปาลนิโครธ ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ ที่นั้นเป็นเวลา ๗ วัน ทรงตอบคำถามของพราหมณ์ทุกชาติ ผู้ชอบตลาวาตคนว่า หีหิ ตรัสว่า คนผู้ละบาป ไม่ตวาดผู้อื่น ไม่มีกิเลส จบไตรเพท อยู่จบพรหมจรรย์ ควรเรียกว่าเป็นพราหมณ์โดยธรรม

อรรถโยชนา

[๔] ครั้นล่วง ๗ วัน พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธินั้น เสด็จจากควางไม้โพธิพฤกษ์ เข้าไปยังตันไม้ชปาลนิโครธแล้วประทับนั่งด้วยบัลลังก์เดียวเสวยวิมุตติสุข ณ ควางไม้ชปาลนิโครธ ตลอด ๗ วัน.

[๔] อถโข ภควา / สตตาทสฺส อจฺจเยน / ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐหิตฺวา / โพธิรุกขมูลา, / เยน อชปาลนิโครโธ, / เตนฺอุปสงฺกมิ; / อุปสงฺกมิตฺวา / อชปาลนิโครธรุกขมูลเ / สตตาทํ เอกปฺลลงฺเกน นินสิทิ / วิมุตฺติสุขปฏิสฺสเวทิ.

[๔] อถโข ครั้นนั้นแล สตตาทสฺส อจฺจเยน โดยอันล่วงไป ๗ วัน ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วุฏฺฐหิตฺวา ทรงออกแล้ว ตมฺหา สมาธิมฺหา จากสมาธิ นั้น, อชปาลนิโครโธ อ.ตันอชปาลนิโครธ (อดถิ) มีอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เสด็จเข้าไปแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น โพธิรุกขมูลา จากควางไม้โพธิพฤกษ์; อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเสด็จเข้าไปแล้ว นินสิทิ ประทับนั่งแล้ว วิมุตฺติสุขปฏิสฺสเวทิ เสวยวิมุตติสุข อชปาลนิโครธรุกขมูล ณ ควางไม้ชปาลนิโครธ เอกปฺลลงฺเกน ด้วยบัลลังก์เดียว สตตาทํ ตลอด ๗ วัน.

เรื่องพราหมณ์หูกชาติ

ครั้งนั้น พราหมณ์หูกชาติคนหนึ่งได้ไปพutschสำนัก ครั้นถึงแล้ว ได้ทูลปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการทูลปราศรัยพอให้เป็นทีบ้านเทิง เป็นทีระลึกลึกถึงกันแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

อลโข อณตโร / หูกชาติโก^๑ พราหมโณ. / เยน ภควา, / เตนุสสงมิ; / อุปสงमितวา / ภควตา สหธิ สมโมทิ, / สมโมนิยํ กถํ / สาราณียํ^๒ วิตัสเรตวา / เอกมนตํ อฏฐาสิ.

อลโข ครั้งนั้นแล หูกชาติโก พราหมโณ อ.พราหมณ์ หูกชาติ อณตโร คนใดคนหนึ่ง, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหริติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น; (โส หูกชาติโก พราหมโณ) อ.พราหมณ์ หูกชาติ นั้น อุปสงमितวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว สมโมทิ ได้ทูลปราศรัยแล้ว สหธิ กับ ภควตา ด้วยพระผู้มีพระภาค กถํ ยังคำ สมโมนิยํ อันเป็นทีบ้านเทิงใจ สาราณียํ อันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึก วิตัสเรตวา ให้เป็นไปแล้ว อฏฐาสิ ได้ยืนอยู่แล้ว เอกมนตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง

พราหมณ์นั้น ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลคำนับแด่พระผู้มีพระภาคว่า ท่านพระโคตม บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ ก็แลธรรมเหล่าไหน ทำบุคคลให้เป็นพราหมณ์ ?

เอกมนตํ จิโต โข โส พราหมโณ / ภควนตํ เอตทโวจ / “กิตดาวตา นุ โข โภ โคตม / พราหมโณ โหติ, / กตเม จ ปน / พราหมณกรณา^๓ ธมมาติ.

โส พราหมโณ อ.พราหมณ์ นั้น เอกมนตํ จิโต โข ครั้นยืนอยู่แล้ว ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ (วจนํ) ซึ่งคำ นั้น ภควนตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า โภ โคตม ข้าแต่พระโคตม ผู้เจริญ (บุคคโล) อ.บุคคล พราหมโณ ชื่อว่าเป็นพราหมณ์ กิตดาวตา นุ โข ด้วยเหตุเพียงเท่าไร หนอ แล โหติ ย่อมเป็น, จ ปน ก็แล กตเม ธมมา อ.ธรรม ท. เหล่าไหน พราหมณกรณา เป็นธรรมกระทำบุคคลให้เป็นพราหมณ์ (โหนดิ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้น ว่า

อลโข ภควา / เอตมตถํ วิทิตวา / ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทานสิ /

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วิทิตวา ทรงทราบแล้ว เอตํ อตถํ ซึ่งเนื้อความ นั้น อุทานสิ ทรงเปล่งแล้ว อิมํ อุทานํ ซึ่งอุทาน นี้ ตายํ เวลายํ ในเวลา นั้น อิติ ว่า

^๑ ฉ. หูกชาติโก, เท. หูกชาติโก, (อฏฐกถา) หูกชาติโก หูกชาติโกติ โส กิร ทิฏฐมจฺจลฺลโก นาม มานวเสน โกธวเสน จ หันนุติ กโรนโด วิจฺจติ, ตสฺมา หูกชาติโกติ วุจฺจติ. หูกชาติโกติปิ ปณฺตติ ตพฺพณฺนา.

^๒ สฺยา. สาราณียํ, เอมฺปริปิ.

^๓ สฺ.ฉ.เท. พราหมณการกา

พุทธอุทานคาถา

พราหมณ์ใด มีบาปกรรมอันลอยเสียแล้ว
ไม่ตวาดผู้อื่นว่า หีหี ไม่มีกิเลสจุน้ำฝาด
มีตนสำรวมแล้ว ถึงที่สุดแห่งเวท มีพรหมจรรย์
อยู่จบแล้ว พราหมณ์นั้น ไม่มีกิเลสเครื่องพัวพัน
ในอารมณ์ไหน ๆ ในโลก ควรกล่าวถ้อยคำว่า
ตนเป็นพราหมณ์ โดยธรรม.

โย พราหมโณ พาหิตปาปมโม
นิหุโก^๑ นิกกสาโว ยตตโต
เวทนตฺตุ วุสิตพรหมจรีโย^๒
ธมฺเมเน โส พรหมวาที วเทยย
ยสฺสสฺสทา นตฺถิ กุหิณฺจิจิ โลเกติ.

โย พราหมโณ อ.พราหมณ์ ไต พาหิตปาปมโม ผู้มีบาปกรรมอันลอยเสียแล้ว นิหุโก ผู้มีการกระทำว่า
หีหี ออกแล้ว นิกกสาโว ผู้มีกิเลสจุน้ำฝาดออกแล้ว ยตตโต มีตน (จิต) สำรวมแล้ว เวทนตฺตุ ผู้ถึงที่สุดแห่งเวท
วุสิตพรหมจรีโย ผู้มีพรหมจรรย์อันอยู่จบแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น, ยสฺสสฺสทา อ.กิเลสเครื่องพัวพัน ท. กุหิณฺจิจิ
(เอการมฺเมเนปิ) แม้ในอารมณ์เดียว ไหน ๆ โลก ในโลก นตฺถิ ย่อมไม่มี ยสฺส (พราหมณฺสส) แก่พราหมณ์ ไต,
โส (พราหมโณ) อ.พราหมณ์ นั้น วเทยย ควรกล่าว พรหมวาที ซึ่งคำว่าเราเป็นพราหมณ์ ธมฺเมเน โดยธรรม.

อชปาลนิโครธกถา จบ

อชปาลนิโครธกถา^๓ นิฏฺฐิตา.

อชปาลนิโครธกถา อ.อชปาลนิโครธกถา นิฏฺฐิตา จบแล้ว.

อรรถกถา

ในคำว่า อถโข ภควา ตสฺส สุตตาหสฺส อจฺเจเนน ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐหิตฺวา โพธิรุกฺขมฺมูลา,
เยเน อชปาลนิโครธโร, เตนฺอุปสงฺกมิ^๑ นี้ ผู้ศึกษาพึงทราบวินิจฉัย ดังนี้:-

พระผู้มีพระภาคออกจากสมาธินั้นแล้ว เสด็จเข้าไปที่ต้นอชปาลนิโครธ จากโคนโพธิพฤกษ์ใน
ทันทิที่เดียวหาได้ เหมือนอย่างว่าในคำที่พูดกันว่า ผู้นี้กินแล้วกินอน จะได้มีคำอธิบายอย่างนี้ว่า
เขาไม่ล้างมือ ไม่บ้วนปาก ไม่ไปใกล้ที่นอน ไม่ทำการเจรจาปราศรัยอะไรบ้าง อย่างอื่น แล้วนอน หาได้
แต่ในคำนี้ มีความหมายที่ผู้กล่าวแสดงดังนี้ว่า เขาอนภายหลังแต่การรับประทาน เขาไม่ได้นอน
หาได้ ข้อนี้นั้นใด แม้ในคำนี้ ก็ฉนั้นนั้น จะได้คำอธิบายว่า พระผู้มีพระภาคออกจากสมาธินั้นแล้ว
เสด็จหลีกไปในทันทิที่เดียว หาได้ ที่แท้ในคำนี้ มีความหมายที่ท่านผู้กล่าวแสดงดังนี้ว่า พระองค์เสด็จ

^๑ มหา. นิหุโก

^๒ ส.ฉ.,เท. วุสิตพรหมจรีโย

^๓ ส.ฉ.,เท.,อ. อชปาลกถา

หลักไปภายหลังแต่การออก ไม่ได้เสด็จหลักไปหาไม่ได้.

ถามว่า ก็พระผู้มีพระภาคไม่เสด็จหลักไปในทันทีแล้ว ได้ทรงทำอะไรเล่า ?

ตอบว่า ได้ทรงให้ ๓ สัปดาห์ แม่อื่นอีก ผ่านพ้นไปในพื้นที่ใกล้เคียงโพธิพฤกษ์นั่นเอง.

ในข้อนั้น มีอนุပ္พฬิกถาดังนี้:- ได้ยินว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ประทับนั่งด้วยการนั่งขัดสมาธิอันเดียวสัปดาห์ ๑ เทวดาบางพวกเกิดความแคลงใจขึ้นว่า พระผู้มีพระภาคไม่เสด็จลุกขึ้น ธรรมที่ทำความเป็นพระพุทธเจ้าแม่อื่น จะมีอีกละคร่มง ?

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคออกจากสมาบัติในวันที่ ๘ ทรงทราบความแคลงใจของเหล่าเทวดา เพื่อตัดความแคลงใจ จึงทรงเหาะขึ้นไปในอากาศ แสดงยมกปาฏิหาริย์กำจัดความแคลงใจของเหล่าเทวดาเหล่านั้นแล้ว ประทับยืนจ้องดูด้วยพระเนตรมิได้กระพริบ ซึ่งพระบังลังก์และโพธิพฤกษ์ อันเป็นสถานที่บรรลุมผลแห่งพระบารมีที่ทรงสร้างมาตลอด ๔ อสงไขย ยิ่งด้วยแสนกลับ ให้สัปดาห์ ๑ ผ่านพ้นไปทางด้านทิศอุดร เฉียงไปทางทิศปราจีนหน้อยหนึ่ง (ทิศอีสาน) แต่พระบัลลังก์ สถานที่นั้นชื่อ อนิมมิสเจติย์

ลำดับนั้น เสด็จจงกรม ณ รัตนจงกรม อันยาวยียดไปข้างหน้าและข้างหลัง ระหว่างพระบัลลังก์ กับที่เสด็จประทับยืน (อนิมมิสเจติย์) สัปดาห์ ๑ ผ่านพ้นไป. สถานที่นั้น ชื่อรัตนจงกรมเจติย์.

ต่อจากนั้น เทวดาทิ้งหลายนิรมิตเรือนแก้วขึ้นทางด้านทิศประจิม พระผู้มีพระภาคเสด็จนั่งขัดสมาธิ ณ เรือนแก้วนั้น ทรงพิจารณาอภิธรรมปิฎก คือสมันตปฎฐาน ซึ่งมีนัยไม่สิ้นสุดในอภิธรรมปิฎกนี้ โดยพิสดาร ให้สัปดาห์ ๑ ผ่านพ้นไป. สถานที่นั้น ชื่อรัตนขรรเจติย์.

พระผู้มีพระภาคให้ ๔ สัปดาห์ ผ่านพ้นไป ในพื้นที่ใกล้เคียงโพธิพฤกษ์นั่นเอง จึงในสัปดาห์ ค่ำรบ ๕ เสด็จจากโคนโพธิพฤกษ์เข้าไปที่ต้นอชปาลนิโครธ ด้วยประการฉะนี้.

ได้ยินว่า คนเลี้ยงแพะไปนั่งที่ร่มเงาแห่งต้นนิโครธนั้น เพราะเหตุนั้น ต้นนิโครธจึงเกิดชื่อว่า อชปาลนิโครธ.

สองบทว่า **สตตาทิ วิมุตติสุขปฏิสัเวติ** มีความว่า เมื่อทรงพิจารณาธรรมอยู่ที่ต้นอชปาลนิโครธ แม้นั้นนั่นแล ชื่อว่าประทับเสวยวิมุตติสุข ต้นไม้นั้น อยู่ด้านทิศตะวันออกจากต้นโพธิ. ก็แลเมื่อพระผู้มีพระภาคประทับนั่งอย่างนั้นที่ต้นอชปาลนิโครธนี้ พราหมณ์คนหนึ่งได้มาทูลถามปัญหาแก่พระองค์. เพราะเหตุนั้น พระธรรมสังคหอาจารย์จึงกล่าวคำว่า **อลโข อลฺยตโร** เป็นต้น.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **หุ่หุกชาติโก** มีความว่า ได้ยินว่า พราหมณ์นั้นชื่อทิกุณฺณมั่งคลิเก เทียวตวาดว่า หีหิ (หุงหุง) ด้วยอำนาจความถือตัว และด้วยอำนาจความโกรธ เพราะฉะนั้น เขาจึงเรียกแก้วว่า พราหมณ์หุงหุกชาติ บางอาจารย์ก็กล่าวว่า พราหมณ์หุกหุกชาติ บ้าง

สองบทว่า **เอตมตถ วิทิตวา** มีความว่า พระผู้มีพระภาคทรงทราบใจความสำคัญแห่งคำที่แก้กล่าวนั้น จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้น.

เนื้อความแห่งอุทานนั้นว่า พราหมณ์ใด ชื่อว่าเป็นพราหมณ์ เพราะมีบาปกรรมอันลอยเสีย

แล้ว จึงได้เป็นผู้ประกอบด้วยบาปธรรมมีกิเลสเป็นเครื่องขู่ผู้อื่นว่า หุงหุง และกิเลสจุน้ำฝาดเป็นต้น เพราะค่าที่มามีถือว่าสิ่งที่เห็นแล้วเป็นมงคล ปฏิญาณข้อที่ตนเป็นพราหมณ์ ด้วยเหตุสักว่าชาติอย่างเดียว งามได้ พราหมณ์นั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีบาปธรรมอันล่อยแล้ว เพราะเป็นผู้ล่อยบาปธรรมเสีย ชื่อว่าผู้ไม่มี กิเลสเป็นเครื่องขู่ผู้อื่นว่า หุงหุง เพราะมาละกิเลสเป็นเครื่องขู่ผู้อื่นว่า หุงหุง เสียได้ ชื่อว่าผู้ไม่มีกิเลส จุน้ำฝาด เพราะไม่มีกิเลสจุน้ำฝาดมีราคาเป็นต้น ชื่อว่ามีตนสำรวมแล้ว เพราะเป็นผู้มีจิตประกอบ ด้วยภาวนานาโยค อนึ่ง ชื่อว่าผู้มีตนสำรวมแล้ว เพราะเป็นผู้มีจิตสำรวมแล้วด้วยศีลสังวร ชื่อว่าผู้จบ เวทแล้ว เพราะเป็นผู้ถึงที่สุดด้วยเวททั้งหลาย กล่าวคือ จตุมรรคญาณ หรือเพราะเป็นผู้เรียนจบไตรเพท ชื่อว่าผู้จบพรหมจรรย์แล้วเพราะพรหมจรรย์คือมรรค ๔ อันตนได้อยู่เสร็จแล้ว.

บาทพระคาถาว่า **ธมฺเมเน โส พุทฺธมฺวาที วเทยฺย** มีความว่า กิเลสเครื่องฟุ้งขึ้น ๕ อย่างนี้ คือ รากะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ ในเพราะอารมณ์น้อยหนึ่ง คือว่า แม้ในเพราะอารมณ์อย่างหนึ่งในโลกทั้งมวล ไม่มีแก่พราหมณ์ใด พราหมณ์นั้น โดยทางธรรม ควรกล่าววาทะนี้ว่า เราเป็นพราหมณ์.

บทกิริยาภิกตักและอาชยาต

บทกิริยา	คำแปล	บทกิริยา	คำแปล
อุปสงฺกมิ	เสด็จเข้าไปแล้ว	โหติ	ย่อมเป็น, ย่อมมี
นิสีทิ	ประทับนั่งแล้ว	อุทฺทาเนสิ	ทรงเปล่งแล้ว
สมฺโมทิ	ทูลปราศรัยแล้ว	วเทยฺย	พึงกล่าว, ควรกล่าว
อญฺฐาสี	ได้ยืนแล้ว		

๓. มุจลินทกถา

เรื่องทรงเปล่งอุทานปรารภสุขขณะประทับ ณ ควางตันมุจลินท์

เรื่องย่อ

ล่วงไป ๗ วัน พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธิ เสด็จจากควางไม้ชปาณนิโครธ เข้าไปยัง ต้นไม้มุจลินท์ ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ ที่นั้นเป็นเวลา ๗ วัน เกิดฝนพรำตลอด พญานาคมุจลินท์ ได้โอบรอบพระวรกายด้วยขนด ๗ รอบ แผ่พังพานใหญ่ปกคลุมเหนือพระเศียร เพื่อปกป้องความหนาว สัมผัสเหลือบ ยุง ลม แดด ทรงเปล่งอุทานปรารภสุข ๔ อย่าง คือ สุขเกิดจากความวิเวก (อุปธิวิเวก) สุขเกิดจากความไม่เบียดเบียน สุขเกิดจากความปราศจากราคะ และสุขเกิดจากการกำจัดความถือตัว

อัตถโยชนา

[๕] ครั้นล่วง ๗ วัน พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธินั้น เสด็จจากคองไม้ชปาณิโครธ เข้าไปยังต้นไม้มุจลินท์

[๕] อลโห ภควา / สตดาหสส อจฺเจยน / ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐหิตฺวา / อชปาณิโครธ-
มุลา, / เยน มุจลินฺโท, / เตนฺอุปสงฺกมิ;

อลโห ครั้นนั้นแล สตดาหสส อจฺเจยน โดยล่วงไปแห่งวัน ๗ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วุฏฺฐหิตฺวา ทรงออกแล้ว ตมฺหา สมาธิมฺหา จากสมาธิ นั้น, มุจลินฺโท อ.ต้นไม้มุจลินท์ (อติ) มีอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไค, อุปสงฺกมิ เสด็จเข้าไปแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น อชปาณิโครธมุลา จากคองไม้ชปาณิโครธ

ครั้นเสด็จเข้าไปแล้ว ประทับนั่งด้วยบัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุข ณ คองไม้มุจลินท์ ตลอด ๗ วัน.

อุปสงฺกมิตฺวา มุจลินฺทมูลํ / สตดาหํ เอกพลลฺงเกณ นิสิตฺติ / วิมุตติสุขปฏิสํเวทึ.

(โส ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเสด็จเข้าไปแล้ว นิสิตฺติ ประทับนั่งแล้ว วิมุตติสุขปฏิสํเวทึ เสวยวิมุตติสุข มุจลินฺทมูลํ ณ คองไม้มุจลินท์ เอกพลลฺงเกณ ด้วยบัลลังก์เดียว สตดาหํ ตลอด ๗ วัน

ครั้งนั้น เมฆใหญ่ในสมัยมิใช่ฤดูกาลตั้งขึ้นแล้ว ฝนตกพรำเจือด้วยลมหนาว ตลอด ๗ วัน.

เตน โข ปน สมเยน / มหาอกาลเมโฆ อุทปาติ. / สตดาหฺวทฺทลิกา สิตฺวาตฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺ.

เตน โข ปน สมเยน ก็ในสมัย นั้น แล มหาอกาลเมโฆ อ.เมฆใหญ่ในสมัยมิใช่ฤดูกาล อุทปาติ ได้ตั้งขึ้นแล้ว. สตดาหฺวทฺทลิกา อ.ฝนพรำตลอด ๗ วัน สิตฺวาตฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺ อันเจือด้วยลมหนาว.

ครั้งนั้น มุจลินทนาคราชออกจากที่อยู่ของตน ได้แหวกวงพระวรกายพระผู้มีพระภาคด้วยขนด ๗ รอบ ได้แผ่พังพานใหญ่เหนือพระเศียรสถิตอยู่ด้วยหวังใจว่า ความหนาว ความร้อน อย่าเบียดเบียน พระผู้มีพระภาค สัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน อย่าเบียดเบียนพระผู้มีพระภาค.

อลโห มุจลินฺโท นาคราชา / สกฺวานา นิภฺขมิตฺวา / ภควโต กายํ สตตฺกฺขตฺตํ โภเคหิ
ปฺริกฺขิปปิตฺวา / อุปฺริมุทฺธนิ มหนตฺ ฌณฺํ กริตฺวา อฏฺฐาสิ / “มา ภควนฺตํ สิตํ, / มา ภควนฺตํ
อุณฺ्हํ, / มา ภควนฺตํ ทํสมกฺสวาตาตปสิริสป”^๑ สมผลฺโสติ.

อลโห ครั้นนั้นแล มุจลินฺโท นาคราชา อ.มุจลินทนาคราช นิภฺขมิตฺวา ออกแล้ว สกฺวานา จากที่อยู่ของตน ปฺริกฺขิปปิตฺวา แหวดวงแล้ว กายํ ซึ่งพระวรกาย ภควโต ของพระผู้มีพระภาค โภเคหิ ด้วยขนด ๗ รอบ กริตฺวา กระทำแล้ว ฌณฺํ ซึ่งพังพาน มหนตฺ อันใหญ่ อุปฺริมุทฺธนิ เหนือพระเศียร อฏฺฐาสิ ได้ดำรงอยู่แล้ว (จินตเนน) ด้วยความคิด อิติ ว่า สิตํ อ.ความหนาว มา (พารยิตถ) อย่าเบียดเบียนแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค อุณฺ्हํ อ.ความร้อน มา (พารยิตถ) อย่าเบียดเบียนแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค ทํสมกฺสวาตาตปสิริสปสมผลฺโส อ.สัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน มา (พารยิตถ) อย่าเบียดเบียนแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค อิติ ดังนี้.

^๑ สี.,ฉ.,เท.,อิ. ...สรีสป...

ครั้นล่วง ๗ วัน มุจลินทนาคราชรู้ว่า อากาศปลอดโปร่งปราศจากฝนแล้ว จึงคลายขนดจาก พระวรกายของพระผู้มีพระภาค จำแลกรูปของตนเป็นเพศมาณพ ได้ยื่นประคองอัญชลีถวายนมัสการ พระผู้มีพระภาคทางเบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาค.

อลโข มุจลินโท นาคราชา / สดุดาหสฺส อจฺเจน / วิหฺธํ วิคตพลาหํ เทวํ วิทิตฺวา / ภควโต กายา โภเค วินีเวเจตฺวา^๑ / สกฺวณฺณํ ปฏฺฐิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส / มาณวกฺวณฺณํ อภินิมมินิตฺวา / ภควโต ปุโรโต อฏฺฐาสิ / อณฺชลิโก^๒ ภควนฺตํ นมสฺสฺสฺสฺสฺสฺส.

อลโข ครั้งนั้นแล อจฺเจน โดยล่วงไป สดุดาหสฺส แห่งวัน ๗ วัน มุจลินโท นาคราชา อ.มุจลินทนาคราช วิทิตฺวา รู้แล้ว เทวํ ซึ่งอากาศ วิหฺธํ อันปลอดโปร่ง วิคตพลาหํ อันมีเมฆไปปราศแล้ว วินีเวเจตฺวา คลายแล้ว โภเค ซึ่งขนด ท. กายา จากพระวรกาย ภควโต ของพระผู้มีพระภาค ปฏฺฐิสฺสฺสฺสฺสฺส รวบรวมแล้ว สกฺวณฺณํ ซึ่งเพศ ของตน อภินิมมินิตฺวา จำแลงแล้ว มาณวกฺวณฺณํ ซึ่งเพศของมาณพ อฏฺฐาสิ ได้ยื่นแล้ว ปุโรโต ในที่ข้างหน้า ภควโต แห่งพระผู้มีพระภาค อณฺชลิโก เป็นผู้มียอฺชลิ (หุดา) เป็น นมสฺสฺสฺสฺส นมัสการอยู่ ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้น ว่า

อลโข ภควา / เอตมตฺถํ วิทิตฺวา / ตายํ เวลายํ / อิมํ อุทานํ อุทานฺสิ /

อลโข ลำดับนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วิทิตฺวา ทรงทราบแล้ว เอตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความ นั้น อุทานฺสิ ทรงเปล่งแล้ว อิมํ อุทานํ ซึ่งอุทาน นี้ ตายํ เวลายํ ในเวลา นั้น อิติ ว่า

พุทธอุทานคาถา

ความสัจเป็นสุขของบุคคลผู้สันโดษ มีธรรมปรากฏแล้ว เห็นอยู่
ความไม่พยายาบาท คือความสำรวมในสัตว์ทั้งหลายเป็นสุขในโลก

สุโข วิเวโก ตฺถุจฺจสฺส

สุตฺถมมสฺส ปสฺสโต

อพฺยาปชฺฌํ^๓ สุขํ โลเก

ปาณญฺเตสุ สลฺยโม.^๔

วิเวโก อ.ความสัจ สุโข เป็นความสุข (บุคคลสฺส) ของบุคคล ตฺถุจฺจสฺส ผู้สันโดษ สุตฺถมมสฺส ผู้มีธรรม ปรากฏแล้ว ปสฺสโต ผู้เห็นอยู่ (โหติ) ย่อมเป็น, อพฺยาปชฺฌํ อ.ความไม่พยายาบาท สลฺยโม คือความสำรวม ปาณญฺเตสุ ในสัตว์ ท. สุขํ เป็นความสุข โลเก ในโลก (โหติ) ย่อมเป็น,

ความปราศจากกำหนด คือความล่วงกามทั้งหลายเสียได้

เป็นสุขในโลก การกำจัดอสมิมานะเสียได้นั้นแล เป็นสุขอย่างยิ่ง.

สุขา วิราคตา โลเก

กามานํ สมตฺติกฺกโม

อสมิมานสฺส โย วินโย

เอตํ เว ปรมํ สุขนฺติ.

วิราคตา อ.ความปราศจากความกำหนด สมตฺติกฺกโม คือความก้าวล่วง กามานํ ซึ่งกาม ท. สุขา เป็นความสุข โลเก ในโลก (โหติ) ย่อมเป็น, วินโย อ.การกำจัด อสมิมานสฺส ซึ่งอสมิมานะ โยใด (อตฺถิ) มีอยู่, เอตํ (อสมิมานวินยํ) อ.การกำจัดอสมิมานะ นั้น เว แล สุขํ เป็นความสุข ปรมํ อย่างยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

^๑ สී.,ฉ.,เท.,มหา. วินีเวเจตฺวา

^๒ สී.,ฉ.,เท. ปณฺชลิโก

^๓ สී.,ฉ.,เท.,มหา. อพฺยาปชฺฌํ

^๔ สී.,ฉ.,เท. สยโม

มุจลินทกถา จบ.

มุจลินทกถา นิฉฐิตา.

มุจลินทกถา อ.มุจลินทกถา นิฉฐิตา จบแล้ว.

อรรถกถา

เมฆที่เกิดขึ้นในเมื่อยังไม่ถึงฤดูฝน ชื่อว่า อกาลเมฆ ก็แลเมฆนี้ เกิดขึ้นในเดือนท้ายแห่งฤดูร้อน.

บทว่า **สตตาทวทุทลิกา** มีความว่า เมื่ออกาลเมฆนั้นเกิดขึ้นแล้ว ได้มีฝนตกพรำตลอด ๗ วัน.

บทว่า **สิตวาททุทลิกิ** มีความว่า ก็แลฝนตกพรำตลอด ๗ วัน นั้น ได้ชื่อว่า ฝนเจือลมหนาว เพราะเป็นวันที่ลมหนาวเจือเม็ดฝนพัดวนไปโดยรอบโกรกแล้ว.

หลายบทว่า **อลโข มุจลินโท นาคราชา** มีความว่า พระยานาคผู้มีอำนาจใหญ่เกิดขึ้นที่สระโบกขรณีใกล้ต้นไม้จิกนั่นเอง.

หลายบทว่า **สตตทขตตุ โภเคหิ ปริกชิปีตวา** มีความว่า เมื่อพระยานาคนั้นวงรอบ (พระวรกาย) ด้วยขนด (๗ รอบ) แผ่พังพานใหญ่ปกเบื้องบนพระเศียรอยู่อย่างนั้นร่วมในแห่งวงขนดของพระยานาค นั้น มีประมาณเท่าห้องเรือนคลังในโลหปราสาท, เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงเป็นเหมือนประทับนั่งในปราสาทอันอับลม มีประตูหน้าต่างปิด. คำว่า **มา ภควนฺตํ สิตํ** เป็นต้น แสดงเหตุที่พระยานาคนั้น ทำอย่างนั้น.

จริงอยู่ พระยานาคนั้นได้ทำอย่างนั้นก็ด้วยตั้งใจว่า หนาวอย่าได้เปียกเปียนพระผู้มีพระภาค. ร้อนอย่าได้เปียกเปียนพระผู้มีพระภาค. และสัมผัสเหลือบเป็นต้น อย่าได้เปียกเปียนพระผู้มีพระภาค อันที่จริง เมื่อมีฝนตกพรำตลอด ๗ วัน ในที่นั้น ไม่มีความร้อนเลย, ถึงอย่างนั้นก็สมควรที่พระยานาค นั้นจะคิดอย่างนี้ว่า ถ้าเมฆจะหายไปในระหว่าง ๆ ความร้อนคงจะมี แม้ความร้อนนั้นอย่าได้เปียกเปียน พระองค์เลย.

บทว่า **วิทุ** ได้แก่ หายแล้ว อธิบายว่า เป็นของมีไกลเพราะหมดเมฆ.

บทว่า **วิคตวลาหก** ได้แก่ ปราศจากเมฆ.

บทว่า **เทว** ได้แก่ อากาศ.

บทว่า **สกวณฺณ** ได้แก่ รูปของตน.

สองบทว่า **สุโข วิเวโก** มีความว่า อุปธิวิเวก กล่าวคือนิพพาน เป็นสุข.

บทว่า **ตุฏฺฐส** มีความว่า ผู้สันโดษด้วยความยินดีในจตุมรรคญาณ.

บทว่า **สุตฺตมมส** ได้แก่ ผู้มีธรรมปรากฏแล้ว.

บทว่า **ปสฺสโต** มีความว่า ผู้เห็นอยู่ซึ่งวิเวกนั้น หรือธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งจะพึงเห็นได้ ทั้งหมด ด้วยดวงตา คือญาณ ซึ่งได้บรรลุด้วยลำดับความเพียรของตน. ความไม่เกรี้ยวกราดกัน ชื่อว่า ความไม่เปียกเปียกัน. ธรรมเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งเมตตา พระผู้มีพระภาคทรงแสดงด้วยบทว่า ความไม่เปียกเปียกันนั้น.

สองบทว่า **ปาณญเตสุ สณฺณโม** มีความว่า และความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย อธิบายว่า ความที่ไม่เบียดเบียนกันเป็นความสุข. ธรรมเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งกรุณา พระผู้มีพระภาคทรงแสดงด้วยบทว่า ความสำรวมนั้น.

บาทคาถาว่า **สุขา วิราคตา โลเก** มีความว่า แม้ความปราศจากกำหนด ก็จัดเป็นความสุข.

ถามว่า ความปราศจากกำหนดเป็นเช่นไร ?

ตอบว่า คือความล่องพ้น (ข้ามพ้น) กามทั้งหลายเสีย.

อธิบายว่า ความปราศจากกำหนดอันใด ที่ท่านเรียกว่าความล่องกามทั้งหลายเสีย แม้ความปราศจากกำหนดอันนั้น ก็จัดเป็นความสุข. อนาคามิรโรค พระผู้มีพระภาคตรัสด้วยบทว่า ความปราศจากกำหนดนั้น.

ส่วนพระอรหัต พระผู้มีพระภาคตรัสด้วยคำนี้ว่า ความกำจัดอัสมิมานะเสีย. จริงอยู่ พระอรหัต ท่านกล่าวว่าเป็นความกำจัดด้วยระงับอัสมิมานะ. ก็ขึ้นชื่อว่าสุขอื่นจากพระอรหัตนี้ไม่มี เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ข้อนี้แลเป็นสุขอย่างยิ่ง.

บทกิริยาภิกตักและอาชยาต

บทกิริยา	คำแปล	บทกิริยา	คำแปล
อุปสงฺกมิ	เสด็จเข้าไปแล้ว	(พาธยิตถ)	(เบียดเบียนแล้ว)
นิสฺสีทิ	ประทับนั่งแล้ว	อุททาเนสี	ทรงเปล่งแล้ว
อุทปาทิ	ได้ตั้งขึ้นแล้ว	(โหติ)	(ยอมเป็น)
อฏฺฐาสิ	ได้ดำรงอยู่แล้ว, ได้ยืนแล้ว	นิฏฺฐิตา	จบแล้ว

๔. ราชายตนกถา

เรื่องพบกับตปุสสะและภัลลิกะขณะประทับ ณ ควางตันราชายตนะ

เรื่องย่อ

ล่วงไป ๗ วัน พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังควางตันราชายตนะ ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ ที่นั้นเป็นเวลา ๗ วัน พอค่ำ ๒ คน คือ ตปุสสะและภัลลิกะ เดินทางมาจากอุกกกลชนบท น้อมถวายข้าวตูผง และข้าวตูก่อนปรุงด้วยน้ำผึ้ง ได้นับถือพระพุทธเจ้าและพระธรรมว่าเป็นสรณะ เป็นเทววาจิกาอุบาสก

อรรถโยชนา

[๖] ครั้นล่วง ๗ วัน พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธินั้นแล้วเสด็จจากควงไม้มุจลินท์ เข้าไปยังต้นไม้อาชาตนะ แล้วประทับนั่งด้วยบัลลังก์เดียวเสวยวิมุตติสุข ณ ควงไม้อาชาตนะ ตลอด ๗ วัน

[๖] อถโข ภควา / สตฺตาทสส อจฺเจน / ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐหิตฺวา / มุจฺลินท-
มฺลฺลา, / เยน ราชายตฺนํ, / เตนฺอุปสงฺกมิ; / อุปสงฺกมิตฺวา / ราชายตฺนมฺลฺเล / สตฺตาทํ เอกปฺลลฺงเกน
นีสิตี / วิมุตฺติสุขปฏิสเวที.

[๖] อถโข ครั้งนั้นแล สตฺตาทสส อจฺเจน โดยล่วงไปแห่งวัน ๗ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วุฏฺฐหิตฺวา
ทรงออกแล้ว ตมฺหา สมาธิมฺหา จากสมาธิ นั้น, ราชายตฺนํ อ.ต้นราชายตนะ (อติ) มีอยู่ เยน (ทิสภาเคน)
ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เสด็จเข้าไปแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น มุจฺลินทฺมฺลฺลา จากควงไม้
มุจลินท์; (โส ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเสด็จเข้าไปแล้ว นีสิตี ประทับนั่งแล้ว
วิมุตฺติสุขปฏิสเวที เสวยวิมุตติสุข ราชายตฺนมฺลฺเล ณ ควงไม้อาชาตนะ เอกปฺลลฺงเกน ด้วยบัลลังก์เดียว สตฺตาทํ
ตลอด ๗ วัน.

ก็สมัยนั้น พ่อค้าชื่อตปุสสะ ๑ ภัลลิกะ ๑ เดินทางไกลจากอุกกกลชนบทถึงตำบลนั้น.

เตน โข ปน สมเยน / ตปุสสภลฺลิกา วาณิชา / อุกกฺกลา / ตํ เทสํ อทฺธานมคฺค-
ปฏฺธิปฺนนา^๑ โหนติ.

ปน ก็ เตน สมเยน โข ในสมัย นั้น แล ตปุสสภลฺลิกา วาณิชา อ.พ่อค้า ท. ชื่อตปุสสะและภัลลิกะ
อทฺธานมคฺคปฏฺธิปฺนนา เป็นผู้ดำเนินไปแล้วสู่หนทางอันไกล อุกกฺกลา จากอุกกกลชนบท ตํ เทสํ สู่ตำบล นั้น โหนติ
ย่อมเป็น.

ครั้งนั้น เทพดาผู้เป็นญาติสาโลหิตของตปุสสะภัลลิกะ ๒ พ่อค้า ได้กล่าวคำนี้กะ ๒ พ่อค่านั้นว่า

อถโข / ตปุสสภลฺลิกานํ วาณิชา นํ ญาติสาโลหิตา เทวตา / ตปุสสภลฺลิกเ วาณิเช เอตทโวจ

อถโข ครั้งนั้นแล เทวตา อ.เทพดา ญาติสาโลหิตา ผู้เป็นญาติสาโลหิต ตปุสสภลฺลิกานํ วาณิชา นํ
ของพ่อค้า ท. ชื่อตปุสสะและภัลลิกะ อโวจ ได้กล่าวแล้ว เอตํ (วณฺ) ซึ่งคำ นั้น ตปุสสภลฺลิกเ วาณิเช กะพ่อค้า ท.
ชื่อตปุสสะและภัลลิกะ อิติ ว่า

ดูก่อนท่านผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ แรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ควงไม้อาชาตนะ
ท่านทั้งสองจงไปบูชาพระผู้มีพระภาคนั้น ด้วยสัตตผงและสัตตูก้อน การบูชาของท่านทั้งสองนั้นจัก
เป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ท่านทั้งหลายตลอดกาลนาน.

“อัย มารีสา ภควา / ราชายตฺนมฺลฺเล วิหฺรติ ปจฺมาภิสฺมพฺพุโ, / คจฺฉน ตํ ภควนฺตํ /
มนฺเถน จ มรฺฐิณฺทิกาย จ ปฏฺธิมานเณ, / ตํ โว ภวิสฺสติ / ทิฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ.

มารีสา ดูก่อนท่านผู้เจริญ อัย ภควา อ.พระผู้มีพระภาค พระองค์นี้ ปจฺมาภิสฺมพฺพุโ ผู้ตรัสรู้ครั้งแรก
วิหฺรติ ย่อมประทับอยู่ ราชายตฺนมฺลฺเล ณ ควงไม้อาชาตนะ, (ตฺมฺเห) อ.ท่าน ท. คจฺฉน จงไป (ตฺมฺเห) อ.ท่าน ท.
ปฏฺธิมานเณ จงบูชา ตํ ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น มนฺเถน จ ด้วยสัตตผง ด้วย มรฺฐิณฺทิกาย จ
ด้วยสัตตูก้อน ด้วย, ตํ (ปฏฺธิมานน) อ.การบูชา นั้น โว ของท่าน ท. ภวิสฺสติ จักเป็นไป หิตาย เพื่อประโยชน์เกื้อกูล
สุขาย เพื่อความสุข ทิฆรตฺตํ ตลอดราตรีนาน อิติ ดังนี้

^๑ สี่.ฉ. อทฺธานมคฺคปฏฺธิปฺนนา

ครั้งนั้น พ่อค้าชื่อตปุสสะและภัลลิกะ ถือสัตตุงและสัตตูก้อน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้ว ถวายบังคม ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

อลโข ตปุสสภลลิกา วาณิชา / มนุญจ มรฺปิณฺทิกญฺจ อาทาย, / เยน ภควา, / เตนฺอุปสงกมฺมึสุ; / อุปสงกมิตฺวา / ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา / เอกมนฺตํ อฏฺฐจฺสุ.

อลโข ครั้งนั้นแล ตปุสสภลลิกา วาณิชา อ.พ่อค้า ท. ชื่อตปุสสะและภัลลิกะ อาทาย ถือเอาแล้ว มนฺถ จ ซึ่งสัตตุง ด้วย มรฺปิณฺทิก จ ซึ่งสัตตูก้อน ด้วย, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงกมฺ เข้าเฝ้าไปแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น; (เต เทว วาณิชา) อ.พ่อค้า ท. สอง เหล่านั้น อุปสงกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อภิวาเทตฺวา ถวายบังคมแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค อฏฺฐจฺสุ ได้ยืนอยู่แล้ว เอกมนฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง.

สองพ่อค่านั้น ครั้นยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลคำนี้นี้แด่พระผู้มีพระภาคว่า

เอกมนฺตํ จิตา โข / ตปุสสภลลิกา วาณิชา / ภควนฺตํ เอตทวโจ /

ตปุสสภลลิกา วาณิชา อ.พ่อค้า ท. ชื่อตปุสสะและภัลลิกะ จิตา ผู้ยืนอยู่แล้ว เอกมนฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง โข แล อวโจ ได้กราบทูล เอตํ (วจนํ) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงรับสัตตุง สัตตูก้อน ของข้าพระพุทธเจ้าทั้งสอง ซึ่งจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

“ปฏฺิคฺคณฺหาตุ โน ภนฺเต / ภควา / มนุญจ มรฺปิณฺทิกญฺจ, / ยํ อมฺหากํ อสฺส / ทิฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ.

(มนุสฺส จ มรฺปิณฺทิกสฺส จ ปฏฺิคฺคณฺ) อ.การรับ ซึ่งสัตตุง ด้วย ซึ่งสัตตูก้อน ด้วย ยํ ไต อสฺส (ภควโต) ของพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น (ปวตฺตติ) ย่อมเป็นไป หิตาย เพื่อประโยชน์เกื้อกูล สุขาย เพื่อความสุข อมฺหากํ แก่ข้าพระองค์ ท. ทิฆรตฺตํ ตลอดราตรีนาน, ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ปฏฺิคฺคณฺหาตุ ของจงทรงรับ มนฺถ จ ซึ่งสัตตุง ด้วย มรฺปิณฺทิก จ ซึ่งสัตตูก้อน ด้วย (ตํ) นั้น โน ของข้าพระองค์ ท. อิติ ดังนี้.

ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงปริวิตกว่า พระตถาคตทั้งหลาย ไม่รับวัตถุด้วยมือ เราจะพึงรับสัตตุงและสัตตูก้อนด้วยอะไรหนอ.

อลโข ภควโต เอตทโหสิ / “น โข ตถาคตา / หตฺเถสุ ปฏฺิคฺคณฺหนฺติ, / กิเมหิ นฺ โข / อหํ ปฏฺิคฺคณฺเหยฺยํ / มนุญจ มรฺปิณฺทิกญฺจาติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอตํ (จินฺตนํ) อ.พระดำริ นั้น โหสิ ได้มีแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า ตถาคตา อ.พระตถาคต ท. น ปฏฺิคฺคณฺหนฺติ ย่อมไม่รับ วัตถุ ซึ่งวัตถุ หตฺเถสุ ด้วยมือ ท., อหํ อ.เรา ปฏฺิคฺคณฺเหยฺยํ พึงรับ มนฺถ จ ซึ่งสัตตุง ด้วย มรฺปิณฺทิก จ ซึ่งสัตตูก้อน ด้วย กิเมหิ ด้วยอะไร นฺ โข หนอ แล อิติ ดังนี้.

ลำดับนั้น ท้าวมหาราชทั้ง ๔ องค์ ทรงทราบพระปริวิตกแห่งจิตของพระผู้มีพระภาคด้วยใจของตนแล้ว เสด็จมาจาก ๔ ทิศ ทรงนำบาตรที่สำเร็จด้วยศิลา ๔ ใบ เข้าไปถวายพระผู้มีพระภาค

อลโข / จตตารโ มหาราชาน^๑ / ภควโต เจตสา เจโตปริวิตกมณฺเฑน / จตฺตทิสสา / จตตารโ สเลมเย ปตฺเต ภควโต อุปนาเมสุ

อลโข ครั้งนั้นแล จตตารโ มหาราชาน อ.ท้าวมหาราช ท. ๔ ถวาย ทรงทราบแล้ว เจโตปริวิตก^๒ ซึ่งพระปริวิตกแห่งจิต ภควโต ของพระผู้มีพระภาค เจตสา ด้วยใจ (อตฺตโน) ของตน (อาคฺนฺตฺวา) เสด็จมาแล้ว จตฺตทิสสา จากทิศ ๔ ท. ปตฺเต ยังบาตร ท. สเลมเย อันสำเร็จด้วยศิลา จตตารโ ๔ อุปนาเมสุ ให้น้อมเข้าไปแล้ว ภควโต เพื่อพระผู้มีพระภาค

กราบทูลว่า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงรับสัตตุมงและสัตตูก้อนด้วยบาตรนี้ พระพุทธเจ้าข้า.

“อิธ ภนฺเต / ภควา ปฏิกฺคณฺหาตุ / มนฺถญจ มรฺอุปณฺทิกญฺจาติ.

(อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ปฏิกฺคณฺหาตุ ขอจงทรงรับ มนฺถ จ ซึ่งสัตตุมง ด้วย มรฺอุปณฺทิก จ ซึ่งสัตตูก้อน ด้วย อิธ (ปตฺเต) ด้วยบาตร นี้ อิติ ดังนี้

พระผู้มีพระภาค ทรงใช้บาตรสำเร็จด้วยศิลาอันใหม่เอี่ยม รับสัตตุมงและสัตตูก้อนแล้วเสวย.

ปฏิกฺคเหติ ภควา / ปจฺจคฺখে สเลมเย ปตฺเต / มนฺถญจ มรฺอุปณฺทิกญฺจ, / ปฏิกฺคเหตฺวา จ ปริภุญฺชิ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ปฏิกฺคเหติ ทรงรับแล้ว มนฺถ จ ซึ่งสัตตุมง ด้วย มรฺอุปณฺทิก จ ซึ่งสัตตูก้อน ด้วย ปตฺเต ด้วยบาตร สเลมเย อันสำเร็จด้วยศิลา ปจฺจคฺখে อันใหม่เอี่ยม, (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค ปฏิกฺคเหตฺวา ครั้นทรงรับแล้ว ปริภุญฺชิ เสวยแล้ว จ ด้วย.

ครั้งนั้น พ่อค้าตปุสสะและภัลลิกะได้ทูลคำนับแด่พระผู้มีพระภาคว่า

อลโข / ตปุสฺสภัลลิกา วาณิชา / []^๒ ภควนฺตํ เอตทโวจุ /

อลโข ครั้งนั้นแล ตปุสฺสภัลลิกา วาณิชา อ.พ่อค้า ท. ชื่อตปุสสะและภัลลิกะ อโวจุ ได้กราบทูล เอต (วณฺ) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งสองนี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาคและพระธรรม ว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระพุทธเจ้าทั้งสอง ว่าเป็นอุบาสก ผู้มอบชีวิต ถึงสรณะ จำเดิมแต่วันนี้ เป็นต้นไป.

“เอเต มยฺ ภนฺเต / ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉาม / ธมฺมญจ, / อุปาสเก โน / ภควา ธาเรตุ / อชฺชตคฺเค ปาณฺเปเต / สรณํ คเตติ.

“ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เอเต มยฺ อ.ข้าพระพุทธเจ้า ท. เหล่านี้ คจฺฉาม ย่อมถึง (ย่อมมอบ) ภควนฺตํ จ ซึ่งพระผู้มีพระภาค ด้วย ธมฺม จ ซึ่งพระธรรม ด้วย สรณํ ว่าเป็นสรณะ, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ธาเรตุ ขอจงทรงจำ โน ซึ่งข้าพระองค์ ท. อุปาสเก ว่าเป็นอุบาสก ปาณฺเปเต ผู้มอบชีวิต คเต ผู้ถึง สรณํ ซึ่งสรณะ อชฺชตคฺเค ในวันนี้เป็นเบื้องต้น อิติ ดังนี้

^๑ สยา. มหาราช, เอมฺปฺริปี.

^๒ ส.ฉ.,เท.,อิ. เอตฺถนฺตเร โอนิตปตฺตปาณิ วิทิตฺวา ภควโต ปาเทสุ สิริสา นิปิตฺวา ภควนฺตนิ อิมะ ปาชา ทิสฺสนฺติ.

กัณยาพานิชสองคนนั้น ได้เป็นอุบาสกกล่าวอ้าง ๒ รัตนะ เป็นชุดแรกในโลก.

เต จ^๑ / โลเก / ปรมิ อุปาสกา อเหตุ เทวาจิกา.

จ ก็ เต วาณิชา อ.พอค้ำ ท. เหล่านั้น อุปาสกา เป็นอุบาสก เทวาจิกา ผู้มีวาจา ๒ ปรมิ ครั้งแรก
โลก ในโลก อเหตุ ได้เป็นแล้ว.

ราชาชนกกา จบ.

ราชาชนกกา นิญจिता.

ราชาชนกกา อ.ราชาชนกกา นิญจिता จบแล้ว.

อรรธกกา

บพว่า มุจลินทมูลา ได้แก่ จากโคนต้นไม้จิก ซึ่งทั้งอยู่ในแถบทิศปราจีนแต่มหาโพธิ์.

บพว่า ราชาชนก มีคำว่า เสด็จเข้าไปยังโคนไม้เกต ซึ่งตั้งอยู่ด้านทิศทักษิณ.

ชื่อว่า เตน โข ปน สมเยน มีคำถามว่า โดยสมัยไหน ? ตอบว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับนั่ง
ด้วยการนั่งขัดสมาธิอย่างเดียวยตลอด ๗ วัน ที่โคนต้นไม้เกต ท้าวสักกเทวราชทรงทราบ ว่า ต้องมีกิจ
เนื่องด้วยพระกระยาหาร จึงทรงน้อมถวายผลสมอเป็นพระโอสถ ในเวลาอรุณขึ้น ณ วันที่ทรงออกจาก
สมาธิทีเดียว. พระผู้มีพระภาคเสวยผลสมอพระโอสถนั้น พอเสวยเสร็จเท่านั้นก็ได้มีกิจเนื่องด้วยพระ
สรีระ ท้าวสักกได้ถวายน้ำบ้วนพระโอษฐ์แล้ว. พระผู้มีพระภาคทรงบ้วนพระโอษฐ์แล้วประทับนั่งที่โคน
ต้นไม้เช่นนั้นแล. เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับนั่งในเมื่ออรุณขึ้นแล้ว ด้วยประการอย่างนั้น. ก็โดยสมัย
นั้นแล.

สองบพว่า ตปฺสสกลลิกา วาณิชา ได้แก่ พานิชสองพี่น้อง คือ ตปฺสสะ ๑ ภัลลิกะ ๑.

บพว่า อุกฺกกา ได้แก่ จากอุกกกลชนบท.

สองบพว่า ตํ เทส มีความว่า สู่ประเทศเป็นที่เสด็จอยู่ของพระผู้มีพระภาค.

ถามว่า ก็พระผู้มีพระภาคเสด็จอยู่ในประเทศไหนเล่า ?

ตอบว่า ในมัชฌิมประเทศ. เพราะฉะนั้น ในคำนี้ จึงมีเนื้อความ ดังนี้ สองพานิชนั้น เป็นผู้
เดินทางไกล เพื่อไปยังมัชฌิมประเทศ.

สองบพว่า ภาติสาโลหิตา เทวตา ได้แก่ เทวดาผู้เคยเป็นญาติของสองพานิชนั้น.

สองบพว่า เอตทโวจ มีความว่า ได้ยินว่า เทวดานั้นได้บันดาลให้เกวียนทั้งหมดของพานิชนั้น
หยุด. ลำดับนั้น เขาทั้งสองมาใคร่ครวญดูว่า นี่เป็นเหตุอะไรกัน ? จึงได้ทำพิธีกรรมแก่เทวดาผู้เป็น
เจ้าทางทั้งหลาย. ในเวลาทำพิธีกรรมของเขา เทวดานั้นสำแดงกายให้เห็น ได้กล่าวคำนี้.

สองบพว่า มนฺเถน จ มรฺยฺยิตกกาย จ ได้แก่ ข้าวสัตว์ตุมงและข้าวสัตว์กุกอน ประุงด้วยเนยใส น้ำผึ้ง
และน้ำตาล เป็นต้น. บพว่า ปฏิมานเถ ได้แก่ จงบ่ารุง.

^๑ สี.,อิ. เต ว

สองบทว่า **ตัมโบ** มีความว่า ความบำรุงนั้นจักมีเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขแก่ท่านทั้งหลาย ตลอดกาลนาน.

สองบทว่า **ยัมมหากัม** มีความว่า การรับอันใดจะพึงมีเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เหล่าข้าพระองค์ตลอดกาลนาน.

สองบทว่า **ภควโต เอตทโหสิ** มีความว่า ได้ยินว่า บาดรใดของพระองค์ได้มีในเวลาทรงประกอบความเพียร บาดรนั้นได้หายไปแต่เมื่อนางสุชาดามาวายข้าวปายาส. เพราะเหตุนั้น พระองค์จึงได้ทรงมีพระรำพึงนี้ว่า บาดรของเราไม่มี ก็แลพระตถาคตทั้งหลายองค์ก่อน ๆ ไม่ทรงรับด้วยพระหัตถ์เลย. เราจะพึงรับข้าวสัตตมุงและข้าวสัตตुक้อนปรงน้ำผึ้งด้วยอะไรเล่าหนอ ?

บทว่า **ปริวิตกมณฺเฑย** มีความว่ากระยาหารที่นางสุชาดามาวายแด่พระผู้มีพระภาคในกาลก่อน แต่เนี้ ยังคงอยู่ด้วยอำนาจที่หล่อเลี้ยงโอชะไว้ ความหิว ความกระหาย ความเป็นผู้มีกายอดโรยหาได้มีไม่ ตลอดกาลเท่านี้ ก็บัดนี้ พระรำพึงโดยนัยเป็นต้นว่า **น โข ตถาคตา** ได้เกิดขึ้น ก็เพราะพระองค์ใคร่จะทรงรับพระกระยาหาร ทราบพระรำพึงในพระหฤทัยของพระผู้มีพระภาค ซึ่งเกิดขึ้นอย่างนั้น ด้วยใจของตน.

บทว่า **จตุทฺทิส** คือจาก ๔ ทิศ.

สองบทว่า **เสลมเย ปตฺเต** ได้แก่ บาดรที่แล้วด้วยศิลา มีพรรณคล้ายถั่วเขียว. พระผู้มีพระภาคทรงรับบาดรแล. คำว่า บาดรแล้วด้วยศิลา ท่านกล่าวหมายเอาบาดรเหล่านี้. ก็ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ได้น้อมถวายบาดรแล้วด้วยแก้วอินทนิล ๑ ก้อน. พระผู้มีพระภาคไม่ทรงรับบาดรเหล่านั้น. ลำดับนั้น จึงน้อมถวายบาดรแล้วด้วยศิลา มีพรรณดังถั่วเขียวทั้ง ๔ บาดรนี้. พระผู้มีพระภาคได้ทรงรับทั้ง ๔ บาดรเพื่อต้องการจะรักษาความเลื่อมใสของท้าวมหาราชทั้ง ๔ นั้น ไม่ใช่เพราะความมักมาก. ก็แลครั้นทรงรับแล้ว ได้ทรงอธิษฐานบาดรทั้ง ๔ ให้เป็นบาดรเดียว ผลบุญแห่งท้าวเธอทั้ง ๔ ได้เป็นเช่นเดียวกัน พระผู้มีพระภาคทรงรับข้าวสัตตมุงและข้าวสัตตुक้อนปรงน้ำผึ้งด้วยบาดรศิลามีค่ามากที่ทรงอธิษฐานให้เป็นบาดรเดียว ด้วยประการฉะนี้.

บทว่า **ปจฺจจุเฆ** คือ มีค่ามาก อธิบายว่า แต่ละบาดรมีค่ามาก.

อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **ปจฺจจุเฆ** ได้แก่ ใหม่เอี่ยม คือ เพิ่งระบมเสร็จ ความว่า เกิดในขณะนั้น. เขาชื่อว่ามิวจาสอง เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า ได้เป็นผู้มิวจาสอง. อีกอย่างหนึ่ง ความว่า สองพานิชนั้นถึงความเป็นอุบาสกด้วยวาจาสอง.

สองพานิชนั้น ครั้นประกาศความเป็นอุบาสกอย่างนั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ที่นี้ตั้งแต่วันนี้ไป ข้าพระองค์พึงทำการอภิวาทและยืนรับใครเล่า พระเจ้าข้า ? พระผู้มีพระภาคทรงลูบพระเศียร. พระเกศาติดพระหัตถ์ ได้ประทานพระเกศาเหล่านั้นแก่เขาทั้งสอง ด้วยตรัสว่า ท่านจงรักษาผมเหล่านี้ไว้. สองพานิชนั้น ได้พระเกศาตุรารวกะได้อภิเชกด้วยอมตธรรม รื่นเริงยินดีถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วหลีกไป.

บทกิริยาภิกตักและอาชยาต

บทกิริยา	คำแปล	บทกิริยา	คำแปล
(อตถิ)	(มีอยู่)	ปฏิกคณหาตุ	ขอจงทรงรับ
อุปสงกมิ	เสด็จเข้าไปแล้ว	อโหสิ	ได้มีแล้ว
นีสิติ	ประทับนั่งแล้ว	ปฏิกคณหนติ	ยอมรับ
โหนติ	ยอมเป็น	ปฏิกคณเหยยิ	พึงรับ
อโวจ	ได้กล่าวแล้ว	อุปนาเมสุ	ให้น้อมเข้าไปแล้ว
วิหริติ	ประทับอยู่	ปฏิกคเหสิ	ทรงรับแล้ว, รับแล้ว
คจณณ	จงไป	ปริกฤษชิ	เสวยแล้ว, บริโภคแล้ว
ปฏิมานเณ	จงบูชา, จงบำรุง	คจณาม	ยอมถึง, ยอมนับถือ (ขอถึง)
ภวิสสติ	จักมี, จักเป็น	ธาเรตุ	ขอจงทรงจำ
อญฺจิสฺสุ	ได้ยื่นแล้ว	อเหสุ	ได้เป็นแล้ว
จิตา	ยื่นแล้ว	นิญฺจิตา	จบแล้ว
อโวจฺ	ได้กราบทูลแล้ว		

๕. พรหมยาจนกถา

เรื่องพรหมอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม

เรื่องย่อ

ล่วงไป ๗ วัน พระผู้มีพระภาคเสด็จไปประทับ ณ คงคันทนชปาโลนิโครธอีก ทรงดำริถึงธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ ทรงเห็นว่าเป็นสภาพลึกซึ้ง รู้เห็นตามได้ยาก เมื่อทรงเห็นดังนี้ พระทัยก็เอนเอียงไปเพื่อการชวนชวนน้อย มิได้น้อมไปเพื่อแสดงธรรมโปรดสัตว์ แต่ทรงได้รับการอาราธนาจากท้าวสหัมบดีพรหม ด้วยพระมหากรุณาธิคุณต่อหมู่สัตว์ ทรงเห็นความแตกต่างแห่งหมู่สัตว์ เปรียบด้วยดอกบัว ๓ เหล่า คือ บางดอกยังไม่พ้นน้ำ บางดอกตั้งอยู่เสมอน้ำ บางดอกขึ้นพ้นน้ำ จึงได้ทรงตัดสินพระทัยแสดงธรรมโปรดสัตว์โลก ตรัสตอบท้าวสหัมบดีพรหมว่า พระองค์ได้ทรงเปิดประตูแห่งอมตธรรมไว้สำหรับเหล่าสัตว์ผู้ปรารถนาจะฟังธรรมแล้ว จงปล่อยศรัทธามาเถิด

อรรถโยชนา

[๗] ครั้นล่วง ๗ วัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงออกจากสมาธินั้นแล้ว เสด็จจากควงไม้ราชายตนะ เข้าไปยังต้นไม้อชปาลนิโครธ.

[๗] อถโข ภควา / สตฺตาทสฺส อจฺจเยน / ตมฺหา สมาธิมา วุฏฺฐหิตฺวา / ราชายตนมฺูลา, / เยน อชปาลนิโครฺธ, / เตนฺุปสงฺกมิ.

[๗] อถโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อจฺจเยน โดยล่วงไป สตฺตาทสฺส แห่งวัน ๗ วุฏฺฐหิตฺวา เสด็จออกแล้ว ตมฺหา สมาธิมา จากสมาธิ นั้น, อชปาลนิโครฺธ อ.ต้นไม้อชปาลนิโครธ (อตฺถิ) มีอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เสด็จเข้าไปแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น ราชายตนมฺูลา จากควงไม้ราชายตนะ.

ทราบว่ พระองค์ประทับอยู่ ณ ควงไม้ชปาลนิโครธนั้น.

[]^๑ ตตฺร สุทฺถิ ภควา / อชปาลนิโครธมฺูเล วิหฺรติ.

สุทฺถิ ได้ยินว่ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วิหฺรติ ย่อมประทับอยู่ ตตฺร อชปาลนิโครธมฺูเล ณ ควงไม้ชปาลนิโครธ นั้น.

และพระองค์เสด็จไปในที่สงัดหลีกเร้นอยู่ ได้มีพระปริวิตกแห่งจิตเกิดขึ้นอย่างนี้ว่

อถโข / ภควโต รโหคตสฺส ปฏิสลฺลสินสฺส / เอวํ เจตโส ปริวิตกโก อุตฺปาติ

อถโข ครั้งนั้นแล ปริวิตกโก อ.พระปริวิตก เจตโส แห่งจิต อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค รโหคตสฺส ผู้เสด็จไปแล้วสู่ที่ลับ ปฏิสลฺลสินสฺส ผู้หลีกเร้นแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่

“ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้เป็นคุณอันลึกเห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก เป็นธรรมสงบ ประณีต ไม่หยังลงสู่ความตรึก ละเอียดย เป็นวิสัยที่บัณฑิตจะพึงรู้แจ้ง,

“อริคโต โข มยายํ ธมฺโม / คมฺภีโร / ทฺุทฺทโส / ทฺุรฺนุโพโส / สมนฺโต / ปณฺนิโต / อตฺถกาวจโร / นิปุโณ / ปณฺฑิตเวทนีโย,

“อัย ธมฺโม อ.ธรรม นี้ มยา อันเรา อริคโต โข บรรลุแล้ว แล คมฺภีโร เป็นธรรมลึกซึ้ง ทฺุทฺทโส เป็นธรรมอันบุคคลเห็นได้โดยยาก ทฺุรฺนุโพโส เป็นธรรมรู้ตามได้ยาก สมนฺโต เป็นธรรมสงบ ปณฺนิโต เป็นธรรมประณีต อตฺถกาวจโร ไม่หยังลงสู่ความตรึก นิปุโณ เป็นธรรมละเอียดย ปณฺฑิตเวทนีโย เป็นธรรมอันบัณฑิตพึงรู้แจ้ง (โหติ) ย่อมเป็น,

ส่วนหมู่สัตว์นี้เรีงรมย์ด้วยอาลัย ยินดีในอาลัย ชื่นชมในอาลัย,

อาลยรามา โข ปนํยํ ปชา / อาลยรตา อาลยสมฺมุทิตา,

ปน ส่วนว่ อัย ปชา อ.หมู่สัตว์ นี้ อาลยรามา โข ผู้ยินดีด้วยอาลัย แล อาลยรตา ผู้ชื่นชมแล้วในอาลัย อาลยสมฺมุทิตา ผู้ชื่นชมด้วยดีในอาลัย (อตฺถิ) มีอยู่,

^๑ เอตฺถนฺตเร อุปสงฺกมิตฺวาติปิ ปาโธ ทิสฺสติ, โส อติเรโกติ ทฺุฏฺฐพฺโพ.

ฐานะคือความที่อวิชาเป็นปัจจัยแห่งสังขารเป็นต้นนี้ เป็นสภาพอาศัยปัจจัยเกิดขึ้นนี้ อันหมู่สัตว์ผู้เร้าด้วยอาลัย ยินดีในอาลัย ชื่นชมในอาลัย เห็นได้ยาก.

อालยรามา ย โข ปน ปชาย / อาลยรตยา อาลยสมมุติตยา / ทุททส อิทํ จานํ / ยทิทํ
อิทปปัจจยตาปฏิจสุมุปาโท;

ปน จจริงอยู่ อิทํ จานํ อ.ฐานะ นี้ ยทิทํ คือ อิทปปัจจยตาปฏิจสุมุปาโท อ.ความที่แห่งอวิชาเป็นปัจจัย
แห่งสังขารนี้เป็นสภาพอาศัยซึ่งปัจจัยเกิดขึ้น ปชาย อันหมู่สัตว์ อาลยรามา ย โข ผู้ยินดีด้วยอาลัย แล อาลยรตยา
ผู้ยินดีแล้วในอาลัย อาลยสมมุติตยา ผู้ชื่นชมด้วยดีในอาลัย ทุททส เห็นได้โดยยาก;

แม้ฐานะคือธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง เป็นที่สละคืนอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นตัณหา เป็นที่สิ้น
กำหนด เป็นที่ดับสนิท หากิเลสเครื่องร้อยรัดมิได้ นี้ก็แสนยากที่จะเห็นได้.

อิทปิ โข จานํ / สุตุททส / ยทิทํ สพฺพสงฺขารสมโ / สพฺพปฺริปฺปฺนิสฺสคฺโค / ตณฺหขโย /
วิราโค / นิโรโธ / นิพฺพานํ.

อิทปิ โข จานํ อ.ฐานะ แม่นี่แล ยทิทํ คือ สพฺพสงฺขารสมโ (ธมฺโม) อ.ธรรม อันเป็นที่สงบระงับสังขารทั้งปวง
สพฺพปฺริปฺปฺนิสฺสคฺโค อันเป็นที่สละคืนอุปธิทั้งปวง ตณฺหขโย อันเป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา วิราโค อันเป็นที่สิ้นกำหนด
นิโรโธ อันเป็นที่ดับสนิท นิพฺพานํ เป็นสภาพที่พ้นจากตัณหา (ปชาย) อันหมู่สัตว์ (อาลยรามา) ผู้ยินดีด้วยอาลัย
(อาลยรตยา) ผู้ยินดีแล้วในอาลัย (อาลยสมมุติตยา) ผู้ชื่นชมด้วยดีในอาลัย สุตุททส เห็นได้ยากด้วยดี.

ก็ถ้าเราจะพึงแสดงธรรม สัตว์เหล่าอื่นก็จะไม่พึงรู้ทั่วถึงธรรมของเรา.

อหฺลฺเจว โข ปน / ธมฺมํ เทเสยฺยํ / ปเร จ เม / น อาชาเนยฺยํ;

ปน ก็ เจ ถ้าว่า อหฺ เอว โข อ.เรา นั้นเทียว แล เทเสยฺยํ พึงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม ไชว, จ อนึ่ง ปเร (สตุตา)
อ.สัตว์ ท. เหล่าอื่น น อาชาเนยฺยํ ไม่พึงรู้ทั่ว (ธมฺม) ซึ่งธรรม เม ของเรา;

ข้อนั้นจะพึงเป็นความเหน็ดเหนื่อยเปล่าแก่เรา จะพึงเป็นความลำบากเปล่าแก่เรา.

โส มมสฺส กิลมโ, / สา มมสฺส วิเหสาคิ.

โส กิลมโ อ.ความเหน็ดเหนื่อย นั้น มม ของเรา อสฺส พึงมี, สา วิเหสา อ.ความลำบาก นั้น มม ของเรา
อสฺส พึงมี อิติ ดังนี้.

อนัจฉริยคาคา

อนึ่ง อนัจฉริยคาคาเหล่านี้ ที่ไม่เคยได้สดับในกาลก่อน ปรากฏแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า ว่าดังนี้:-

อปิสฺส ภควนฺตํ / อิมา อนัจฉริยา คาคาโย ปฏิกิสุ / ปุพฺเพ อสฺสตุปุพฺพา /

อปิสฺส อนึ่ง คาคาโย อ.คาคา ท. อนัจฉริยา อันอัศจรรย์ยิ่ง อิมา เหล่านี้ อสฺสตุปุพฺพา อันบุคคลไม่เคย
ฟังแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน ปฏิกิสุ ปรากฏแล้ว ภควนฺตํ แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

บัดนี้ เรายังไม่ควรจะประกาศธรรมที่เราได้บรรลุแล้ว
โดยยาก เพราะธรรมนี้ อันสัตว์ผู้อันราคะและโทสะ
ครอบงำแล้ว ไม่ตรัสรู้ได้ง่าย สัตว์ผู้อันราคะย่อมแล้ว
ถูกกองอวิชชาหุ้มห่อแล้ว จักไม่เห็นธรรมอันละเอียด
ลึกซึ้ง ยากที่จะเห็น ละเอียดยิ่ง อันจะยังสัตว์ให้ถึง
ธรรมที่ทวนกระแส คือพระนิพพาน.

กัจเชน เม อธิคตํ	หลนทานิ ปกาสิตุํ
ราคโทสปเรเตหิ	นายํ ธมโม สุตมพุโร.
ปฏิโสตคามิ นิปुณํ	คมภีรํ ทุททสํ อณูํ
ราครตฺตา น ทกฺขณฺติ	ตโมกฺขณฺเรน อาวุฏฺฐาติ.

อิทานิ ในกาลนี้ **อล** ไม่สมควร **ปกาสิตุ** เพื่ออันประกาศ (ธมม) ซึ่งธรรม **เม** อันเรา **อธิคต** บรรลุแล้ว
กัจเชน โดยยาก, **อย** **ธมโม** อ.ธรรม นี้ (สุตเตหิ) อันสัตว์ ท. **ราคโทสปเรเตหิ** ผู้อันราคะและโทสะครอบงำแล้ว
สุตมพุโร ตรัสรู้ได้โดยง่าย (โหติ) ย่อมเป็น **น** หามีได้. (สุตตา) อ.สัตว์ ท. **ราครตฺตา** ผู้อันราคะย่อมแล้ว **ตโมกฺขณฺเรน**
อาวุฏฺฐ ผู้- อันกองแห่งความมืด -ครอบงำแล้ว **น ทกฺขณฺติ** จักไม่เห็น (ธมม) ซึ่งธรรม **ปฏิโสตคามิ** อันยังสัตว์ให้
ถึงซึ่งธรรมที่ทวนกระแส **นิปุณํ** อันละเอียด **คมภีรํ** อันลึกซึ้ง **ตุททสํ** อันบุคคลเห็นได้โดยยาก **อณูํ** อันละเอียดยิ่ง
อิติ ดังนี้.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงพิจารณาเห็นอยู่ดังนี้ พระทัยก็น้อมไปเพื่อความชวนชวนน้อย
ไม่น้อมไปเพื่อทรงแสดงธรรม.

อิติห ภควโต ปฏิสยจิกฺขโต / อปโปสสุกฺกตาย จิตฺตํ นมฺติ / โน ธมฺมเทสนาย.

ภควโต เมื่อพระผู้มีพระภาค **ปฏิสยจิกฺขโต** ทรงพิจารณาเห็นอยู่ **จิตฺตํ** อ.พระทัย **นมฺติ** ย่อมນ้อมไป
อปโปสสุกฺกตาย เพื่อความเป็นบุคคลผู้ชวนชวนน้อย **โน (นมฺติ)** ย่อมไม่น้อมไป **ธมฺมเทสนาย** เพื่อการแสดง
ซึ่งธรรม **อิติห** ด้วยประการฉะนี้.

[๘] ครั้นนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมทราบพระปริวิตกแห่งจิตของพระผู้มีพระภาค ด้วยใจของตน
แล้วเกิดความปริวิตกว่า

[๘] **อลโข / พรหมุโน สหฺมปติสฺส / ภควโต เจตฺสา เจโตปริวิตกฺกมณฺยา / เอตทโหสิ /**

[๘] **อลโข** ครั้นนั้นแล (สหฺมปติ พรหมมา) อ.ท้าวสหัมบดีพรหม **อณฺยา** ทราบแล้ว **เจโตปริวิตกํ**
ซึ่งพระปริวิตกแห่งจิต **ภควโต** ของพระผู้มีพระภาค **เจตฺสา** ด้วยใจ **เอตํ ปริวิตกํ** อ.ความปริวิตกนี้ **โหสิ** ได้มีแล้ว
สหฺมปติสฺส พรหมุโน แก่ท้าวสหัมบดีพรหม **อิติ** ว่า

ชาวเราผู้เจริญ โลกจักฉิบหายหนอ โลกจักวินาศหนอ เพราะพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงน้อมพระทัยไปเพื่อความชวนชวายน้อย ไม่ทรงน้อมพระทัยไปเพื่อทรงแสดงธรรม.

“นสฺสตี วต โภ โลโก, / วินสฺสตี วต โภ โลโก, / ยตฺร หิ นาม / ตถาคตสฺส อรหโต สฺมาสมพุทฺธสฺส / อปโปสฺสูกกตฺยา จิตฺตํ นมตี, / โน รมฺมเทสฺนายาตี.

“จิตต์ อ.พระทัย ตถาคตสฺส ของพระตถาคต อรหโต ผู้ไกลจากกิเลส สฺมาสมพุทฺธสฺส ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ นมตี ย่อมน้อมไป อปโปสฺสูกกตฺยา เพื่อความเป็นบุคคลผู้ชวนชวายน้อย ยตฺร หิ นาม (โลเก) ในโลก ชื่อใด แล, โน (นมตี) ย่อมไม่น้อมไป รมฺมเทสฺนาย เพื่อการแสดงซึ่งธรรม (ยตฺร หิ นาม โลเก) ในโลก ชื่อใด แล, โภ ดูก่อน ท่านผู้เจริญ (โส) โลโก อ.โลก นั้น นสฺสตี จักฉิบหาย วต หนอ, โภ ดูก่อนท่านผู้เจริญ (โส) โลโก อ.โลก นั้น วินสฺสตี จักพินาศ วต หนอ อิติ ดังนี้.

ลำดับนั้น ท้าวสหัมบดีพรหม ได้หายไปในพรหมโลก มาปรากฏ ณ เบื้องพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาค ดุจบุรุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้หรือคู้แขนที่ยเหยียด ฉะนั้น

อลโข พุรหฺมา สหฺมปติ, / เสยฺยถาปิ นาม / พลฺวา ปุริโส / สฺมมิลฺลชิตฺตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย / ปสาริตํ วา พาหํ สฺมมิลฺลเชยฺย; / เอวเมว / พรหฺมโลเก อนฺตรหิตโต / ภควโต ปุโรโต ปาตุโรหสิ.

อลโข ครั้งนั้นแล สหฺมปติ พุรหฺมา อ.ท้าวสหัมบดีพรหม, ปุริโส อ.บุรุษ พลฺวา ผู้มีกำลัง ปสาเรยฺย พึงเหยียดออก พาหํ ซึ่งแขน สฺมมิลฺลชิตฺตํ อันคู้แล้ว วา หรือ วา หรือว่า สฺมมิลฺลเชยฺย พึงคู้ พาหํ ซึ่งแขน ปสาริตํ อันเหยียดออกแล้ว เสยฺยถาปิ นาม แม้อันใด; อนฺตรหิตโต หายไปแล้ว พรหฺมโลเก ในพรหมโลก ปาตุโรหสิ ได้มีปรากฏแล้ว ปุโรโต ณ เบื้องพระพักตร์ ภควโต ของพระผู้มีพระภาค เอวเมว ฉะนั้นนั่นเทียว.

ครั้นแล้วห่มผ้าอุตตราสงค์เฉวียงบ่า คุณชาณุมณทลเบื้องขวาลงบนแผ่นดิน ประณมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้ทูลคำนับแด่พระผู้มีพระภาคว่า

อลโข พุรหฺมา สหฺมปติ / เอกํลี อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา / ทกฺขิณชาณุมณทลํ^๑ ปจฺวียํ นิหนตฺวา, / เยน ภควา, / เตนณฺชลี ปณฺาเมตฺวา / ภควนฺตํ เอตทโวจ /

อลโข ครั้งนั้นแล สหฺมปติ พุรหฺมา อ.ท้าวสหัมบดีพรหม กริตฺวา กระทำแล้ว อุตฺตราสงฺคํ ซึ่งผ้าห่ม เอกํลี เฉวียงบ่า นิหนตฺวา วางแล้ว ทกฺขิณชาณุมณทลํ ซึ่งมณทลแห่งเข้าข้างขวา ปจฺวียํ บนแผ่นดิน, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสฺสาภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ใด, ปณฺาเมตฺวา ประณมแล้ว อณฺชลี ซึ่งกระพุ่มมือ เตน (ทิสฺสาภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ (วจนํ) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดทรงแสดงธรรม ขอพระสุคตได้โปรดทรงแสดงธรรม

“เทเสตฺถ ภาณเต ภควา รมฺม, / เทเสตฺถ สุคโต รมฺม,

“ภาณเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค เทเสตฺถ ขอจงทรงแสดง รมฺม ซึ่งธรรม, สุคโต อ.พระสุคตเจ้า เทเสตฺถ ขอจงทรงแสดง รมฺม ซึ่งธรรม,

^๑ อ. ทกฺขิณณฺชาณุมณทลํ

เพราะสัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีรู้สึในจักขุเล็กน้อย เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี.

สนธิ^๑ สุตตา อปฺปรชกขชาติกา, / อสฺสวนตา ฌมฺมสฺส ปรีหายนฺติ, / ภวิสฺสนฺติ ฌมฺมสฺส
อณฺเวยตาโรติ.

สุตฺตา อ.สัตฺว์ ท. อปฺปรชกขชาติกา ผู้มีรู้สึในจักขุน้อย สนฺติ มีอยู่, (สุตฺตา) อ.สัตฺว์ ท. ปรีหายนฺติ ย่อมเสื่อม
อสฺสวนตา เพราะการไม่ฟัง ฌมฺมสฺส ซึ่งธรรม, (สุตฺตา) อ.สัตฺว์ ท. อณฺเวยตาโร ผู้รู้ทั่วถึง ฌมฺมสฺส ซึ่งธรรม ภวิสฺสนฺติ
จักมี อิติ ดังนี้.

ท้าวสหัมบดีพรหมได้กราบทูลดังนี้แล้ว จึงกราบทูลเป็นประพันธคาถาต่อไปว่า

อิทมโวจ พรหมมา สหฺมปติ, / อิํ วัฏฺวาน / อถาปรี เอตทโวจ /

สหฺมปติ พรหมมา อ.ท้าวสหัมบดีพรหม อโวจ ได้กราบทูลแล้ว อิํ (วณฺ) ซึ่งคำ นี้, วัฏฺวาน ครั้นกราบทูลแล้ว
อิํ (วณฺ) ซึ่งคำ นี้ อโวจ ได้กราบทูลแล้ว อถาปรี (คาถ) ซึ่งคาถา อื่นอีก อิติ ว่า

เมื่อก่อนธรรม ไม่บริสุทฺธิ อันคนมีมลทิน
ทั้งหลายคิดแล้ว ได้ปรากฏในมคธชนบท
ขอพระองค์ได้โปรดทรงเปิดประตูแห่ง
อมตธรรมนี้ ขอสัตว์ทั้งหลายจงฟังธรรม
ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้หมดมลทิน
ตรัสรู้แล้วตามลำดับ

ปาตุรโหสิ มคเธสุ ปุพฺเพ
ธมฺโม อสฺสุทฺโธ สมฺเลหิ จินฺตฺโต
อปาปุเรตฺ อมตสฺส ทวารํ
สฺถนฺนตฺ ฌมฺมํ วิมเลนํ อนุพฺพุทฺธํ.

ปุพฺเพ ในกาลก่อน ธมฺโม อ.ธรรม อสฺสุทฺโธ อันไม่บริสุทฺธิ สมฺเลหิ (ขเนหิ) อันชน ท. ผู้มีมลทิน จินฺตฺโต
คิดกันแล้ว ปาตุรโหสิ ได้มีปรากฏแล้ว มคเธสุ ในแคว้นมคธ ท., (ทว) อ.พระองค์ อปาปุเร ของทรงเปิด ทวาร
ซึ่งประตู อมตสฺส แห่งอมตธรรม เอตฺ นี้, (สุตฺตา) อ.สัตฺว์ ท. สฺถนฺนตฺ จงฟัง ฌมฺมํ ซึ่งธรรม (สมฺมาสมฺพุทฺธเณ)
อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้า วิมเลน ผู้ปราศจากมลทิน อนุพฺพุทฺธํ ทรงตรัสรู้แล้วตามลำดับ.

เปรียบเหมือนบุรุษ มีจักขุยื่นอยู่บนยอดภูเขา
ซึ่งล้วนแล้วด้วยศิลา ฟังเห็นชุมชนได้โดยรอบ
ฉันทใด ข้าแต่พระองค์ผู้มีปัญญาดี มีพระปัญญา
จักรอบคอบ ขอพระองค์ผู้ปราศจากความโศก
จงเสด็จขึ้นสู่ปราสาทอันสำเร็จด้วยธรรมแล้ว
ทรงพิจารณาชุมชน ผู้เกลื่อนกล่นด้วยความโศก
ผู้อันชาติและชราครอบงำแล้ว มีอุปมัยฉันทนั้นเกิด

^๑ สนธิธาคิปี ปาโธ.

เสเล ยถา ปพพตมฺหุทฺธิญฺจโต
 ยถาปิ ปสฺเส ชนฺตํ สมฺนตโต
 ตถูปมํ ธมฺมมยํ สุเมธ
 ปาสาทมารุยฺห สมฺนตจกฺขุ
 โสกาเวตฺถินฺนํ ชนฺตํ^๑ อเปตโสโก
 อเวกฺขสฺสุ^๒ ชาตฺติชราภิกฺขุ^๓.

ปุริโส อ.บุรุษ จิตฺ ผู้ยืนแล้ว ปพพตมฺหุทฺธิ บนยอดภูเขา เสเล อันล้วนแล้วด้วยศิลา ปสฺเส พึงเห็น ชนฺตํ ซึ่งหมู่สัตว์ สมฺนตโต โดยรอบ ยถาปิ แม้นใด, สุเมธ ข้าแต่พระองค์ผู้มีปัญญาดี สมฺนตจกฺขุ ผู้มีพระปัญญาจักขุ รอบคอบ (ตัว) อ.พระองค์ อเปตโสโก ผู้ปราศจากความโศก อารุยฺห เสด็จขึ้นแล้ว ปาสาทํ สู่ปราสาท ธมฺมมยํ อันสำเร็จแล้วด้วยธรรม อเวกฺขสฺสุ ของจงพิจารณา ชนฺตํ ซึ่งหมู่สัตว์ โสกาเวตฺถินฺนํ ผู้อันความโศกหยั่งลงแล้ว ชาตฺติชราภิกฺขุ ผู้อันชาติและชราครอบงำแล้ว ตถูปมํ อันมีอุปมาฉันนั้น.

ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียร ทรงชนะสงคราม
 ผู้นำหมู่ หานี้มิได้ ขอพระองค์จงทรงอุตสาหะ
 เทียวไปในโลกเถิด ขอพระผู้มีพระภาคโปรด
 แสดงธรรม เพราะสัตว์รู้ทั่วถึงธรรมจักมี.

อญฺเฐหิ วีร วิชิตสงฺคาม
 สตถวาท อนณ วิจร โลเก
 เทสสฺสุ ภควา ธมฺมํ อญฺเฐตาโร ภวิสฺสนฺตํติ.

วีร ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียร วิชิตสงฺคาม ผู้มีสงครามอันทรงชนะได้แล้ว สตถวาท ผู้นำไปซึ่งเกวียน คือเวไนยสัตว์ อนณ ผู้ไม่มีหนี้ (ตัว) อ.พระองค์ วิจร ของจงเสด็จเทียวไป โลเก ในโลก อญฺเฐหิ ด้วยความหมั่นเถิด, ภควา ข้าแต่พระผู้มีพระภาค (ตัว) อ.พระองค์ เทสสฺสุ ของจงทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม, (หิ) เพราะว่า สตฺตา อ.สัตว์ ท. อญฺเฐตาโร ผู้รู้ทั่ว ธมฺมํ ซึ่งธรรม ภวิสฺสนฺตํ จักมี อิติ ดังนี้.

ทรงพิจารณาสัตว์โลกเปรียบด้วยดอกบัว ๔ เหล่า

[๔] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค ทรงทราบคำพูลอาราธนาของพรหม และทรงอาศัยความกรุณา ในหมู่สัตว์ จึงทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ

[๔] อถโข ภควา / พรหมุโน จ อชฺฌเมสนํ วิทิตฺวา / สตฺเตสฺสุ จ การุณฺณตํ ปฏฺิจจ / พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวลฺลเกสิ,

[๔] อถโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วิทิตฺวา ทรงทราบแล้ว อชฺฌเมสนํ ซึ่งคำพูลอาราธนา พรหมุโน ของพรหม จ ด้วย ปฏฺิจจ ทรงอาศัยแล้ว การุณฺณตํ ซึ่งความเป็นผู้มีพระกรุณา สตฺเตสฺสุ ในสัตว์ทั้งหลาย จ ด้วย โวลฺลเกสิ ทรงตรวจดูแล้ว โลกํ ซึ่งสัตว์โลก พุทฺธจกฺขุนา ด้วยพุทธจักขุ,

^๑ สී.,เท. ชนตมเปตโสโก

^๒ อเวกฺขสฺสุติปิ ปาโฐ.

เมื่อตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ ได้ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลายที่มีรูปลือคือกิเลสในจักขุน้อยก็มี ที่มีรูปลือคือกิเลสในจักขุมากก็มี ที่มีอินทรีย์แก่กล้าก็มี ที่มีอินทรีย์อ่อนก็มี ที่มีอาการดีก็มี ที่มีอาการทรามก็มี ที่จะสอนให้รู้ได้ง่ายก็มี ที่จะสอนให้รู้ได้ยากก็มี ที่มีปกติเห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัยอยู่ก็มี.

อททสา โข ภควา / พุทธจักขุนา โลภัง โวลเณนโต / สตเต อปปรชกเข / มหารชกเข / ติกขินทริเย / มุทินทริเย / สุวการเ / ทวการเ / สุวิณยาปเย / ทวิณยาปเย / อปเปกัจเจ / ปรโลกวชขภยทสสาวิโน^๑ วิหรนเต.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค โวลเณนโต เมื่อทรงตรวจดู โลภัง ซึ่งโลก พุทธจักขุนา ด้วยพุทธจักขุ อททสา ได้ทรงเห็นแล้ว โข แล สตเต ซึ่งสัตว์ ท. อปเปกัจเจ บางพวก อปปรชกเข เป็นผู้มีรูปลือคือกิเลสในจักขุน้อย (อปเปกัจเจ) บางพวก มหารชกเข เป็นผู้มีรูปลือคือกิเลสในจักขุมาก (อปเปกัจเจ) บางพวก ติกขินทริเย เป็นผู้มีอินทรีย์แก่กล้า (อปเปกัจเจ) บางพวก มุทินทริเย เป็นผู้มีอินทรีย์อ่อน (อปเปกัจเจ) บางพวก สุวการเ เป็นผู้มีอาการดี (อปเปกัจเจ) บางพวก ทวการเ เป็นผู้มีอาการทราม (อปเปกัจเจ) บางพวก สุวิณยาปเย เป็นผู้อันบุคคลอาจให้รู้ได้โดยง่าย (อปเปกัจเจ) บางพวก ทวิณยาปเย เป็นผู้อันบุคคลอาจให้รู้ได้โดยยาก (อปเปกัจเจ) บางพวก ปรโลกวชขภยทสสาวิโน เป็นผู้มีปกติเห็นซึ่งปรโลกและโทษโดยความเป็นภัย (หุตวา) เป็น วิหรนเต อยู่อยู่.

มีอุปมาเหมือนดอกอุบลในกออุบล ดอกปทุมในกอปทุม หรือดอกบุญทริกในกอบุญทริก ที่เกิดแล้วในน้ำ เจริญแล้วในน้ำ งอกงามแล้วในน้ำ บางเหล่ายังจมในน้ำอันน้ำเลี้ยงไว้ บางเหล่าตั้งอยู่เสมอน้ำ บางเหล่าตั้งอยู่พ้นน้ำ อันน้ำไม่ติดแล้ว.

เสยยถาปี นาม / อุปปลินิย วา / ปทุมินิย วา / ปุณฺทริกินิย วา / อปเปกัจจานิ อุปปลานิ วา / ปทุมานิ วา / ปุณฺทริกานิ วา / อุทเก ชาตานิ / อุทเก สํวทฺธานิ / อุทกานุคฺคตานิ / อนโตนิมุคฺคโปสีนิจ, / อปเปกัจจานิ อุปปลานิ วา / ปทุมานิ วา / ปุณฺทริกานิ วา / อุทเก ชาตานิ / อุทเก สํวทฺธานิ / สโมทกํ จิตฺตานิ, / อปเปกัจจานิ อุปปลานิ วา / ปทุมานิ วา / ปุณฺทริกานิ วา / อุทเก ชาตานิ / อุทเก สํวทฺธานิ / อุทกา อจฺจุคฺคम्म ติฏฺฐนฺติ^๒ / อนุปฺลิตฺตานิ อุทเกน;

อุปปลานิ วา อ.ดอกอุบล ท. หรือ ปทุมานิ วา หรือว่า อ.ดอกปทุม ท. ปุณฺทริกานิ วา หรือว่า อ.ดอกบุญทริก ท. อปเปกัจจานิ บางเหล่า อุปปลินิย วา ในกอดอกอุบล หรือ ปทุมินิย วา หรือว่า ในกอดอกปทุม ปุณฺทริกินิย วา หรือว่า ในกอดอกบุญทริก ชาตานิ อันเกิดแล้ว อุทเก ในน้ำ สํวทฺธานิ อันเจริญแล้ว อุทเก ในน้ำ อุทกานุคฺคตานิ อันงอกแล้วในน้ำ อนโตนิมุคฺคโปสีนิจ อันจมแล้วในภายในแห่งน้ำอันน้ำเลี้ยงไว้,

อุปปลานิ วา อ.ดอกอุบล ท. หรือ ปทุมานิ วา หรือว่า อ.ดอกปทุม ท. ปุณฺทริกานิ วา หรือว่า อ.ดอกบุญทริก ท. อปเปกัจจานิ บางเหล่า ชาตานิ อันเกิดแล้ว อุทเก ในน้ำ สํวทฺธานิ อันเจริญแล้ว อุทเก ในน้ำ จิตฺตานิ ตั้งอยู่แล้ว สโมทกํ เสมอด้วยน้ำ,

อุปปลานิ วา อ.ดอกอุบล ท. หรือ ปทุมานิ วา หรือว่า อ.ดอกปทุม ท. ปุณฺทริกานิ วา หรือว่า อ.ดอกบุญทริก ท. อปเปกัจจานิ บางเหล่า ชาตานิ อันเกิดแล้ว อุทเก ในน้ำ สํวทฺธานิ อันเจริญแล้ว อุทเก ในน้ำ อุทเกน อันน้ำ อนุปฺลิตฺตานิ ไม่ติดแล้ว ติฏฺฐนฺติ ย่อมตั้งอยู่ อจฺจุคฺคम्म พ้นแล้ว อุทกา จากน้ำ เสยยถาปี นาม ชื่อแม่ฉันไ;

^๑ สี.,ฉ. ...ทสสาวิเน, เอมุปริปิ.

^๒ สี.,ฉ.,อิ.,มหา. จิตฺตานิ

พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ ได้ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลาย บางพวกมีฐลคือกิเลสในจักขุน้อย บางพวกมีฐลคือกิเลสในจักขุมาก บางพวกมีอินทรีย์แก่กล้า บางพวกมีอินทรีย์อ่อน บางพวกมีอาการดี บางพวกมีอาการทราม บางพวกสอนให้รู้ได้ง่าย บางพวกสอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมีปกติเห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัยอยู่ ฉะนั้นเหมือนกัน,

เอวเมว^๑ ภควา / พุทธจกขุนา โลภ โวโลเกนโต / อททส สตเต อปปรชกเข / มหารชกเข / ติกขินทริเย / มุทธินทริเย / สุวการเ / ทวการเ / สุวิณยาปเย / ทวิณยาปเย / อปเปกจเจ ปรโลกวชกษยทสสาวิโน วิหรนเต,

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค โวโลเกนโต เมื่อทรงตรวจดู โลก ซึ่งโลก พุทธจกขุน ด้วยพุทธจักขุ อททส ได้ทรงเห็นแล้ว สตเต ซึ่งสัตว์ ท. อปเปกจเจ บางพวก อปปรชกเข เป็นผู้ที่มีฐลคือกิเลสในจักขุน้อย (อปเปกจเจ) บางพวก มหารชกเข เป็นผู้ที่มีฐลคือกิเลสในจักขุมาก (อปเปกจเจ) บางพวก ติกขินทริเย เป็นผู้ที่มีอินทรีย์แก่กล้า (อปเปกจเจ) บางพวก มุทธินทริเย เป็นผู้ที่มีอินทรีย์อ่อน (อปเปกจเจ) บางพวก สุวการเ เป็นผู้ที่มีอาการดี (อปเปกจเจ) บางพวก ทวการเ เป็นผู้ที่มีอาการทราม (อปเปกจเจ) บางพวก สุวิณยาปเย เป็นผู้อันบุคคลอาจให้รู้ได้ง่าย (อปเปกจเจ) บางพวก ทวิณยาปเย เป็นผู้อันบุคคลอาจให้รู้ได้โดยยาก (อปเปกจเจ) บางพวก ปรโลกวชกษยทสสาวิโน เป็นผู้ที่มีปกติเห็นซึ่งปรโลกและโทษโดยความเป็นภัย (หุตวา) เป็น วิหรนเต อยู่อยู่ เอวเมว ฉะนั้นนั่นเทียว,

ครั้นแล้วได้ตรัสคาถาตอบท้าวสหัมบดีพรหมว่า ดังนี้:-

[]^๒ ทิสวาน / พรหมานํ สหมปติ คากาย อชฌภาสิ^๓

ทิสวาน ครั้นทรงเห็นแล้ว อชฌภาสิได้ตรัสแล้ว พรหมานํ สหมปติ กะสหัมบดีพรหม คากาย ด้วยพระคาถาอิติ ว่า:-

เราเปิดประตูมตะแก่ท่านแล้ว สัตว์เหล่าใดจะพึง
จงปล่อยศรัทธามาเถิด ดูกรพรหม เพราะเรา
มีความสำคัญในความลำบาก จึงไม่แสดงธรรม
ที่เราคล่องแคล่ว ประณีต ในหมู่มนุษย์.

อปารุตา เต^๔ อมตสส ทวารา,
เย โสตนโต ปมุณจนตุ สทธี
วิหีสสณถิ ปคุณํ น ภาสิ
ธมมํ ปณิตํ มนุเชสุ พรหมเมติ.

ทวารา อ.ประตู ท. อมตสส แห่งอมตธรรม มยา อันเรา อปารุตา เปิดแล้ว เต แก่ท่าน, เย (สตตา) อ.สัตว์ ท. เหล่าใด โสตนโต ผู้มีอันจะพึง ปมุณจนตุ จงปล่อย สทธี ซึ่งศรัทธา, พรหมเม ดูก่อนพรหม (อห) อ.เรา วิหีสสณถิ ผู้มีความสำคัญในความลำบาก น ภาสิ ไม่กล่าวแล้ว ธมมํ ซึ่งธรรม ปคุณํ ที่คล่องแคล่ว ปณิตํ ที่ประณีต มนุเชสุ ในหมู่มนุษย์ ท.

^๑ สี.,ฉ. เอวเมว

วิหรนเตติ อิม ปาชา ทิสสนติ, เท. เอตถนตเร อปเปกจเจ น ปรโลกวชกษยทสสาวิโน วิหรนเตติ อิม ปาชา ทิสสนติ.

^๓ สี.,ฉ. ปจจภาสิ

^๒ สี.,ฉ.,มหา. เอตถนตเร อปเปกจเจ น ปรโลกวชกษยทสสาวิเน

^๔ สี.,ฉ.,อิ.,เท.,มหา. เตส

ครั้งนั้นท้าวสัทัมบดีพรหมทราบว่ พระผู้มีพระภาคทรงประทานโอกาส เพื่อจะแสดงธรรมแล้ว จึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้ว อันตรธานไปในที่นั้นแล.

อลโข พรพหุมา สหมปติ / “กตาวกาโส โขมทิ / ภควตา ธมฺมเทสนายาติ / ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา / ปทกฺขิณํ กตฺวา / ตตฺถเวณฺตรธาเย.

อลโข ครั้งนั้นแล พรพหุมา สหมปติ อ.ท้าวสัทัมบดีพรหม (ภควตา) รู้แล้ว อิติ ว่า (อหํ) อ.เรา ภควตา กตาวกาโส เป็นผู้มีโอกาสอัน- อันพระผู้มีพระภาค -ทรงกระทำแล้ว ธมฺมเทสนาย เพื่อการแสดงธรรม โข แล อมทิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อภิวาเทตฺวา ถวายอภิวาทแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค กตฺวา กระทำแล้ว ปทกฺขิณํ ซึ่งการประทักษิณ (การเวียนขวา) อนฺตรธาเย หายไปแล้ว ตตฺถ (จาเน) เหว ในที่ นั้น นั้นเทียว.

พรหมยาจนกถา จบ.

พรหมยาจนกถา นิฏฺฐิตา.

พรหมยาจนกถา อ.กล่าวด้วยการอ้อนวอนแห่งพรหม นิฏฺฐิตา จบแล้ว.

อรรถกถา

ครั้งนั้นแล พอล่วงเจ็ดวัน พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธินั้น เสร็จกิจทั้งปวงมีประการ ดังกล่าวแล้วนั้นแล ออกจากโคนต้นไม้เกต เสด็จเข้าไปยังต้นอชปาลนิโครธแม้อีก.

สองบทว่า **ปรีวิตฺกโก อุทปาทิ** มีความว่า ความรำพึงแห่งใจนี้ ที่พระพุทเจ้าทุกพระองค์ ทรงประพุดติกันมาเป็นอาจิน เกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาค ผู้พอประทับนั่งที่โคนต้นอชปาลนิโครธนั้น เท่านั้น.

ถามว่า ก็เพราะเหตุไร ความรำพึงแห่งใจนี้ จึงเกิดขึ้นแก่พระพุทเจ้าทุกพระองค์ ?

ตอบว่า เพราะทรงพิจารณาข้อที่พระธรรมเป็นคุณใหญ่ เป็นคุณเลิศลอม เป็นของหนัก และ เพราะเป็นผู้ใคร่จะทรงแสดงตามคำที่พรหมทูลวิงวอน.

จริงอยู่ พระพุทเจ้าทั้งหลายย่อมทรงทราบว่ เมื่อพระองค์ทรงรำพึงอย่างนั้น พรหมจักมา ทูลเชิญแสดงธรรม. ที่นั้น สัตว์ทั้งหลายจักให้เกิดความเคารพในธรรม, เพราะว่โลกสันนิวาสเคารพ พรหม. ความรำพึงนี้ เกิดขึ้นเพราะเหตุสองประการนี้ ด้วยประการฉะนี้แล.

บรรดาบทเหล่านั้น หลายบทว่า **อริคโต โข มยาอํ** ตัดบทว่า **อริคโต โข เม ออํ** ความว่ ธรรมนี้ฉันราบรรลุแล้วแล.

บทว่า **อาลยรามา** มีความว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมพัวพันในกามคุณห้าอย่าง เพราะเหตุนี้ กามคุณ ห้าเหล่านั้น ท่านจึงเรียกว่ อาลัย หมู่สัตว์ย่อมร้นรมย์ด้วยกามคุณเป็นที่พัวพันเหล่านั้น เหตุนี้จึง ชื่อว่ผู้ร้นรมย์ด้วยอาลัย. หมู่สัตว์ยินดีแล้วในกามคุณเป็นที่พัวพันทั้งหลาย เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่ผู้ยินดี ในอาลัย. หมู่สัตว์เพลินด้วยดีในกามคุณเป็นที่พัวพันทั้งหลาย เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่ ผู้เพลินในอาลัย.

บทว่า **ยทิทํ** เป็นนิบาต. ความแห่งบทว่า **ยทิทํ** นั้น หมายเอา ฐานะ พึงเห็นอย่างนี้ว่ **อํ อิทํ**

หมายเอา ปฏิจสุมุปาบท พึงเห็นอย่างนี้ว่า โย อัย.

บทว่า **อิทปฺปจฺยตาปฏิจสุมุปาโท** มีอรรถวิเคราะห์ว่า ธรรมเหล่านี้ เป็นปัจจัยแห่งธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อิทปฺปจฺยา**, **อิทปฺปจฺยา** นั้น ชื่อว่า **อิทปฺปจฺยตา**, ธรรมเหล่านี้ เป็นปัจจัยแห่งธรรมเหล่านั้น เป็นธรรมอาศัยกันเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า ธรรมเหล่านี้เป็นปัจจัยแห่งธรรมเหล่านี้เป็นธรรมอาศัยกันเกิดขึ้น.

ชื่อว่า **โส มมสฺส กิลมโ** มีความว่า ชื่นชื่อว่าเทศนาแก่เหล่าชนผู้ไม่รู้ พึงเป็นความเหน็ดเหนื่อยแก่เราพึงเป็นความลำบากแก่เรา.

บทว่า **ภควนฺตํ** แปลว่า แก่พระผู้มีพระภาค.

บทว่า **อนจฺฉริยา** ได้แก่ ที่เป็นอัสจรรยนักหนา.

บทว่า **ปฏิกฺขุ** มีความว่า ได้เป็นอารมณ์แห่งญาณกล่าวคือ ปฏิภาณ คือถึงความเป็นคาถาอันพระองค์พึงรำพึง. **ห** อักษร ในบทว่า **หฺลํ** นี้ สักว่าเป็นนิบาต, ความว่า ไม่ควร.

บทว่า **ปกาสิตุํ** ได้แก่ เพื่อแสดง. มีคำอธิบายว่า บัดนี้ไม่ควรแสดงธรรมที่เราบรรลุได้โดยยากนี้.

บาทคาถาว่า **นายํ ธมฺโม สฺสมพฺพุโร** มีความว่า ธรรมนี้ทำได้ง่าย ๆ เพื่อจะตรัสรู้ หามิได้, อธิบายว่า การที่จะรู้มิใช่ทำได้ง่าย ๆ.

บทว่า **ปฏิสฺตคามิ** มีความว่า ให้ถึงนิพพานที่ท่านเรียกว่า ธรรมอันทวนกระแส.

บทว่า **ราครตฺตา** มีความว่า สัตว์ทั้งหลาย ผู้อันเครื่องย้อมคือกาม เครื่องย้อมคือภพ และเครื่องย้อมคือทิวณฺฐิ ย้อม (ใจ) แล้ว.

บทว่า **น ทกฺขนฺติ** ได้แก่ ย่อมไม่เห็น.

สองบทว่า **ตโมกฺขนฺเรน อาวุฏฺา** มีความว่า ผู้อันกองแห่งอวิชชาปกคลุมไว้แล้ว.

บทว่า **อปฺโปสฺสูกฺกตฺยา** มีความว่า เพื่อความเป็นผู้ไม่ประสงค์จะแสดง เพราะความที่เป็นผู้ปราศจากความชวนชวาย.

บทว่า **ยตฺร ทิ นาม** มีความว่า ในโลกชื่อใด.

บทว่า **ภควโต ปุโรโต ปาตุโรหิ** มีความว่า ท้าวสหัมบดีพรหมได้พามหาพรหมทั้งหลายในหมื่นจักรวาล มาปรากฏเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค เพื่อทูลวิงวอนให้ทรงแสดงธรรม.

บทว่า **อปฺปรชฺกฺขชาติกา** มีอรรถวิเคราะห์ว่า ฐลีส คือ รากะ โทสะ และโมหะ น้อย ในจักขุ มีแล้วด้วยปัญญา เป็นปกติแห่งตน ของสัตว์เหล่านี้ เหตุฉะนั้น สัตว์เหล่านี้ ชื่อว่า ผู้มีชาติแห่งสัตว์ผู้มีฐลีน้อยในจักขุ.

บทว่า **ภวิสฺสนฺติ ธมฺมสฺส** ได้แก่ ธรรมคือ สัจจะ ๔.

บทว่า **อญฺญาตาโร** ได้แก่ ผู้ตรัสรู้.

บทว่า **ปาตุรโหล** ได้แก่ มีปรากฏ.

สองบทว่า **สมเลหิ จินติโต** มีความว่า อันครุทั้งหกผู้มีมลทินมีราคะเป็นต้น คิดแล้ว.

บทว่า **อปาปุเรต** มีความว่า ขอจงเปิดประตูนั้น.

สองบทว่า **อมตสฺส ทวาร** มีความว่า อริยมรรคเป็นประตูแห่งนิพพานซึ่งเป็นธรรมไม่ตาย.

บาทพระคาถาว่า **สฺนุนตุ ธมฺมํ วิมเลนานุพุทฺธ** มีความว่า สัตว์เหล่านี้จึงพึงธรรมคือสัจจะ ๔ ที่พระสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้ปราศจากมลทิน เพราะไม่มีมลทินมีราคะเป็นต้น ตรัสรู้สมควรแล้ว.

บทพระคาถาว่า **เสเล ยถา ปพฺพตฺมทุทฺถนิฏฺฐิต** มีความว่า เหมือนอย่างว่า บุรุษผู้มีดวงตานั้น ยืนบนยอดภูเขาซึ่งล้วนแล้วด้วยศิลาเป็นเทือกเดียวกัน จะพึงเห็นประชุมชนได้รอบด้านฉันใด; ข้าแต่ พระผู้มีพระภาคผู้มีเมธาดี คือ ผู้มีปัญญาดี ผู้มีพระจักรุรอบคอบด้วยพระสัพพัญญุตญาณ แม้พระองค์ เสด็จขึ้นสู่ปราสาท ซึ่งแล้วด้วยธรรม คือ ล้วนด้วยพระปัญญาพระองค์เองปราศจากความโศกแล้ว ขอจง ทรงแลดู คือทรงพิจารณาประชุมชนผู้คับคั่งด้วยความโศก ถูกความเกิดและความแก่ครอบงำแล้ว ฉะนั้นเกิด. ท้าวสหัมบดีพรหม เมื่อจะทรงวิงวอนให้พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไป เพื่อทรงแสดงธรรม จึงทูลว่า ขอจงเสด็จลุกขึ้นเกิด.

พึงทราบวินิจฉัยในบทว่า **วีร** เป็นต้น ดังนี้ พระผู้มีพระภาคมีพระนามว่า วีระ เพราะทรง มีความเพียร, ทรงพระนามว่า วิชิตสงคราม เพราะทรงชนะเทวบุตรมาร มัจจมาร กิเลสมาร และ อภิสังขารมาร, ทรงพระนามว่า สัตถวาทะ เพราะทรงสามารถช่วยหมู่สัตว์ให้พ้นจากกันดารมีชาติ กันดารเป็นต้น, ทรงพระนามว่า ผู้ไม่มีหนี้ เพราะไม่มีหนี้ คือ กามฉันท.

บทว่า **อชฺฌเมสน** ได้แก่ คำวิงวอน.

บทว่า **พุทฺธจกฺขฺนา** คือ ด้วยอินทริยโปรปรีชิตญาณ และอาสยานุสยญาณ. จจริงอยู่ คำว่า พุทธจักขุ เป็นชื่อแห่งพระญาณ ๒ อย่างนี้.

บทว่า **อปรชกฺเข** เป็นต้น มีความว่า จุลีมีราคะเป็นต้น ในปัญญาจักขุ ของสัตว์เหล่าใด มีน้อย สัตว์เหล่านั้น ชื่อผู้มีจุลีนัยในจักขุน้อย; ของสัตว์เหล่าใด มีมาก สัตว์เหล่านั้น ชื่อผู้มีจุลีนัยในจักขุมาก. อินทริยมีศรัทธาเป็นต้น ของสัตว์เหล่าใด กล้า สัตว์เหล่านั้น ชื่อผู้มีอินทริยกกล้า, ของสัตว์เหล่าใด อ่อน สัตว์เหล่านั้น ชื่อผู้มีอินทริยอ่อน. อาการมีศรัทธาเป็นต้น ของสัตว์เหล่าใด ดี สัตว์เหล่านั้น ชื่อผู้มีอาการดี; ของสัตว์เหล่าใด ไม่ดี สัตว์เหล่านั้น ชื่อผู้มีอาการชั่ว. สัตว์เหล่าใด กำหนดเหตุที่ท้าน กล่าวได้ คือเป็นผู้มีสามารถจะให้ได้โดยง่าย สัตว์เหล่านั้น ชื่อผู้ที่พึงสอนให้รู้ได้โดยง่าย. สัตว์ เหล่าใด ไม่เป็นอย่างนั้น สัตว์เหล่านั้น ชื่อผู้ที่พึงสอนให้รู้โดยยาก. สัตว์เหล่าใด เห็นปรโลก และโทษโดยความเป็นภัย สัตว์เหล่านั้น ชื่อผู้มีปกติเห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัย.

บทว่า **อุปฺปลีนีย** ได้แก่ ในกอบอุบล. แม้ในบทนอกจากนี้ ก็นัยนี้เหมือนกัน.

บทว่า **อนฺโตนิมฺมุคฺคโปลีนี** ได้แก่ ดอกบัวที่ยังจมอยู่ภายในน้ำ อันน้ำเลี้ยงไว้.

บทว่า **สโมทกฏจิตานิ** ได้แก่ ดอกบัวที่ตั้งอยู่เสมอน้ำ.

หลายบทว่า **อุทกํ อัจจุคคम्म ติฏฺฐนฺติ** ได้แก่ ตั้งอยู่พื้นน้ำ.

บทว่า **อปารุตา** ได้แก่ เปิดแล้ว.

สองบทว่า **อมตสฺส ทวารา** ได้แก่ อริยมรรค. จริงอยู่ อริยมรรคนั้น เป็นประตูแห่งพระนิพพาน กล่าวคือ อมตธรรม.

สองบทว่า **ปมฺญจนฺตุ สทฺธํ** มีความว่า คนทั้งปวงจงปล่อย คือจงสละความเชื่อของตน. ในสองบทข้างท้าย มีเนื้อความดังนี้เอง เพราะว่าเราเป็นผู้มีความว่าจะต้องลำบากกายวาจา จึงไม่ได้แสดงธรรมที่อุดมประณีตนี้ แม้ที่เป็นไปดีแล้วคล่องสำหรับตนในหมู่มนุษย์คือในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

บทกิริยาภิกตักและอาชยาต

บทกิริยา	คำแปล	บทกิริยา	คำแปล
(อตฺถิ)	มีอยู่	เทเสตุ	ขอจงแสดง
อุปสงฺกมิ	เสด็จเข้าไปแล้ว	สนฺติ	มีอยู่
วิหฺรติ	ย่อมประทับอยู่	ปริหาณฺติ	ย่อมเสื่อม
อุทฺปาติ	เกิดขึ้นแล้ว	ภวิสฺสนฺติ	จักมี
สนฺโต	สงบแล้ว	จินฺติโต	(อันชน ท.) คิดกันแล้ว
(โหติ)	ย่อมเป็น	สุณฺนตุ	จงฟัง
เทเสยฺยํ	พึงแสดง	จิโต	ยี่นแล้ว
อาชาเนยฺยํ	พึงรู้ทั่ว	ปสฺเส	พึงเห็น
อสฺส	พึงมี	วิจร	ขอจงทรงเที่ยวไป
ปฏฺวิภิสฺสุ	ปรากฏแล้ว	เทสฺสสุ	ขอจงแสดง
อชิคฺคํ	(อันเรา) บรรลุแล้ว	โวโลเกสิ	ทรงตรวจดูแล้ว
อาวุฏฺฐา	(อันกองแห่งความมืด)	อทฺทสา	ได้ทรงเห็นแล้ว
	ครอบงำแล้ว	ชาตานิ	เกิดแล้ว
ทกฺขณฺติ	จักเห็น	สํวทฺษณานิ	อันเจริญแล้ว
นมฺติ	ย่อมโน้มไป	จิตานิ	ตั้งอยู่แล้ว
อโหสิ	ได้มีแล้ว	ติฏฺฐนฺติ	ย่อมตั้งอยู่
นสฺสติ	จักฉิบหาย	อชฺฌมภาสิ	ได้ตรัสแล้ว

วินสสติ	จักพินาศ	อปาฐตา	(อันเรา) เปิดแล้ว
สมมิณเชยฺย	พึงคู่	ปมฺณจนฺตุ	จงปล่อย
อนฺตรหิโต	หายไปแล้ว	ภาสี	กล่าวแล้ว
ปาตุรฺโหสิ	ได้มีปรากฏแล้ว	อนฺตรธายิ	หายไปแล้ว
อโวจ	ได้กราบทูลแล้ว	นิฏฺฐิตา	จบแล้ว

๖. ปญจวคคียกถา

เรื่องปัญจวคคีย์

เรื่องย่อ

พระผู้มีพระภาคมีพระดำริจะแสดงธรรมโปรดสัตว์ ครั้งแรกทรงระลึกถึงอาฬารดาบส กาลามโคตร ครั้นทรงทราบว่าดาบสนั้นสิ้นชีพ ทรงระลึกถึงอุททกดาบส รามบุตร ได้ทรงทราบว่าดาบสนั้นสิ้นชีพแล้วเหมือนกัน จึงทรงระลึกถึงปัญจวคคีย์ผู้เฝ้าปรณินิบัติในคราวที่พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา ทรงทราบว่า เวลานั้นปัญจวคคีย์พำนักอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี จึงเสด็จจาริกไปกรุงพาราณสี

ระหว่างแม่น้ำคยากับโพธิพฤกษ์ พระผู้มีพระภาคทรงสนทนากับอุปกาสีวก แล้วเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ถึงที่พำนักของปัญจวคคีย์ ได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรก คือ อัมมจักกัปปวัตตนสูตร ทรงให้ปัญจวคคีย์บรรพชาด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา แล้วทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร ในเวลานั้น มีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๖ องค์

อรรถโยชนา

[๑๐] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงดำริว่า เราจะพึงแสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ ใครจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้ฉับพลัน.

[๑๐] อถโข / ภควโต เอตทโหสิ / “กสฺส นฺุ โข / อหํ / ปจฺมํ ธมฺมํ เทเสยฺย, / โก / อิมํ ธมฺมํ / ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตีติ.

[๑๐] อถโข ครั้งนั้นแล เอต (จินตณ) อ.ความดำริ นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า อหํ อ.เรา เทเสยฺย พึงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม กสฺส นฺุ โข แก่ใคร หนอ แล ปจฺมํ ก่อน, โก อ.ใคร อาชานิสฺสตีติ จักรู้ทั่ว อิมํ ธมฺมํ ซึ่งธรรม นี้ ขิปฺป เหว พลัน นั้นเทียว อิติ ดังนี้.

ครั้งแล้วทรงพระดำริต่อไปว่า อาหารดาบสกาลามโคตรนี้แล เป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลม มีปัญญา มีรู้ลึกคือกิเลสในจักษุน้อยเป็นปกติมานาน ถ้ากระไร เราพึงแสดงธรรมแก่อาหารดาบสกาลามโคตรก่อน เธอจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้ฉับพลัน.

อลโข / ภควโต เอตทโหสิ / “อโย โข อาหาโร กาลาโม / ปณฺธิโต / พยตฺโต / เมธาวิ / ทิฆรตฺตํ อปฺปรชกฺขชาติโก, / ยนฺนุนาหํ / อาหารสฺส กาลามสฺส / ปรมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ, / โส / อิมํ ธมฺมํ / ชิปฺปเมว อาชานิสฺสตีติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอต (จินตน) อ.ความดำริ นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า อาหาโร กาลาโม อ.อาหารดาบส กาลามโคตร อโย โข นี้ แล ปณฺธิโต เป็นผู้ฉลาด พยตฺโต เป็นผู้เฉียบแหลม เมธาวิ เป็นผู้มีปัญญา อปฺปรชกฺขชาติโก เป็นผู้รู้ลึกคือกิเลสในจักษุน้อย ทิฆรตฺตํ สิ้นราตรีนาน, ยนฺนุน इनन्नอ หํ อ.เรา เทเสยฺยํ พึงแสดง ธรรมํ ซึ่งธรรม อาหารสฺส กาลามสฺส แก่อาหารดาบส กาลามโคตร ปรมํ ก่อน, โส (อาหาโร กาลาโม) อ.อาหารดาบส กาลามโคตร นั้น อาชานิสฺสตี จักรู้ทั่ว อิมํ ธรรมํ ซึ่งธรรม นี้ ชิปฺปิ เอว พลัน นั้นเทียว อิติ ดังนี้.

ทีนั้น เทพดาอันตรธานมากราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า อาหารดาบส กาลามโคตร สิ้นชีพได้ ๗ วัน แล้ว พระพุทธเจ้าข้า.

อลโข เทวตา^๑ / อนฺตรหิตา ภควโต อาโรเจสิ / “สตฺตาทกาลกโต ฆนฺเต / อาหาโร กาลาโมติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เทวตา อ.เทพดา อนฺตรหิตา ผู้อันตรธานแล้ว อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาหาโร กาลาโม อ.อาหารดาบส กาลามโคตร สตฺตาทกาลกโต เป็นผู้มิกาละอันกระทำแล้วสิ้นวัน ๗ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงทราบที่อาหารดาบสกาลามโคตรสิ้นชีพได้ ๗ วันแล้ว.

ภควโตปิ โข / ฌาณํ อุตฺปาติ / “สตฺตาทกาลกโต / อาหาโร กาลาโมติ.

ฌาณํ อ.ญาณ อุตฺปาติ เกิดขึ้นแล้ว ภควโตปิ โข แม้แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า อาหาโร กาลาโม อ.อาหารดาบส กาลามโคตร สตฺตาทกาลกโต เป็นผู้มิกาละอันกระทำแล้วสิ้นวัน ๗ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

จึงทรงพระดำริว่า อาหารดาบสกาลามโคตร เป็นผู้มีความเสื่อมใหญ่ เพราะถ้าเธอได้ฟังธรรมนี้ จะพึงรู้ทั่วถึงได้ฉับพลัน.

อลโข / ภควโต เอตทโหสิ / “มหาชานิโย โข / อาหาโร กาลาโม, / สเจ ทิ โส / อิมํ ธรรมํ สุณฺเวยฺย, / ชิปฺปเมว อาชานิยฺยาติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอต (จินตน) อ.ความดำริ นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า อาหาโร กาลาโม อ.อาหารดาบส กาลามโคตร มหาชานิโย โข เป็นผู้มีความเสื่อมใหญ่ แล (โหติ) ย่อมเป็น, ทิ เพราะว่า สเจ ถ้าว่า โส (อาหาโร กาลาโม) อ.อาหารดาบส กาลามโคตร นั้น สุณฺเวยฺย พึงฟัง อิมํ ธรรมํ ซึ่งธรรม นี้ ไชรั, (โส อาหาโร กาลาโม) อ.อาหารดาบส กาลามโคตร นั้น อาชานิยฺย พึงรู้ทั่ว ชิปฺปิ เอว พลัน นั้นเทียว อิติ ดังนี้.

^๑ สี.,ฉ.,อี.,เท. อนฺตรหิตา เทวตา

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงพระดำริว่า เราจะพึงแสดงธรรม แก่ใครก่อนหนอ ใครจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้ฉับพลัน.

อลโข / ภควโต เอตทโหสิ / “กสฺส นุ โข / อหิ ปจฺม รมฺม เทเสยฺย, / โก / อิม รมฺม / ขิปปเมว อาชานิสฺสตีติ.

อลโข ครั้นนั้นแล เอต (จินตน์) อ.ความดำริ นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า อหิ อ.เรา เทเสยฺย พึงแสดง รมฺม ซึ่งธรรม กสฺส นุ โข แก่ใคร หนอ แล ปจฺม ก่อน, โก อ.ใคร อาชานิสฺสตีติ จักรู้ทั่ว อิม รมฺม ซึ่งธรรม นี้ ขิปปิ เอว พลัน นั้นเทียว อิติ ดังนี้.

ครั้นแล้วทรงพระดำริต่อไปว่า อุทกดาบส รามบุตรนี้แล เป็นผู้ฉลาด ฉะียบแหลม มีปัญญา มีรู้คืออิกเลสในจักขุณ้อยเป็นปกติ มานาน ถ้ากระไร เราพึงแสดงธรรมแก่อุทกดาบส รามบุตร ก่อน เธอจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้ฉับพลัน.

อลโข / ภควโต เอตทโหสิ / “อโย โข / อุททโก^๑ รามปุตฺโต / ปณฺทิตฺโต / พยตฺโต / เมธาวี / ทิฆรตฺตํ อปฺปรชกฺขชาติโก, / ญนฺนุนาหิ / อุททกสฺส รามปุตฺตสฺส / ปจฺม รมฺม เทเสยฺย, / โส / อิม รมฺม / ขิปปเมว อาชานิสฺสตีติ.

อลโข ครั้นนั้นแล เอต (จินตน์) อ.ความดำริ นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า อุททโก รามปุตฺโต อ.อุทกดาบส รามบุตร อโย โข นี้ แล ปณฺทิตฺโต เป็นผู้ฉลาด พยตฺโต เป็นผู้ฉะียบแหลม เมธาวี เป็นผู้มีความรู้ อปฺปรชกฺขชาติโก เป็นผู้มีความรู้คืออิกเลสในจักขุณ้อย ทิฆรตฺตํ สิ้นราตรินาน, ญนฺนุน โฉนหนอ อหิ อ.เรา เทเสยฺย พึงแสดง รมฺม ซึ่งธรรม อุททกสฺส รามปุตฺตสฺส แก่อุทกดาบส รามบุตร ปจฺม ก่อน, โส (อุททโก รามปุตฺโต) อ.อุทกดาบส รามบุตร นั้น อาชานิสฺสตีติ จักรู้ทั่ว อิม รมฺม ซึ่งธรรม นี้ ขิปปิ เอว พลัน นั้นเทียว อิติ ดังนี้.

ที่นั่น เทพดาอันตรธาน มารับทูลพระผู้มีพระภาคว่า อุทกดาบส รามบุตรสิ้นชีพเสียวานนี้แล้ว พระพุทธเจ้าข้า.

อลโข เทวตา^๒ / อนฺตรหิตา ภควโต อาโรเจสิ / “อภิทสกาลกโต ฆนฺเต / อุททโก รามปุตฺโตติ.

อลโข ครั้นนั้นแล เทวตา อ.เทพดา อนฺตรหิตา ผู้อันตรธานแล้ว อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุททโก รามปุตฺโต อ.อุทกดาบส รามบุตร อภิทสกาลกโต เป็นผู้มีการอันกระทำแล้วในวันวาน (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงทราบว่ อุทกดาบส รามบุตรสิ้นชีพเสียวานนี้แล้ว

ภควโตปิ โข / ฌาณํ อุทปาติ / “อภิทสกาลกโต / อุททโก รามปุตฺโตติ.

ฌาณํ อ.ญาณ อุทปาติ เกิดขึ้นแล้ว ภควโตปิ โข แม้แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า อุททโก รามปุตฺโต อ.อุทกดาบส รามบุตร อภิทสกาลกโต เป็นผู้มีการอันกระทำแล้วในวันวาน (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

^๑ สี.,ฉ. อุทโก, เอวมุปริปิ.

^๒ สี.,ฉ.,อิ.,เท.,มหา. อนฺตรหิตา เทวตา

จึงทรงพระดำริว่า อุทกดาบส งามบุตรนี้ เป็นผู้มีความเลื่อมใหญ่ เพราะถ้าเธอได้ฟังธรรมนี้ จะพึงรู้ทั่วถึงได้ฉับพลัน.

อลโข / ภควโต เอตทโหสิ / “มหาขานิโย โข / อุทโก งามบุตรโต, / สเจ หิ โส / อิมิ ธมมิ์ สุณนย, / ชิปปเมว อาชานนยยาติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอต (จินตน) อ.ความดำริ นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า อุทโก งามบุตรโต อ.อุทกดาบส งามบุตร มหาขานิโย โข เป็นผู้มีความเลื่อมใหญ่ แล (โหติ) ย่อมเป็น, หิ เพราะว่า สเจ ถ้าว่า โส (อุทโก งามบุตรโต) อ.อุทกดาบส งามบุตร นั้น สุณนย พึงฟัง อิมิ ธมมิ์ ซึ่งธรรม นี้ ไชรั, (โส อุทโก งามบุตรโต) อ.อุทกดาบส งามบุตร นั้น อาชานนย พึงรู้ทั่ว ชิปปิ เอว พลัน นั้นเทียว อิติ ดังนี้.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงพระดำริว่า เราจะพึงแสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ ใครจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้ฉับพลัน

อลโข / ภควโต เอตทโหสิ / “กสฺส นุ โข / อหิ ปจฺมิ ธมมิ์ เทเสนยิ, / โก / อิมิ ธมมิ์ ชิปปเมว อาชานิสฺสตีติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอต (จินตน) อ.ความดำริ นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า อหิ อ.เรา เทเสนยิ พึงแสดง ธมมิ์ ซึ่งธรรม กสฺส นุ โข แก่ใคร หนอ แล ปจฺมิ ก่อน, โก อ.ใคร อาชานิสฺสตี จักรู้ทั่ว อิมิ ธมมิ์ ซึ่งธรรมนี้ ชิปปิ เอว พลัน นั้นเทียว อิติ ดังนี้.

ครั้นแล้วทรงพระดำริต่อไปว่า ภิกษุปัญจวัคคีย์มีอุปการะแก่เรามาก ได้บำรุงเรา ผู้ตั้งหน้าบำเพ็ญเพียรอยู่ ถ้ากระไร เราพึงแสดงธรรมแก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ก่อน.

อลโข / ภควโต เอตทโหสิ / “พหุปการา^๑ โข เม / ปญจวคฺคิยา ภิกฺขุ, / เย / มํ ปธานปหิตตตํ อุปฺปจฺหิสุ; / ยนฺนุนาหิ / ปญจวคฺคิยานิ ภิกฺขุณิ / ปจฺมิ ธมมิ์ เทเสนยนฺติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอต (จินตน) อ.ความดำริ นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า “เย (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่าใด อุปฺปจฺหิสุ บำรุงแล้ว มํ ซึ่งเรา ปธานปหิตตตํ ผู้มีตนส่งไปแล้วด้วยความเพียร, ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ปญจวคฺคิยา ผู้มีในพวก ๕ (เต) เหล่านั้น พหุปการา โข เป็นผู้มียุโรปการมาก แล เม แก่เรา โหนติ ย่อมเป็น; ยนฺนุน ไฉนหนอ อหิ อ.เรา เทเสนยิ พึงแสดง ธมมิ์ ซึ่งธรรม ภิกฺขุณิ แก่ภิกษุ ท. ปญจวคฺคิยานิ ผู้มีในพวกห้า ปจฺมิ ก่อน อิติ ดังนี้.

ครั้นแล้วได้ทรงพระดำริต่อไปว่า บัดนี้ ภิกษุปัญจวัคคีย์อยู่ที่ไหนหนอ.

อลโข / ภควโต เอตทโหสิ / “กหิ นุ โข เอตฺรหิ / ปญจวคฺคิยา ภิกฺขุ วิหรนฺตีติ.

อลโข ครั้งนั้น แล เอต (จินตน) อ.ความดำริ นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า เอตฺรหิ ในกาลนี้ ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ปญจวคฺคิยา ผู้มีในพวก ๕ วิหรนฺติ ย่อมอยู่ กหิ (จาเน) นุ โข ในที่ ไหน หนอ แล อิติ ดังนี้.

^๑ สี.,ฉ. พหุปการา

พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นภิกษุปัญจวัคคีย์อยู่ ณ ป่าอิสิปตนะ มฤคทายวัน เขตพระนคร พาราณสี ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิล่วงจักขุมนุษย์.

อททสา โข ภควา / ทิพเพน จกขุนา / วิสุทฺเธน / อติกนฺตมานุสเกน / ปณจวคคิเย ภิกขุ / พาราณสียํ วิหรนฺเต / อิสิปตเน มิคทาเย.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อททสา โข ได้ทรงเห็นแล้ว ภิกขุ ซึ่งภิกษุ ท. ปณจวคคิเย ผู้มีในพวก ๕ วิหรนฺเต ผู้อยู่อยู่ อิสิปตเน มิคทาเย ในป่าอิสิปตนะ มฤคทายวัน พาราณสียํ ใกล้เมืองพาราณสี จกขุนา ด้วยจักขุ ทิพเพน อันเป็นทิพย์ วิสุทฺเธน อันบริสุทธิ์ อติกนฺตมานุสเกน ล่วงแล้วซึ่งจักขุอันเป็นของมนุษย์.

ครั้นพระองค์ประทับอยู่ ณ อรุณเวลาประเทศตามควรแก่พุทธาภิรมย์แล้ว เสด็จจาริกไปทาง พระนครพาราณสี.

อลโข ภควา / อรุณายํ ยถาภิรมํ วิหริตฺวา, / เยน พาราณสี, / เตน จาริกํ ปกฺกามิ.

อลโข ครั้งนั้น แล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วิหริตฺวา ประทับอยู่แล้ว อรุณายํ ในอรุณเวลาประเทศ ยถาภิรมํ ตามสมควรแก่พุทธาภิรมย์, พาราณสี อ.เมืองพาราณสี (อตฺถิ) มีอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, ปกฺกามิ เสด็จหลีกไปแล้ว จาริกํ สู่ที่จาริก เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น.

อรรถกถา

บทว่า ปณฺทิตฺโต ได้แก่ ผู้ประกอบด้วยคุณเครื่องเป็นบัณฑิต.

บทว่า พยตฺโต ได้แก่ ผู้ประกอบด้วยคุณเครื่องเป็นผู้ฉลาด.

บทว่า เมธาวิ ได้แก่ ผู้ประกอบด้วยปัญญาอันเกิดขึ้นฉับพลัน.

บทว่า อปฺปรชกฺขชาติโก มีความว่า จัดว่าเป็นผู้มีชาติแห่งคนไม่มีกิเลส คือ เป็นคนหมดจด เพราะข่มกิเลสไว้ด้วยสมาบัติ.

บทว่า อาชานิสฺสตี ได้แก่ จักกำหนดได้ คือ จักแทงตลอด.

หลายบทว่า ภควโตปิ โข ฌาณํ จุทปาติ มีความว่า พระสัพพัญญุตญาณได้เกิดขึ้นว่า อาหารดาบส กาลามโคตรนั้น ทำกาลกิริยาแล้วไปเกิดในอากิญจัญญายตนภพ ในเวลา ๗ วัน ตั้งแต่วันนี้ไป.

บทว่า มหาชาานิโย มีอรรถวิเคราะห์ว่า ความเสื่อมใหญ่ชื่อว่ามิแก่เธอ เพราะเป็นผู้เสื่อมเสียจากมรรคผลที่จะพึงบรรลู่ ในภายใน ๗ วัน เพราะฉะนั้น เธอจึงชื่อผู้มีความเสื่อมใหญ่. อนึ่ง ชื่อผู้มีความเสื่อมใหญ่ เพราะเกิดในอีกขณะ.

บทว่า อกโธสกาลกโต มีความว่า ได้ทำกาลกิริยาเสียเมื่อวันวาน. พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นว่า แม้อุทกดาบสนั้น ก็เกิดแล้วในเนวสัณญานาสัณญายตนภพ.

บทว่า พหุปการา คือ ผู้มีอุปการะมาก.

บทว่า ปธานปหิตตํ มีความว่า ผู้ยอมตัวเพื่อประโยชน์แก่ความเพียร.

บทว่า อุปฺภวฺทิสฺส มีความว่า ได้บำรุงด้วยวัตรมีให้น้ำบ้วนปาก เป็นต้น.

บทกิริยาภิกตฺกและอาชยาต

บทกิริยา	คำแปล	บทกิริยา	คำแปล
อโหสิ	ได้มีแล้ว	อาชานะย	พึงรู้ทั่ว
เทเสยฺย	พึงแสดง	(โหนติ)	ย่อมเป็น
อาชานิสฺสติ	จักรู้ทั่ว	อุปปุจฺหิสุ	บำรุงแล้ว
อนฺตรหิตา	อันตรธานแล้ว, หายไปแล้ว	วิหรนฺติ	ย่อมอยู่
อาโรเจสี	กราบพูลแล้ว	อทฺทสา	ได้ทรงเห็นแล้ว
(โหติ)	ย่อมเป็น	(อตฺถิ)	มีอยู่
อุทฺปาติ	ได้เกิดขึ้นแล้ว	ปฏกามิ	เสด็จหลีกไปแล้ว
สุณฺณย	พึงฟัง		

อรรถโยชนา

[๑๑] อาชีวกชื่ออุปกะได้พบพระผู้มีพระภาคเสด็จดำเนินทางไกลระหว่างแม่น้ำคยาและไม้โพธิพฤกษ์

[๑๑] อทฺทสา โข / อุปโก อาชีวก / ภควนฺตํ อนฺตรา จ / คยํ อนฺตรา จ / โพธิ อทฺธานมคฺคปฏิปนฺนํ,

[๑๑] อุปโก อาชีวก อ.อาชีวก ชื่อว่าอุปกะ อทฺทสา โข ได้เห็นแล้ว แล ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค อทฺธานมคฺคปฏิปนฺนํ ผู้เสด็จดำเนินไปสู่หนทางไกล อนฺตรา ในระหว่าง คยํ จ แห่งแม่น้ำคยา ด้วย อนฺตรา ในระหว่าง โพธิ จ แห่งต้นโพธิพฤกษ์ ด้วย.

ครั้นแล้วได้ทูลคำนับแด่พระผู้มีพระภาคว่า

ทิสฺวาน / ภควนฺตํ เอตทโวจ /

(อุปโก อาชีวก) อ.อาชีวก ชื่อว่า อุปกะ ทิสฺวาน ครั้นเห็นแล้ว อโวจ ได้กราบพูลแล้ว เอตํ (วจนํ) ซึ่งคำนั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

ดูกรอาวุโส อินทริย์ของท่านผ่องใสยิ่งนัก ผิพรรณของท่านบริสุทธิ์ผุดผ่อง,

“วิปฺสนฺนานิ โข / เต อาวุโส อินทฺริยานิ, / ปริสุทฺโธ จิวณฺโณ / ปริโยทาโต,

“อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ อินทฺริยานิ อ.อินทริย์ ท. เต ของท่าน วิปฺสนฺนานิ โข เป็นอินทริย์น่าเลื่อมใสยิ่งแล (โหนติ) ย่อมเป็น, จิวณฺโณ อ.ผิพรรณ (เต) ของท่าน ปริสุทฺโธ เป็นผิพรรณบริสุทธิ์ ปริโยทาโต เป็นผิพรรณขาวรอบ (โหติ) ย่อมเป็น,

ดูกรอาวุโส ท่านบวชอุทิศใคร ? ใครเป็นศาสดาของท่าน ? หรือท่านชอบธรรมของใคร ?

กสิ ตวั อาวุโส / อุททิสส ปพพชิต, / โก วา เต สตถา, / กสส วา / ตวั ธมมํ โรเจสสิติ.

อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ตวั อ.ท่าน ปพพชิต เป็นผู้บวชแล้ว อุททิสส เจาะจง กํ ซึ่งใคร อสิ ย่อมเป็น, โก อ.ใคร สตถา เป็นศาสดา เต ของท่าน (โหติ) ย่อมเป็น วา หรือ, วา หรือว่า ตวั อ.ท่าน โรเจสิ ย่อมชอบใจ ธมมํ ซึ่งธรรม กสส ของใคร อิติ ดังนี้.

เมื่ออุปกาชีวกกราบทูลอย่างนี้แล้ว, พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบอุปกาชีวกว่าดังนี้

เอวํ วุตเต, / ภควา / อุปกํ อาชีวกํ / คาถาหิ อชฌภาสิ

วจน ครั้นเมื่อคำ (อุปเกน อาชีวกเณ) อันอาชีวก ชื่อว่าอุปกะ วุตเต กราบทูลแล้ว เอวํ อย่างนี้, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อชฌภาสิ ได้ตรัสแล้ว อุปกํ อาชีวกํ กะอาชีวก ชื่อว่าอุปกะ คาถาหิ ด้วยพระคาถา ท. อิติ ว่า

เราเป็นผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง รู้ธรรมทั้งปวง
 อันค้นหาและทักขิไม่ฉาบทาแล้ว ในธรรมทั้งปวง
 ละธรรมเป็นไปในภูมิสามได้หมด พ้นแล้วเพราะ
 ความสิ้นไปแห่งค้นหา เราตรัสรู้ยิ่งเองแล้ว
 จะพึงอ้างใครเล่า

สพพากิภู สพพวิทูหมสมิ

สพเพสุ ธมเมสุ อนุปลิตโต

สพพณชโท ตณฺหกฺขเย วิมุตโต,

สยํ อภิญญา ย กมฺมทุกิเสยฺยํ.

อหํ อ.เรา สพพากิภู เป็นผู้ครอบงำซึ่งธรรมทั้งปวง สพพวิทู เป็นผู้รู้ซึ่งธรรมทั้งปวง (ตณฺหาทักขิ) อนุปลิตโต เป็นผู้- อันค้นหาและทักขิ ท. -ไม่ฉาบทาแล้ว ธมเมสุ ในธรรม ท. สพเพสุ ทั้งปวง สพพณชโท เป็นผู้ละซึ่งธรรมที่เป็นไปในภูมิสามทั้งปวง วิมุตโต เป็นผู้พ้นแล้ว ตณฺหกฺขเย ในเพราะความสิ้นไปแห่งค้นหา อสมิ ย่อมเป็น, (อหํ) อ.เรา อภิญญา รู้ยิ่งแล้ว สยํ เอง อุททิสยํ พึงกล่าวอ้าง กํ ซึ่งใคร.

อาจารย์ของเราไม่มี คนเช่นเราก็ไม่มี บุคคลเสมอ

เหมือนเรา ก็ไม่มี ในโลกกับทั้งเทวโลก

น เม อาจารย์โย อตฺถิ, สทิสโส เม น วิชชติ,

สเทวกสมิ โลกสมิ นตฺถิ เม ปฏฺฐิบุคคลโล.

อาจารย์ อ.อาจารย์ เม ของเรา น อตฺถิ ย่อมไม่มี, (บุคคลโล) อ.บุคคล สทิสโส ผู้เช่นกับ เม ด้วยเรา น วิชชติ ย่อมไม่มี, ปฏฺฐิบุคคลโล อ.บุคคลผู้เปรียบ เม ของเรา นตฺถิ ย่อมไม่มี โลกสมิ ในโลก สเทวกสมิ อันเป็นไปกับด้วยเทวโลก.

เพราะเราเป็นพระอรหันต์ในโลก เราเป็นศาสดา หาศาสดาอื่น
ยิ่งกว่ามิได้ เราผู้เดียว เป็นพระสัมมาสัมพุทธะ เราเป็นผู้ยืนยันใจ
ดับกิเลสได้แล้ว

อหฺมฺหิ อรหา โลเก, อหํ สตถา อนุตฺตโร,
เอโกมฺหิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, สีติญฺโตะสมฺหิ นิพฺพุโต.

หิ เพราะว่า **อหํ** อ.เรา **อรหา** เป็นพระอรหันต์ **โลก** ในโลก, **อหํ** อ.เรา **สตถา** เป็นศาสดา **อนุตฺตโร**
ผู้ไม่มีบุคคลผู้ยอดเยี่ยมกว่า (**อมฺหิ**) ย่อมเป็น, (**อหํ**) อ.เรา **เอโก** ผู้เดียว **สมฺมาสมฺพุทฺโธ** เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
อมฺหิ ย่อมเป็น, (**อหํ**) อ.เรา **สีติญฺโต** เป็นผู้ยืนยันแล้ว **นิพฺพุโต** เป็นผู้ดับแล้ว **อสมฺหิ** ย่อมเป็น.

เราจะไปเมืองในแคว้นกาสิ เพื่อประกาศธรรมจักรให้เป็นไป
เราจะติกลองประกาศอมตธรรมในโลกอันมีด เพื่อให้สัตว์ได้ธรรมจักขุ.

ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตตฺตํ คจฺฉามิ กาสิํ ปุริ,
อนฺธญฺตสมฺหิ โลกสมฺหิ อหฺมฺหิ^๑ อมตพฺนฺทุภินฺติ.

(**อหํ**) อ.เรา **คจฺฉามิ** จะไป **ปุริ** สู่เมือง **กาสิ** แห่งแคว้นกาสิ ท. **ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตตฺตํ** เพื่ออัน- ยังจักรคือธรรม
-ให้เป็นไป, **อหํ** อ.เรา **อหฺมฺหิ** จักติ **อมตพฺนฺทุภิ** ซึ่งกลองแห่งอมตธรรม **โลกสมฺหิ** ในโลก **อนฺธญฺตสมฺหิ** อันมีดแล้ว
(**ธมฺมจกฺกปฺปฎฺฐิลาภาย**) เพื่อการยังสัตว์ให้ได้ซึ่งจักรคือธรรม **อิติ** ดังนี้.

อุปกาสีวกพฺลวํ ดูกรอาวุโส ท่านปฎิญาณ โดยประการใด
ท่านควรเป็นผู้ชนะหาที่สุคติได้ โดยประการนั้น.

ยถา โข ตวํ อาวุโส / ปฎิขานาสิ / อรหฺสิ อนนฺตชิโนติ.

(**อุปกโก อาชีวก**) อ.อาชีวก ชื่อว่าอุปกะ (**อาท**) กราบพูลแล้ว **อิติ** ว่า **อาวุโส** ดูก่อนท่านผู้มีอายุ **ตวํ** อ.ท่าน
ปฎิขานาสิ ย่อมปฎิญาณ **ยถา โข** โดยประการใด แล, (**ตวํ**) อ.ท่าน **อรหฺสิ** ย่อมควร **อนนฺตชิโน** (**ภวิตุ**) เพื่ออัน
เป็นผู้ชนะอันไม่มีที่สุด **อิติ** ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า บุคคลเหล่าใดถึงความสิ้นอาสวะแล้ว
บุคคลเหล่านั้นชื่อว่า เป็นผู้ชนะเช่นเรา ดูกรอุปกะ เราชนะ
ธรรมอันลามกแล้ว เพราะฉะนั้น เราจึงชื่อว่า เป็นผู้ชนะ.

มาทิสฺสา เว ชินา โหนฺติ เย ปตฺตา อาสวกฺขยํ,
ชิตา เม ปาปกา ธมฺมา, ตสมฺมาหฺมฺปก ชินฺติ.

(**ภควา**) อ.พระผู้มีพระภาค (**อาท**) ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า **เย (บุคฺคลา)** อ.บุคคล ท. เหล่าใด **ปตฺตา** ถึงแล้ว
อาสวกฺขยํ ซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวะ (**เต บุคฺคลา**) อ.บุคคล ท. เหล่านั้น **ชินา** ชื่อว่าเป็นผู้ชนะ **มาทิสฺสา เว**
ผู้เช่นกับด้วยเรา แล **โหนฺติ** ย่อมเป็น, **ธมฺมา** อ.ธรรม ท. **ปาปกา** อันชั่ว **เม** อันเรา **ชิตา** ชนะแล้ว, **อุปก** ดูก่อนอุปกะ
ตสมฺมา เพราะเหตุานั้น **อหํ** อ.เรา **ชิน** ชื่อว่าเป็นผู้ชนะ (**อมฺหิ**) ย่อมเป็น **อิติ** ดังนี้.

^๑ สී.,ณ. อาหณฺณํ, เท. อาหณฺณํ, อี. อหณฺหิ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว, อุปกาชีวกทูลว่า เป็นให้พอเถิด พ่อ ดังนี้แล้วสิ้นศรัทธา ถือนาฬิกาดินเหล็กไป.

เอวํ วุตเต, / อุปโก อาชีวก / “หุเวยยาวิโสติ^๑ วตวา / สีสํ โอกมเปตวา / อุมมคคํ คเหตุวา ปกคามิ.

(วจน) ครั้นเมื่อพระดำรัส (ภควดา) อันพระผู้มีพระภาค วุตเต ตรัสแล้ว เอวํ อย่างนี้, อุปโก อาชีวก อ.อาชีวก ชื่อว่าอุปกะ วตวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า อาวุโส คุณอนาท่านผู้มีอายุ (เอตํ การณ) อ.เหตุ นั้น หุเวยย พึงมี อิติ ดังนี้ สีสํ ยังศรัทธา โอกมเปตวา ให้ไหวแล้ว คเหตุวา ถือนาฬิกาแล้ว อุมมคคํ ซึ่งทางอันผิด ปกคามิ หลีกไปแล้ว.

อรรถกถา

หลายบทว่า อนตฺรา จ โพธิ อนตฺรา จ คยํ มีความว่า อาชีวกชื่ออุปกะได้พบพระผู้มีพระภาค ที่ระหว่างโพธิมณฑลกับแม่น้ำคยาต่อกัน.

บทว่า อทธานุมคคปฏิปนํ มีความว่า เสด็จดำเนินทางไกล.

บทว่า สพฺพาทิฏฺฐ มีความว่า เราครอบงำไตรภูมิภรรมาทั้งปวง.

บทว่า สพฺพวิทู มีความว่า ได้รู้ คือได้เข้าใจธรรมที่มี ๔ ภูมิทั้งหมด.

บาทพระคาถาว่า สพฺพเสฏฺฐ ฐมฺเมสฺส อานุปติโต ความว่า อันเครื่องฉาบทา คือกิเลส ฉาบทาไม่ได้ ในไตรภูมิภรรมาทั้งปวง.

บทว่า สพฺพพลฺลขโ ความว่า ตัดไตรภูมิภรรมาทั้งปวงได้ขาด.

บทว่า ตณฺหกฺขเย วิมุตโต ความว่า เป็นผู้พ้นวิเศษ เพราะธรรมเป็นที่สิ้นต้นหาคืออินพพาน ด้วยอำนาจทำให้เป็นอารมณ์.

บทว่า สยํ อภิณฺเวย ได้แก่ เรารู้ธรรมมี ๔ ภูมิทั้งหมดด้วยตนเอง.

บทว่า กมุทฺทิสเยยํ ความว่า จะพึงอ้างเอาใคร คือคนอื่นว่า ผู้นี้เป็นอาจารย์เราเล่า.

หลายบทว่า น เม อาจริโย อตฺถิ มีความว่า ขึ้นชื่อว่าอาจารย์ในโลกุตรธรรมของเราย่อมไม่มี.

หลายบทว่า นตฺถิ เม ปฏิปุคฺคโ ความว่า ขึ้นชื่อว่าบุคคลผู้เปรียบปานกับเรา ย่อมไม่มี.

บทว่า สติฏฺโถ มีความว่า จัดว่าเป็นผู้มีมีความเย็นใจ เพราะดับไฟคือกิเลสเสียทั้งหมด.

บทว่า นิพฺพุโต มีความว่า จัดว่าเป็นผู้ดับแล้ว เพราะกิเลสทั้งหลายนั้นเองดับไป.

สองบทว่า กาสินํ ปุรํ ได้แก่ เมืองหลวงในแคว้นของชาวกาสิ.

บาทคาถาว่า อหฺลณฺถิ อมตฺตุนฺทํ มีความว่า เราจะไปด้วยคิดว่าจักตีกลองอมฤตเพื่อได้ดวงตา เห็นธรรม.

สองบทว่า อรฺหฺลิ อนนฺตชิโน มีความว่า ท่านสมควรเป็นผู้ขำขันไม่มีที่สุดจริง.

บทว่า หุเวยยาวิโส มีความว่า ผู้มีอายุ พึงเป็นได้ถึงอย่างนั้นเทียมณะ.

สองบทว่า สีสํ โอกมเปตวา ได้แก่ สิ้นศรัทธา.

^๑ สี.,ฉ.,อิ. หุเปยยาวิโสติ

บทกิริยาภิกตักและอาชยาต

บทกิริยา	คำแปล	บทกิริยา	คำแปล
อททสา	ได้เห็นแล้ว	วิซุชติ	ยอมมี
อโวจ	ได้กราบทูลแล้ว	นตถิ	ยอมไม่มี
วิปฺปสนฺนานิ	เลื่อมใสยิ่งแล้ว	อมฺหิ	ยอมเป็น
ปริสุทฺโธ	บริสุทธิ์แล้ว	อสฺมิ	ยอมเป็น
ปริโยทาโต	ขารอบแล้ว	คจฺฉามิ	จะไป
ปพฺพชิตฺโต	บวชแล้ว	ปฏฺิขานาสิ	ยอมปฏิญาณ
(โหติ)	ยอมเป็น	อรหฺสี	ยอมควร
โรเจสฺสิ	ยอมขอบใจ	โหนฺติ	ยอมเป็น
อชฺฌมภาสฺสิ	ได้ตรัสแล้ว	ปตฺตา	ถึงแล้ว
อุปลิตฺโต	ถูกฉาบทาแล้ว	ชิตา	ชนะแล้ว
วิมฺตฺโต	พ้นแล้ว	หุเวยฺย	พึงมี
อุทฺทิสฺสยฺย	พึงกล่าวอ้าง	ปฏฺกามิ	หลีกเลี่ยงแล้ว
อตฺถิ	มีอยู่		

อรรถโยชนา

เรื่องพระปัญจวัคคีย์

[๑๒] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกโดยลำดับ ถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมือง พาราณสี เสด็จเข้าไปทางสำนักพระปัญจวัคคีย์.

[๑๒] อถโข ภควา / อนุปฺพุเพน จาริกํ จรมาโน, / เยน พาราณสี / อิสิปตฺนํ มิคทาโย, / เยน ปณฺจวคฺคิยา ภิกฺขุ, / เตนฺอุปสงฺกมิ.

[๑๒] อถโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค จรมาโน เสด็จเที่ยวไปอยู่ จาริกํ สู่ที่จาริก อนุปฺพุเพน โดยลำดับ, พาราณสี อ.เมืองพาราณสี (อตฺถิ) มีอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต อิสิปตฺนํ อ.ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน อันเป็นที่ให้ซึ่งอภัยแก่เนื้อ (อตฺถิ) มีอยู่ (เยน ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ปณฺจวคฺคิยา ผู้มีในพวก ๕ (วิหรนฺติ) ย่อมอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เสด็จเข้าไปแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น.

พระปัญจวัคคีย์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกลแล้ว, ได้นัดหมายกันและกันว่า

อหทสฺส โข / ปณจวคคิยา ภิกขุ / ภควนตํ ทูรโต ว อากจจนตํ, / ทิสวาน / อณณมณณํ
[]^๑ สณฺหเปสฺสุ /

ภิกขุ อ.ภิกขุ ท. ปณจวคคิยา ผู้มีในพวก ๕ อหทสฺส โข ได้เห็นแล้ว แล ภควนตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค
อากจจนตํ ผู้เสด็จมาอยู่ ทูรโต ว แต่ที่ไกล เทียว, (ภิกขุ) อ.ภิกขุ ท. (ปณจวคคิยา) ผู้มีในพวก ๕ ทิสวาน
ครั้นเห็นแล้ว สณฺหเปสฺสุ นัดหมายแล้ว อณณมณณํ กะกันและกัน อิติ ว่า

ท่านทั้งหลาย พระสมณะโคตมนี้เป็นผู้มักมาก คลายความเพียรเวียนมาเพื่อความเป็นคน
มักมาก กำลังเสด็จมา,

“อโย อารุโส / สมณโ โคตโม / อากจจติ / พาหุลลโก ปธานวิพณฺโโต / อาวตโต
พาหุลลายุ,

อารุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ อโย สมณโ โคตโม อ.สมณะ ผู้โคตม นี้ พาหุลลโก เป็นผู้มักมาก ปธานวิพณฺโโต
เป็นผู้คลายแล้วจากความเพียร อาวตโต เป็นผู้เวียนมาแล้ว พาหุลลายุ เพื่อความเป็นบุคคลผู้มักมาก (หุตฺวา) เป็น
อากจจติ ย่อมเสด็จมา,

พวกเราไม่พึงอภิวาท,

โส เนว อภิวาทตพฺโพ,

โส (สมณโ โคตโม) อ.สมณะ ผู้โคตม นั้น (อมฺเหติ) อันเรา ท. น เว อภิวาทตพฺโพ ไม่พึงอภิวาท
นั้นเทียว,

ไม่พึงลุกขึ้นต้อนรับพระองค์,

น ปจฺจุจฺจาทพฺโพ,

(โส สมณโ โคตโม) อ.สมณะ ผู้โคตม นั้น (อมฺเหติ) อันเรา ท. น ปจฺจุจฺจาทพฺโพ ไม่พึงต้อนรับ,

ไม่พึงรับบาตรจีวรของพระองค์,

นาสส ปตฺตจิวโร ปฏิกฺคเหตพฺพ,

ปตฺตจิวโร อ.บาตรและจีวร อสส (สมณสฺส โคตมสฺส) ของสมณะ ผู้โคตม นั้น (อมฺเหติ) อันเรา ท.
น ปฏิกฺคเหตพฺพ ไม่พึงรับ,

แต่พึงวางอาสนะไว้,

อปิจ โข / อาสนํ ฐเปตพฺพ,

อปิจ โข อีกอย่างหนึ่ง แล อาสนํ อ.อาสนะ (อมฺเหติ) อันเรา ท. ฐเปตพฺพ พึงตั้งไว้,

^๑ สී.,ฉ.,เท.,มหา. เอตฺถนฺตเร กติกนฺติ อโย ปาโง ทิสฺสติ.

ถ้าพระองค์ปรารธนา ก็จักประทับนั่ง.

สเจ []^๑ อากขิสฺสติ, / นิสฺสิทฺสตีติ.

สเจ ถ้าว่า (โส สมโน โคตโม) อ.สมณะ ผู้โคตม นั้น อากขิสฺสติ จักปรารธนา ไซ้, (โส สมโน โคตโม) อ.สมณะ ผู้โคตม นั้น นิสฺสิทฺสติ จักประทับนั่ง อิติ ดังนี้.

ครั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปถึงพระปัญจวัคคีย์ พระปัญจวัคคีย์นั้น ไม่ตั้งอยู่ในกติกาของตน ต่างลุกขึ้นต้อนรับพระผู้มีพระภาค,

ยถา ยถา โข ภควา / ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขุ อุปสงกมฺติ, / ตถา ตถา / เต ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขุ / []^๒ สกาย กติกาย []^๓ อสฺสณฺหนตา / ภควนฺตํ ปจฺจุคฺคณฺตฺวา,

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อุปสงกมฺติ ย่อมเสด็จเข้าไปหา ภิกฺขุ ซึ่งภิกฺขุ ท. ปญฺจวคฺคิเย ผู้มีในพวก ๕ ยถา ยถา โข โดยประการใด ๆ แล, เต ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขุ อ.ภิกฺขุ ท. ผู้มีในพวก ๕ เหล่านั้น อสฺสณฺหนตา ไม่ตั้งมั่นอยู่ กติกาย ในกติกา สกาย อันเป็นของตน ปจฺจุคฺคณฺตฺวา ต้อนรับแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค ตถา ตถา โดยประการนั้น ๆ,

รูปหนึ่งรับบาตรจีวรของพระผู้มีพระภาค,

เอโก ภควโต / ปตฺตจีวรํ ปฏฺิคฺคฺเขสิ,

(ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ เอโก รูปหนึ่ง ปฏฺิคฺคฺเขสิ รับเฉพาะแล้ว ปตฺตจีวรํ ซึ่งบาตรและจีวร ภควโต ของพระผู้มีพระภาค,

รูปหนึ่งปูอาสนะ,

เอโก อาสนํ ปณฺญาเปสิ,

(ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ เอโก รูปหนึ่ง ปณฺญาเปสิ ปูลาดแล้ว อาสนํ ซึ่งอาสนะ,

รูปหนึ่งจัดหาน้ำล้างพระบาท,

เอโก ปาโททกํ,

(ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ เอโก รูปหนึ่ง (ปณฺญาเปสิ) จัดตั้งแล้ว ปาโททกํ ซึ่งน้ำล้างเท้า,

รูปหนึ่งจัดตั้งตั้งรองพระบาท,

ปาทปิจํ,

(ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ (เอโก) รูปหนึ่ง (ปณฺญาเปสิ) จัดตั้งแล้ว ปาทปิจํ ซึ่งตั้งรองเท้า,

รูปหนึ่งนำกระเบื้องเช็ดพระบาทเข้าไปถวาย

ปาทกถลิกํ^๔ อุปนิทฺธิปิ.

(ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ (เอโก) รูปหนึ่ง อุปนิทฺธิปิ เข้าไปวางไว้แล้ว ปาทกถลิกํ ซึ่งกระเบื้องเช็ดเท้า,

^๑ ส.ฉ.เท.มหา. เอตถนฺตเร โสตี อโย ปาโห ทิสฺสติ.

^๒ ส.ฉ.เท.มหา. เอตถนฺตเร นาสกขีสุตี อโย ปาโห ทิสฺสติ.

^๓ ส.ฉ.เท.มหา. เอตถนฺตเร สณฺหาตุนฺติ อโย ปาโห ทิสฺสติ.

^๔ ส.ฉ.เท.มหา. เอโก ปาโททกํ, เอโก ปาทปิจํ, เอโก ปาทกถลิกํ

พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนอาสนะที่พระปัญจวัคคีย์จัดถวาย

นิสีทิ ภควา / ปณตเต อาสเน;

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค นิสีทิ ประทับนั่งแล้ว อาสเน บนอาสนะ (ปณจวคคิเยหิ ภิกขุหิ) ปณตเต อัน- อันภิกษุ ท. ผู้มีอยู่ในพวก ๕ -ปูลาดแล้ว;

ครั้งประทับนั่งแล้วทรงล้างพระบาท.

นิสซช โข ภควา / ปาเท ปกฺขาลสิ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค นิสซช โข ครั้งประทับนั่งแล้วแล ปกฺขาลสิ ทรงล้างแล้ว ปาเท ซึ่งพระบาท ท.

ฝ่ายพระปัญจวัคคีย์เรียกพระผู้มีพระภาคโดยระบุพระนาม และใช้คำว่า อาวุโส

อปีสสุ ภควนฺตํ / นามเน จ / อาวุโสวาทเน จ / สมฺมาจเรณฺติ.

อปีสสุ ส่วนว่า (เต ปณจวคคิยา ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. ผู้มีในพวก ๕ เหล่านั้น สมฺมาจเรณฺติ ย่อมร้องเรียก ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค นามเน จ โดยพระนาม ด้วย อาวุโสวาทเน จ โดยวาทีว่าอาวุโส ด้วย.

เมื่อพระปัญจวัคคีย์กล่าวอย่างนั้นแล้ว, พระผู้มีพระภาคได้ตรัสห้ามพระปัญจวัคคีย์ว่า ดูกร- ภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่าเรียกตถาคตโดยระบุชื่อ และอย่าใช้คำว่า “อาวุโส”

เอวํ วุตเต, / ภควา / ปณจวคคิเย ภิกขุ เอตทโวจ / “มา ภิกฺขเว / ตถาคตํ นามเน จ / อาวุโสวาทเน จ / สมฺมาจเรณฺติ,^๑

วจนฺ ครั้นเมื่อคำ (ปณจวคคิเยหิ ภิกขุหิ) อันภิกษุ ท. ผู้มีอยู่ในพวก ๕ วุตเต กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อโวจ ได้ตรัสแล้ว เอตํ (วจนํ) ซึ่งพระดำรัส นั้น ปณจวคคิยา ภิกขุ กะภิกษุ ท. ผู้มีในพวก ๕ อิติ ว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุเมเห) อ.เธอ ท. มา สมฺมาจเรณฺติ ย่อมร้องเรียกแล้ว ตถาคตํ ซึ่งพระตถาคต นามเน จ โดยพระนาม ด้วย อาวุโสวาทเน จ โดยวาทีว่าอาวุโส ด้วย,

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ,

อรหํ ภิกฺขเว / ตถาคโต สมฺมาสมฺพุทฺโธ,

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตถาคโต อ.พระตถาคต อรหํ เป็นผู้ไกลจากกิเลส สมฺมาสมฺพุทฺโธ เป็นผู้ตรัสรู้ ด้วยพระองค์เองโดยชอบ (โหติ) ย่อมเป็น,

พวกเธอจงเงี่ยโสตสดับ,

โธทถ ภิกฺขเว โสตํ,

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุเมเห) อ.เธอ ท. โธทถ จงเงี่ย โสตํ ซึ่งโสต,

เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว, เราจะสั่งสอน, จะแสดงธรรม,

อมตมธิตตํ, / อหฺมฺนุสาสามิ, / อหํ ธมฺมํ เทเสมิ,

อมตํ อ.อมตธรรม (มยา) อันเรา อธิตตํ บรรลุแล้ว, อหํ อ.เรา อหฺมฺนุสาสามิ จะสอน, อหํ อ.เรา เทเสมิ จะแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม,

^๑ สี.,ฉ.,เท.,อิ. สมฺมาจเรณ

พวกเธอปฏิบัติอยู่ตามที่เราสั่งสอนแล้ว ไม่ช้าสักเท่าไร จักทำให้แจ้งซึ่งคุณอันยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่กุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

ยถานุสฺสิจฺจ ปฏิปชฺชมานา / น จิรสฺสว, / ยสฺสตถาย กุลปุตฺตา / สมฺมเทว อคารสฺมา /
อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, / ตทฺหุตฺตรํ พุทฺทมจฺริยปริโยสานํ / ทิฏฺฐเจว ธมฺเม / สยํ อภิณฺเณว สจฺจิกตฺวา /
อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสเถว.

กุลปุตฺตา อ.กุลบุตร ท. (นิคมิตฺวา) ออกแล้ว อคารสฺมา จากเรือน ปพฺพชนฺติ ย่อมบวช อนคาริยํ ไม่มีเรือน สมฺมเทว โดยชอบนั้นเทียว อตถาย เพื่อประโยชน์ ยสฺส (คุณสฺส) แก่คุณใด, (ตมฺเห) อ.เธอ ท. ปฏิปชฺชมานา ปฏิบัติอยู่ (ธมฺม) ซึ่งธรรม ยถานุสฺสิจฺจ อันอันเราตามสอนแล้วอย่างไร สจฺจิกตฺวา กระทำให้แจ้งแล้ว ตํ (คุณ) ซึ่งคุณ นั้น อนุตฺตรํ อันยอดเยี่ยม พุทฺทมจฺริยปริโยสานํ อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อภิณฺเณว ด้วยปัญญา อันยิ่ง สยํ เอง ธมฺเม ในธรรม ทิฏฺฐเจว อันอันบุคคลเห็นแล้วเทียว อุปสมฺปชฺช เข้าถึงแล้ว วิหริสฺส จักอยู่ น จิรสฺสว ต่อกาลไม่นานนั้นเทียว อิติ ดังนี้.

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พระปัญจวัคคีย์ได้ทูลค่านพระผู้มีพระภาคว่า

เอวํ วุตฺเต, / ปณฺจวคฺคิยา ภิกฺขุ / ภควนฺตํ เอตทวโจ /

วจนฺ ครั้นเมื่อพระดำรัส (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาค วุตฺเต ตรัสแล้ว เอวํ อย่างนี้, ปณฺจวคฺคิยา ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ผู้มีในพวก ๕ อโวโจ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ (วจน) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

อาวุโส โคตม แม้ด้วยจริยานั้น แม้ด้วยปฏิบัติานั้น แม้ด้วยทุกกรกิริยานั้น พระองค์ก็ยังไม่ได้บรรลुอดุตตริมนุสสรณม อันเป็นความรู้ความเห็นพิเศษอย่างประเสริฐอย่างสามารถ,

“ตายปิ โข / ตวํ อาวุโส / โคตม จริยาย” / ตาย ปฏิปทาย / ตาย ทุกกรการิกาย /
เนวขณฺเณว อุตฺตริมนุสสรณม / อลฺมรียญาณทสฺสนวิเสสํ,

โคตม ข้าแต่พระโคตม อาวุโส ผู้มีอายุ ตวํ อ.พระองค์ น เอว ขณฺเณว ไม่ได้บรรลุแล้วนั้นเทียว อุตฺตริมนุสสรณม ซึ่งธรรมอันยอดเยี่ยมของมนุษย์ อลฺมรียญาณทสฺสนวิเสสํ อันมีทัสสนะคือญาณอันพิเศษ อันประเสริฐอันสามารถ ตายปิ โข จริยาย แม้ด้วยจริยา นั้น แล ตาย ปฏิปทาย ด้วยปฏิบัติ นั้น ตาย ทุกกรการิกาย ด้วยทุกกรกิริยา นั้น,

ก็บัดนี้ พระองค์เป็นผู้มักมาก คลายความเพียรเวียนมาเพื่อความเป็นคนมักมาก ไฉนจักบรรลุ อุตฺตริมนุสสรณม อันเป็นความรู้ความเห็นพิเศษอย่างประเสริฐ อย่างสามารถได้เล่า.

ก็ ปน ตวํ / เอตฺรทฺธิ พาทูลลิโก / ปธานวิพฺภนฺโต / อวตฺโต พาทูลลาภ / อธิคฺมิสฺสติ
อุตฺตริมนุสสรณม / อลฺมรียญาณทสฺสนวิเสสนฺติ.

ปน ก็ เอตฺรทฺธิ ในกาลนี้ ตวํ อ.พระองค์ พาทูลลิโก เป็นผู้มักมาก ปธานวิพฺภนฺโต เป็นผู้คลายแล้ว จากความเพียร อวตฺโต เป็นผู้เวียนมาแล้ว พาทูลลาภ เพื่อความเป็นบุคคลผู้มักมาก (หุตฺวา) เป็น อธิคฺมิสฺสติ จักบรรลุ อุตฺตริมนุสสรณม ซึ่งธรรมอันยอดเยี่ยมของมนุษย์ อลฺมรียญาณทสฺสนวิเสสํ อันมีทัสสนะคือญาณ อันพิเศษอันประเสริฐอันสามารถ ก็ อย่างไร อิติ ดังนี้.

๑ สี่,๕,มหา. อริยาย, เอวมุปริปิ.

เมื่อพระปัญจวัคคีย์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เอวํ วุตเต, / ภควา / ปณจวคคิเย ภิกขุ / เอตทโวจ

วจาเน ครั้นเมื่อคำ (ปณจวคคิเยหิ ภิกขุหิ) อันภิกษุ ท. ผู้มีอยู่ในพวก ๕ วุตเต กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อโวจ ได้ตรัสแล้ว เอตํ (วจาเน) ซึ่งพระดำรัส นั้น ปณจวคคิยา ภิกขุ กะภิกษุ ท. ผู้มีในพวก ๕ อิติ ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตไม่ใช่เป็นคนมักมาก ไม่ได้เป็นคนคลายความเพียร ไม่ได้เวียนมาเพื่อความเป็นคนมักมาก,

“น ภิกขเว / ตถาคโต พาหุลลโก, / น ปธานวิพณฺโณ, / น อวตฺโต พาหุลลสา,

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตถาคโต อ.ตถาคต พาหุลลโก เป็นผู้มักมาก (โหติ) ย่อมเป็น น หามีได้, ปธานวิพณฺโณ เป็นผู้คลายแล้วจากความเพียร (โหติ) ย่อมเป็น น หามีได้, อวตฺโต เป็นผู้เวียนมาแล้ว พาหุลลสา เพื่อความเป็นบุคคลผู้มักมาก (โหติ) ย่อมเป็น น หามีได้,

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ,

อรหํ ภิกขเว / ตถาคโต สมมาสมพุทฺโธ,

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตถาคโต อ.พระตถาคต อรหํ เป็นผู้ไกลจากกิเลส สมมาสมพุทฺโธ เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ (โหติ) ย่อมเป็น,

พวกเธอจงเงี้ยโสตสดับ,

โธทลล ภิกขเว โสตํ,

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุเมเห) อ.เธอ ท. โธทลล จงเงี้ย โสตํ ซึ่งโสต,

เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว, เราจะสั่งสอน, จะแสดงธรรม,

อมตมธิตํ / อหฺมฺนุสาสามิ, / อหํ ธมฺมํ เทเสมิ,

อมตํ อมตธรรม (มยา) อันเรา อธิตํ บรรลุแล้ว อหํ อ.เรา อนุสาสามิ จะสอน, อหํ อ.เรา เทเสมิ จะแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม,

พวกเธอปฏิบัติอยู่ตามที่เราสั่งสอนแล้วไม่ซ้าสักเท่าไร จักทำให้แจ้งซึ่งคุณอันยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่กุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

ยถานุสฺสิจฺจํ ปฏิปชฺชมานา / น จิรสฺเสว, / ยสฺสสตถาย กุลปฺตฺตา / สมฺมเทว อคารสฺมา / อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, / ตทฺหนฺตฺตรํ พุทฺทมจฺริยปริโยสานํ / ทิฏฺฐาเรว ธมฺเม / สยํ อภิณฺญา สจฺฉิกตฺวา / อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสเถ.

กุลปฺตฺตา อ.กุลบุตร ท. (นิภฺขมิตฺวา) ออกแล้ว อคารสฺมา จากเรือน ปพฺพชนฺติ ย่อมบวช อนคาริยํ ไม่มีเรือน สมฺมเทว โดยชอบนั้นเทียว สตถาย เพื่อประโยชน์ ยสฺส (คุณฺสฺส) แก่คุณใด, (ตุเมเห) อ.เธอ ท. ปฏิปชฺชมานา ปฏิบัติอยู่ (ธมฺมํ) ซึ่งธรรม ยถานุสฺสิจฺจํ อันอันเราตามสอนแล้วอย่างไร สจฺฉิกตฺวา กระทำให้แจ้งแล้ว ตํ (คุณํ) ซึ่งคุณ นั้น อนุตฺตรํ อันยอดเยี่ยม พุทฺทมจฺริยปริโยสานํ อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อภิณฺญา ด้วยปัญญาอันยิ่ง สยํ เอง ธมฺเม ในธรรม ทิฏฺฐาเรว อันอันบุคคลเห็นแล้วเทียว อุปสมฺปชฺช เข้าถึงแล้ว วิหริสฺสเถ จักอยู่ น จิรสฺเสว ต่อกาลไม่นานนั้นเทียว อิติ ดังนี้.

แม้ครั้งที่สอง พระปัญจวัคคีย์ได้ทูลค้านพระผู้มีพระภาคว่า ... ฯลฯ

ทุติยปิ โข / ปณจวคคิยา ภิกขุ / ภควนตํ เอตทโวจํ ฯเปฯ

ทุติยปิ โข แม้ครั้งที่สอง แล ปณจวคคิยา ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. ผู้มีในพวก ๕ อโวจํ ได้กราบทูลแล้ว
เอตํ (วจนํ) ซึ่งคำ นั้น ภควนตํ กะพระผู้มีพระภาค ฯลฯ

แม้ครั้งที่สอง พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสว่า ... ฯลฯ

ทุติยปิ โข ภควา / ปณจวคคิเย ภิกขุ / ภควนตํ เอตทโวจํ ฯเปฯ

ทุติยปิ โข แม้ครั้งที่สอง แล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อโวจํ ได้ตรัสแล้ว เอตํ (วจนํ) ซึ่งพระดำรัส นั้น
ปณจวคคิยา ภิกขุ กะภิกษุ ท. ผู้มีในพวก ๕ ฯลฯ

แม้ครั้งที่สาม พระปัญจวัคคีย์ได้ทูลค้านพระผู้มีพระภาคว่า

ตติยปิ โข / ปณจวคคิยา ภิกขุ / ภควนตํ เอตทโวจํ

ตติยปิ โข แม้ครั้งที่สาม แล ปณจวคคิยา ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. ผู้มีในพวก ๕ อโวจํ ได้กราบทูลแล้ว
เอตํ (วจนํ) ซึ่งคำ นั้น ภควนตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

อาวุโส โคตม แม้ด้วยจริยานั้น แม้ด้วยปฏิบัติพาทนั้น แม้ด้วยทุกกรกิจยานั้น พระองค์ก็ยังไม่ได้
บรรลุดุตตริมนุสสรธรรม อันเป็นความรู้ความเห็นพิเศษอย่างประเสริฐอย่างสามารถ

“ตายปิ โข / ตวํ อาวุโส โคตม / จริยาย / ตาย ปฏิปทาย / ตาย ทุกกรการิกาย /
เนวขมคา อุตตริมนุสสรมมํ / อลมรียถาณทสสนวิเสสํ,

โคตม ข้าแต่พระโคตม อาวุโส ผู้มีอายุ ตวํ อ.พระองค์ น เว ขมคา ไม่ได้บรรลุแล้วนั้นเพียว
อุตตริมนุสสรมมํ ซึ่งธรรมอันยอดเยี่ยมของมนุษย์ อลมรียถาณทสสนวิเสสํ อันมีทสสนะคือญาณอันพิเศษ
อันประเสริฐอันสามารถ ตายปิ โข จริยาย แม้ด้วยจริยา นั้น แล ตาย ปฏิปทาย ด้วยปฏิบัติพาท นั้น ตาย ทุกกรการิกาย
ด้วยทุกกรกิจยา นั้น,

ก็บัดนี้ พระองค์เป็นผู้มักมาก คลายความเพียรเวียนมาเพื่อความเป็นคนมักมาก ไฉนจักบรรลุ
อุตตริมนุสสรธรรม อันเป็นความรู้ความเห็นพิเศษอย่างประเสริฐ อย่างสามารถได้เล่า.

ก็ ปน ตวํ / เอตริท พาทูลลิโก / ปธานวิพณโต / อวตโต พาทูลลาย / อธิคมิสสสิ
อุตตริมนุสสรมมํ / อลมรียถาณทสสนวิเสสนติ.

ปน ก็ เอตริท ในกาลนี้ ตวํ อ.พระองค์ พาทูลลิโก เป็นผู้มักมาก ปธานวิพณโต เป็นผู้คลาย
แล้วจากความเพียร อวตโต เป็นผู้เวียนมาแล้ว พาทูลลาย เพื่อความเป็นบุคคลผู้มักมาก (หุตฺวา) เป็น อธิคมิสสสิ
จักบรรลุ อุตตริมนุสสรมมํ ซึ่งธรรมอันยอดเยี่ยมของมนุษย์ อลมรียถาณทสสนวิเสสํ อันมีทสสนะคือญาณ
อันพิเศษอันประเสริฐอันสามารถ ก็ อย่างไร อิติ ดังนี้.

เมื่อพระปัญจวัคคีย์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

เอวํ วุตเต, / ภควา / ปณจวคคิเย ภิกขุ / เอตทโวจ /

วจน ครั้นเมื่อคำ (ปณจวคคิเยติ ภิกขุ) อันภิกษุ ท. ผู้มีอยู่ในพวก ๕ วุตเต กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อโวจ ได้ตรัสแล้ว เอตํ (วจน) ซึ่งพระดำรัส นั้น ปณจวคคิเย ภิกขุ กะภิกษุ ท. ผู้มีในพวก ๕ อิติ ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอยังจำได้หรือว่า ถ้อยคำเช่นนี้เราได้เคยพูดแล้วในปางก่อน แต่กาลนี้.

“อภิขานาถ เม โน / ตุมहे ภิกขเว / อิตโต ปุพเพ / เอวรูปิ ภาสิตเมตนติ.

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมहे อ.เธอ ท. อภิขานาถ ย่อมรู้ยิ่ง เอตํ (วจน) ซึ่งคำ นั้น เอวรูปิ อันมีอย่างนี้เป็นรูป เม อันเรา ภาสิตํ กล่าวแล้ว ปุพเพ ในกาลก่อน อิตโต (กาลโต) แต่กาล นี้ โน (นุ) หรือ อิติ ดังนี้.

พระปัญจวัคคีย์กราบทูลว่า คำนี้ไม่เคยได้ฟังเลย พระพุทธเจ้าข้า.

โน เหติ ฆนเต.^๑

(ปณจวคคิยา ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. ผู้มีในพวก ๕ (อโวจ) ได้กราบทูลแล้ว (อิติ) ว่า ฆนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิ กิ (มย) อ.ข้าพระองค์ ท. โน (อภิขานาม) ย่อมไม่รู้อย่าง เอตํ (วจน) ซึ่งพระดำรัส นั้น (อิติ) ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ

[]^๒ อรหํ ภิกขเว / ตถาคโต สมมาสมพุทโธ,

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว (อิติ) ว่า ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตถาคโต อ.พระตถาคต อรหํ เป็นผู้ไกลจากกิเลส สมมาสมพุทโธ เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ (โหติ) ย่อมเป็น,

พวกเธอจงเงี้ยวโสตสดับ

โธทถ ภิกขเว โสตํ,

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมहे) อ.เธอ ท. โธทถ จงเงี้ยว โสตํ ซึ่งโสต,

เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว เราจะสั่งสอน จักแสดงธรรม

อมตมริคตํ / อหมนุสาสามิ, / อหํ ฌมมํ เทเสมิ,

อมตํ อ.อมตธรรม (มยา) อันเรา อริคตํ บรรลุแล้ว อหํ อ.เรา อนุสาสามิ จะสอน, อหํ อ.เรา เทเสมิ จะแสดง ฌมมํ ซึ่งธรรม,

^๑ โป.,เท.,อิ.,มหา. ฆนเตติ

^๒ อ. เอตถนุตเร ปุณสทโท ทิสสติ.

พวกเธอปฏิบัติอยู่ตามที่เราสั่งสอนแล้ว ไม่ช้าสักเท่าไร จักทำให้แจ้งซึ่งคุณอันยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่กุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่.

ยถานุสฺสิจฺ ภาวชฺชมานา / น จิสฺสเสว, / ยสฺสตถาย กุลปฺตฺตา / สมฺมเทว อคารสฺมา /
อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, / ตทฺหุตฺตรํ พุทฺทมจฺริยปริโยสานํ / ทิฏฺฐเจว ธมฺเม / สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา /
อุปสมฺบฺบชฺช วิหริสฺสเถตาติ.

กุลปุตฺตา อ.กุลบุตร ท. (นิกุมมิตฺวา) ออกแล้ว อคารสฺมา จากเรือน ปพฺพชนฺติ ย่อมบวช อนคาริยํ ไม่มีเรือน สมฺมเทว โดยชอบนั้น เทียว อตฺถาย เพื่อประโยชน์ ยสฺส (คุณสฺส) แก่คุณใด, (ตมฺเห) อ.เธอ ท. ปฏิบชฺชมานา ปฏิบัติอยู่ (ธมฺม) ซึ่งธรรม ยถานุสฺสิจฺ อันอันเรตามสอนแล้วอย่างไร สจฺฉิกตฺวา กระทำให้แจ้งแล้ว ตํ (คุณ) ซึ่งคุณ นั้น อนุตฺตรํ อันยอดเยี่ยม พุทฺทมจฺริยปริโยสานํ อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อภิญฺญา ด้วยปัญญาอันยิ่ง สยํ เอง ธมฺเม ในธรรม ทิฏฺฐเจว อันอันบุคคลเห็นแล้วเทียว อุปสมฺบฺบชฺช เข้าถึงแล้ว วิหริสฺสเถ จักอยู่ น จิสฺสเสว ต่อกาลไม่นานนั้นเทียว อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคทรงสามารถให้พระปัญจวัคคีย์ยินยอมได้แล้ว.

อสฺสภิ โข ภควา / ปณฺจวคฺคิเย ภิกฺขุ สณฺณปาเปตุ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อสฺสภิ โข ได้อาจแล้ว แล ปณฺจวคฺคิเย ภิกฺขุ สณฺณปาเปตุ เพื่ออัน- ยังภิกษุ ท. ผู้มีในพวก ๕ -ให้ยินยอม.

ลำดับนั้น พระปัญจวัคคีย์ได้ยอมเชื่อฟังพระผู้มีพระภาค เจียโสตสดับ ตั้งจิตเพื่อรู้อย่าง.

อถ โข ปณฺจวคฺคิยา ภิกฺขุ / ภควนฺตํ สุตฺตฺตฺสึ, / โสตํ โอททิสฺสุ / อณฺณาย^๑ จิตฺตํ อปฺปฺภาเปสฺสุ.

อถ โข ครั้งนั้นแล ปณฺจวคฺคิยา ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ผู้มีในพวก ๕ สุตฺตฺตฺสึ เชื่อฟังแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค, โอททิสฺสุ เจียแล้ว โสตํ ซึ่งโสต อปฺปฺภาเปสฺสุ ตั้งแล้ว จิตฺตํ ซึ่งจิต อณฺณาย เพื่ออันรู้อย่าง.

อรรถกถา

บทว่า สณฺณเปสฺสุ คือ ได้ทำกตিকা.

บทว่า พาหุลฺลิโก ได้แก่ ผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ความเป็นผู้มีจีวรมากเป็นต้น.

บทว่า ปธานวิพฺภวโนโต ได้แก่ เป็นผู้คลายเสียแล้ว คือตกเสียแล้ว เสื่อมเสียแล้วจากความเพียร.

สองบทว่า อวตฺโต พาหุลฺลํ ได้แก่ ผู้เวียนมาเพื่อประโยชน์แก่ความเป็นผู้มีมากด้วยปัจจัยมีจีวรเป็นต้น.

หลายบทว่า โอททถ ภิกฺขเว โสตํ มีความว่า ภิกษุทั้งหลาย ท่านจงเจียโสต คือจงทำโสตินทรีย์ให้บ้ายหน้าเพื่อฟังธรรม.

ด้วยสองบทว่า อมตมริคตํ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่าพระนิพพานเป็นธรรมไม่ตาย เราได้บรรลุแล้ว.

^๑ ส.,โป.,ฉ.,อิ. อณฺณาย

บทว่า **จริยา** คือ ด้วยความประพจน์ที่ทำได้ยาก.

บทว่า **ปฏิบัติ** ได้แก่ ด้วยข้อปฏิบัติที่ทำได้ยาก.

หลายบทว่า **อภิขานาถ เม โน** มีความว่า ท่านทั้งหลายจำได้อยู่ คือเล็งเห็นอยู่หรือ ได้แก่ ซึ่งภาสิตเห็นปานนี้ ของเรา.

บทว่า **เอวรูป ภาสิตเมต** ได้แก่ ความเผยกล่าวเห็นปานนี้.

ข้อว่า **อสกขิ โข ภควา ปณจวคคิเย ภิกขุ สญญาเปตุ** มีความว่า พระผู้มีพระภาคได้ทรงอาจให้ภิกษุเบญจวัคคีย์ทราบว่าเป็นพระพุทธรเจ้าแล้ว.

บทกิริยาภิธานและอาขยาต

บทกิริยา	คำแปล	บทกิริยา	คำแปล
(อตถิ)	มีอยู่	สมุทาจจณติ	ย่อมร้องเรียก
(วิหจณติ)	ย่อมอยู่	อโวจ	ได้ตรัสแล้ว
อุปสงกมิ	เสด็จเข้าไปแล้ว	สมุทาจจริตถ	ร้องเรียกแล้ว
อหทสสุ	ได้เห็นแล้ว	โธทถ	จงเงี่ย
สณฺชเปสุ	นัดหมายแล้ว	อธิตถ	บรรลุแล้ว
อาคจฺจติ	ย่อมเสด็จมา	อนุสาสามิ	จะสอน
อภิวาเทตฺทโพ	พึงอภิวาท	เทเสมิ	จะแสดง
ปจฺจุจฺจาทโพ	พึงต้อนรับ	ปพฺพชนติ	ย่อมบวช
ปฏิกุคฺเคตฺทพฺพิ	พึงรับ	วิหริสฺสถ	จักอยู่
จเปตพฺพิ	พึงตั้งไว้	อโวจุ	ได้กราบทูลแล้ว
อากงฺขิสฺสติ	จักปรารธนา	อชฺชมคา	ได้บรรลุแล้ว
นิสฺสีทิสฺสติ	จักประทับนั่ง	อธิมิสฺสสิ	จักบรรลุ
อุปสงกมติ	ย่อมเสด็จเข้าไปหา	อโวจ	ได้ตรัสแล้ว
ปฏิกุคฺเคสิ	รับเฉพาะแล้ว	อภิขานาถ	ย่อมรู้ยิ่ง
ปญฺญาเปสิ	ปูลาดแล้ว	อสกขิ	ได้อาจแล้ว
อุปนิกฺขิปี	เข้าไปวางไว้แล้ว	สุสฺสุสฺสี	เชื่อฟังแล้ว
นิสฺสีทิ	ประทับนั่งแล้ว	โธทหิสุ	เงี่ยแล้ว
ปฏฺชาเลสิ	ล้างแล้ว	อุปฺจฺจาเปสุ	ตั้งแล้ว

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ปฐมเทศนา

[๑๓] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะพระปัญจวัคคีย์ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ที่สุดสองอย่างนี้ อันบรรพชิตไม่ควรเสพ.

[๑๓] อถ โข ภควา / ปญจวคฺคิเย ภิกฺขุ อามนฺเตสิ / “เทวเม ภิกฺขเว / อนฺตา ปพฺพชิตฺเตน เสวิตพฺพา.

[๑๓] อถ โข ครั้นนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อามนฺเตสิ ตรัสเรียกมาแล้ว ปญจวคฺคิเย ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. ผู้มีในพวก ๕ อิติ ว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อนฺตา อ.ส่วนที่สุด ท. เทว ๒ อิม เหล่านี้ ปพฺพชิตฺเตน อันบรรพชิต น เสวิตพฺพา ไม่พึงเสพ.

คือ การประกอบตนให้พัวพันด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย เป็นธรรมอันเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ๑

[]^๑ โย จายํ / กาเมสุ กามสุขลลิกานุโยโค / ทิโน คมโม / โปถุชฺชนิโก / อนริโย / อนตฺถสฺสทฺทิตฺ,

(อิม เทว อนฺตา) อ.ส่วนที่สุด ท. ๒ เหล่านี้ (อิติ) คือ โย อยํ (อนฺโต) อ.ส่วนที่สุด นี้ ไต กามสุขลลิกานุโยโค คือ การตามประกอบในต้นหาอันพัวพันในกามสุข กาเมสุ ในกาม ท. (อตฺถิ) มีอยู่, (โส อนฺโต) อ.ส่วนที่สุด นั้น ทิโน เป็นธรรมอันเลว คมโม เป็นของชาวบ้าน โปถุชฺชนิโก เป็นของปฤชชน อนริโย ไม่ใช่ของพระอริยะ อนตฺถสฺสทฺทิตฺ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ (โหติ) ย่อมเป็น จ ด้วย,

การประกอบความเหน็ดเหนื่อยแก่ตน เป็นความลำบาก ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ๑

โย จายํ / อตฺตกิลฺมณฺณานุโยโค / ทุกฺโข / อนริโย / อนตฺถสฺสทฺทิตฺ.

โย อยํ (อนฺโต) อ.ส่วนที่สุด นี้ ไต อตฺตกิลฺมณฺณานุโยโค คือ การตามประกอบซึ่งความลำบากแก่ตน (อตฺถิ) มีอยู่, (โส อนฺโต) อ.ส่วนที่สุด นั้น ทุกฺโข เป็นทุกข์ อนริโย ไม่ใช่ของพระอริยะ อนตฺถสฺสทฺทิตฺ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ (โหติ) ย่อมเป็น จ ด้วย.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทาสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ที่สุดสองอย่างนั้นนั้น ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

เอเต เต^๒ ภิกฺขเว / อุโภ อนฺเต อนุปคมฺม / มชฺฌิมา ปฏิปทา / ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา / จกฺขุกรณิ / ญาณกรณิ / อุปสมาย / อภิญฺญา / สมโพราย / นิพฺพานาย สํวตฺตติ.

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ปฏิปทา อ.ข้อปฏิบัติ มชฺฌิมา อันมีในท่ามกลาง อนุปคมฺม ไม่เข้าไปใกล้แล้ว อนฺเต ซึ่งที่สุด ท. อุโภ ทั้งสอง เอเต เต เหล่านี้ นั้น ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา อัน- อันตถาคต -ตรัสรู้ยิ่งแล้ว จกฺขุกรณิ อันกระทำซึ่งปัญญาจักขุ ญาณกรณิ อันกระทำซึ่งญาณ สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม อุปสมาย เพื่อความเข้าไปสงบ อภิญฺญา เพื่อความรู้ยิ่ง สมโพราย เพื่อความตรัสรู้ นิพฺพานาย เพื่อนิพพาน.

^๑ สี่, ฌ., เท. เอตฺถนฺตเร กตเม เทวติ อิม ปาชา ทิสฺสนฺติ. ^๒ เท. โย

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ปฏิปทาสายกลางที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพานนั้น เป็นไฉน ?

กตมา จ สา ภิกขเว / มชฌิมา ปฏิปทา / ตถาคตเน อภิสมพุทฺธา / จกฺขุภณฺณิ / ญาณภณฺณิ / อุปสมาย / อภิญฺญาย / สมโพราย / นิพพานาย สํวตฺตติ.

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ อนึ่ง ปฏิปทา อ.ข้อปฏิบัติ มชฌิมา อันมีในท่ามกลาง สา นั้น กตมา อย่างไหน อนุปคมม ไม่เข้าไปใกล้แล้ว อนฺเต ซึ่งที่สุด ท. อุโก ทั้งสอง เอเต เต เหล่านี้ นั้น ตถาคตเน อภิสมพุทฺธา อัน- อันตถาคต -ตรัสรู้ยิ่งแล้ว จกฺขุภณฺณิ อันกระทำซึ่งปัญญาจักขุ ญาณภณฺณิ อันกระทำซึ่งญาณ สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม อุปสมาย เพื่อความเข้าไปสงบ อภิญฺญาย เพื่อความรู้ยิ่ง สมโพราย เพื่อความตรัสรู้ นิพพานาย เพื่อนิพพาน.

ปฏิปทาสายกลางนั้น ได้แก่ อริยมรรค มีองค์ ๘ นี้แหละ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ เจรจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ พยายามชอบ ๑ ระลึกชอบ ๑ ตั้งจิตชอบ ๑

อยเมว อริโย อฏฺฐังคิโก มคฺโค, / เสยฺยถิ. / สมมาทิฏฺฐิ / สมมาสงกปโป / สมมาวาจา / สมมากมฺมโนโต / สมมาอาชีโว / สมมาวายาโม / สมมาสติ / สมมาสมาธิ.

(สา ปฏิปทา) อ.ข้อปฏิบัติ นั้น (อิติ) คือ อริโย อฏฺฐังคิโก มคฺโค อริยมรรค อันมีองค์ ๘ อยํ เอว นี้ นั้นเทียว เสยฺยถิ (อฏฺฐังคิโก มคฺโค) อ.มรรค อันมีองค์ ๘ อย่างไรนี้. (อยํ โส อฏฺฐังคิโก มคฺโค) อ.มรรค มีองค์ ๘ นี้ นั้น (อิติ) คือ สมมาทิฏฺฐิ อ.ความเห็นชอบ สมมาสงกปโป อ.ความดำริชอบ สมมาวาจา อ.การกล่าวชอบ สมมากมฺมโนโต อ.การกระทำชอบ สมมาอาชีโว อ.การเลี้ยงชีพชอบ สมมาวายาโม อ.ความเพียรชอบ สมมาสติ อ.การระลึกชอบ สมมาสมาธิ อ.ความตั้งมั่นชอบ.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้แลคือปฏิปทาสายกลางนั้น ที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน.

อยํ โข สา ภิกขเว / มชฌิมา ปฏิปทา / ตถาคตเน อภิสมพุทฺธา / จกฺขุภณฺณิ / ญาณภณฺณิ / อุปสมาย / อภิญฺญาย / สมโพราย / นิพพานาย สํวตฺตติ.

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ปฏิปทา อ.ข้อปฏิบัติ มชฌิมา อันมีในท่ามกลาง อยํ โข สา นี้ นั้น แล ตถาคตเน อภิสมพุทฺธา อัน- อันตถาคต -ตรัสรู้ยิ่งแล้ว จกฺขุภณฺณิ อันกระทำซึ่งปัญญาจักขุ ญาณภณฺณิ อันกระทำซึ่งญาณ สํวตฺตติ ย่อมเป็นไปพร้อม อุปสมาย เพื่อความเข้าไปสงบ อภิญฺญาย เพื่อความรู้ยิ่ง สมโพราย เพื่อความตรัสรู้ นิพพานาย เพื่อนิพพาน.

[๑๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกขอริยสัจ คือ

[๑๔] อิทํ โข ปน ภิกขเว / ทุกฺขํ อริยสจฺจํ,

[๑๔] ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ปน ก็ อิทํ โข (ธมฺมชาติ) อ.ธรรมชาติ นี้ แล ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ชื่อว่าอริยสัจจ คือทุกข (อตฺถิ) มีอยู่ (อิติ) คือ,

ความเกิดก็เป็นทุกข, ความแก่ก็เป็นทุกข, ความเจ็บไข้ก็เป็นทุกข, ความตายก็เป็นทุกข,

ชาติปิ ทุกฺขา, / ชราปิ ทุกฺขา, / พยาธิปิ ทุกฺขา,^๑ / มรณมปิ ทุกฺขํ,

ชาติปิ แม้ อ.ความเกิด ทุกฺขา เป็นทุกข (โหติ) ย่อมเป็น, ชราปิ แม้ อ.ความแก่ ทุกฺขา เป็นทุกข (โหติ) ย่อมเป็น, พยาธิปิ แม้ อ.ความเจ็บป่วย ทุกฺขา เป็นทุกข (โหติ) ย่อมเป็น, มรณมปิ แม้ อ.ความตาย ทุกฺขํ เป็นทุกข (โหติ) ย่อมเป็น,

^๑ สී.,เท.,มหา. พยาธิปิ ทุกฺโข.

ความประจบด้วยสิ่งที่ไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์, ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รักก็เป็นทุกข์,
อปปิเยหิ สมปโยโค ทุกฺโข, / ปิเยหิ วิปปโยโค ทุกฺโข,

สมปโยโค อ.ความประจบกับ **อปปิเยหิ (สตุตสฺสขารเหติ)** ด้วยสัตว์และสังขาร ท. อันไม่เป็นที่รัก **ทุกฺโข** เป็นทุกข์ (**โหติ**) ย่อมเป็น, **วิปปโยโค** อ.ความพลัดพราก **ปิเยหิ (สตุตสฺสขารเหติ)** จากสัตว์และสังขาร ท. อันเป็นที่รัก **ทุกฺโข** เป็นทุกข์ (**โหติ**) ย่อมเป็น,

ปรารธนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นก็เป็นอย่างทุกข์,

ยมปิจณฺ น ลภติ / ตมปิ ทุกฺขํ,

(**ปุคฺคโค**) อ.บุคคล **อิจณฺ** ปรารธนาอยู่ **ยมปิ (วตฺถุ)** ซึ่งวัตถุ แม้ใด **น ลภติ** ย่อมไม่ได้, **ตมปิ (อิจฺจิตฺวตฺถุลลภณ)** อ.การไม่ได้ซึ่งวัตถุที่ปรารธนาแล้ว แม้ นั้น **ทุกฺขํ** เป็นทุกข์ (**โหติ**) ย่อมเป็น,

โดยย่อ อุปาทานชั้น ๕ เป็นทุกข์,

สงฺขิตฺเตน / ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา.

สงฺขิตฺเตน โดยย่อ **อุปาทานกฺขนฺธา** อ.ชั้นอันเป็นอารมณ์แห่งอุปาทาน ท. **ปญฺจ ๕ ทุกฺขา** เป็นทุกข์ (**โหนติ**) ย่อมเป็น,

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกข์สมุทัยอริยสัจ คือตัณหาอันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วย ความกำหนดด้วยอำนาจความเพลิน มีปกติเพลิดเพลินในภพนั้น ๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา.

อิทํ โข ปน ภิกฺขเว / ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ, / ยายํ ตณฺหา / โปโนพฺภวิกา / นนฺทิราค-
สทฺคตา / ตตฺร ตตฺราภินนฺทินิ, / เสยฺยถิทํ. / กามตณฺหา / ภวตณฺหา / วิภวตณฺหา.

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. **ปน** ก็ **ตณฺหา** อ.ตัณหา **โปโนพฺภวิกา** อันมีปกติกระทำให้เกิดอีก **นนฺทิราคสทฺคตา** อันประกอบแล้วด้วยความกำหนดด้วยอำนาจความเพลิน **อภินนฺทินิ** อันมีปกติเพลิดเพลิน **ตตฺร ตตฺร (ภเว)** ในภพ นั้น ๆ **ยา อยํ นี ไค (อตฺถิ)** มีอยู่, (**สา ตณฺหา**) อ.ตัณหา นั้น **เสยฺยถิทํ** อย่างไรนี้. (**สา ตณฺหา**) อ.ตัณหา นั้น (**อิติ**) คือ **กามตณฺหา** อ.กามตัณหา (ความผูกพันในกามคุณอารมณ์) **ภวตณฺหา** อ.ภวตัณหา (ความผูกพันที่มีความเห็นผิดว่าภพเที่ยง) **วิภวตณฺหา** อ.วิภวตัณหา (ความผูกพันที่มีความเห็นผิดว่าภพขาดสูญ), **อิทํ โข (ตณฺหาสงฺขาตํ รมฺมชาตํ)** อ.ธรรมชาติอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าตัณหา นี้ แล **ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ** ชื่อว่าอริยสัจ คือ ทุกฺขสมุทัย.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกข์นิโรธอริยสัจ คือ ตัณหานั้นแลดับโดยไม่เหลือด้วยมรรค คืออริยาคะ สละ สละคีน ปล่อยไป ไม่พัวพัน.

อิทํ โข ปน ภิกฺขเว / ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ, / โย ตสฺสาเยว ตณฺหาเยว / อเสสฺวิราคฺคินิโรโธ /
จาโค / ปฏฺนิสฺสคฺโค / มุตฺติ / อนาลโย.

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. **ปน** ก็ **โย** **อเสสฺวิราคฺคินิโรโธ** อ.ความดับด้วยมรรคคืออริยาคะโดยไม่มีส่วนเหลือ **ตสฺสา เอว ตณฺหาเยว** แห่งตัณหา นั้น นั้นเดียว **ไค (โย) จาโค** อ.ความสละ **ไค (โย) ปฏฺนิสฺสคฺโค** อ.ความสละ คีน **ไค (ยา) มุตฺติ** อ.ความหลุดพ้น **ไค (โย) อนาลโย** อ.ความไม่พัวพัน **ไค (อตฺถิ)** มีอยู่, **อิทํ (อเสสฺวิราคฺคินิโรธาติ-สงฺขาตํ รมฺมชาตํ)** อ.ธรรมชาติอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าความดับด้วยมรรคคืออริยาคะโดยไม่มีส่วนเหลือเป็นต้น **นี้** **ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ** ชื่อว่าอริยสัจ คือ ทุกฺขนิโรธ.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี่แหละ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ เจรจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ พยายามชอบ ๑ ระลึกชอบ ๑ ตั้งจิตชอบ ๑

อิทํ โข ปน ภิกขเว / ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสัจจํ, / อยมเว อริโย อฏฺฐงคโก มคฺโค, / เสยยถิทํ. / สมมาทิฏฺฐิ / สมมาสงกปโป / สมมาวาจา / สมมากมมนโต / สมมาอาชีโว / สมมาวายาโม / สมมาสติ / สมมาสมาธิ.

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ปน ก็ อิทํ โข (ธมฺมาต) อ.ธมฺมาต นี้ แล ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสัจจํ ชื่อว่าอริยสัจจํ คือ ข้อปฏิบัติ อันให้ถึงซึ่งความดับทุกข์ (อตฺถิ) มีอยู่ (อิตฺติ) คือ, อริโย อฏฺฐงคโก มคฺโค อ.อริยมรรค อันมีองค์ ๘ อยม เว นี้ นั้นเทียว (อฏฺฐงคโก มคฺโค) อ.มรรค อันมีองค์ ๘ เสยยถิทํ อย่างไฉน. (อยม โส อฏฺฐงคโก มคฺโค) มรรค มีองค์ ๘ นี้ นั้น (อิตฺติ) คือ สมมาทิฏฺฐิ อ.ความเห็นชอบ สมมาสงกปโป อ.ความดำริชอบ สมมาวาจา อ.การกล่าวชอบ สมมากมมนโต อ.การกระทำชอบ สมมาอาชีโว อ.การเลี้ยงชีพชอบ สมมาวายาโม อ.ความเพียรชอบ สมมาสติ อ.การระลึกชอบ สมมาสมาธิ อ.ความตั้งมั่นชอบ.

[๑๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลาย ที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า นี้ทุกขอริยสัจ.

[๑๕] ‘อิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจนฺติ เม ภิกขเว / ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสุ ธมฺเมสุ / จกฺขุ อุตฺปาติ / ญาณํ อุตฺปาติ / ปญฺญา อุตฺปาติ / วิชฺชา อุตฺปาติ / อาโลโก อุตฺปาติ.

[๑๕] ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จกฺขุ อ.ดวงตา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณํ อ.ญาณ อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ปญฺญา อ.ปัญญา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว วิชฺชา อ.วิชา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว อาโลโก อ.แสงสว่าง อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว เม แก่เรา ธมฺเมสุ ในธรรม ท. อนนุสฺสฺเตสุ อันอันเราไม่เคยฟังแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน อิตฺติ ว่า อิทํ (สจฺจ) อ.สัจจะ นี้ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ชื่อว่าทุกขอริยสัจ อิตฺติ ดังนี้.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลาย ที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า ทุกขอริยสัจนี้นั้นแล ควรกำหนดรู้.

‘ตํ โข ปนินํ / ทุกฺขํ อริยสจฺจํ / ปริณฺเอยยฺนฺติ เม ภิกขเว / ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสุ ธมฺเมสุ / จกฺขุ อุตฺปาติ / ญาณํ อุตฺปาติ / ปญฺญา อุตฺปาติ / วิชฺชา อุตฺปาติ / อาโลโก อุตฺปาติ.

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จกฺขุ อ.ดวงตา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณํ อ.ญาณ อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ปญฺญา อ.ปัญญา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว วิชฺชา อ.วิชา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว อาโลโก อ.แสงสว่าง อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว เม แก่เรา ธมฺเมสุ ในธรรม ท. อนนุสฺสฺเตสุ อันอันเราไม่เคยฟังแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน อิตฺติ ว่า ปน ก็ ตํ อิทํ (สจฺจ) อ.สัจจะ นี้ นั้น โข แล ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ชื่อว่าทุกขอริยสัจ (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ปริณฺเอยยฺนฺติ ควรกำหนดรู้ อิตฺติ ดังนี้.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า ทุกขอริยสัจนี้นั้นแล เราก็ได้กำหนดรู้แล้ว.

‘**ตัม โข ปณิทั / ทุกขํ อริยสัจจํ / ปริณฺณตฺวา เม ภิกฺขเว / ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสุ ธมฺเมสุ / จกฺขุ อุตฺปาติ / ญาณํ อุตฺปาติ / ปญฺญา อุตฺปาติ / วิชชา อุตฺปาติ / อาโลโก อุตฺปาติ.**

ภิกษเว ดูก่อนภิกษุ ท. จกฺขุ อ.ดวงตา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณํ อ.ญาณ อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ปญฺญา อ.ปัญญา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว วิชชา อ.วิชา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว อาโลโก อ.แสงสว่าง อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว เม แก่เรา ธมฺเมสุ ในธรรม ท. อนนุสฺสฺเตสุ อันอันเราไม่เคยฟังแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน อิติ ว่า ปน ก็ ตัม อิทํ (สจฺจ) อ.สัจจะ นี้ นั้น โข แล ทุกขํ อริยสัจจํ ชื่อว่าทุกขอริยสัจ (มยา) อันเรา ปริณฺณตํ กำหนดรู้แล้ว อิติ ดังนี้.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า นี้ทุกขสมุทัยอริยสัจ

‘**อิทํ ทุกฺขสมุทโย^๑ / อริยสจฺจนฺติ เม ภิกฺขเว / ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสุ ธมฺเมสุ / จกฺขุ อุตฺปาติ / ญาณํ อุตฺปาติ / ปญฺญา อุตฺปาติ / วิชชา อุตฺปาติ / อาโลโก อุตฺปาติ.**

ภิกษเว ดูก่อนภิกษุ ท. จกฺขุ อ.ดวงตา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณํ อ.ญาณ อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ปญฺญา อ.ปัญญา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว วิชชา อ.วิชา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว อาโลโก อ.แสงสว่าง อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว เม แก่เรา ธมฺเมสุ ในธรรม ท. อนนุสฺสฺเตสุ อันอันเราไม่เคยฟังแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน อิติ ว่า อิทํ (สจฺจ) อ.สัจจะ นี้ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ชื่อว่าทุกขสมุทัยอริยสัจ อิติ ดังนี้.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า ทุกขสมุทัยอริยสัจนี้นั้นแล ควรละเสีย.

‘**ตัม โข ปณิทั / ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ / ปหาตพฺพนฺติ เม ภิกฺขเว^๒ / ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสุ ธมฺเมสุ / จกฺขุ อุตฺปาติ / ญาณํ อุตฺปาติ / ปญฺญา อุตฺปาติ / วิชชา อุตฺปาติ / อาโลโก อุตฺปาติ.**

ภิกษเว ดูก่อนภิกษุ ท. จกฺขุ อ.ดวงตา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณํ อ.ญาณ อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ปญฺญา อ.ปัญญา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว วิชชา อ.วิชา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว อาโลโก อ.แสงสว่าง อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว เม แก่เรา ธมฺเมสุ ในธรรม ท. อนนุสฺสฺเตสุ อันอันเราไม่เคยฟังแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน อิติ ว่า ปน ก็ ตัม อิทํ (สจฺจ) อ.สัจจะ นี้ นั้น โข แล ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ชื่อว่าทุกขสมุทัยอริยสัจ (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ปหาตพฺพํ ควรละ อิติ ดังนี้.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า ทุกขสมุทัยอริยสัจนี้นั้นแล เราได้ละแล้ว.

‘**ตัม โข ปณิทั / ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ / ปหีนฺติ เม ภิกฺขเว / ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสุ ธมฺเมสุ / จกฺขุ อุตฺปาติ / ญาณํ อุตฺปาติ / ปญฺญา อุตฺปาติ / วิชชา อุตฺปาติ / อาโลโก อุตฺปาติ.**

ภิกษเว ดูก่อนภิกษุ ท. จกฺขุ อ.ดวงตา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณํ อ.ญาณ อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ปญฺญา อ.ปัญญา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว วิชชา อ.วิชา อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว อาโลโก อ.แสงสว่าง อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว เม แก่เรา ธมฺเมสุ ในธรรม ท. อนนุสฺสฺเตสุ อันอันเราไม่เคยฟังแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน อิติ ว่า ปน ก็ ตัม อิทํ (สจฺจ) อ.สัจจะ นี้ นั้น โข แล ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ชื่อว่าทุกขสมุทัยอริยสัจ (มยา) อันเรา ปหีนํ ละแล้ว อิติ ดังนี้.

^๑ สี.,ฉ.,เท. ทุกฺขสมุทโย

^๒ สี.,ฉ.,เท. ปริณฺณตโถ ทิสฺสติ, เอวมฺปริปี

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า นี่ทุกขนิโรธอริยสัจ.

‘อิหํ ทุกฺขนิโรธํ / อริยสัจจันติ เม ภิกขเว / ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสฺส ธมฺเมสฺส / จกฺขุ
อฺหปาติ / ญาณํ อฺหปาติ / ปญฺญา อฺหปาติ / วิชฺชา อฺหปาติ / อาโลโก อฺหปาติ.

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จกฺขุ อ.ดวงตา อุทปาதி ได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณํ อ.ญาณ อุทปาதி ได้เกิดขึ้นแล้ว ปญฺญา อ.ปัญญา อุทปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว วิชฺชา อ.วิชา อุทปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว อาโลโก อ.แสงสว่าง อุทปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว เม แก่เรา รมเมสุ ในธรรม ท. อนนฺตสุตฺตํ อันอันเราไม่เคยฟังแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน อิติ ว่า อิทํ (สัจจ) อ.สัจจะ นี้ ทุกฺขนิโรธํ อริยสจฺจํ ชื่อว่าทุกขนิโรธอริยสัจ อิติ ดังนี้.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า ทุกขนิโรธอริยสัจนี้นั้นแล ควรทำให้แจ้ง.

‘ตัม ไช ปนิตัม / ทุกฺขนิโรธํ อริยสัจจํ / สจฺจิกตพฺพนฺติ เม ภิกฺขเว / ปุพฺเพ อนนุสฺสเรตฺสุ
ธมฺเมสุ / จกฺขุํ อุตฺปาติ / ญาณํ อุตฺปาติ / ปญฺญา อุตฺปาติ / วิชฺชา อุตฺปาติ / อาโลโก อุตฺปาติ.

ภิกขเว ตุก่อนภิกษุ ท. จกขุ อตวงตา อุทปาทิ ได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณ อ.ญาณ อุทปาทิ ได้เกิดขึ้นแล้ว
 ปญญา อ.ปัญญา อุทปาทิ ได้เกิดขึ้นแล้ว วิชชา อ.วิชา อุทปาทิ ได้เกิดขึ้นแล้ว อาโลโก อ.แสงสว่าง อุทปาทิ
 ได้เกิดขึ้นแล้ว เม แก่เรา ธมเมสุ ในธรรม ท. อนนุสสุเตสุ อันอันเราไม่เคยฟังแล้ว ปุพเพ ในกาลก่อน อิติ ว่า ปน ก็
 ต่ อิทํ (สัจจ) อ.สัจจะ นี นัน โข แล ทุกขนิโรธ อริยสัจจ ชื่อว่าทุกขนิโรธอริยสัจ (บุคคลเลน) อันบุคคล สจฺฉิกาตพพํ
 ควรกระทำให้แจ้ง อิติ ดังนี้.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า ทกขนิโรธอริยสัจนี้นั้นแล เราทำให้แจ้งแล้ว.

‘ตัม โข ปนินํ / ทุกฺขนิโรธํ^๑ อริยสจฺจํ / สจฺจิกตฺตํ เม ภิกฺขเว / ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสฺส
ธมฺเมสฺส / จกฺขุํ อุตฺปาติ / ฌานํ อุตฺปาติ / ปญฺญา อุตฺปาติ / วิชฺชา อุตฺปาติ / อาโลโก อุตฺปาติ.

ภิกขเว ตุก่อนภิกษุ ท. จกฺขุ อ.ดวงตา อุทปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณ อ.ญาณ อุทปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว
 ปญฺญา อ.ปัญญา อุทปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว วิชชา อ.วิชา อุทปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว อาโลโก อ.แสงสว่าง อุทปาติ
 ได้เกิดขึ้นแล้ว เม แก่เรา ธมฺเมสุ ในธรรม ท. อนนุสฺสเทสฺสู อั้นอันเราไม่เคยฟังแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน อิติ ว่า
 ปน ก็ ต่ อิทํ (สัจจ) อ.สัจจะ นี้ นั้น โข แล ทุกฺขนิโรธํ อริยสจฺจ ชื่อว่าทุกฺขนิโรธอริยสัจ (มยา) อั้นเรา ปหิณฺโณ ละแล้ว
 อิติ ดังนี้.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า นี่ทกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ.

‘อิทํ ทุกฺขนิโรธคามินิ / ปฏิปทา อริยสจฺจนฺติ เม ภิกฺขเว / ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสฺส ธมฺเมสฺส / จกฺขุ อุตฺปาติ / ฌาณํ อุตฺปาติ / ปณฺณา อุตฺปาติ / วิชฺชา อุตฺปาติ / อาโลโก อุตฺปาติ.

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จกขุ อดวงตา อุทปาทิ ได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณ อ.ญาณ อุทปาทิ ได้เกิดขึ้นแล้ว
 ปญญา อ.ปัญญา อุทปาทิ ได้เกิดขึ้นแล้ว วิชชา อ.วิชา อุทปาทิ ได้เกิดขึ้นแล้ว อาโลโก อ.แสงสว่าง อุทปาทิ
 ได้เกิดขึ้นแล้ว เม แก่เรา รมเมสุ ในธรรม ท. อนนุสสุเตสุ อันอันเราไม่เคยฟังแล้ว ปุพเพ ในกาลก่อน อิติ ว่า
 อิทํ (สงจ) อ.สังจะ นี้ ทกขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสงจ ชื่อว่าทกขนิโรธคามินีปฏิบัติทวาริยสังจ อิติ ดังนี้.

๑ สี.,ฉ.,เท. ทุกขนิโรธ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้นั้นแล ควรให้เจริญ.

‘ตัม โข ปณิโท / ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทา / อริยสัจจํ ภาเวตพพนฺติ เม ภิกฺขเว / ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสฺส ธมฺเมสฺส / จกฺขุํ อุทฺปาติ / ญาณํ อุทฺปาติ / ปณฺณวา อุทฺปาติ / วิชฺชา อุทฺปาติ / อาโลโก อุทฺปาติ.

ภิกษเว ดูก่อนภิกษุ ท. จกฺขุ อ.ดวงตา อุทฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณํ อ.ญาณ อุทฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ปณฺณวา อ.ปัญญา อุทฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว วิชฺชา อ.วิชา อุทฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว อาโลโก อ.แสงสว่าง อุทฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว เม แก่เรา ธมฺเมสฺส ในธรรม ท. อนนุสฺสฺเตสฺส อันอันเราไม่เคยฟังแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน อิติ ว่า อิทํ (สัจจ) อ.สัจจะ นี้นี้ ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสัจจํ ชื่อว่าทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ (บุคคลเลน) อันบุคคล ภาเวตพพํ ควรให้เจริญ อิติ ดังนี้.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้นั้นแล เราให้เจริญแล้ว.

‘ตัม โข ปณิโท / ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทา / อริยสัจจํ ภาเวตฺตณฺติ เม ภิกฺขเว / ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสฺส ธมฺเมสฺส / จกฺขุํ อุทฺปาติ / ญาณํ อุทฺปาติ / ปณฺณวา อุทฺปาติ / วิชฺชา อุทฺปาติ / อาโลโก อุทฺปาติ.

ภิกษเว ดูก่อนภิกษุ ท. จกฺขุ อ.ดวงตา อุทฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณํ อ.ญาณ อุทฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ปณฺณวา อ.ปัญญา อุทฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว วิชฺชา อ.วิชา อุทฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว อาโลโก อ.แสงสว่าง อุทฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว เม แก่เรา ธมฺเมสฺส ในธรรม ท. อนนุสฺสฺเตสฺส อันอันเราไม่เคยฟังแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน อิติ ว่า อิทํ (สัจจ) อ.สัจจะ นี้นี้ ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสัจจํ ชื่อว่าทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ (มยา) อันเรา ภาเวตฺตํ ให้เจริญแล้ว อิติ ดังนี้.

ญาณทัสสนะ มีรอบ ๓ มีอาการ ๑๒

[๑๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปัญญาอันรู้เห็นตามเป็นจริงของเราในอริยสัจ ๔ นี้ มีรอบ ๓ มีอาการ ๑๒ อย่างนี้ ยังไม่หมดจดดีแล้ว เพียงใด

[๑๖] ยาวกัฏฏจ เม ภิกฺขเว / อิมํสุ จตุสฺส อริยสจฺเจสฺส / เอวณฺติปรีวณฺณํ / ทฺวาทสาการํ / ยถาภูตํ / ญาณทสฺสนํ / น สุวิสุทฺธํ อโหสิ,

[๑๖] ภิกษเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ ก็ ญาณทสฺสนํ อ.การเห็นด้วยญาณ ติปรีวณฺณํ อันมีปรีวณฺณํ ๓ ทฺวาทสาการํ อันมีอาการ ๑๒ ยถาภูตํ ตามความเป็นจริง เอว อย่างนี้ สุวิสุทฺธํ เป็นญาณหมดจดดีแล้ว น อโหสิ ไม่ได้มีแล้ว อิมํสุ จตุสฺส อริยสจฺเจสฺส ในอริยสัจ ท. ๔ เหล่านี้ เม แก่เรา ยาวกัฏฏํ ตลอดกาลเพียงไร,

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายังยืนยันไม่ได้ว่า เป็นผู้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ อันยอดเยี่ยมในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณะ พราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เพียงนั้น.

เนา ตาวาห์ ภิกขเว / สเทวเก โลเก / สมารเก สพฺรหมเก / สสฺสมณพฺราหฺมณียา ปชาย / สเทวมนุสฺสาย / อนุตฺตรํ สมมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธ^๑ / ปจฺจณฺณาสี.

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อหิ อ.เรา น เหว ปจฺจณฺณาสี ไม่ยอมรับแล้วนั้นเทียว (อิตติ) ว่า (อหิ) อ.เรา อภิสมฺพุทฺโธ เป็นผู้ตรัสรู้ยิ่งแล้ว สมมาสมฺโพธิ ซึ่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้โดยชอบ อนุตฺตรํ อันยอดเยี่ยม โลเก ในโลก สเทวเก อันเป็นไปกับด้วยเทวโลก สมารเก อันเป็นไปกับด้วยมาร สพฺรหมเก อันเป็นไปกับด้วยพรหมโลก ปชาย ในหมู่สัตว์ สสฺสมณพฺราหฺมณียา อันเป็นไปกับด้วยสมณพราหมณ์ สเทวมนุสฺสาย อันเป็นไปกับด้วย พระราชาสมมุติเทวดาและมนุษย์ (อมฺหิ) ย่อมเป็น อิตติ ดังนี้ ตาว ตลอดจนกาลเพียงนั้น.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อใดแล ปัญญาอันรู้เห็นตามเป็นจริงของเรา ในอริยสัจ ๔ นี้ มีรอบ ๓ มีอาการ ๑๒ อย่างนี้ หมดจตฺตีแล้ว

ยโต จ โข เม ภิกขเว / อิมสฺส จตฺตสฺส อริยสจฺเจสฺส / เอวนฺติปวิรฺวณฺณํ / ทฺวาทสาการํ / ยถาภูตํ / ญาณทสฺสนํ / สุวิสุทฺธํ อโหสิ,

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ โข ก็แล ญาณทสฺสนํ อ.การเห็นด้วยญาณ ติปวิรฺวณฺณํ อันมีปริวัณฺณ ๓ ทฺวาทสาการํ อันมีอาการ ๑๒ ยถาภูตํ ตามความเป็นจริง เอว อย่างนี้ สุวิสุทฺธํ เป็นญาณหมดจตฺตีแล้ว อโหสิ ได้มีแล้ว อิมสฺส จตฺตสฺส อริยสจฺเจสฺส ในอริยสัจ ท. ๔ เหล่านี้ เม แก่เรา ยโต (กาลโต) ในกาล ไต,

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อนั้น เรายังยืนยันได้ว่าเป็นผู้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ อันยอดเยี่ยมในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณะพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์.

อถาห์ ภิกขเว / สเทวเก โลเก / สมารเก สพฺรหมเก / สสฺสมณพฺราหฺมณียา ปชาย / สเทวมนุสฺสาย / อนุตฺตรํ สมมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธ / ปจฺจณฺณาสี.

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อถ ในกาลนั้น อหิ อ.เรา ปจฺจณฺณาสี ยอมรับแล้ว (อิตติ) ว่า (อหิ) อ.เรา อภิสมฺพุทฺโธ เป็นผู้ตรัสรู้ยิ่งแล้ว สมมาสมฺโพธิ ซึ่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้โดยชอบ อนุตฺตรํ อันยอดเยี่ยม โลเก ในโลก สเทวเก อันเป็นไปกับด้วยเทวโลก สมารเก อันเป็นไปกับด้วยมาร สพฺรหมเก อันเป็นไปกับด้วยพรหมโลก ปชาย ในหมู่สัตว์ สสฺสมณพฺราหฺมณียา อันเป็นไปกับด้วยสมณพราหมณ์ สเทวมนุสฺสาย อันเป็นไปกับด้วยพระราชาสมมุติเทวดาและมนุษย์ (อมฺหิ) ย่อมเป็น อิตติ ดังนี้.

อนึ่ง ปัญญาอันรู้เห็นได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราว่า ความพ้นวิเศษของเราไม่กลับกำเริบ ชาตินี้เป็น ที่สุด ภาพใหม่ไม่มีต่อไป.

ญาณณฺจ ปน เม / ทสฺสนํ อุทฺปาติ / ‘อฺกุปฺปา เม วิมฺุตติ,^๒ / อยมฺนฺติมา ชาติ, / นตฺถิทานิ ปฺนพฺภโวติ.

จ ปน ก็แล ญาณํ อ.ญาณ ทสฺสนํ อันรู้เห็น อุทฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว เม แก่เรา อิตติ ว่า วิมฺุตติ อ.ความพ้นวิเศษ เม ของเรา อฺกุปฺปา เป็นของไม่กำเริบ (โหติ) ย่อมเป็น, อยมฺ ชาติ อ.ความเกิด นี้ (เม) ของเรา อนฺติมา เป็นความเกิดครั้งสุดท้าย (โหติ) ย่อมเป็น, อิทานิ ในกาลนี้ ปฺนพฺภโว อ.การเกิดอีก (เม) ของเรา นตฺถิ ย่อมไม่มี อิตติ ดังนี้.

^๑ สี.,ฉ.,เท. อภิสมฺพุทฺโธติ, เอวมฺปริปิ

^๒ อ. เจโตวิมุตติ

แลเมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสไวยากรณภาษิตนี้อยู่ ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแก่ท่านพระโกณฑัญญะว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็นธรรมดา.

[]^๑ อิมสฺมิณจ ปน / เวยยากรณสฺมี ภณฺณมานเ / आयสฺมโต โกณฑญฺญสฺส / วิรัช วิทมลํ / ธมฺมจกฺขุ อุตฺปาติ / ‘ยงฺกิลฺลิจิ สฺมุตฺถยธมฺมํ, / สพฺพพฺพตํ นิโรธธมฺมนฺติ.

จ ปน ก็แล อิมสฺมี (ธมฺมจกฺเก) ครั้นเมื่อจกฺกรคือธรรมนี้ เวยยากรณสฺมี อันไม่มีคาถาปะปน (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาค ภณฺณมานเ ทรงแสดงอยู่ ธมฺมจกฺขุ อ.ธรรมจักขุ วิรัช อันปราศจากธุลี วิทมลํ อันมีมลทินไปปราศแล้ว โกณฑญฺญสฺส ของพระโกณฑัญญะ आयสฺมโต ผู้มีอายุ อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว อิติ ว่า ยํ กิลฺลิจิ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาต อย่างใดอย่างหนึ่ง สฺมุตฺถยธมฺมํ มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา (อตฺถิ) มีอยู่, สพฺพํ ตํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาต ทั้งปวง นั้น นิโรธธมฺมํ มีความดับไปเป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

[๑๗] ก็ครั้นพระผู้มีพระภาค ทรงประกาศธรรมจักรให้เป็นไปแล้ว เหล่าภุมมเทวดาได้บันลือเสียงว่า นั้นพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยม พระผู้มีพระภาคทรงประกาศให้เป็นไปแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตพระนครพาราณสี อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก จะปฏิวัติไม่ได้.

[๑๗] ปวตฺติเต จ^๒ ภควตา ธมฺมจกฺเก, / ภูมฺมา เทวาท / สทฺทมนุสฺสาเวสฺสุ / “เอตมฺภควตา^๓ / พาราณสียํ อิสิปตฺเน มิคทาเย / อนุตฺตรํ ธมฺมจกฺกํ / ปวตฺติตํ อปฺปฏิวตฺติยํ / สมณเณ วา / พฺราหฺมณเณ วา / เทเวณ วา / มาเรณ วา / พฺรหฺมณฺนา วา / เกณฺจิ วา โลกสฺมินฺติ.

[๑๗] จ ปน ก็แล ธมฺมจกฺเก ครั้นเมื่อจกฺกรคือธรรม ภควตา อันพระผู้มีพระภาค ปวตฺติเต ทรงให้เป็นไปทั่วแล้ว, เทวาท อ.เทวดา ท. ภูมฺมา ผู้เกิดแล้วบนภาคพื้น สทฺทํ ยังเสียง อนุสฺสาเวสฺสุ ให้ได้ยินแล้ว อิติ ว่า เอตํ ธมฺมจกฺกํ อ.จกฺกรคือธรรม นั้น อนุตฺตรํ อันยอดเยี่ยม ภควตา อันพระผู้มีพระภาค ปวตฺติตํ ทรงให้เป็นไปทั่วแล้ว อิสิปตฺเน ที่ป่าอิสิปตนะ มิคทาเย อันเป็นที่ให้ซึ่งอภัยแก่เนื้อ พาราณสียํ ใกล้เมืองพาราณสี สมณเณ วา อันสมณะ กัฏี พฺราหฺมณเณ วา อันพราหมณ์ กัฏี เทเวณ วา อันเทวดา กัฏี มาเรณ วา อันมาร กัฏี พฺรหฺมณฺนา วา อันพรหม กัฏี เกณฺจิ วา อันใคร ๆ กัฏี โลกสฺมี ในโลก อปฺปฏิวตฺติยํ ไม่พึงหมุนกลับ อิติ ดังนี้.

เทวดาชั้นจาตุมหาราช ได้ยินเสียงของพวกภุมมเทวดาแล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป.

ภุมฺมานํ เทวานํ สทฺทํ สุตฺวา / จาตุมฺมหาราชิกา เทวาท / สทฺทมนุสฺสาเวสฺสุ.

เทวาท อ.เทวดา ท. จาตุมฺมหาราชิกา ผู้รับใช้ในท้าวมหาราชทั้ง ๔ พระองค์ สุตฺวา ฟังแล้ว สทฺทํ ซึ่งเสียง เทวานํ ของเทวดา ท. ภุมฺมานํ ผู้เกิดแล้วบนภาคพื้น สทฺทํ ยังเสียง อนุสฺสาเวสฺสุ ให้ได้ยินแล้ว.

เทวดาชั้นดาวดึงส์ ได้ยินเสียงของพวกเทวดาชั้นจาตุมหาราชแล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป.

จาตุมฺมหาราชิกานํ เทวานํ / สทฺทํ สุตฺวา / ดาวตีสํ เทวาท / สทฺทมนุสฺสาเวสฺสุ ฯเปฯ

เทวาท อ.เทวดา ท. ดาวตีสํ ผู้อยู่ในภพชื่อว่าดาวดึงส์ สุตฺวา ฟังแล้ว สทฺทํ ซึ่งเสียง เทวานํ ของเทวดา ท. จาตุมฺมหาราชิกานํ ผู้รับใช้ในท้าวมหาราชทั้ง ๔ พระองค์ สทฺทํ ยังเสียง อนุสฺสาเวสฺสุ ให้ได้ยินแล้ว ฯฯ

^๑ สี.,ฉ.,อิ. เอตฺถนฺตเร อิทมฺโวจ ภควา อตฺตมฺนา ปญฺจจกฺคิยา ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทฺตฺติ อิมเ ปาชา ทิสฺสนฺติ.

^๒ สี.,เท. จ ปน

^๓ อ. เอรุ ภควตา

เทวดาชั้นยามา ... เทวดาชั้นดุสิต ... เทวดาชั้นนิมมานรดี ... เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวดี ...
เทวดาที่นับเนื่องในหมู่พรหม ได้ยินเสียงของพวกเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวดีแล้ว ก็บันลือเสียงต่อไปว่า

ยามา เทวา / ... ดุสิตา เทวา / ... นิมมานรดี เทวา / ... ปรนิมมิตวสวดี เทวา / ...
พรหมกายิกา เทวา / สทพทมนุสสาเวสุ.

เทวา อ.เทวดา ท. ยามา ผู้อยู่ในภพชื่อว่ายามา... เทวา อ.เทวดา ท. ดุสิตา ผู้อยู่ในภพชื่อว่า
ดุสิต... เทวา อ.เทวดา ท. นิมมานรดี ผู้อยู่ในภพชื่อนิมมานรดี... เทวา อ.เทวดา ท. ปรนิมมิตวสวดี ผู้อยู่ในภพ
ชื่อว่าปรนิมมิตวสวดี... เทวา อ.เทวดา ท. พรหมกายิกา ผู้นับเนื่องในพรหม สทพ ทังเสียง อนุสสาเวสุ ให้ได้ยินแล้ว
อติ ว่า

นั่นพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยม พระผู้มีพระภาคทรงประกาศให้เป็นไปแล้ว ณ ป่าอิสิปตน-
มฤคทายวัน เขตพระนครพาราณสี อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก
จะปฏิวัติไม่ได้.

“เอตมภควตา/พาราณสียํ อสิปตเน มิคทาเย/อนุตฺตรํ ฌมฺมจกฺกํ/ปวตฺติตํ อปปฏิวตฺติยํ/
สมณเณ วา/พฺราหฺมเณ วา/เทเวณ วา/มาเรณ วา/พฺรหฺมณา วา/เกณจิ วา โลกสมินฺติ.

เอตํ ฌมฺมจกฺกํ อ.จักรคือธรรม นั้น อนุตฺตรํ อันยอดเยี่ยม ภควตา อันพระผู้มีพระภาค ปวตฺติตํ
ทรงให้เป็นไปทั่วแล้ว อสิปตเน ที่ป่าอิสิปตนะ มิคทาเย อันเป็นที่ให้ซึ่งอภัยแก่เนื้อ พาราณสียํ ใกล้เมืองพาราณสี
สมณเณ วา อันสมณะ กิติ พฺราหฺมเณ วา อันพราหมณ์ กิติ เทเวณ วา อันเทวดา กิติ มาเรณ วา อันมาร กิติ
พฺรหฺมณา วา อันพรหม กิติ เกณจิ วา อันใคร ๆ กิติ โลกสมิ ในโลก อปปฏิวตฺติยํ ไม่พึงหมุนกลับ อติ ดังนี้.

ชั่วขณะการครุ่นหนึ่งนั้น เสียงกระฉ่อนขึ้นไปจนถึงพรหมโลก ด้วยประการฉะนี้แล.

อิตฺติห เตน ขณฺเณ^๑ / เตน มุหุตฺเตน / ยาว พฺรหฺมโลกา สทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉิ.

สทฺโท อ.เสียง อพฺภุคฺคจฺฉิ ฟุ้งขึ้นไปแล้ว ยาว เพียงไร พฺรหฺมโลกา แต่พรหมโลก เตน ขณฺเณ ในขณะ นั้น
เตน มุหุตฺเตน ในกาลชั่วครู่ นั้น อติ ด้วยประการฉะนี้.

ทั้งหมื่นโลกธาตุนี้ได้หวั่นไหวสะเทือนสะท้าน

อยยจ ทสสทฺสสี โลกธาตุ / สงฺกมปิ / สมปมปิ / สมปเวธิ.

จ อนึ่ง โลกธาตุ อ.โลกธาตุ ทสสทฺสสี อันมีพันสิบหน อยู่ นี้ สงฺกมปิ สั่นไหวแล้ว สมปมปิ สะเทือนแล้ว
สมปเวธิ เลื่อนลั่นแล้ว.

ทั้งแสงสว่างอันยิ่งใหญ่หาประมาณมิได้ ได้ปรากฏแล้วในโลก ล่วงเทวานุภาพของเทวดา
ทั้งหลาย.

อปฺปมาโณ จ อุฬาโร / โอภาโส โลเก ปาตุรโหสิ / อติกฺกมเมว^๒ / เทวานํ เทวานุภาว.

จ อนึ่ง โอภาโส อ.แสงสว่าง อุฬาโร อันใหญ่ อปฺปมาโณ อันหาประมาณมิได้ อติกฺกมม เอว ก้าวล่วงแล้ว
นั่นเทียว เทวานุภาว ซึ่งอานุภาพของเทวดา เทวานํ แห่งเทวดา ท. ปาตุรโหสิ ปรากฏแล้ว โลก ในโลก.

^๑ ฉ. เตน สมเณ

^๒ สี.,ฉ. อติกมม

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งพระอุทานว่า ท่านผู้เจริญ โภณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ ท่านผู้เจริญ โภณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ

อถโข ภควา / อุทาน^๑ อุทานสิ / “อณณาสี วต โภ โภณฑลโณ, / อณณาสี วต โภ โภณฑลโณติ.

อถโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อุทานสิ ทรงเปล่งแล้ว อุทาน ซึ่งอุทาน อิติ ว่า โภ ดูก่อน ท่านผู้เจริญ ท. โภณฑลโณ อ.โภณฑัญญะ อณณาสี ได้รู้แล้ว วต หนอ, โภ ดูก่อนท่านผู้เจริญ ท. โภณฑลโณ อ.โภณฑัญญะ อณณาสี ได้รู้แล้ว วต หนอ อิติ ดังนี้.

เพราะเหตุนั้น คำว่า อัญญาโภณฑัญญะนี้ จึงได้เป็นชื่อของท่านพระโภณฑัญญะด้วยประการฉะนี้.

อิตฺติหิ / आयस्मโต โภณฑลฺลสฺส / “อณณาสี โภณฑลโณเตว^๒ นามํ อโหสิ.

อิติ เพราะเหตุนั้น อิทํ นามํ อ.ชื่อ นี้ อิติ ว่า อณณาสี โภณฑลโณ อัญญาโภณฑัญญะ อิติ ดังนี้ เหว นั้นเพียว อโหสิ ได้มีแล้ว โภณฑลลสฺส แก่ท่านโภณฑัญญะ आयस्मโต ผู้มีอายุ.

อรรถกถา

บทว่า จกฺขุภณฺนิ พระผู้มีพระภาคตรัสหมายเอาดวงตา คือปัญญา. ต่อจากนี้ไป ทุกบทว่าโดยความเฉพาะบทแล้ว เป็นคำตื้น ๆ ทั้งนี้ ว่าโดยต่างแห่งอธิบาย अनुสนธิ และคำประกอบ พึงทราบตามนัยที่กล่าวแล้วในอรรถกถาแห่งมัชฌิมนิกาย ชื่อปัญญาสุทฺธิเถติ และตั้งแต่นี้ไป เมื่อข้าพเจ้าจะคอยรักษาหัวใจของมหาชนผู้ชยาดต่อความพิสดารเกินไป จำต้องไม่พรรณนาสุดต้นตกถา จักพรรณนาแต่วินัยกถาเท่านั้น.

บทกิริยาภิกตฺกและอาชยาด

บทกิริยา	คำแปล	บทกิริยา	คำแปล
आमनुतेसि	ตรัสเรียกมาแล้ว	सुविसुत्थं	หมดจดดีแล้ว
सेवितपुपा	(อันบรรพชิต) พึงเสพ	अहोसि	ได้มีแล้ว
(उत्तलि)	มีอยู่	पज्जण्णसि	ยอมรับแล้ว
अगिस्मपुत्तरा	(อันตถาคต) ตรัสรู้ยิ่งแล้ว	नत्थि	ย่อมไม่มี
संवत्तदि	ย่อมเป็นไปพร้อม	होति	ย่อมมี, ย่อมเป็น
लघति	ย่อมได้	अनुससावेसु	ให้ได้ยินแล้ว
उत्पाति	ได้เกิดขึ้นแล้ว	पवत्तदि	(อัน...) ให้เป็นไปทั่วแล้ว
परिणयेयं	(อันบุคคล) ควรกำหนดรู้	अपक्वकुञ्जि	พุ่งขึ้นไปแล้ว
परिणयात्	(อันเรา) กำหนดรู้แล้ว	सङ्गमपि	สิ้นไหวแล้ว

^๑ สี.,เท.,อิ.,มหา. อิมิ อุทาน

^๒ สี.,ฉ. อณณาสี โภณฑลโณเตว, อิ. อณณาสี โภณฑลโณ

ปหาตพพ	(อัมบุคค) ควรละ	สมปกมปี	สะเทือนแล้ว
ปหิณ	(อัมเรา) ละแล้ว	สมปเวธิ	เลื่อนลั่นแล้ว
สจจิกาทพพ	(อัมบุคค) ควรกระทำให้แจ้ง	ปาตุรโหสิ	ปรากฏแล้ว
สจจิกต	(อัมเรา) กระทำให้แจ้งแล้ว	อุทานสิ	ทรงเปล่งแล้ว
ภาเวตพพ	(อัมบุคค) ควรให้เจริญ	อญญาสิ	ได้รู้แล้ว
ภาวิต	(อัมเรา) ให้เจริญแล้ว		

อรรถโยชนา

ปัญจวคคิยทูลขอบรรพชาอุปสมบท

[๑๘] ครั้งนั้น ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะ ได้เห็นธรรมแล้ว ได้บรรลุธรรมแล้ว ได้รู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว มีธรรมอันหยั่งลงแล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากถ้อยคำแสดงความสงสัย ถึงความเป็นผู้แก้แล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้ทูลคำนี้ต่อพระผู้มีพระภาคว่า ขอข้าพระองค์พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบท ในสำนักพระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้าข้า.

[๑๘] อถโข อายสฺมา / อญญาโกณฑญฺโหล^๑ / ทิฏฐธมฺโม / ปตฺตธมฺโม / วิทิตธมฺโม / ปริโยคาคหฺมธมฺโม / ตินฺนวิจิกิจฺโจ / วิคตกถิกโก / เวสสารชฺชปตฺโต / อปรปฺปจฺจโย สตถุ สาสเน^๒ / ภควนฺตํ เอตทวโจ / “ลเภยยาหํ ภนฺเต / ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺช, / ลเภยํ อุปสมฺมปทฺติ.

[๑๘] อถโข ครั้งนั้นแล อญญาโกณฑญฺโหล อ.อัญญาโกณฑัญญะ อายสฺมา ผู้มีอายุ ทิฏฐธมฺโม เป็นผู้รู้ธรรมอันเห็นแล้ว ปตฺตธมฺโม เป็นผู้รู้ธรรมอันบรรลุแล้ว วิทิตธมฺโม เป็นผู้รู้ธรรมอันแทงตลอดแล้ว ปริโยคาคหฺมธมฺโม เป็นผู้รู้ธรรมอันหยั่งลงแล้ว ตินฺนวิจิกิจฺโจ เป็นผู้มีความสงสัยอันข้ามแล้ว วิคตกถิกโก เป็นผู้มิว่าจาเป็นเครื่องกล่าวอะไรไปปราศแล้ว เวสสารชฺชปตฺโต เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความแก้แล้ว อปรปฺปจฺจโย เป็นผู้ไม่มีผู้อื่นเป็นปัจจัย สาสเน ในคำสอน สตถุ ของพระศาสดา (หุตฺวา) เป็น อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ (วจน) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า อหํ อ.ข้าพระองค์ ลเภยํ พึงได้ ปพฺพชฺช ซึ่งการบวช, ลเภยํ พึงได้ อุปสมฺมปทํ ซึ่งการอุปสมบท สนฺติเก ในสำนัก ภควโต ของพระผู้มีพระภาค อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เธอจงเป็นภิกษุมารเกิด ดังนี้ แล้วตรัสต่อไปว่าธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

“เอहि ภิกฺขุติ / ภควา อโวจ / “สฺวากฺขาโต ธมฺโม, / จร พฺรหฺมจริยํ / สมฺมา พุทฺธสฺส อนฺตกิริยาयाติ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อโวจ ได้ตรัสแล้ว อิติ ว่า (ตฺว) อ.เธอ เอहि จงมา (ตฺว) อ.เธอ ภิกฺขุ จงเป็นภิกษุ (โหติ) จงเป็น ดังนี้ (อโวจ) ได้ตรัสแล้ว อิติ ว่า ธมฺโม อ.ธรรม (มยา) อันเรา สฺวากฺขาโต กล่าวไว้ดีแล้ว (อตฺถิ) มีอยู่, (ตฺว) อ.เธอ จร จงประพฤติ พฺรหฺมจริยํ ซึ่งพรหมจรรย์ อนฺตกิริยาเย เพื่ออันกระทำซึ่งที่สุด พุทฺธสฺส แห่งทุกข์ สมฺมา โดยชอบ อิติ ดังนี้.

^๑ สී.,ฉ. อญญาสิ โกณฑญฺโหลเตว, อ. อญญาตโกณฑญฺโหล

^๒ ฉ.,มหา. สตถุสาสน, เอมมุปริปี.

พระวาจา นั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุนั้น.

สา ว / ตสส อายสมโต / อุปสมปทา อโหสิ.

สา ว (วาจา) อ.พระวาจา นั้น เทียว อุปสมปทา เป็นอุปสมบท ตสส อายสมโต ของท่านผู้มีอายุ นั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว.

[๑๙] ครั้นต่อมา พระผู้มีพระภาคได้ทรงประทานโอวาทสั่งสอนภิกษุทั้งหลายที่เหลือจากนั้น ด้วยธรรมมีกาล.

[๑๙] อถโข ภควา / ตทวเสเส ภิกขุ / ธมมียา กถาย / โอวาทิ อนุสาสิ.

[๑๙] อถโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค โอวาทิ โอวาทแล้ว อนุสาสิ สั่งสอนแล้ว ภิกขุ ซึ่งภิกษุ ท. ตทวเสเส ผู้เหลือจากพระอัญญาโกณฑัญญะนั้น กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว ธมมียา อันประกอบแล้วด้วยธรรม.

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงประทานโอวาทสั่งสอนด้วยธรรมมีกาลอยู่ ดวงตาเห็นธรรมปราศจาก รุสึปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแก่ท่านพระวัปปะและท่านพระภัททิยะว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้น เป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็นธรรมดา.

อถโข / อายสมโต จ วปฺปสฺส / อายสมโต จ ภทฺทิสฺส / ภควตา ธมมียา กถาย / โอวาทียมานานํ / อนุสาสิยานานํ / วิรชํ วิตมฺลํ / ธมฺมจกฺขุ อุตฺปาติ / “ยงฺกิลฺลจิ สมุทฺยธมฺมํ, / สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺนติ.

อถโข ครั้งนั้นแล (เตส ภิกขุณ) ครั้นเมื่อภิกษุ ท. เหล่านั้น ภควตา อันพระผู้มีพระภาค โอวาทียมานานํ โอวาทอยู่ อนุสาสิยานานํ สั่งสอนอยู่ กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว ธมมิกาย อันประกอบแล้วด้วยธรรม ธมฺมจกฺขุ อ.ธรรมจักขุ วิรชํ อันปราศจากรุสึ วิตมฺลํ อันมีมลทินไปปราศแล้ว อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว อายสมโต วปฺปสฺส แก่ท่านวัปปะ ผู้มีอายุ จ ด้วย อายสมโต ภทฺทิสฺส แก่ท่านภัททิยะ ผู้มีอายุ จ ด้วย อิติ ว่า ยํ กิลฺลจิ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาต อย่างใดอย่างหนึ่ง สมุทฺยธมฺมํ มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา (อตฺถิ) มีอยู่, สพฺพํ ตํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาต นั้น ทั้งปวง นิโรธธมฺมํ มีความดับไปเป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

ท่านทั้งสองนั้น ได้เห็นธรรมแล้ว ได้บรรลุธรรมแล้ว ได้รู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว มีธรรมอันหยั่ง ลงแล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากถ้อยคำแสดงความสงสัย ถึงความเป็นผู้แก้แล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อ ผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดาได้ทูลคำนี้ต่อพระผู้มีพระภาคว่า

เต ทิฏฺฐธมฺมา ปตฺตธมฺมา วิทิตธมฺมา ปรีโยคาหฺมธมฺมา ติณฺณวิจิจฺจกา วิคตกถํกถา เวสสารชฺชปฺปตฺตา อปรปฺปจฺจยา สตฺถุ สาสเน ภควนฺตํ เอตทโวจํ

เต (อายสมนฺตา) อ.ท่านผู้มีอายุ ท. เหล่านั้น ทิฏฺฐธมฺมา เป็นผู้มีธรรมอันเห็นแล้ว ปตฺตธมฺมา เป็นผู้มีธรรมอันบรรลุแล้ว วิทิตธมฺมา เป็นผู้มีธรรมอันแทงตลอดแล้ว ปรีโยคาหฺมธมฺมา เป็นผู้มีธรรมอันหยั่งลงแล้ว ติณฺณวิจิจฺจกา เป็นผู้มี ความสงสัยอันข้ามแล้ว วิคตกถํกถา เป็นผู้มิวจาเป็นเครื่องกล่าวว่าจะอะไรไปปราศแล้ว เวสสารชฺชปฺปตฺตา เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความแก้แล้วกล้า อปรปฺปจฺจยา เป็นผู้ไม่มีผู้อื่นเป็นปัจจัย สาสเน ในคำสอน สตฺถุ ของพระศาสดา (หุตฺวา) เป็น โอโวจํ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ (วจนํ) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

ขอข้าพระองค์ทั้งสอง พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้าข้า.

“ลเภยยาม มยฺ ภนฺเต / ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺช, / ลเภยยาม อุปสมฺปนฺติ.

มยฺ อ.ข้าพระองค์ ท. ลเภยยาม พึงได้ ปพฺพชฺช ซึ่งการบวช, ลเภยยาม พึงได้ อุปสมฺปนฺติ ซึ่งการอุปสมบท สนฺติเก ในสำนัก ภควโต ของพระผู้มีพระภาค อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เธอทั้งสองจงเป็นภิกษุมาเกิด ดังนี้ แล้วได้ตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอทั้งสองจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

“เอถ ภิกฺขโวติ / ภควา อโวจ / “สุวากฺขาโต ธมฺโม, / จรธ พฺรหฺมจริยํ / สมฺมา ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยาเยติ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อโวจ ได้ตรัสแล้ว อิติ ว่า (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. เอถ จมฺมา (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. ภิกฺขโว จงเป็นภิกษุ (โหถ) จงเป็น อิติ ดังนี้ (อโวจ) ได้ตรัสแล้ว อิติ ว่า ธมฺโม อ.ธรรม (มยา) อันเรา สุวากฺขาโต กล่าวไว้ดีแล้ว (อตฺถิ) มีอยู่, (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. จรธ จงประพฤติ พฺรหฺมจริยํ ซึ่งพรหมจรรย์ อนฺตกิริยาเยติ เพื่ออันกระทำซึ่งที่สุด ทุกฺขสฺส แห่งทุกข์ สมฺมา โดยชอบ อิติ ดังนี้.

พระวาจานั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุทั้งสองนั้น.

สา ว / เตสํ อายสฺมนฺตานํ / อุปสมฺปทา อโหสิ.

สา ว (วจา) อ.พระวจา นั้น เทียว อุปสมฺปทา เป็นอุปสมบท เตสํ อายสฺมนฺตานํ ของท่านผู้มีอายุ ท. เหล่านั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสวยพระกระยาหารที่ท่านทั้งสามนำมาถวาย ได้ทรงประทานโอวาทสั่งสอนภิกษุที่เหลือจากนั้นด้วยธรรมีกถา.

อถโข ภควา / ตทวเสเส ภิกฺขุ / นีหารภตฺโต / []^๑ ธมฺมียา กถาย / โอวาทิ อนุสาสิ.

อถโข ครั้งนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาค นีหารภตฺโต ผู้มีพระกระยาหาร- (อันท่านผู้มีอายุ ท. ๓ เหล่านั้น) -นำมาถวายแล้ว โอวาทิ โอวาทแล้ว อนุสาสิ สั่งสอนแล้ว ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. ตทวเสเส อันเหลือลงจากท่านผู้มีอายุ ๓ เหล่านั้น กถาย ด้วยวจาเป็นเครื่องกล่าว ธมฺมียา อันประกอบแล้วด้วยธรรม.

ภิกฺขุเทียวบิณฑบาตนาบิณฑบาตใดมา ทั้ง ๖ รูป ก็เลี้ยงชีพด้วยบิณฑบาตนั้น.

ยํ ตโย ภิกฺขุ / ปิณฑาย จริตฺวา อาหารนฺติ, / เตน ฉพฺพคฺโค ยาเปติ.

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ตโย ๓ จริตฺวา เทียวไปแล้ว ปิณฑาย เพื่อก่อนข้าว อาหารนฺติ ย่อมนำมา ยํ (ปิณฑํ) ซึ่งก่อนข้าว ไค, ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ฉพฺพคฺโค ผู้มีในพวก ๖ (อตฺตภาวํ) ยังอัตภาพ ยาเปติ ย่อมให้เป็นไป เตน (ปิณฑฺเวน) ด้วยก่อนข้าว นั้น.

วันต่อมา เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงประทานโอวาทสั่งสอนด้วยธรรมีกถาอยู่ ดวงตาเห็นธรรมปราศจากธุลี ปราศจากมลทินได้เกิดขึ้นแก่ท่านพระมหานามะและท่านพระอัสสชิว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็นธรรมดา.

^๑ อ. เอตฺถนฺตเร อิมินา นีหาเรนาติ อิเม ปาธา ทิสฺสนฺติ.

อลโข / आयสมโต จ มหानามสฺส / आयสมโต จ อสฺสชิสฺส / ภควตา ธมฺมียา กาย /
โวรทียมานานํ / อนุสาสียมานานํ / วิรชํ วิตมลํ / ธมฺมจกฺขุ อุตฺปาติ / “ยงฺกิลฺลิจิ สมุทฺยธมฺมํ,
สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ.

อลโข ครั้งนั้นแล (เตสํ ภิกฺขุณฺ) ครั้นเมื่อภิกษุ ท. เหล่านั้น ภควตา อันพระผู้มีพระภาค โวรทียมานานํ
โวรทาอยู่ อนุสาสียมานานํ สั่งสอนอยู่ กาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว ธมฺมิกาย อันประกอบแล้วด้วยธรรม
ธมฺมจกฺขุ อ.ธรรมจักขุ วิรชํ อันปราศจากธุลี วิตมลํ อันมีมลทินไปปราศแล้ว อุตฺปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว आयสมโต
มหานามสฺส แก่ท่านมหานามะ ผู้มีอายุ จ ด้วย आयสมโต อสฺสชิสฺส แก่ท่านอัสสชิ ผู้มีอายุ จ ด้วย อิติ ว่า ยํ กิลฺลิจิ
(ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาต อย่างใดอย่างหนึ่ง สมุทฺยธมฺมํ มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา (อตฺถิ) มีอยู่, สพฺพํ ตํ (ธมฺมชาตํ)
อ.ธรรมชาต นั้น ทั้งปวง นิโรธธมฺมํ มีความดับไปเป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

ท่านทั้งสองได้เห็นธรรมแล้ว ได้บรรลุธรรมแล้ว ได้รู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว มีธรรมอันหยั่งลงแล้ว
ข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากถ้อยคำแสดงความสงสัย ถึงความเป็นผู้แก้แล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น
ในคำสอนของพระศาสดา ได้ทูลคำนี้อต่อพระผู้มีพระภาคว่า

เต ทิฏฺฐธมฺมา / ปตฺตธมฺมา / วิทิตธมฺมา / ปริโยคาพฺพธมฺมา / ตินฺนวิจิจฺจจา / วิคตกถํกถา /
เวสสารชฺชปฺปตฺตา / อปรปฺปจฺจยา สตฺถุ สาสนे / ภควนฺตํ เอตทโวจํ

เต (อายุสมฺมุตฺตา) อ.ท่านผู้มีอายุ ท. เหล่านั้น ทิฏฺฐธมฺมา เป็นผู้ที่มีธรรมอันเห็นแล้ว ปตฺตธมฺมา เป็นผู้
มีธรรมอันบรรลุแล้ว วิทิตธมฺมา เป็นผู้ที่มีธรรมอันแทงตลอดแล้ว ปริโยคาพฺพธมฺมา เป็นผู้ที่มีธรรมอันหยั่งลงแล้ว
ตินฺนวิจิจฺจจา เป็นผู้ที่มีความสงสัยอันข้ามแล้ว วิคตกถํกถา เป็นผู้ที่มีวาจาเป็นเครื่องกล่าวว่าจะอะไรไปปราศแล้ว
เวสสารชฺชปฺปตฺตา เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความแก้แล้วกล้า อปรปฺปจฺจยา เป็นผู้ไม่มีผู้อื่นเป็นปัจจัย สาสนे ในคำสอน สตฺถุ
ของพระศาสดา (หุตฺวา) เป็น โอวจํ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ (วจนํ) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

ขอข้าพระองค์ทั้งสอง พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้าข้า.

“ลเภยฺยยาม มยํ ภนฺเต / ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, / ลเภยฺยยาม อุปสมฺมปทฺนฺติ.

มยํ อ.ข้าพระองค์ ท. ลเภยฺยยาม พึงได้ ปพฺพชฺชํ ซึ่งการบวช, ลเภยฺยยาม พึงได้ อุปสมฺมปทํ ซึ่งการอุปสมบท
สนฺติเก ในสำนัก ภควโต ของพระผู้มีพระภาค อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เธอทั้งสองจงเป็นภิกษุมาเกิด ดังนี้ แล้วได้ตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรา
กล่าวดีแล้ว เธอทั้งสองจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเกิด.

“เอถ ภิกฺขโวติ / ภควา โอโวจ / “สุวากฺขาโต ธมฺโม, / จรท พฺรหฺมจฺริยํ / สมฺมา ทุกฺขสฺส
อนฺตกิริยาเยติ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค โอโวจ ได้ตรัสแล้ว อิติ ว่า (ตุมฺहे) อ.เธอ ท. เอถ จงมา (ตุมฺहे) อ.เธอ ท. ภิกฺขโว
จงเป็นภิกษุ (โหถ) จงเป็น อิติ ดังนี้ (โอโวจ) ได้ตรัสแล้ว อิติ ว่า ธมฺโม อ.ธรรม (มยา) อันเรา สุวากฺขาโต กล่าวดีแล้ว
(อตฺถิ) มีอยู่, (ตุมฺहे) อ.เธอ ท. จรท จงประพฤติ พฺรหฺมจฺริยํ ซึ่งพรหมจรรย์ อนฺตกิริยาเย เพื่ออันกระทำซึ่งที่สุด
ทุกฺขสฺส แห่งทุกข์ สมฺมา โดยชอบ อิติ ดังนี้.

พระวาจานั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุทั้งสองนั้น.

สา ว / เตสํ आयสมฺมุตฺตานํ / อุปสมฺมปทา อโหสิ.

สา ว (วจา) อ.พระวจา นั้น เทียว อุปสมฺมปทา เป็นอุปสมบท เตสํ आयสมฺมุตฺตานํ ของท่านผู้มีอายุ ท.
เหล่านั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว.

ทรงแสดงอนัตตลักษณะสูตร

[๒๐] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะพระปัญจวัคคีย์ว่า

[๒๐] อถโข ภควา / ปณจวคคิเย ภิกขู อามนเตสิ

[๒๐] อถโข ครั้นนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อามนเตสิ ตรัสเรียกมาแล้ว ปณจวคคิเย ภิกขู ซึ่งภิกษุ ท. ผู้มีในพวก ๕ อิติ ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นอนัตตา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้ารูปนี้จักได้เป็นอัตตาแล้ว รูปนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลพึงได้ในรูปว่า รูปของเราจะเป็นอย่างนี้เกิด รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย.

“รูปิ ภิกขเว อนตตา. / รูปญจ หิทิ ภิกขเว / อตตา อภวิสส, / นยิทิ รูปิ / อาพาธาย สัตตเตย, / ลพฺเภจ จ รูปे / ‘เอว เม รูปิ โหตุ, / เอว เม รูปิ มา อโหสิตี.

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. รูปิ อ.รูป อนตตา เป็นอนัตตา (โหติ) ย่อมเป็น. ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ ก็ หิ ถ้าว่า อิทิ รูปิ อ.รูป นี้ อตตา เป็นอัตตา อภวิสส จักได้เป็นแล้ว ไสร้, อิทิ รูปิ อ.รูป นี้ น สัตตเตย ไม่พึงเป็นไป อาพาธาย เพื่ออาหาร, จ อนันัง (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ลพฺเภจ พึงได้ รูปิ ในรูป อิติ ว่า รูปิ อ.รูป เม ของเรา โหตุ ของจมี เอว อย่างนี้, รูปิ อ.รูป เม ของเรา มา อโหสิ อยาได้มีแล้ว เอว อย่างนี้ อิติ ดังนี้.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะรูปเป็นอนัตตา ฉะนั้น รูปจึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลย่อมไม่ได้ ในรูปว่า รูปของเราจะเป็นอย่างนี้เกิด รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย.

ยสฺมา จ โข ภิกขเว / รูปิ อนตตา, / ตสฺมา รูปิ / อาพาธาย สัตตตติ, / น จ ลพฺภติ รูปे / ‘เอว เม รูปิ โหตุ, / เอว เม รูปิ มา อโหสิตี.

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ โข ก็ แล รูปิ อ.รูป อนตตา เป็นอนัตตา (โหติ) ย่อมเป็น ยสฺมา เพราะเหตุใด, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น รูปิ อ.รูป สัตตตติ ย่อมเป็นไป อาพาธาย เพื่ออาหาร, จ อนันัง (ปุคฺคเลน) อันบุคคล น ลพฺเภจ ไม่พึงได้ รูปิ ในรูป อิติ ว่า รูปิ อ.รูป เม ของเรา โหตุ ของจมี เอว อย่างนี้, รูปิ อ.รูป เม ของเรา มา อโหสิ อยาได้มีแล้ว เอว อย่างนี้ อิติ ดังนี้.

เวทนา เป็นอนัตตา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าเวทนานี้จักได้เป็นอัตตาแล้ว เวทนานี้ไม่พึงเป็นไป เพื่ออาหาร และบุคคลพึงได้ในเวทนาว่า เวทนาของเราจะเป็นอย่างนี้เกิด เวทนาของเราจงอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย.

เวทนา []^๑ อนตตา. / เวทนา จ หิทิ ภิกขเว / อตตา อภวิสส, / นยิทิ เวทนา / อาพาธาย สัตตเตย, / ลพฺเภจ จ เวทนาย / ‘เอว เม เวทนา โหตุ, / เอว เม เวทนา มา อโหสิตี.

เวทนา อ.เวทนา อนตตา เป็นอนัตตา (โหติ) ย่อมเป็น. ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ ก็ หิ ถ้าว่า อิทิ (= อยิ) เวทนา อ.เวทนา นี้ อตตา เป็นอัตตา อภวิสส จักได้เป็นแล้ว ไสร้, อิทิ (= อยิ) เวทนา อ.เวทนา นี้ น สัตตเตย ไม่พึงเป็นไป อาพาธาย เพื่ออาหาร, จ อนันัง (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ลพฺเภจ พึงได้ เวทนาย ในเวทนา อิติ ว่า เวทนา อ.เวทนา เม ของเรา โหตุ ของจมี เอว อย่างนี้, เวทนา อ.เวทนา เม ของเรา มา อโหสิ อยาได้มีแล้ว เอว อย่างนี้ อิติ ดังนี้.

^๑ เท. เอตถนฺตเร ภิกขเวติ อยิ ปาโง ทิสฺสตี.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเวทนาเป็นอนัตตา ฉะนั้น เวทนาจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลย่อมไม่ได้ในเวทนาว่า เวทนาของเรา จงเป็นอย่างนั้นเถิด เวทนาของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย.

ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว / เวทนา อนตฺตา, / ตสฺมา เวทนา / อาพาธาย สํวตฺตติ, / น จ ลพฺภติ เวทนาย / ‘เอวํ เม เวทนา โหตุ, / เอวํ เม เวทนา มา อโหสิตี.

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ โข ก็แล เวทนา อ.เวทนา อนตฺตา เป็นอนัตตา (โหติ) ย่อมเป็น ยสฺมา เพราะเหตุใด, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น เวทนา อ.เวทนา สํวตฺตติ ย่อมเป็นไป อาพาธาย เพื่ออาพาธ, จ อนึ่ง (บุคคลอื่น) อันบุคคล น ลพฺภติ ไม่พึงได้ เวทนาย ในเวทนา อิติ ว่า เวทนา อ.เวทนา เม ของเรา โหตุ ของจมี เอวํ อย่างนี้, เวทนา อ.เวทนา เม ของเรา มา อโหสิ อย่าได้มีแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้.

สัญญา เป็นอนัตตา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าสัญญานี้จักได้เป็นอัตตาแล้ว สัญญานี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลพึงได้ในสัญญาว่า สัญญาของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด สัญญาของเรา อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย.

สณฺหา []^๑ อนตฺตา. / สณฺหา จ หิ ภิ กฺขเว / อตฺตา อภวิสฺส, / นยิทํ สณฺหา / อาพาธาย สํวตฺเตยฺย, / ลพฺภติ จ สณฺหา / ‘เอวํ เม สณฺหา โหตุ, / เอวํ เม สณฺหา มา อโหสิตี,

สณฺหา อ.สัญญา อนตฺตา เป็นอนัตตา (โหติ) ย่อมเป็น. ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ ก็ หิ ถ้าว่า อิทํ (= อยู่) สณฺหา อ.สัญญา นี้ อตฺตา เป็นอัตตา อภวิสฺส จักได้เป็นแล้ว ไซ้, อิทํ (= อยู่) สณฺหา อ.สัญญา นี้ น สํวตฺเตยฺย ไม่พึงเป็นไป อาพาธาย เพื่ออาพาธ, จ อนึ่ง (บุคคลอื่น) อันบุคคล ลพฺภติ พึงได้ สณฺหา ในสัญญา อิติ ว่า สณฺหา อ.สัญญา เม ของเรา โหตุ ของจมี เอวํ อย่างนี้, สณฺหา อ.สัญญา เม ของเรา มา อโหสิ อย่าได้มีแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะสัญญาเป็นอนัตตา ฉะนั้น สัญญาจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลย่อมไม่ได้ในสัญญาว่า สัญญาของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด สัญญาของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย.

ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว / สณฺหา อนตฺตา, / ตสฺมา สณฺหา / อาพาธาย สํวตฺตติ, / น จ ลพฺภติ สณฺหา / ‘เอวํ เม สณฺหา โหตุ, / เอวํ เม สณฺหา มา อโหสิตี.

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ โข ก็ แล สณฺหา อ.สัญญา อนตฺตา เป็นอนัตตา (โหติ) ย่อมเป็น ยสฺมา เพราะเหตุใด, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น สณฺหา อ.สัญญา สํวตฺตติ ย่อมเป็นไป อาพาธาย เพื่ออาพาธ, จ อนึ่ง (บุคคลอื่น) อันบุคคล น ลพฺภติ ไม่พึงได้ สณฺหา ในสัญญา อิติ ว่า สณฺหา อ.สัญญา เม ของเรา โหตุ ของจมี เอวํ อย่างนี้, สณฺหา อ.สัญญา เม ของเรา มา อโหสิ อย่าได้มีแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้.

^๑ เท. เอตถนตเร ภิกขเวติ อโย ปาโง ทิสฺสติ.

สังขารทั้งหลาย เป็นอนัตตา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าสังขารเหล่านี้จักได้เป็นอัตตาแล้ว สังขารเหล่านี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลพึงได้ในสังขารทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายของ เราจะเป็นอย่างนี้เกิด สังขารทั้งหลายของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย.

สงขารา []^๑ อนตฺตา. / สงขารา จ หิทํ ภิกฺขเว / อตฺตา อภวิสฺสํ, / นยิทํ สงขารา / อาพาธาย สํวตฺเตยฺยํ, / ลพฺเภถ จ สงฺขารสฺสุ / ‘เอวํ เม สงขารา โหนฺตุ, / เอวํ เม สงขารา มา อเหสฺสูติ.

สงขารา อ.สังขาร ท. อนตฺตา เป็นอนัตตา (โหนติ) ย่อมเป็น. ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ ก็ หิ ถ้าว่า อิทํ (= อิม) สลฺยหา อ.สํญญา ท. เหล่านี้ อตฺตา เป็นอัตตา อภวิสฺสํ จักได้เป็นแล้ว ไสร้, อิทํ (= อิม) สงขารา อ.สังขาร ท. เหล่านี้ น สํวตฺเตยฺยํ ไม่พึงเป็นไป อาพาธาย เพื่ออาหาร, จ อนึ่ง (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ลพฺเภถ พึงได้ สงฺขารสฺสุ ในสังขาร ท. อิติ ว่า สงขารา อ.สังขาร ท. เม ของเรา โหนฺตุ ของจะมี เอวํ อย่างนี้, สงขารา อ.สังขาร ท. เม ของเรา มา อเหสฺสู อยาได้มีแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะสังขารทั้งหลายเป็นอนัตตา ฉะนั้น สังขารทั้งหลายจึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลย่อมไม่ได้ในสังขารทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายของเรา จงเป็นอย่างนี้เกิด สังขารทั้งหลายของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย.

ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว / สงขารา อนตฺตา, / ตสฺมา สงขารา / อาพาธาย สํวตฺตฺนติ, / น จ ลพฺภติ สงฺขารสฺสุ / ‘เอวํ เม สงขารา โหนฺตุ, / เอวํ เม สงขารา มา อเหสฺสูติ,

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ โข ก็แล สงขารา อ.สังขาร ท. อนตฺตา เป็นอนัตตา (โหนติ) ย่อมเป็น ยสฺมา เพราะเหตุใด, ตสฺมา เพราะเหตุฉนั้น สงขารา อ.สังขาร ท. สํวตฺตฺนติ ย่อมเป็นไป อาพาธาย เพื่ออาหาร, จ อนึ่ง (ปุคฺคเลน) อันบุคคล น ลพฺภติ ไม่พึงได้ สงฺขารสฺสุ ในสังขาร ท. อิติ ว่า สงขารา อ.สังขาร ท. เม ของเรา โหนฺตุ ของจะมี เอวํ อย่างนี้, สงขารา อ.สังขาร ท. เม ของเรา มา อเหสฺสู อยาได้มีแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้.

วิญฺญาณํ เป็นอนัตตา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าวิญฺญาณนี้จักได้เป็นอัตตาแล้ว วิญฺญาณนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลพึงได้ในวิญฺญาณว่า วิญฺญาณของเราจะเป็นอย่างนี้เกิด วิญฺญาณของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย

วิญฺญาณํ []^๑ อนตฺตา. / วิญฺญาณณฺจ หิทํ ภิกฺขเว / อตฺตา อภวิสฺส, / นยิทํ วิญฺญาณํ / อาพาธาย สํวตฺเตยฺย, / ลพฺเภถ จ วิญฺญาณเณ / ‘เอวํ เม วิญฺญาณํ โหฺตุ, / เอวํ เม วิญฺญาณํ มา อโหสีติ.

วิญฺญาณํ อ.วิญฺญาณ อนตฺตา เป็นอนัตตา (โหนติ) ย่อมเป็น. ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ ก็ หิ ถ้าว่า อิทํ วิญฺญาณํ อ.วิญฺญาณ อตฺตา เป็นอัตตา อภวิสฺส จักได้เป็นแล้ว ไสร้, อิทํ วิญฺญาณํ อ.วิญฺญาณ น สํวตฺเตยฺย ไม่พึงเป็นไป อาพาธาย เพื่ออาหาร, จ อนึ่ง (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ลพฺเภถ พึงได้ วิญฺญาณเณ ในวิญฺญาณ อิติ ว่า วิญฺญาณํ อ.วิญฺญาณ เม ของเรา โหฺตุ ของจะมี เอวํ อย่างนี้, วิญฺญาณํ อ.วิญฺญาณ เม ของเรา มา อโหสี อยาได้มีแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้.

^๑ เท. เอตถนฺตเร ภิกฺขเวติ อยํ ปาโธ ทิสฺสติ.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะวิญญานเป็นอนัตตา ฉะนั้น วิญญานจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และ บุคคลย่อมไม่ได้ในวิญญานว่า วิญญานของเราจะเป็นอย่างนี้เกิด วิญญานของเราอย่าได้เป็นอย่าง นั้นเลย.

ยสฺมา จ โข ภิกขเว / วิญฺญาณํ อนตฺตา, / ตสฺมา วิญฺญาณํ / อาพาธาย สํวตฺตติ, /
น จ ลพฺภติ วิญฺญาณํ / ‘เอวํ เม วิญฺญาณํ โหตุ, / เอวํ เม วิญฺญาณํ มา อโหสีติ.

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ โข ก็แล วิญฺญาณํ อ.วิญญาน อนตฺตา เป็นอนัตตา (โหติ) ย่อมเป็น ยสฺมา เพราะเหตุใด, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น วิญฺญาณํ อ.วิญญาน สํวตฺตติ ย่อมเป็นไป อาพาธาย เพื่ออาพาธ, จ อนึ่ง (บุคคล) อันบุคคล น ลพฺภติ ย่อมไม่ได้ วิญฺญาณํ ในวิญญาน อิติ ว่า วิญฺญาณํ อ.วิญญาน เม ของเรา โหตุ ของจะมี เอวํ อย่างนี้, วิญฺญาณํ อ.วิญญาน เม ของเรา มา อโหสีติ อย่าได้มีแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้.

ตรัสถามความเห็นของพระปัญจวัคคีย์

[๒๑] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอสำคัญความนั้นเป็นไฉนรูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง ?

[๒๑] “ตํ ก็ มณฺณถ ภิกขเว / รุปํ นิจฺจํ วา / อนิจฺจํ วาติ.

[๒๑] (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาท) ตรัสแล้ว อิติ ว่า ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตฺมเห) อ.เธอ ท. มณฺณถ ย่อมสำคัญ ตํ รุปํ ซึ่งรูป นั้น นิจฺจํ วา ว่าเป็นของเที่ยง หรือ อนิจฺจํ วา หรือว่า ว่าเป็นของเที่ยง ก็ อย่างไร อิติ ดังนี้.

พระปัญจวัคคีย์ทูลว่า ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า.

อนิจฺจํ ภาณเต.

(ภิกขุ) ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว (อิตติ) ว่า ภาณเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตํ รุปํ) อ.รูป นั้น อนิจฺจํ เป็นสภาพไม่เที่ยง (โหติ) ย่อมเป็น (อิตติ) ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?

ยํ ปนานิจฺจํ, / ทุกฺขํ วา / ตํ สุขํ วาติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาท) ตรัสแล้ว อิติ ว่า ปน ก็ ยํ (รูปํ) อ.รูป ใด อนิจฺจํ เป็นสภาพไม่เที่ยง (โหติ) ย่อมเป็น, ตํ (รูปํ) อ.รูป นั้น ทุกฺขํ วา เป็นทุกข์ หรือ สุขํ วา หรือว่า เป็นสุข เล่า (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

พระปัญจวัคคีย์ทูลว่า เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า.

ทุกฺขํ ภาณเต.

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว (อิตติ) ว่า ภาณเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตํ รุปํ) อ.รูป นั้น ทุกฺขํ เป็นทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น (อิตติ) ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือจะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตนของเรา?

ยํ ปนานิจจํ / ทุกขํ วิปริณามธมมํ, / กลลํ นุ / ตํ สมนุปสสิตุํ / ‘เอตํ มม, / เอโสหสมฺมิ, / เอโส เม อตฺตาคิ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า ปน ก็ ยํ (รูป) อ.รูป ใด อนิจจํ เป็นสภาพไม่เที่ยง ทุกขํ เป็นทุกข์ วิปริณามธมมํ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น, กลลํ นุ ควร หรือ หนอ สมนุปสสิตุํ เพื่ออันตามเห็น ตํ (รูป) ซึ่งรูป นั้น อิติ ว่า เอตํ (รูป) อ.รูป นั้น มม ของเรา, อหํ อ.เรา เอโส (สภาโว) เป็นสภาวะ นั้น อสฺมิ ย่อมเป็น, เอโส (สภาโว) อ.สภาวะ นั้น อตฺตา เป็นอัตตา เม ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

พระปัญจวัคคีย์ทูลว่า ชื่อนั้น ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า.

โน เหตํ ภาณเต.

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว (อิตติ) ว่า ภาณเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หิ ก็ เอตํ (รูป) อ.รูป นั้น โน (ยุตฺต) ไม่ควรแล้ว (สมนุปสสิตุ) เพื่ออันตามเห็น (อิตติ) ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า เวทนาเที่ยงหรือไม่เที่ยง ?

เวทนา นิจฺจา วา / อนิจฺจา วาคิ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า เวทนา อ.เวทนา นิจฺจา วา เป็นสภาพเที่ยง หรือ อนิจฺจา วา หรือว่า เป็นสภาพไม่เที่ยง (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

พระปัญจวัคคีย์ทูลว่า ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า.

อนิจฺจา ภาณเต.

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว (อิตติ) ว่า ภาณเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (สา เวทนา) อ.เวทนา นั้น อนิจฺจา เป็นสภาพไม่เที่ยง (โหติ) ย่อมเป็น (อิตติ) ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?

ยํ ปนานิจจํ, / ทุกขํ วา / ตํ สุขํ วาคิ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า ปน ก็ ยํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาต ใด อนิจจํ เป็นสภาพไม่เที่ยง (โหติ) ย่อมเป็น, ตํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาต นั้น ทุกขํ วา เป็นทุกข์ หรือ สุขํ วา หรือว่า เป็นสุข เล่า (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

พระปัญจวัคคีย์ทูลว่า เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า.

ทุกขํ ภาณเต.

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว (อิตติ) ว่า ภาณเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตํ ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาต นั้น ทุกขํ เป็นทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น (อิตติ) ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือจะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตนของเรา ?

ยํ ปณานิจฺจํ / ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, / กลฺลํ นุ / ตํ สมฺนุสฺสิติํ / ‘เอตํ มม, / เอโสหฺมสมฺมิ, / เอโส เม อตฺตาคฺติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า ปน ก็ ยํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาตใด อนิจฺจํ เป็นสภาพไม่เที่ยง ทุกฺขํ เป็นทุกข์ วิปริณามธมฺมํ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น, กลฺลํ นุ ควร หรือ หนอ สมฺนุสฺสิติํ เพื่ออันตามเห็น ตํ (ธมฺมชาตํ) ซึ่งธรรมาต นั้น อิติ ว่า เอตํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาต นั้น มม ของเรา, อหํ อ.เรา เอโส (สภาวโ) เป็นสภาวะ นั้น อสมฺมิ ย่อมเป็น, เอโส (สภาวโ) อ.สภาวะ นั้น อตฺตา เป็นอัตตา เม ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

พระปัญจวัคคีย์ทูลว่า ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า.

โน เหตํ ภาณเต.

(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว (อิตฺติ) ว่า ภาณเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หิ ก็ เอตํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาต นั้น โน (ยุตฺตํ) ไม่ควรแล้ว (สมฺนุสฺสิติํ) เพื่ออันตามเห็น (อิตฺติ) ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า สัญญาเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

สยฺยหา นิจฺจา / วา อนิจฺจา วาติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า สยฺยหา สัญญา นิจฺจา เป็นสภาพเที่ยง วา หรือ วา หรือว่า อนิจฺจา เป็นสภาพเที่ยง (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

พระปัญจวัคคีย์ทูลว่า ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า.

อนิจฺจา ภาณเต.

(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว (อิตฺติ) ว่า ภาณเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (สา สยฺยหา) อ.สัญญา นั้น อนิจฺจา เป็นสภาพไม่เที่ยง (โหติ) ย่อมเป็น (อิตฺติ) ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ยํ ปณานิจฺจํ, / ทุกฺขํ วา / ตํ สุขํ วาติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า ปน ก็ ยํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาตใด อนิจฺจํ เป็นสภาพไม่เที่ยง (โหติ) ย่อมเป็น, ตํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาต นั้น ทุกฺขํ วา เป็นทุกข์ หรือ สุขํ วา หรือว่า เป็นสุข เล่า (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

พระปัญจวัคคีย์ทูลว่า เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า.

ทุกฺขํ ภาณเต.

(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว (อิตฺติ) ว่า ภาณเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตํ ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาต นั้น ทุกฺขํ เป็นทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น (อิตฺติ) ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือจะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตนของเรา ?

ยํ ปนานิจจํ / ทุกขํ วิปริณามธมมํ, / กลลํ นุ / ตํ สมนุปสสิตุํ / ‘เอตํ มม, / เอโสหสมฺมิ, / เอโส เม อตฺตาทิ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า ปน ก็ ยํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาต ไต อนิจจํ เป็นสภาพไม่เที่ยง ทุกขํ เป็นทุกข์ วิปริณามธมมํ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น, กลลํ นุ ควร หรือ หนอ สมนุปสสิตุํ เพื่ออันตามเห็น ตํ (ธมฺมชาตํ) ซึ่งธรรมาต นั้น อิติ ว่า เอตํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาต นั้น มม ของเรา, อหํ อ.เรา เอโส (สภาวโ) เป็นสภาวะนั้น อสฺมิ ย่อมเป็น, เอโส (สภาวโ) อ.สภาวะ นั้น อตฺตา เป็นอัตตา เม ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

พระปัญจวัคคีย์ทูลว่า ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า.

โน เหตุํ ภนฺเต.

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว (อิตติ) ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หิ ก็ เอตํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาต นั้น โน (ยุตติ) ไม่ควรแล้ว (สมนุปสสิตุํ) เพื่ออันตามเห็น (อิตติ) ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า สังขารทั้งหลายเที่ยงหรือไม่เที่ยง ?

สงฺขารา นิจฺจา วา / อนิจฺจา วาติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า สงฺขารา อ.สังขาร ท. นิจฺจา วา เป็นสภาพเที่ยง หรือ อนิจฺจา วา หรือว่า เป็นสภาพไม่เที่ยง (โหนติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

พระปัญจวัคคีย์ทูลว่า ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า.

อนิจฺจา ภนฺเต.

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว (อิตติ) ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (เต สงฺขารา) อ.สังขาร ท. เหล่านั้น อนิจฺจา เป็นสภาพไม่เที่ยง (โหนติ) ย่อมเป็น (อิตติ) ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?

ยํ ปนานิจจํ, / ทุกขํ วา ตํ สุขํ วาติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า ปน ก็ ยํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาต ไต อนิจจํ เป็นสภาพไม่เที่ยง (โหติ) ย่อมเป็น, ตํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาต นั้น ทุกขํ วา เป็นทุกข์ หรือ สุขํ วา หรือว่า เป็นสุขเล่า (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

พระปัญจวัคคีย์ทูลว่า เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า.

ทุกขํ ภนฺเต.

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว (อิตติ) ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตํ ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาต นั้น ทุกขํ เป็นทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น (อิตติ) ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือจะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตนของเรา ?

ยํ ปณานิจฺจํ, / ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, / กลฺลํ นุ / ตํ สมฺนุสฺสิติ / ‘เอตํ มม, / เอโสหฺมสมฺมิ, / เอโส เม อตฺตาคฺติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า ปน ก็ ยํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาต ไต อนิจฺจํ เป็นสภาพไม่เที่ยง ทุกฺขํ เป็นทุกข์ วิปริณามธมฺมํ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น, กลฺลํ นุ ควร หรือ หนอ สมฺนุสฺสิติ เพื่ออันตามเห็น ตํ (ธมฺมชาตํ) ซึ่งธรรมาต นั้น อิติ ว่า เอตํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาต นั้น มม ของเรา, อหํ อ.เรา เอโส (สภาวโ) เป็นสภาวะ นั้น อสมฺมิ ย่อมเป็น, เอโส (สภาวโ) อ.สภาวะ นั้น อตฺตา เป็นอัตตา เม ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

พระปัญจวัคคีย์ทูลว่า ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า.

โน เหตํ ภาณเต.

(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว (อิตฺติ) ว่า ภาณเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หิ ก็ เอตํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาต นั้น โน (ยุตฺตํ) ไม่ควรแล้ว (สมฺนุสฺสิติ) เพื่ออันตามเห็น (อิตฺติ) ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า วิญญูณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ?

วิญญูณํ นิจฺจํ วา / อนิจฺจํ วาติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า วิญญูณํ อ.วิญญูณ นิจฺจํ วา เป็นสภาพเที่ยง หรือ อนิจฺจํ วา หรือว่า เป็นสภาพไม่เที่ยง (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

พระปัญจวัคคีย์ทูลว่า ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า.

อนิจฺจํ ภาณเต.

(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว (อิตฺติ) ว่า ภาณเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตํ วิญญูณํ) อ.วิญญูณ นั้น อนิจฺจํ เป็นสภาพไม่เที่ยง (โหติ) ย่อมเป็น (อิตฺติ) ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?

ยํ ปณานิจฺจํ, / ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า ปน ก็ ยํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาต ไต อนิจฺจํ เป็นสภาพไม่เที่ยง (โหติ) ย่อมเป็น, ตํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาต นั้น ทุกฺขํ วา เป็นทุกข์ หรือ สุขํ วา หรือว่า เป็นสุข เล่า (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

พระปัญจวัคคีย์ทูลว่า เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า.

ทุกฺขํ ภาณเต.

(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว (อิตฺติ) ว่า ภาณเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตํ ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมาต นั้น ทุกฺขํ เป็นทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น (อิตฺติ) ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือจะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตนของเรา?

ยํ ปณานิจํ, / ทุกขํ วิปริณามธมฺมํ, / กลลํ นุ / ตํ สมนุปสฺสิตุํ / ‘เอตํ มม, / เอโสหสมฺมิ, / เอโส เม อตฺตาคฺติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า ปน ก็ ยํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาต ไต อนิจจํ เป็นสภาพไม่เที่ยง ทุกขํ เป็นทุกข์ วิปริณามธมฺมํ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น, กลลํ นุ ควร หรือ หนอ สมนุปสฺสิตุํ เพื่ออันตามเห็น ตํ (ธมฺมชาตํ) ซึ่งธรรมชาต นั้น อิติ ว่า เอตํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาต นั้น มม ของเรา, อหํ อ.เรา เอโส (สภาวโ) เป็นสภาวะ นั้น อสฺมิ ย่อมเป็น, เอโส (สภาวโ) อ.สภาวะ นั้น อตฺตา เป็นอัตตา เม ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

พระปัญจวัคคีย์ทูลว่า ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า.

โน เหตุํ ภนฺเต.

(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหํสฺ) กราบทูลแล้ว (อิตฺติ) ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หิ ก็ เอตํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาต นั้น โน (ยุตฺต) ไม่ควรแล้ว (สมนุปสฺสิตุํ) เพื่ออันตามเห็น (อิตฺติ) ดังนี้.

ตรัสให้พิจารณาโดยยถาภูตญาณทัสสนะ

[๒๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่นั่นแล รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ ทั้งหมดก็เป็นแต่สักว่ารูป เธอทั้งหลายพึงเห็นรูปลั้ด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตนของเรา.

[๒๒] ตสฺมาตฺติห ภิกฺขเว / ยงฺกิลฺลิจิ รูโป / อตีตานาคตปจฺจุปปนํ / อหฺมตฺตํ วา / พหิทฺธา วา / โอรุการิกํ วา / สุขุมํ วา / หีนํ วา / ปณฺธิตํ วา, / ยํ ทูเร วา^๑ / สนฺติเก วา, / สพฺพํ รูโป / ‘เนตํ มม, / เนโสหสมฺมิ, / น เมโส อตฺตาคฺติ / เอวเมตํ ยถาภูตํ / สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ.

[๒๒] (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตสฺมา เพราะเหตุที่นั่น ตฺติห แล ยงฺกิลฺลิจิ รูโป อ.รูป อย่างใดอย่างหนึ่ง อตีตานาคตปจฺจุปปนํ อันเป็นอดีต หรืออนาคต หรือปัจจุบัน อหฺมตฺตํ วา ในภายใน หรือ พหิทฺธา วา หรือว่า ในภายนอก โอรุการิกํ วา อันหยาบ หรือ สุขุมํ วา หรือว่า อันละเอียด หีนํ วา อันเลว หรือ ปณฺธิตํ วา หรือว่า อันประณีต, ยํ (รูโป) อ.รูป ไค (ปวตฺต) เป็นไปแล้ว ทูเร วา ในที่ไกล หรือ สนฺติเก วา หรือว่า ในที่ใกล้, (ต) สพฺพํ (รูโป) อ.รูป ทั้งปวง นั้น รูโป เป็นรูป (โหติ) ย่อมเป็น, เอตํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาต นั้น (ตฺมเหติ) อันเธอ ท. ทฏฺฐพฺพํ พึงเห็น สมฺมปฺปญฺญาย ด้วยปัญญาโดยชอบ ยถาภูตํ ตามความเป็นจริง เอว อย่างนี้ อิติ ว่า เอตํ (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาต นั้น มม ของเรา (อโหสิ) ได้มีแล้ว น หามิได้, อหํ อ.เรา เอโส (สภาวโ) เป็นสภาวะ นั้น อสฺมิ ย่อมเป็น น หามิได้, เอโส (สภาวโ) อ.สภาวะ นั้น อตฺตา เป็นอัตตา เม ของเรา (อโหสิ) ได้มีแล้ว น หามิได้ อิติ ดังนี้.

^๑ โป.,สี.,ฉ. วาสทโท น ทิสฺสติ, เอวฺมปฺริปิ.

เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือ
ละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ ทั้งหมดก็เป็นแต่สักว่าเวทนา เธอทั้งหลายพึงเห็นเวทนานั้น
ด้วยปัญญาอันชอบ ตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตนของเรา.

ยา กาจิ เวทนา/อติตนาคตปจฺจุปปนฺนา/อฺขมตฺตา^๑ วา/พหิทฺธา วา/โฬาริกา วา/
สุขฺมา วา/หีนฺา วา/ปณฺีตา วา, /ยา ทูเร วา/สนฺติเก วา, /สพฺพา เวทนา / ‘เนตฺ มม, /
เนโสทมฺสมิ, / น เมโส อตฺตาทิ / เอวเมตฺ ยถาภูตํ / สมฺมปฺปญฺญาย ทฺฐจฺพฺพ.

ยา กาจิ เวทนา อ.เวทนา อย่างใดอย่างหนึ่ง อติตนาคตปจฺจุปปนฺนา อันเป็นอดีต หรืออนาคต
หรือปัจจุบัน อฺขมตฺตา วา ในภายใน หรือ พหิทฺธา วา หรือว่า ในภายนอก โฬาริกา วา อันหยาบ หรือ สุขฺมา วา
หรือว่า อันละเอียด หีนฺา วา อันเลว หรือ ปณฺีตา วา หรือว่า อันประณีต, ยา (เวทนา) อ.เวทนาใด (ปวตฺตา) เป็นไปแล้ว
ทูเร วา ในที่ไกล หรือ สนฺติเก วา หรือว่า ในที่ใกล้, (ตา) สพฺพา (เวทนา) อ.เวทนา ทั้งปวง นั้น เวทนา เป็นเวทนา
(โหติ) ย่อมเป็น เอตํ (ธมฺมชาติ) อ.ธรรมาต นัน (ตุมฺเหติ) อันเธอ ท. ทฺฐจฺพฺพ พึงเห็น สมฺมปฺปญฺญาย
ด้วยปัญญาโดยชอบ ยถาภูตํ ตามความเป็นจริง เวรํ อย่างนี้ อิติ ว่า เอตํ (ธมฺมชาติ) อ.ธรรมาต นัน มม ของเรา
(อโหสิ) ได้มีแล้ว น หามิได้, อหํ อ.เรา เอโส (สกาโว) เป็นสภาวะ นัน อสมิ ย่อมเป็น น หามิได้, เอโส (สกาโว)
อ.สภาวะ นัน อตฺตา เป็นอัตตา เม ของเรา (อโหสิ) ได้มีแล้ว น หามิได้ อิติ ดังนี้.

สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือ
ละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ ทั้งหมดก็เป็นแต่สักว่าสัญญา เธอทั้งหลายพึง เห็นสัญญานั้น
ด้วยปัญญาอันชอบ ตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตนของเรา.

ยา กาจิ สัญญา/อติตนาคตปจฺจุปปนฺนา/อฺขมตฺตา วา/พหิทฺธา วา/โฬาริกา วา/
สุขฺมา วา/หีนฺา วา/ปณฺีตา วา, /ยา ทูเร วา/สนฺติเก วา, /สพฺพา สัญญา / ‘เนตฺ มม, /
เนโสทมฺสมิ, / น เมโส อตฺตาทิ / เอวเมตฺ ยถาภูตํ / สมฺมปฺปญฺญาย ทฺฐจฺพฺพ.

ยา กาจิ สัญญา อ.สัญญา อย่างใดอย่างหนึ่ง อติตนาคตปจฺจุปปนฺนา อันเป็นอดีต หรืออนาคต
หรือปัจจุบัน อฺขมตฺตา วา ในภายใน หรือ พหิทฺธา วา หรือว่า ในภายนอก โฬาริกา วา อันหยาบ หรือ สุขฺมา
วา หรือว่า อันละเอียด หีนฺา วา อันเลว หรือ ปณฺีตา วา หรือว่า อันประณีต, ยา (สัญญา) อ.สัญญา ใด (ปวตฺตา)
เป็นไปแล้ว ทูเร วา ในที่ไกล หรือ สนฺติเก วา หรือว่า ในที่ใกล้, (ตา) สพฺพา (สัญญา) อ.สัญญา ทั้งปวง นั้น สัญญา
เป็นสัญญา (โหติ) ย่อมเป็น เอตํ (ธมฺมชาติ) อ.ธรรมาต นัน (ตุมฺเหติ) อันเธอ ท. ทฺฐจฺพฺพ พึงเห็น สมฺมปฺปญฺญาย
ด้วยปัญญาโดยชอบ ยถาภูตํ ตามความเป็นจริง เวรํ อย่างนี้ อิติ ว่า เอตํ (ธมฺมชาติ) อ.ธรรมาต นัน มม ของเรา
(อโหสิ) ได้มีแล้ว น หามิได้, อหํ อ.เรา เอโส (สกาโว) เป็นสภาวะ นัน อสมิ ย่อมเป็น น หามิได้, เอโส (สกาโว)
อ.สภาวะ นัน อตฺตา เป็นอัตตา เม ของเรา (อโหสิ) ได้มีแล้ว น หามิได้ อิติ ดังนี้.

^๑ สี้.,ณ. อฺขมตฺตํ, เอวมุปริปี.

สังขารทั้งหลายอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ ทั้งหมดก็เป็นแต่สักว่าสังขาร เธอทั้งหลาย พึงเห็นสังขารนั้นด้วยปัญญาอันชอบ ตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตนของเรา.

เย เกจิ สังขาร / อตัตตานาคตปจจุปปนนา / อชมตตวา วา / พหิทธา วา / โอพาริกา วา / สุขุมวา วา / หินา วา / ปณิตา วา, / เย ทูเร วา / สนติเก วา, / สพเพ สังขาร / ‘เนตัมม, / เนโสหสมมิ, / น เมโส อตตาทิ / เอวเมตัม ยถาภูตัม / สมมปปญญาเย ทฏฐพพ.

เย เกจิ สังขาร อ.สังขาร ท. เหล่าใดเหล่าหนึ่ง อตัตตานาคตปจจุปปนนา อันเป็นอดีต หรืออนาคต หรือปัจจุบัน อชมตตวา ภายใน หรือ พหิทธา วา หรือว่า ในภายนอก โอพาริกา วา อันหยาบ หรือ สุขุมวา หรือว่า อันละเอียด หินา วา อันเลว หรือ ปณิตา วา หรือว่า อันประณีต, เย (สังขาร) อ.สังขาร ท. เหล่าใด (ปวตต) เป็นไปแล้ว ทูเร วา ในที่ไกล หรือ สนติเก วา หรือว่า ในที่ใกล้, (เต) สพเพ (สังขาร) อ.สังขาร ท. ทั้งปวง เหล่านั้น สังขาร เป็นสังขาร ท. (โหนดิ) ย่อมเป็น เอตัม (ธมมชาติ) อ.ธมมชาติ นั้น (ตุเมหิ) อันเธอ ท. ทฏฐพพ พึงเห็น สมมปปญญาเย ด้วยปัญญาโดยชอบ ยถาภูตัม ตามความเป็นจริง เอว อย่างนี้ อิติ ว่า เอตัม (ธมมชาติ) อ.ธมมชาติ นั้น มม ของเรา (อโหสิ) ได้มีแล้ว น หามิได้, อหัม อ.เรา เอโส (สภาว) เป็นสภาวะ นั้น อสมิ ย่อมเป็น น หามิได้, เอโส (สภาว) อ.สภาวะ นั้น อตตวา เป็นอัตตวา เม ของเรา (อโหสิ) ได้มีแล้ว น หามิได้ อิติ ดังนี้.

วิญญานอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ ทั้งหมดก็เป็นแต่สักว่าวิญญาน เธอทั้งหลาย พึงเห็นวิญญานนั้นด้วยปัญญาอันชอบ ตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตนของเรา.

ยงกิญจิ วิญญาน / อตัตตานาคตปจจุปปนนิ / อชมตตวา วา / พหิทธา วา / โอพาริกิ วา / สุขุมิ วา / หินิ วา / ปณิติ วา, / ยัม ทูเร วา / สนติเก วา, / สพพัม วิญญาน / ‘เนตัมม, / เนโสหสมมิ, / น เมโส อตตาทิ / เอวเมตัม ยถาภูตัม / สมมปปญญาเย ทฏฐพพ.

ยงกิญจิ วิญญาน อ.วิญญาน อย่างใดอย่างหนึ่ง อตัตตานาคตปจจุปปนนิ อันเป็นอดีต หรืออนาคต หรือปัจจุบัน อชมตตวา ภายใน หรือ พหิทธา วา หรือว่า ในภายนอก โอพาริกิ วา อันหยาบ หรือ สุขุมิ วา หรือว่า อันละเอียด หินิ วา อันเลว หรือ ปณิติ วา หรือว่า อันประณีต, ยัม (วิญญาน) อ.วิญญาน ได (ปวตต) เป็นไปแล้ว ทูเร วา ในที่ไกล หรือ สนติเก วา หรือว่า ในที่ใกล้, (ติ) สพพัม (วิญญาน) อ.วิญญาน ทั้งปวง นั้น วิญญาน เป็นวิญญาน (โหติ) ย่อมเป็น เอตัม (ธมมชาติ) อ.ธมมชาติ นั้น (ตุเมหิ) อันเธอ ท. ทฏฐพพ พึงเห็น สมมปปญญาเย ด้วยปัญญาโดยชอบ ยถาภูตัม ตามความเป็นจริง เอว อย่างนี้ อิติ ว่า เอตัม (ธมมชาติ) อ.ธมมชาติ นั้น มม ของเรา (อโหสิ) ได้มีแล้ว น หามิได้, อหัม อ.เรา เอโส (สภาว) เป็นสภาวะ นั้น อสมิ ย่อมเป็น น หามิได้, เอโส (สภาว) อ.สภาวะ นั้น อตตวา เป็นอัตตวา เม ของเรา (อโหสิ) ได้มีแล้ว น หามิได้ อิติ ดังนี้.

[๒๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้ฟังแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสัญญา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสังขารทั้งหลาย ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมสิ้นกำหนด เพราะสิ้นกำหนด จิตก็พ้น เมื่อจิตพ้นแล้ว ก็รู้ว่าพ้นแล้ว อริยสาวกนั้นทราบชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นอีกเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

[๒๓] เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว / สุตฺวา อริยสาวโก / ฐปฺสมิปี นิพฺพินฺทติ, / เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, / สลฺลยปิ นิพฺพินฺทติ, / สงฺขารेषูปิ นิพฺพินฺทติ, / วิญฺญาณสมิปี นิพฺพินฺทติ, / นิพฺพินฺทํ วิรชชติ, / วิราคา วิมฺมจฺจติ, / วิมุตตสมิ, วิมุตตมิตติ / ญาณํ โหติ, / ชีณา ชาติ, / วุสิตํ พุทฺทมจฺจริยํ, / กตํ กรรมิยํ, / นาปรํ อิตถตฺตยาตติ ปชานาตีติ.

[๒๓] ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อริยสาวโก อ.อริยสาวก สุตฺวา ผู้ฟังแล้ว ปสฺสํ เห็นอยู่ เอวํ อย่างนี้ นิพฺพินฺทติ ย่อมเบื่อหน่าย ฐปฺสมิปี แม้ในรูป, นิพฺพินฺทติ ย่อมเบื่อหน่าย เวทนายปิ แม้ในเวทนา, นิพฺพินฺทติ ย่อมเบื่อหน่าย สลฺลยปิ แม้ในสัญญา, นิพฺพินฺทติ ย่อมเบื่อหน่าย สงฺขารेषูปิ แม้ในสังขาร ท., นิพฺพินฺทติ ย่อมเบื่อหน่าย วิญฺญาณสมิปี แม้ในวิญญาณ, (อริยสาวโก) อ.อริยสาวก นิพฺพินฺทํ ผู้เบื่อหน่ายอยู่ วิรชชติ ย่อมคลายกำหนด, (จิตตํ) อ.จิต วิมฺมจฺจติ ย่อมหลุดพ้น วิราคา เพราะไม่มีความกำหนด, (จิตฺเต) ครั้นเมื่อจิต วิมุตตสมิ หลุดพ้นแล้ว ญาณํ อ.ความรู้ โหติ ย่อมมี อิตติ ว่า (จิตตํ) อ.จิต วิมุตตํ หลุดพ้นแล้ว อิตติ ดังนี้, (โส อริยสาวโก) อ.อริยสาวก นั้น ปชานาติ ย่อมรู้ชัด อิตติ ว่า ชาติ อ.ชาติ ชีณา สิ้นแล้ว, พุทฺทมจฺจริยํ อ.พรหมจรรย์ (มยา) อันเรา วุสิตํ อยู่จบแล้ว, กรรมิยํ อ.กิจอันบุคคลพึงกระทำ (มยา) อันเรา กตํ กระทำแล้ว, (มคฺคภาวนากิจจํ) อ.กิจด้วยการยังมรรคให้เจริญ อปรํ อื่นอีก อิตถตฺตยา เพื่ออันเป็นอย่างนี้ น (โหติ) ย่อมไม่มี อิตติ ดังนี้ อิตติ ดังนี้.

[๒๔] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระสูตรนี้แล้ว

[๒๔] อิทมวโจ ภควา,

[๒๔] ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อวโจ ได้ตรัสแล้ว อิทํ (สุดตํ) ซึ่งพระสูตร นี้,

พระปัญจวัคคีย์มีใจยินดี เพลิดเพลินภาซิตของพระผู้มีพระภาค.

อตฺตมฺนา ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขุ / ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทํ

ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ผู้มีในพวก ๕ อตฺตมฺนา มีใจยินดี อภินนฺทํ ชื่นชมแล้ว ภาสิตํ ซึ่งภาซิต ภควโต ของพระผู้มีพระภาค.

ก็แลเมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสไวยากรณ์ภาซิตนี้อยู่ จิตของพระปัญจวัคคีย์พ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น.

อิมสมิ จ ปน / เวยยากรณสมิ ภาณฺมมาเน / ปญฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขุณํ / อนุปาทาย อาสเวหิ / จิตฺตานิ วิมฺมจฺจิสฺสุ.

จ ปน ก็แล อิมสมิ เวยยากรณสมิ ครั้นเมื่อไวยากรณ์ภาซิต นี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาค ภาณฺมมาเน ตรัสอยู่ จิตฺตานิ อ.จิต ท. ปญฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขุณํ ของภิกษุ ท. ผู้มีในพวก ๕ วิมฺมจฺจิสฺสุ หลุดพ้นแล้ว อาสเวหิ จากอาสวะ ท. อนุปาทาย เพราะไม่ยึดมั่น.

๑ เท. วิมุตตมิตติ

ครั้งนั้น มีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๖ องค์.

เตน โข ปน สมเณน / ฉ โลเก / อรหนโต โหนติ.

ปน ก็ เตน สมเณน โดยสมัย นั้น โข แล มนุสสา อ.มนุษย์ ท. ฉ ๖ อรหนโต เป็นพระอรหันต์ โลเก ในโลก โหนติ ย่อมเป็น.

ปัญจวัคคิยกถา จบ.

ปณจวคคิยกถา นิฏฐิตา.

ปณจวคคิยกถา อ.กล่าวว่าด้วยเรื่องแห่งภิกษุผู้มีในพวก ๕ นิฏฐิตา จบแล้ว.

ปฐมภาณวาร จบ.

ปชมภาณวาร.

ปชมภาณวาร อ.ปฐมภาณวาร นิฏฐิตา จบแล้ว.

อรรถกถา

ชื่อว่า **สา ว ตสฺส आयสฺมโต อุปสมปทา อโหสิ** มีความว่า ในวันเพ็ญเดือนแปด เมื่อพระผู้มีอายุโกณฑัญญะกับเทวดาสิบแปดโกฏิตั้งอยู่ในไสดาปัตติผลแล้ว พระวาจาอันนั้นแล ซึ่งสำเร็จด้วยพระพุทธรพจน์ของพระผู้มีพระภาคว่า ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ดังนี้ ได้เป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทาของพระผู้มีอายุนั้น.

ในคำว่า **อลโข आयสฺมโต จ วปฺปสฺส** เป็นต้น มีวินิจฉัยว่า ในวันแรมค่ำหนึ่ง ดวงตาเห็นธรรมได้เกิดขึ้นแก่พระวปฺปเถระ ในวันแรม ๒ ค่ำ ได้เกิดขึ้นแก่พระภททียเถระ ในวันแรม ๓ ค่ำ ได้เกิดขึ้นแก่พระมหานามเถระ ในวันแรม ๔ ค่ำ ได้เกิดขึ้นแก่พระอัสสชิเถระ. ก็แลเพื่อชำระมลทินซึ่งเกิดขึ้นในกัมมัญฐานของภิกษุเหล่านี้ พระผู้มีพระภาคได้เสด็จอยู่ภายในวิหารเท่านั้น. เมื่อมลทินแห่งกัมมัญฐานเกิดขึ้นที่ไร ก็ได้เสด็จลงมาทางอากาศแล้วทรงชำระเสีย. ก็แลในวันแรม ๕ ค่ำ แห่งปักษี พระองค์ให้เธอทั้งหมดประชุมพร้อมกันแล้วตรัสสอนด้วยอนัตตสูตร. เพราะเหตุนี้ พระธรรมสังคากาจารย์จึงกล่าว ว่า **อลโข ภควา ปณจวคคิเย** เป็นต้น.

ชื่อว่า **เตน โข ปน สมเณน ฉ โลเก อรหนโต โหนติ** มีความว่า ในวันแรม ๕ ค่ำ มนุษย์ ๖ คน เป็นพระอรหันต์ในโลก.

บทกิริยาภิกถ์และอาชยาต

บทกิริยา	คำแปล	บทกิริยา	คำแปล
อโวจ	ได้กราบทูลแล้ว	อเหสิ	ได้มีแล้ว
ลเภยฺย	ฟังได้	สํวตฺตุนฺติ	ย่อมเป็นไปพร้อม
เอหิ	จงมา	(อาห)	ตรัสแล้ว
สวากุขาโต	(อันเรา) กล่าวดีแล้ว	มณฺญถ	ย่อมสำคัญ

จร	จงประพฤติ	อสมิ	ย่อมเป็น
อนุสาสี	สั่งสอนแล้ว	(อาหุสุ)	กราบพูลแล้ว
อโวจุ	ได้กราบพูลแล้ว	ทฎฐพัพ	(อันเธอ ท.) พึงเห็น
ลเภยยาม	พึงได้	(ปวตฺตา)	เป็นไปแล้ว
(โหถ)	จงเป็น	นิพพินฺทติ	ย่อมเบื่อหน่าย
จรถ	จงประพฤติ	วิรัชชติ	ย่อมคลายกำหนด
อาหฺรณฺติ	ย่อมนำมา	วิมุจฺจติ	ย่อมหลุดพ้น
ยาเปติ	(ยังอัตภาพ) ย่อมให้เป็นไป	วิมุตฺตํ	หลุดพ้นแล้ว
เอถ	จงมา	ชีณา	สิ้นแล้ว
อกวิสส	จักได้เป็นแล้ว	วุสฺสิตํ	อยู่จบแล้ว
สํวตฺเตยฺย	พึงเป็นไปพร้อม	กตํ	(อันเรา) กระทำแล้ว
ลพฺภเถ	(อันบุคคล) พึงได้	ปชานาติ	ย่อมรู้ชัด
โหตุ	ขอจงมี	อภินฺนํ	ชื่นชมแล้ว
ลพฺภติ	(อันบุคคล) ย่อมได้	วิมุจฺจิสฺสุ	หลุดพ้นแล้ว
อกวิสฺสํ	จักได้เป็นแล้ว	โหนฺติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
สํวตฺเตยฺยํ	พึงเป็นไปพร้อม	นิฏฺฐิตํ	จบแล้ว
โหนฺตุ	ขอจงมี		

๗. ปพฺพชฺชาภฺกธา

เรื่องยสกุลบุตรบรรพชา

เรื่องย่อ

สมัยนั้น ยสกุลบุตร บุตรเศรษฐีชาวกรุงพาราณสี ได้รับปรนเปรอด้วยกามคุณจนเกิดความเบื่อหน่าย อุทานออกมาว่า “ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ” ออกจากบ้านไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พบพระพุทธองค์ ขอบรรพชา พึงธรรมจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ต่อมาบิดาของพระยสะได้ธรรมจักขุ (ดวงตาเห็นธรรม) เป็นเตวาจิกอุบาสกคนแรก มารดาและภรรยาเก่าของพระยสะได้ธรรมจักขุ เป็นเตวาจิกอุบาสิกา นับถือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นพวกแรก ต่อมาสาวของพระยสะอีก ๕๕ คน ก็ได้ออกบวชตาม และสำเร็จเป็นพระอรหันต์จึงมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๖๑ องค์

อัตถโยชนา

[๒๕] ก็โดยสมัยนั้นแล ในพระนครพาราณสี มีกุลบุตร ชื่อ ยสะ เป็นบุตรเศรษฐี สุขุมาลชาติ.

[๒๕] เตน โข ปน สมเณ / พาราณสีย / ยโส นาม กุลบุตรโต / เสฏฐิบุตรโต สุขุมาลโ
โหติ.

[๒๕] ปน ก็ เตน โข สมเณ โดยสมัย นั้น แล พาราณสีย ในเมืองพาราณสี กุลบุตรโต อ.กุลบุตร
ยโส นาม ชื่อว่ายสะ เสฏฐิบุตรโต ผู้เป็นบุตรของเศรษฐี สุขุมาล เป็นผู้ละเอียดอ่อน โหติ ย่อมเป็น.

ยสกุบุตรนั้นมีปราสาท ๓ หลัง คือ หลังหนึ่งเป็นที่อยู่ในฤดูหนาว หลังหนึ่งเป็นที่อยู่ในฤดูร้อน
หลังหนึ่งเป็นที่อยู่ในฤดูฝน.

ตสส ตโย ปาสาทา โหนติ; / เอโก เหมนติโก, / เอโก คิมหิโก, / เอโก วสสิโก, /

ตโย ปาสาทา อ.ปราสาท ท. ๓ (อิตติ) คือ เอโก เหมนติโก (ปาสาท) อ.ปราสาท อันควรแก่การอยู่ในฤดู
หนาว หลังหนึ่ง เอโก คิมหิโก (ปาสาท) อ.ปราสาท อันควรแก่การอยู่ในฤดูร้อน หลังหนึ่ง เอโก วสสิโก (ปาสาท)
อ.ปราสาท อันควรแก่การอยู่ในฤดูฝน หลังหนึ่ง โหนติ มีอยู่ ตสส (ยสสส) แก่ยสกุบุตร นั้น

ยสกุบุตรนั้นรับบำเรอด้วยพวกดนตรี ไม่มีบุรุษเจือปน ในปราสาทฤดูฝนตลอด ๔ เดือน ไม่ลง
มาเบื้องล่างปราสาท.

โส วสสิเก ปาสาทะ / จตตาริ มาเส / นิปปริเสหิ ตริเยหิ ปริจารยมาโน^๑ / น เญจาปาสาท^๒
โอโรหติ.

โส (ยโส) อ.ยสกุบุตร นั้น (มาตาปิตุหิ) ปริจารยมาโน ผู้- อันมารดาและบิดา ท. -บำเรออยู่ ตริเยหิ
ด้วยดนตรี ท. นิปปริเสหิ อันไม่มีบุรุษ จตตาริ มาเส ตลอดเดือน ท. ๔ ปาสาทะ ในปราสาท วสสิเก อันมีในฤดูฝน
น โอโรหติ ย่อมไม่ข้ามลง เญจาปาสาท^๒ สู่ภายใต้แห่งปราสาท.

คำวันหนึ่ง เมื่อยสกุบุตรอิมเอบ พร้อมพรั่ง บำเรออยู่ ด้วยกามคุณ ๕ ได้นอนหลับก่อน.

อลโข / ยสสส กุลบุตรตสส / ปญจหิ กามคุณหิ สมปิตสส / สมงคิภูตสส / ปริจารย-
มานสส / ปฏิกจเจว^๓ นิททา โอภกมิ,

อลโข ครั้งนั้นแล นิททา อ.ความหลับ โอภกมิ ก้าวลงแล้ว ปฏิกจเจว ก่อนนั้นเทียว กุลบุตรตสส แก่กุลบุตร
ยสสส ชื่อว่ายสะ สมปิตสส ผู้อิมเอบแล้ว สมงคิภูตสส ผู้พร้อมพรั่งแล้ว (มาตาปิตุหิ) ปริจารยมานสส ผู้- อันมารดา
และบิดา ท. -บำเรออยู่ ปญจหิ กามคุณหิ ด้วยกามคุณ ท. ๕

ส่วนพวกบริวารชนนอนหลับภายหลัง.

ปริชนสสปี ปจจา^๔ นิททา โอภกมิ.

นิททา อ.ความหลับ โอภกมิ ก้าวลงแล้ว ปริชนสสปี แม่แก่ชนโดยรอบ ปจจา ในภายหลัง.

^๑ อี.,เท. ปริจารยมาโน

^๓ เท.,อี. ปฏิกจเจว, เอมุปริปี

^๒ อี. เญจาปาสาทา

^๔ สี.,ณ. อยู่ ปาโจ น ทิสสติ.

ประทีปน้ำมันตามสว่างอยู่ตลอดคืน.

สพฺพรตฺติโย จ เตลปฺปทีโป ฌายติ.

จ ก็ เตลปฺปทีโป อ.ประทีปแห่งน้ำมัน ฌายติ ย่อมไหม้ สพฺพรตฺติโย ตลอดราตรีทั้งปวง ท.

คือนั่นยสกุลบุตรตื่นขึ้นก่อน ได้เห็น

อถฺโข / ยโส กุลปฺุตโต / ปฏิกจฺเจว ปพฺพชฺฌิตฺวา^๑ อทฺทส

อถฺโข ครั้งนั้นแล ยโส กุลปฺุตโต อ.กุลบุตร ชื่อว่ายสะ ปพฺพชฺฌิตฺวา ตื่นแล้ว ปฏิกจฺเจว ก่อนนั้นเที่ยว อทฺทส ได้เห็นแล้ว

บริวารชนของตนกำลังนอนหลับ

สํ ปริชนํ สุปนฺตํ

ปริชนํ ซึ่งชนโดยรอบ สํ ของตน สุปนฺตํ ผู้หลับอยู่

บางนางมีพิณตกอยู่ที่รักแร้

อณฺณิสฺสา กจฺเณ วีนํ

วีนํ ซึ่งพิณ กจฺเณ ที่รักแร้ อณฺณิสฺสา (อิติถียา) ของหญิง บางคน

บางนางมีตะโพนวางอยู่ข้างคอ

อณฺณิสฺสา กณฺเณ มุทิงคํ^๒

มุทิงคํ ซึ่งตะโพน กณฺเณ ที่คอ อณฺณิสฺสา (อิติถียา) ของหญิง บางคน

บางนางมีเปิงมางตกอยู่ที่อก

อณฺณิสฺสา อุเร^๓ อาลมฺพริ

อาลมฺพริ ซึ่งเปิงมาง อุเร ที่อก อณฺณิสฺสา (อิติถียา) ของหญิงบางคน

บางนางสยายผม

อณฺณํ วิเกสิํ

อณฺณํ (อิติถิ) ซึ่งหญิง บางคน วิเกสิํ ผู้สยายแล้วซึ่งผม

บางนางมีน้ำลายไหล

อณฺณํ วิเชพิํ

อณฺณํ (อิติถิ) ซึ่งหญิง บางคน วิเชพิํ ผู้มีน้ำลายอันไหลออกแล้ว

บางนางบ่นละเมอต่าง ๆ

อณฺณา วิปฺปลปฺนฺติโย^๔

อณฺณา (อิติถิโย) ซึ่งหญิง ท. บางพวก วิปฺปลปฺนฺติโย ผู้บ่นเพ้ออยู่

^๑ อ. ปฏิปพชฌิตวา

^๓ สี่, ๕, ๖, ๗, ๘. กจฺเณ

^๒ อ. มุติงคํ, อัย ปน มฤทงโคติ สกฏสทฺเทน น สมมติ.

^๔ โป. อณฺณิสฺสา วิเกสิํ วา วิเชพิํ วิปฺปลปฺนฺติโย

ปรากฏแก่ยสกุลบุตรจุปาข้าฝิธิบ.

หตุถปุตต์ สุสานิ มณเณ;

มณเณ สำคัญอยู่ (สภั ปริชนิ) ซึ่งชนโดยรอบ สุสานิ (วีย) ราวกะว่าปาข้า หตุถปุตต์ อันถึงแล้วซึ่งมือ

ครั้นแล้วความเห็นเป็นโทษได้ปรากฏแก่ยสกุลบุตร,

ทิสวานสส อาทินโว ปาตุโรหสิ,

อาทินโว อ.โทษ ปาตุโรหสิ ได้มีปรากฏแล้ว ยสส (ยสส) แก่ยสกุลบุตร นั้น ทิสวาน เพราะเห็น

จิตตั้งอยู่ในความเบื่อหน่าย.

นิพพิทาย จิตต์ สณจาสสิ.

จิตต์ อ.จิต สณจาสสิ ตั้งอยู่แล้ว นิพพิทาย ในความเบื่อหน่าย.

จึงยสกุลบุตรเปล่งอุทานว่า

อลโข / ยโส กุลปุตโต / อุทานิ อุทานสิ /

อลโข ครั้นนั้นแล ยโส กุลปุตโต อ.กุลบุตร ชื่อว่ายสะ อุทานสิ เปล่งแล้ว อุทานิ ซึ่งอุทาน อิติ ว่า

ท่านผู้เจริญ ที่นี้วุ่นวายหนอ ที่นี้ขัดข้องหนอ.

“อุปทเหตุ^๑ วต โภ, / อุปสสญจ วต โภติ.

โภ แนะนำท่านผู้เจริญ (อิทัง จานิ) อ.ที่ นี้ (กิเลเสท) อุปทเหตุ วต เป็นที่- อันกิเลส ท. -เข้าไปประทุษร้ายแล้ว
หนอ โหติ ย่อมเป็น, โภ แนะนำท่านผู้เจริญ (อิทัง จานิ) อ.ที่ นี้ (กิเลเสท) อุปสสญจ วต เป็นที่- อันกิเลส ท.
-เข้าไปขัดขวางแล้ว หนอ โหติ ย่อมเป็น. อิติ ดังนี้.

แล้วสวมรองเท้าทองเดินตรงไปยังประตูนิเวศน์.

อลโข / ยโส กุลปุตโต / สุวณณปาทุกาโย อาโรหิตวา, / เยน นิเวสนทวาริ, / เตนุปสงกมิ.

อลโข ครั้นนั้นแล ยโส กุลปุตโต อ.กุลบุตร ชื่อว่ายสะ อาโรหิตวา สวมแล้ว สุวณณปาทุกาโย ซึ่งรองเท้า
อันสำเร็จแล้วด้วยทอง ท. นิเวสนทวาริ ประตูแห่งนิเวศน์ (อตถิ) มีอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต,
อุปสงกมิ เข้าไปแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น.

พวกอมนุษย์เปิดประตูให้ด้วยหวังใจว่า

อมนุสสา ทวาริ วิวริสสุ

อมนุสสา อ.อมนุษย์ ท. วิวริสสุ เปิดแล้ว ทวาริ ซึ่งประตู (อาสาย) ด้วยหวัง อิติ ว่า

ใคร ๆ อย่าได้ทำอันตรายแก่การออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตของยสกุลบุตรเลย

“มา ยสสส กุลปุตตสส / โกจิ / อนตรายมกาสิ / อคารสฺมา อนคาริยิ ปพพชชายาติ.

โกจิ (บุคคโล) อ.บุคคล บางคน มา อากสิ อย่าได้กระทำแล้ว อนตรายิ ซึ่งอันตราย อคารสฺมา (นิภขมิตวา)
อนคาริยิ ปพพชชชาฯ แห่งการ -ออกแล้ว จากเรือน -บวช ไม่มีเรือน ยสสส กุลปุตตสส แก่กุลบุตร ชื่อว่ายสะ
อิติ ดังนี้.

^๑ สี.,ฉ.,เท.,มทา. อุปทเหตุ, เอมุปริปิ.

ลำดับนั้น ยสกุลบุตรเดินตรงไปทางประตูพระนคร.

อลโข ยโส กุลปุตโต, / เยน นครทวาร, / เตนุปสงกมิ.

อลโข ครั้งนั้นแล ยโส กุลปุตโต อ.กุลบุตร ชื่อว่า ยสะ, นครทวาร อ.ประตูนคร (อตฺถิ) มีอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงกมิ เข้าไปแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น.

พวกอมนุษย์เปิดประตูให้ด้วยหวังใจว่า

อมนุสสา ทวาร วิวริสุ

อมนุสสา อ.อมนุษย์ ท. วิวริสุ เปิดแล้ว ทวาร ซึ่งประตู (อาสาย) ด้วยความหวัง อิติ ว่า

ใคร ๆ อย่าได้ทำอันตราย แก่การออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตของยสกุลบุตร.

“มา ยสส กุลปุตตส / โกจิ / อนฺตรายมกาสิ / อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชชายาติ.

โกจิ (บุคคล) อ.บุคคล บางคน มา อากาสิ อย่าได้กระทำแล้ว อนฺตราย ซึ่งอันตราย อคารสฺมา (นิคมิตวา) อนคาริยํ ปพฺพชชาย แห่งการ- ออกแล้ว จากเรือน -บวช ไม่มีเรือน ยสส กุลปุตตส แก่กุลบุตร ชื่อว่า ยสะ อิติ ดังนี้

ที่นั้น ยสกุลบุตรได้เดินตรงไปทางป่าอิสิปตนมฤคทายวัน.

อลโข / ยโส กุลปุตโต, / เยน อิลิปตํ มิคทาโย, / เตนุปสงกมิ.

อลโข ครั้งนั้นแล ยโส กุลปุตโต อ.กุลบุตร ชื่อว่า ยสะ, อิลิปตํ อ.ป่าอิสิปตนะ มิคทาโย อันเป็นที่ให้ ซึ่งอภัยแก่เนื้อ (อตฺถิ) มีอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงกมิ เข้าไปแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น.

[๒๖] ครั้นปัจจุสมย์แห่งราตรี พระผู้มีพระภาคตื่นบรรทมแล้วเสด็จจงกรมอยู่ ณ ที่แจ้ง

[๒๖] เตน โข ปน สมเยน / ภควา / รตฺติยา ปจฺจุสมย์ ปจฺจุจฺจาย / อชฺโฌกาเส จงฺกมตี.^๑

[๒๖] ปน ก็ เตน โข สมเยน โดยสมย์ นั้น แล ปจฺจุสมย์ ในเวลาเช้าตรู่ รตฺติยา แห่งราตรี ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ปจฺจุจฺจาย เสด็จลุกขึ้นแล้ว จงฺกมตี จงกรมอยู่ อชฺโฌกาเส ณ ที่แจ้ง.

ได้ทอดพระเนตรเห็นยสกุลบุตรเดินมาแต่ไกล

อทฺทสา โข ภควา / ยสํ กุลปุตฺตํ / ทูโร ว อาคจฺจนฺตํ,

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อทฺทสา โข ได้ทอดพระเนตรแล้ว แล ยสํ กุลปุตฺตํ ซึ่งกุลบุตร ชื่อว่า ยสะ อาคจฺจนฺตํ ผู้มาอยู่ ทูโร ว แต่ที่ไกลเทียว.

ครั้นแล้วเสด็จลงจากที่จงกรมประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้.

ทิสฺวาน จงฺกมา โอรหิตฺวา / ปณฺยตฺเต อาสเน นิสิติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค ทิสฺวาน ครั้นทอดพระเนตรแล้ว โอรหิตฺวา ข้ามลงแล้ว จงฺกมา จากที่จงกรม นิสิติ ประทับนั่งแล้ว อาสเน บนอาสนะ (บุคคลเลน) ปณฺยตฺเต อัน- อันบุคคล -ปูลาดแล้ว.

^๑ โป. จงกมิ

ขณะนั้น ยสกุลบุตรเปล่งอุทานในที่ไมไกลพระผู้มีพระภาคว่า

อลโข / ยโส กุลบุตรโต / ภควโต อวิหุเร / อุทานํ อุทานสิ /

อลโข ครั้งนั้นแล ยโส กุลบุตรโต อ.กุลบุตร ชื่อว่ายสะ อุทานสิ เปล่งแล้ว อุทานํ ซึ่งอุทาน อวิหุเร ณ ที่ไมไกล ภควโต จากพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

ท่านผู้เจริญ ที่นี้วุ่นวายหนอ ที่นี้ขัดข้องหนอ

“อุปทเหตุ วต โภ, / อุปสสฏฺฐํ วต โภติ.

โภ แนะนำท่านผู้เจริญ (อิทํ ญาณ) อ.ที่ นี้ (กิเลสฺหิ) อุปทเหตุ วต เป็นที่- อังกฤษ ท. -เข้าไปประทุษร้ายแล้ว หนอ โหติ ย่อมเป็น, โภ แนะนำท่านผู้เจริญ (อิทํ ญาณ) อ.ที่ นี้ (กิเลสฺหิ) อุปสสฏฺฐํ วต เป็นที่- อังกฤษ ท. -เข้าไปขัดขวางแล้ว หนอ โหติ ย่อมเป็น. อิติ ดังนี้.

ทันทีนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสกะยสกุลบุตรว่า

อลโข ภควา / ยสํ กุลบุตรํ เอตทโวจ /

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อโวจ ได้ตรัสแล้ว เอตํ (วจนํ) ซึ่งพระดำรัส นั้น ยสํ กุลบุตรํ กะกุลบุตร ชื่อว่ายสะ อิติ ว่า

ดูกรยสะ ที่นี้ไม่วุ่นวาย ที่นี้ไม่ขัดข้อง มาเถิดยสะ นั่งลง เราจักแสดงธรรมแก่เธอ

“อิทํ โข ยส อนุปทเหตุ, / อิทํ อนุปสสฏฺฐํ, / เอहि ยส นิสิต, / ธมฺมํ เต เทเสสสามิตี.

ยส ดูก่อนยสะ อิทํ โข (ญาณ) อ.ที่ นี้ แล (กิเลสฺหิ) อนุปทเหตุ เป็นที่- อังกฤษ ท. -ไม่เข้าไปประทุษร้ายแล้ว โหติ ย่อมเป็น, ยส ดูก่อนยสะ (อิทํ ญาณ) อ.ที่ นี้ (กิเลสฺหิ) อนุปสสฏฺฐํ เป็นที่- อังกฤษ ท. -ไม่เข้าไปขัดขวางแล้ว โหติ ย่อมเป็น, ยส ดูก่อนยสะ (ตว) อ.เธอ นิสิต จงนั่ง (อหิ) อ.เรา เทเสสสามิ จักแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม เต แก่เธอ. อิติ ดังนี้

ที่นั้น ยสกุลบุตรรำเริงบันเทิงใจว่า ได้ยินว่า ที่นี้ไม่วุ่นวาย ที่นี้ไม่ขัดข้อง ดังนี้แล้ว ถอดรองเท้า ท่องเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค

อลโข ยโส กุลบุตรโต / “อิทํ กิร อนุปทเหตุ, / อิทํ อนุปสสฏฺฐนฺติ / ภูโจ อุทคโค / สุวณฺณปาทุกาหิ โอรหิตฺวา, / เยน ภควา, / เตนุสสงฺกมิ;

อลโข ครั้งนั้นแล ยโส กุลบุตรโต อ.กุลบุตร ชื่อว่ายสะ ภูโจ เป็นผู้ยินดีแล้ว อุทคโค เป็นผู้มีใจอันฟูขึ้นแล้ว อิติ ว่า กิร ได้ยินว่า อิทํ (ญาณ) อ.ที่ นี้ (กิเลสฺหิ) อนุปทเหตุ เป็นที่- อังกฤษ ท. -ไม่เข้าไปประทุษร้ายแล้ว โหติ ย่อมเป็น, (อิทํ ญาณ) อ.ที่ นี้ (กิเลสฺหิ) อนุปสสฏฺฐํ เป็นที่- อังกฤษ ท. -ไม่เข้าไปขัดขวางแล้ว โหติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (หุตฺวา) เป็น โอรหิตฺวา ข้ามลงแล้ว สุวณฺณปาทุกาหิ จาครองเท้าอันสำเร็จแล้วด้วยทอง ท. ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหริตี) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ใด, อุปสสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น.

ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

อุปสงฺกมิตฺวา / ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา / เอกมนฺตํ นิสิตี.

(ยโส กุลบุตรโต) อ.กุลบุตร ชื่อว่ายสะ อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อภิวาเทตฺวา ถวายบังคมแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค นิสิตี นั่งแล้ว เอกมนฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง.

เมื่อยสกุลบุตรนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงอนุพุทฺธิกา

เอกมนต์ นิสินนสฺส โข / ยสสฺส กุลปุตฺตสฺส / ภควา อนุพุทฺธิกั^๑ กเถสิ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค กเถสิ ตรัสแล้ว อนุพุทฺธิกั ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ ยสสฺส กุลปุตฺตสฺส แก่กุลบุตร ชื่อว่ายส เอกมนต์ นิสินนสฺส โข ผู้นั่งแล้ว ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง แล.

คือ ทรงประกาศทานกถา สीलกถา สัคคกถา โทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมอง ของกามทั้งหลาย และอานิสฺสในความออกจากกาม.

เสยฺยถิทฺ. / ทานกถํ / สीलกถํ / สคฺคกถํ / กามานํ อาทีนํ / โธการํ / สงฺกิเลสํ / เนกขมเม อานิสฺสํ ปกาเสสิ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (กเถสิ) ตรัสแล้ว (อนุพุทฺธิกั) ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ เสยฺยถิทฺ อยู่นั้น. (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค ปกาเสสิ ทรงประกาศแล้ว ทานกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งทาน สीलกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งศีล สคฺคกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งสวรรค์ อาทีนํ ซึ่งโทษ กามานํ แห่งกาม ท. โธการํ อันต่ำทราม สงฺกิเลสํ อันเศร้าหมอง อานิสฺสํ ซึ่งอานิสฺส เนกขมเม ในการออกจากกาม.

เมื่อพระองค์ทรงทราบว่า ยสกุลบุตรมีจิตสงบ มีจิตอ่อน มีจิตปลอดจากนิวรณ์ มีจิตเบิกบาน มีจิตผ่องใสแล้ว

ยทา ภควา อญฺเณสิ / ยสํ กุลปุตฺตํ / กลฺลจิตฺตํ / มุทฺตจิตฺตํ / วินีวณจิตฺตํ / อุทคฺคจิตฺตํ / ปสนฺนจิตฺตํ,

ยทา ในกาลใด ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อญฺเณสิ ได้ทรงทราบแล้ว ยสํ กุลปุตฺตํ ซึ่งกุลบุตร ชื่อว่ายส กลฺลจิตฺตํ ผู้มีจิตสงบ มุทฺตจิตฺตํ ผู้มีจิตอ่อนโยน วินีวณจิตฺตํ ผู้มีจิตอันปราศจากนิวรณ์แล้ว อุทคฺคจิตฺตํ ผู้มีจิตอันพุดขึ้นแล้ว ปสนฺนจิตฺตํ ผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว

จึงทรงประกาศพระธรรมเทศนา ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค.

อถ ยา พุทฺธานํ สามุกกัสิกา ธมฺมเทศนา / ตํ ปกาเสสิ / ทุกฺขํ สมุทฺยํ นิโรธํ มคฺคํ

อถ ในกาลนั้น ธมฺมเทศนา อ.พระธรรมเทศนา สามุกกัสิกา อันมีการยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง พุทฺธานํ แห่งพระพุทธเจ้า ท. ยา ไต (อติ) มีอยู่, (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค ปกาเสสิ ทรงประกาศแล้ว ตํ (ธมฺมเทศนํ) ซึ่งพระธรรมเทศนา นั้น (อิติ) คือ ทุกฺขํ ซึ่งทุกข์ สมุทฺยํ ซึ่งเหตุเป็นที่เกิด นิโรธํ ซึ่งนิโรธ มคฺคํ ซึ่งมรรค.

ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็นธรรมดา ได้เกิดแก่ยสกุลบุตร ณ ที่นั่งนั้นแล ดุจผ้าที่สะอาดปราศจากมลทิน ควรได้รับน้ำย้อมเป็นอย่างดี ฉะนั้น.

^๑ สี.,ฉ.,เท. อนุพุทฺธิ กถํ

เสยยาปิ นาม / สุทฺธิ วตฺถิ อปคตกาฬกั / สมมเทว รชนํ ปฏิกุณฺเฑย; / เอวเมว / ยสฺสส กุลปุตฺตสฺส / ตสฺมึเวยาสเน / วิรชํ วิตมฺลํ / ธมฺมจกฺขุ อุตฺปาติ / “ยงฺกิลฺลิจิ สมุทฺยธมฺมํ / สพฺพพณฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ.

วตฺถิ อ.ผ้า สุทฺธิ อันสะอาด อปคตกาฬกั อันมีมลทินไปปราศแล้ว ปฏิกุณฺเฑย พึงรับ รชนํ ซึ่งน้ำย้อม สมมเทว โดยชอบนั้นเทียว เสยยาปิ นาม ชื่อแม่ฉันใด, ธมฺมจกฺขุ อ.ดวงตาคือธรรม วิรชํ อันมีจุลีไปปราศแล้ว วิตมฺลํ อันมีมลทินไปปราศแล้ว อุตฺปาติ เกิดขึ้นแล้ว ยสฺสส กุลปุตฺตสฺส แก่กุลบุตร ชื่อว่ายสะ ตสฺมึ เอย อาสเน ณ ที่นั่ง นั้น นั้นเทียว อิติ ว่า ยงฺกิลฺลิจิ (ธมฺม) อ.ธรรม อย่างใดอย่างหนึ่ง สมุทฺยธมฺมํ เป็นธรรมอันมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น, สพฺพํ ตํ ธมฺมํ อ.ธรรม นั้น ทั้งปวง นิโรธธมฺมํ เป็นธรรมมีความดับเป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น เอวเมว ฉะนั้นนั้นเทียว อิติ ดังนี้.

บิดาของยสกุลบุตรตามหา

[๒๗] ครั้นรุ่งเช้า มารดาของยสกุลบุตรขึ้นไปยังปราสาท ไม่เห็นยสกุลบุตร จึงเข้าไปหาเศรษฐีผู้คบหาดี

[๒๗] อถโข / ยสฺสส กุลปุตฺตสฺส มาตา / ปาสาทํ อภิวทฺติวา / ยสํ กุลปุตฺตํ อปสฺสนตี, / เยน เสฏฺฐิ คหปติ, / เตนฺอุปสงฺกมิ;

[๒๗] อถโข ครั้นนั้นแล มาตา อ.มารดา ยสฺสส กุลปุตฺตสฺส ของกุลบุตร ชื่อว่ายสะ อภิวทฺติวา ขึ้นแล้ว ปาสาทํ สุปราสาท อปสฺสนตี ไม่เห็นอยู่ ยสํ กุลปุตฺตํ ซึ่งกุลบุตร ชื่อว่ายสะ, เสฏฺฐิ คหปติ อ.เศรษฐี ผู้คบหาดี (วสตี) ย่อมอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เข้าไปหาแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น.

ครั้นเข้าไปแล้ว ได้ถามเศรษฐีผู้คบหาดีว่า ท่านคบหาดีเจ้าข้า พอยสกุลบุตรของท่านหายไปไหน ?

อุปสงฺกมิตฺวา / เสฏฺฐิ คหปติ เอตทโวจ / “ปุตฺโต เต คหปติ / ยโส น ทิสฺสตีติ.

อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปหาแล้ว โอโวจ ได้กล่าวแล้ว เอตํ (วจน) ซึ่งคำ นั้น เสฏฺฐิ คหปติ กะเศรษฐี ผู้คบหาดี อิติ ว่า คหปติ คุณก่อนคบหาดี ยโส อ.ยสะ ปุตฺโต ผู้เป็นบุตร เต ของท่าน น ทิสฺสตี ย่อมไม่ปรากฏ อิติ ดังนี้.

ฝ่ายเศรษฐีผู้คบหาดีส่งทูตขี่ม้าไปตามหาทั้ง ๔ ทิศแล้ว ส่วนตัวเองไปหาทางป่าอิสิปตนมฤคทายวัน.

อถโข เสฏฺฐิ คหปติ / จตุทฺทิสสา อสฺสทฺทูเต อญฺโยเชตฺวา / สามณฺเวย, / เยน อิลิปตน์มิตฺทาโย, / เตนฺอุปสงฺกมิ.

อถโข ครั้นนั้นแล เสฏฺฐิ คหปติ อ.เศรษฐี ผู้คบหาดี อญฺโยเชตฺวา ส่งไปแล้ว อสฺสทฺทูเต ซึ่งทูตผู้ขี่ม้า ท. จตุทฺทิสสา ตลอดทิศ ๔ ท., อิลิปตน์ อ.ป่าอิสิปตนะ มิตฺทาโย อันเป็นที่ให้ซึ่งอภัยแก่เนื้อ (โหติ) มีอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เข้าไปหาแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น สามํ เอย เอง นั้นเทียว.

ได้พบรองเท้าทองวางอยู่ ครั้นแล้วจึงตามไปสู่ที่นั่น.

อทฺทสา โข เสฏฺฐิ คหปติ / สุวณฺณปาทูกานํ นิภฺเขปํ; / ทิสฺวาน / ตณฺเวย อนฺนคฺมา.^๑

เสฏฺฐิ คหปติ อ.เศรษฐี ผู้คบหาดี อทฺทสา โข ได้เห็นแล้ว แล นิภฺเขปํ ซึ่งการถอดไว้ สุวณฺณปาทูกานํ ซึ่งรองเท้าอันสำเร็จแล้วด้วยทอง, (เสฏฺฐิ คหปติ) อ.เศรษฐี ผู้คบหาดี ทิสฺวาน ครั้นเห็นแล้ว อนฺนคฺมา ติดตามแล้ว ตํ เอย (ยสํ กุลปุตฺตํ) ซึ่งกุลบุตร ชื่อว่ายสะ นั้น นั้นเทียว.

^๑ โป. อนุปคมม, สึ.,ฉ.,เท.,อิ. อนุคมาสิ

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็น เศรษฐีผู้คบหบดีมาแต่ไกล.

อททสา โข ภควา / เสฏฐิ คหปติ / ทูโรโต ว อากจณฺต,

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อททสา โข ได้ทอดพระเนตรแล้ว แล เสฏฐิ คหปติ ซึ่งเศรษฐี ผู้คบหบดี อากจณฺต ผู้มาอยู่ ทูโรโต ว แต่ที่ไกล เทียว.

ครั้นทอดพระเนตรแล้วทรงพระดำริว่า ไฉนหนอ เราพึงบันดาลอิทธาภิสังขารให้เศรษฐีคหปตินั่งอยู่ ณ ที่นี้ ไม่เห็นยสกุลบุตรผู้นั่งอยู่ ณ ที่นี้

ทิสวาน ภควโต เอตทโหสิ / “ยณฺฐนาหิ / ตถารูปิ อิทธาภิสังขาริ อภิสงฺขเรยฺย, / ยถา เสฏฐิ คหปติ / อธิ นิสินฺโน / อธิ นิสินฺนํ ยสํ กุลปฺตํ น ปสฺเสยฺยาติ.”^๑

เอต (จินตน) อ.พระดำริ นั้น อิติ ว่า เสฏฐิ คหปติ อ.เศรษฐี ผู้คบหบดี นิสินฺโน ผู้นั่งแล้ว อธิ (จาเน) ณ ที่ นี้ น ปสฺเสยฺย ไม่พึงเห็น ยสํ กุลปฺตํ ซึ่งกุลบุตร ชื่อว่ายสะ นิสินฺนํ ผู้นั่งแล้ว อธิ (จาเน) ณ ที่ นี้ ยถา โดยประการใด, ยณฺฐนุ กระไรหนอ อหิ อ.เรา อภิสงฺขเรยฺย พึงปรุงแต่ง อิทธาภิสังขาริ ซึ่งฤทธิ์เป็นที่ปรุงแต่ง ตถารูปิ อันมีอย่างนั้น เป็นรูป (เอว) โดยประการนั้น อิติ ดังนี้ โหสิ ได้มีแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค ทิสวาน เพราะเห็น (ตํ เสฏฐิ คหปติ) ซึ่งเศรษฐี ผู้คบหบดี นั้น.

แล้วทรงบันดาลอิทธาภิสังขารดังพระพุทธานุภาพ.

อลโข ภควา / ตถารูปิ อิทธาภิสังขาริ อภิสงฺขเรสิ.

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อภิสงฺขเรสิ ทรงปรุงแต่งแล้ว อิทธาภิสังขาริ ซึ่งฤทธิ์ เป็นที่ปรุงแต่ง ตถารูปิ อันมีอย่างนั้นเป็นรูป.

ครั้งนั้น เศรษฐีผู้คบหบดีได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามว่า

อลโข เสฏฐิ คหปติ, / เยน ภควา, / เตนฺอุปสงฺกมิ; / อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ /

อลโข ครั้งนั้นแล เสฏฐิ คหปติ อ.เศรษฐี ผู้คบหบดี, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น, (เสฏฐิ คหปติ) อ.เศรษฐี ผู้คบหบดี อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ (วจนฺ) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

พระผู้มีพระภาค ทรงเห็นยสกุลบุตรบ้างไหม พระพุทธานุภาพ

“อปี ภนฺเต ภควา / ยสํ กุลปฺตํ ปสฺเสยฺยาติ.

ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ปสฺเสยฺย พึงเห็น ยสํ กุลปฺตํ ซึ่งกุลบุตร ชื่อว่ายสะ อปี บ้างหรือ อิติ ดังนี้

^๑ โป. ปสฺเสยฺยาสิตี

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรคหบดี ถ้าอย่างนั้น เชิญนั่ง บางที่ท่านนั่งอยู่ ณ ที่นี้ จะพึงได้เห็น ยสกุบุตรผู้นั่งอยู่ ณ ที่นี้.

“เตนหิ คหปติ นิสิต, / อปุเปว นาม / ตวํ อธิ นิสินโน / อธิ นิสินนํ ยสํ กุลปุตํ
ปสเสยยาสิติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาท) ตรัสแล้ว อิติ ว่า คหปติ ดูก่อนคหบดี เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตวํ) อ.ท่าน นิสิต จงนั่ง, อปุเปว นาม ชื่อแม่เฒ่า ตวํ อ.ท่าน นิสินโน ผู้นั่งแล้ว อธิ (จาเน) ณ ที่ นี้ ปสเสยย พึงเห็น ยสํ กุลปุตํ ซึ่งกุบุตร ชื่อว่ายสะ นิสินนํ ผู้นั่งแล้ว อธิ (จาเน) ณ ที่ นี้ อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น เศรษฐีผู้คหบดีรำเริงบันเทิงใจว่าได้ยินว่าเรานั่งอยู่ณที่นี้แหละ จักเห็นยสกุบุตรผู้นั่งอยู่ ณ ที่นี้ จึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

อลโข เสฏฐิ คหปติ / “อิเวว กิราหํ นิสินโน / อธิ นิสินนํ ยสํ กุลปุตํ ปสสิสสามิติ /
หฺนุโจ อุทคโค / ภควนตํ อภิวาเทตวา / เอกมนตํ นิสิติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เสฏฐิ คหปติ อ.เศรษฐี ผู้คหบดี หฺนุโจ เป็นผู้รำเริงแล้ว อุทคโค เป็นผู้มิใจฟูขึ้นแล้ว อิติ ว่า กิร ได้ยินว่า อหํ อ.เรา นิสินโน ผู้นั่งแล้ว อธิ เอว (จาเน) ณ ที่ นี้ นั้นเทียว ปสสิสสามิ จักเห็น ยสํ กุลปุตํ ซึ่งกุบุตร ชื่อว่ายสะ นิสินนํ ผู้นั่งแล้ว อธิ (จาเน) ณ ที่นี้ ดังนี้ (หุตวา) เป็น อภิวาเทตวา ถวายบังคมแล้ว นิสิตินั่งแล้ว เอกมนตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง.

เมื่อเศรษฐีผู้คหบดีนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงอนุพุพพิกา.

เอกมนตํ นิสินนสส โข / เสฏฐิสส คหปติสส / ภควา อนุพุพพิกา กเถสิ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค กเถสิ ตรัสแล้ว อนุพุพพิกา ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ เสฏฐิสส คหปติสส แก่เศรษฐี ผู้คหบดี เอกมนตํ นิสินนสส โข ผู้นั่งแล้ว ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง แล.

คือ ทรงประกาศ ทานกถา สีสกถา สัคคกถา โทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองของกามทั้งหลาย และอันสงสในความออกจากกาม.

เสยยถิทํ. / ทานกถํ / สีสกถํ / สคฺคกถํ / กามานํ อาทินวํ / โโอการํ / สงฺกิลเสํ / เนกฺขมเม
อานิสํสํ ปกาเสสิ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (กเถสิ) ตรัสแล้ว (อนุพุพพิกา) ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ เสยยถิทํ อยางไรนี้. (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค ปกาเสสิ ทรงประกาศแล้ว ทานกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งทาน สีสกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งศีล สคฺคกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งสวรรค์ อาทินวํ ซึ่งโทษ กามานํ แห่งกาม ท. โโอการํ อันต่ำทราม สงฺกิลเสํ อันเศร้าหมอง อานิสํสํ ซึ่งอันสงส เนกฺขมเม ในการออกจากกาม.

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่ เศรษฐีผู้คหบดี มีจิตสงบ มีจิตอ่อน มีจิตปลอดจากนิวรณ์ มีจิตเบิกบาน มีจิตผ่องใสแล้ว,

ยทา ภควา อญฺญาสิ / เสฏฐิ คหปติ / กลฺลจิตฺตํ / มุทุจิตฺตํ / วินีวรณจิตฺตํ / อุทคฺคจิตฺตํ /
ปสนฺนจิตฺตํ,

ยทา ในกาลใด ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อญฺญาสิ ได้ทรงทราบแล้ว เสฏฐิ คหปติ ซึ่งเศรษฐี ผู้คหบดี กลฺลจิตฺตํ ผู้มีจิตสงบ มุทุจิตฺตํ ผู้มีจิตอ่อนโยน วินีวรณจิตฺตํ ผู้มีจิตอันปราศจากนิวรณ์แล้ว อุทคฺคจิตฺตํ ผู้มีจิตอันฟูขึ้นแล้ว ปสนฺนจิตฺตํ ผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว,

จึงทรงประกาศพระธรรมเทศนา ที่พระพุทธรเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ
ทุกข สมุทัย นิโรธ มรรค.

อถ ยา พุทธานํ สามุกกัฏฐิกา ธมมเทศนา, / ตํ ปกาเสสิ / ทุกขํ สมุทัยํ นิโรธํ มคฺคํ.

อถ ในกาลนั้น ธมมเทศนา อ.พระธรรมเทศนา สามุกกัฏฐิกา อันมีการยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง พุทธานํ
แห่งพระพุทธรเจ้า ท. ยา ไค (อติ) มีอยู่, (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค ปกาเสสิ ทรงประกาศแล้ว ตํ ธมมเทศนํ
ซึ่งพระธรรมเทศนา นั้น (อิติ) คือ ทุกขํ ซึ่งทุกขํ สมุทัย ซึ่งเหตุเป็นที่เกิด นิโรธํ ซึ่งนิโรธ มคฺคํ ซึ่งมรรค.

ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลี ปราศจากมลทินว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา
สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็นธรรมดา ได้เกิดแก่เศรษฐกิจผู้คบดี ณ ที่นั่งนั้นแล ดุจผ้าที่สะอาดปราศจาก
มลทิน ควรได้รับน้ำย้อม ฉะนั้น.

เสยยถาปี นาม / สุทฺธํ วตถํ / อปคตกาฬกํ / สมมเทว รชนํ ปฏิกคณฺเหย, /
เอวเมว / เสฏฺฐิสฺส คหปติสฺส / ตสฺมีเยवासเน / วิรชํ วิตมลํ ธมมจกฺขุ อุตฺปาติ / “ยงฺกิลฺลจิ
สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ.

วตถํ อ.ผ้า สุทฺธํ อันสะอาด อปคตกาฬกํ อันมีมลทินไปปราศแล้ว ปฏิกคณฺเหย พึงรับ รชนํ ซึ่งน้ำย้อม
สมมเทว โดยชอบนั้นเทียว เสยยถาปี นาม ชื่อแม่ฉันท, ธมมจกฺขุ อ.ดวงตาที่ธรรม วิรชํ อันมีธุลีไปปราศแล้ว
วิตมลํ อันมีมลทินไปปราศแล้ว อุตฺปาติ เกิดขึ้นแล้ว เสฏฺฐิสฺส คหปติสฺส แก่เศรษฐกิจ ผู้คบดี ตสฺมี เอว อาสเน
ณ ที่นั่ง นั้น นั้นเทียว อิติ ว่า ยงฺกิลฺลจิ (ธมฺม) อ.ธรรม อย่างใดอย่างหนึ่ง สมุทยธมฺมํ เป็นธรรมอันมีความเกิดขึ้น
เป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น, สพฺพํ ตํ ธมฺมํ อ.ธรรม นั้น ทั้งปวง นิโรธธมฺมํ เป็นธรรมมีความดับเป็นธรรมดา (โหติ)
ย่อมเป็น เอวเมว ฉะนั้นนั้นเทียว อิติ ดังนี้.

ครั้นเศรษฐกิจผู้คบดี ได้เห็นธรรมแล้ว ได้บรรลุธรรมแล้ว ได้รู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว มีธรรมอันหยั่งลง
แล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากถ้อยคำแสดงความสงสัย ถึงความเป็นผู้แก่แล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อ
ผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้ทูลคำนี้แด่พระผู้มีพระภาคว่า

อถ โข เสฏฺฐิ คหปติ / ทิฏฺฐธมฺโม / ปตฺตธมฺโม / วิทิตธมฺโม ปริโยคาฬหธมฺโม / ตินฺน-
วิจิจฺจโณ / วิคตกถฺกโก / เวสสารชฺชปฺปตฺโต / อปรปฺปจฺจโย สตฺถุ สาสเน / ภควนฺตํ เอตทโวจ /

อถ โข ครั้งนั้นแล เสฏฺฐิ คหปติ อ.เศรษฐกิจ ผู้คบดี ทิฏฺฐธมฺโม ผู้มีธรรมอันเห็นแล้ว ปตฺตธมฺโม ผู้มีธรรม
อันบรรลุแล้ว วิทิตธมฺโม ผู้มีธรรมอันรู้แจ้งแล้ว ปริโยคาฬหธมฺโม ผู้มีธรรมอันหยั่งลงแล้ว ตินฺน-
วิจิจฺจโณ ผู้มีความสงสัยอันข้ามได้แล้ว วิคตกถฺกโก ผู้มีถ้อยคำว่าอย่างไรไปปราศแล้ว เวสสารชฺชปฺปตฺโต ผู้ถึงซึ่งความเป็นผู้
แก่แล้วกล้า อปรปฺปจฺจโย ผู้ไม่มีบุคคลอื่นเป็นปัจจัย สาสเน ในคำสอน สตฺถุ ของพระศาสดา อโวจ ได้กราบทูลแล้ว
เอต (วณฺ) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาชิตของพระองค์ แจ่มแจ้งนัก ภาชิตของพระองค์ ไพเราะนัก
พระพุทธเจ้าข้า

“อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, / อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต;

ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ภาสิต) อ.ภาชิต (ตฺยหํ) ของพระองค์ อภิกฺกนฺตํ แจ่มแจ้งแล้ว, ภนฺเต
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ภาสิต) อ.ภาชิต (ตฺยหํ) ของพระองค์ อภิกฺกนฺตํ แจ่มแจ้งแล้ว,

พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยายอย่างนี้ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า คนมีจักขุจักเห็นรูปดังนี้

เสยยาปิ ภนเต / นิกุชชิต์ วา อุกกุชเชย, / ปฏิจฉนน์ วา วิวเรย, / มุพฺพสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขย / อนธการ วา เตลปฺปชฺโชตฺ ธาระย / ‘จกฺขุมนโต รูปานิ ทกฺขณตฺติ;’^๑ / เอวเมว^๒ / ภควตา อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาลิโต,

ภนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (บุคคล) อ.บุคคล อุกกุชเชย พึงหงาย นิกุชชิต์ ซึ่งวัตถุอันบุคคลคว่ำแล้ว วา หรือ, วา หรือว่า วิวเรย พึงเปิด ปฏิจฉนน์ ซึ่งวัตถุอันบุคคลปิดแล้ว, อาจิกฺเขย พึงบอก มคฺคํ ซึ่งหนทาง มุพฺพสฺส แก่บุคคลผู้หลงแล้ว วา หรือ, วา หรือว่า ธาระย พึงทรงไว้ เตลปฺปชฺโชตฺ ซึ่งประทีปน้ำมันอันลุกโพลงแล้ว อนธการในที่มืด (อาสว) ด้วยหวัง อิติ ว่า จกฺขุมนโต (บุคคล) อ.บุคคล ท. ผู้มีตา ทกฺขณตฺติ จักเห็น รูปานิ ซึ่งรูป ท. อิติ ดังนี้ เสยยาปิ แม้นั้นใด, ธมฺโม อ.พระธรรม ภควตา อันพระผู้มีพระภาค ปกาลิโต ทรงประกาศแล้ว อเนกปริยาเยน โดยปริยายมิใช่หนึ่ง เอวเมว ฉะนั้นนั่นเทียว.

ข้าพระพุทธเจ้านี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ

เอสาหิ ภนเต / ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ / ธมฺมณฺจ ภิกฺขุสงฺฆณฺจ,

ภนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เอโส อหิ อ.ข้าพระองค์ นี้ คจฺฉามิ ขอถึง ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค สรณํ ว่าเป็นที่พึ่ง, (คจฺฉาม) ขอถึง ธมฺมํ จ ซึ่งพระธรรม ด้วย ภิกฺขุสงฺฆํ จ ซึ่งพระสงฆ์ ด้วย (สรณ) ว่าเป็นที่พึ่ง,

ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระพุทธเจ้า ว่าเป็นอุบาสก ผู้มอบชีวิต ถึงสรณะ จำเดิมแต่วันนี้ เป็นต้นไป.

อุปาสกํ มํ ภควา ธารตุ / อชฺชตฺตเค ปาณฺเปตํ / สรณํ คตฺนติ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ธารตุ ของจงทรงจำ มํ ซึ่งข้าพเจ้า อุปาสกํ ว่าเป็นอุบาสก คตํ ผู้ถึงแล้ว สรณํ ซึ่งสรณะ ปาณฺเปตํ อันเข้าถึงซึ่งลมปราณ อชฺชตฺตเค ในกาลอันมีวันนี้เป็นเบื้องต้น อิติ ดังนี้

ก็เศรษฐกิจผู้คบหานั้น ได้เป็นอุบาสกกล่าวอ้างพระรัตนตรัย เป็นคนแรกในโลก.

โส จ โลเก / ปรมํ อุปาสโก อโหสิ เตวาจิกโก.

จ ก็ โส (เศรษฐกิจ คหบดี) อ.เศรษฐกิจ ผู้คบหา นั้น อุปาสโก เป็นอุบาสก เตวาจิกโก ผู้มีวาจาสาม โลก ในโลก ปรมํ ก่อน อโหสิ ได้เป็นแล้ว.

ยสฺกุลบุตรสำเร็จพระอรหัต

[๒๘] คราวเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรม แก่บิดาของยสฺกุลบุตร จิตของยสฺกุลบุตรผู้พิจารณาภูมิธรรมตามที่ตนได้เห็นแล้ว ได้รู้แจ้งแล้ว ก็พ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น.

[๒๘] อถโข / ยสฺสสฺส กุลปฺุตตสฺส / ปิตุโน ธมฺเม เทลียมาเน, / ยถาทิฏฺฐํ / ยถาวิทิตํ / ภูมิจฺจ ปจฺจเวกฺขนตสฺส / อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจ.

[๒๘] อถโข ครั้นนั้นแล ธมฺเม ครั้นเมื่อธรรม (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาค เทลียมาเน ทรงแสดงอยู่ ปิตุโน แก่บิดา ยสฺสสฺส กุลปฺุตตสฺส ของกุลบุตร ชื่อว่ายสะ, จิตฺตํ อ.จิต (ยสฺสสฺส กุลปฺุตตสฺส) ของกุลบุตร ชื่อว่ายสะ ปจฺจเวกฺขนตสฺส ผู้พิจารณาอยู่ ภูมิ ซึ่งภูมิ ยถาทิฏฺฐํ อันตนเห็นแล้วอย่างไร ยถาวิทิตํ อันตนรู้แล้วอย่างไร วิมุจฺจ หลุดพ้นแล้ว อาสเวหิ จากอาสวะ ท. อนุปาทาย เพราะไม่ถือมั่น.

^๑ เท.,อิ. ทกฺขณตฺติ

^๒ เอวเมวาทิ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงพระดำริว่า

อถ โข ภควโต เอตทโหสิ

อถ ครั้งนั้นแล **เอต** (จินตน) อ.ความดำริ นั้น **โหสิ** ได้มีแล้ว **ภควโต** แก่พระผู้มีพระภาค **อติ** ว่า

เมื่อเราแสดงธรรมแก่บิดาของยสกุลบุตรอยู่ จิตของยสกุลบุตร ผู้พิจารณาเห็นภูมิธรรมตามทีตนได้เห็นแล้ว ได้รู้แจ้งแล้ว พ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมัน.

“**ยสสส โข กุลปุตตสส / ปิตุโน รมเม เทลียมานะ, / ยถาทิฏฺฐัง / ยถาวีทิตัง / ภูมิจัจจเวกขณตสส / อนุปาทาย อาสเวหิ จิตตัง วิมุตตัง,**

รมเม ครั้นเมื่อธรรม (เม) อันเรา **เทลียมานะ** แสดงอยู่ **ปิตุโน** แก่บิดา **ยสสส โข กุลปุตตสส** ของกุลบุตร ชื่อว่ายสสะ แล, (**ยสสส กุลปุตตสส**) เมื่อกุลบุตร ชื่อว่ายสสะ **ปัจจเวกขณตสส** พิจารณาอยู่ **ภูมิจ** ซึ่งภูมิ **ยถาทิฏฺฐัง** อันตนเห็นแล้วอย่างไร **ยถาวีทิตัง** อันตนรู้แล้วอย่างไร **จิตตัง** อ.จิต **วิมุตตัง** หลุดพ้นแล้ว **อาสเวหิ** จากอาสวะ ท. **อนุปาทาย** เพราะไม่ถือมัน.

ยสกุลบุตรไม่ควรจะกลับเป็นคฤหัสถ์บริโศกคาม เหมือนเป็นคฤหัสถ์ครั้งก่อน

อภพฺโพ โข ยโส กุลปุตโต / หินายวตติตฺวา กาเม ปริภุณฺชิตุํ, / เสยฺยถาปิ ปุพฺเพ อาคาริกญฺโต;

(**ยโส กุลปุตโต**) อ.กุลบุตร ชื่อว่ายสสะ **อาคาริกญฺโต** เป็นผู้ครองเรือนแล้ว **ปุพฺเพ** ในกาลก่อน (**โหติ**) ย่อมเป็น **เสยฺยถาปิ** แม้ฉันใด, **ยโส กุลปุตโต** อ.กุลบุตร ชื่อว่ายสสะ **อภพฺโพ โข** เป็นผู้ไม่ควร แล **หินาย** อวตติตฺวา **กาเม** **ปริภุณฺชิตุํ** เพื่ออัน- เวียนมาแล้ว เพื่อความเป็นคนเลว –บริโศก ซึ่งกาม ท. (เอว) ฉะนั้น.

ถ้ากระไร เราพึงคลายอิทธาภิสังขารนั้นได้แล้ว.

ยนฺนุนาหํ / ตํ อิทธาภิสงฺขารํ ปฏิปฺปสฺสมเษยฺยนฺติ.

ยนฺนุน กระไรหนอ **อหํ** อ.เรา **ปฏิปฺปสฺสมเษยฺ** พึงระงับ **ตํ อิทธาภิสงฺขารํ** ซึ่งฤทธิ์อันเป็นที่ปรุ้งแต่ง นั้น **อติ** ดังนี้.

พระองค์ก็ได้ทรงคลายอิทธาภิสังขารนั้น.

อถ โข ภควา / ตํ อิทธาภิสงฺขารํ ปฏิปฺปสฺสมเษสิ.

อถ ครั้งนั้น **ภควา** อ.พระผู้มีพระภาค **ปฏิปฺปสฺสมเษสิ** ระงับแล้ว **ตํ อิทธาภิสงฺขารํ** ซึ่งฤทธิ์อันเป็นที่ปรุ้งแต่ง นั้น.

เศรษฐีผู้คบดีได้เห็นยสกุลบุตรนั่งอยู่

อทฺทสา โข / เสฏฺฐิ คหปติ / ยสํ กุลปุตฺตํ นิสินฺน;

เสฏฺฐิ คหปติ อ.เศรษฐี ผู้คบดี **อทฺทสา โข** ได้เห็นแล้ว แล **ยสํ กุลปุตฺตํ** ซึ่งกุลบุตร ชื่อว่ายสสะ **นิสินฺน** ผู้นั่งแล้ว.

ครั้นเห็นแล้วได้พูดกะยสกุลบุตรว่า

ทิสฺวาน / ยสํ กุลปุตฺตํ เอตทโวจ /

(**เสฏฺฐิ คหปติ**) อ.เศรษฐี ผู้คบดี **ทิสฺวาน** ครั้นเห็นแล้ว **อโวจ** ได้กล่าวแล้ว **เอต** (วจน) ซึ่งคำ นั้น **ยสํ กุลปุตฺตํ** กะกุลบุตร ชื่อว่ายสสะ **อติ** ว่า

พ่อ ยสะ มารดาของเจ้าโศกเศร้าคร่ำครวญถึง เจ้าจงให้ชีวิตแก่มารดาของเจ้าเถิด.

“มาตา เต ตาต ยส / ปริเทวี / โสภสมาปนา,^๑ / เทหิ มาตุยา^๒ ชีวิตนติ.

ตาต ยส เน่พ่อ ยสะ มาตา อ.มารดา เต ของท่าน โสภสมาปนา ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยความโศก ปริเทวี คร่ำครวญแล้ว, ตวั อ.ท่าน เทหิ จงให้ ชีวิต ซึ่งชีวิต มาตุยา แก่มารดา อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น ยสกุบุตรได้ข้าเลื่องดูพระผู้มีพระภาค

อลโข / ยโส กุลปุตโต / ภควนตํ อุลโลเกสิ.

อลโข ครั้งนั้นแล ยโส กุลปุตโต อ.กุบุตร ชื่อว่ายสะ อุลโลเกสิ ข้าเลื่องดูแล้ว ภควนตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสแก่เศรษฐีผู้คบหาว่า

อลโข ภควา / เสฏฐิ คหปติ เอตทโวจ /

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อโวจ ได้ตรัสแล้ว เอต (วจน) ซึ่งคำ นั้น เสฏฐิ คหปติ กะเศรษฐี ผู้คบหา อิติ ว่า

ดูกรคหปติ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ?

“ตํ ก็ มณณสิ คหปติ,

คหปติ ดูก่อนคหปติ (ตวั) อ.ท่าน มณณสิ จะสำคัญ ตํ (การณ) ซึ่งเหตุ นั้น ก็ อย่างไร ?

ยสกุบุตรได้เห็นธรรมด้วยญาณทัสสนะเพียงเสขภูมิเหมือนท่าน

ยสสสุ กุลปุตตสสุ / เสเชน ภาณน / เสเชน ทสสเนน / ธมโม ทิฏฐโ, / เสยยาปิ ตยา;

(ธมโม) อ.ธรรม ตยา อันท่าน (ทิฏฐโ) เห็นแล้ว (ภาณน) ด้วยญาณ (เสเชน) อันเป็นเสขะ (ทสสเนน) ด้วยทัสสนะ (เสเชน) อันเป็นเสขะ เสยยาปิ แม้ฉันใด, ธมโม อ.ธรรม ยสสสุ กุลปุตตสสุ อันกุบุตร ชื่อว่ายสะ ทิฏฐโ เห็นแล้ว ภาณน ด้วยญาณ เสเชน อันเป็นเสขะ ทสสเนน ด้วยทัสสนะ เสเชน อันเป็นเสขะ (เอว) ฉะนั้น.

เมื่อเธอพิจารณาภูมิธรรม ตามที่ตนได้เห็นแล้ว ได้รู้แจ้งแล้ว จิตพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น

ตสสุ ยถาทิฏฐิ ยถาวิตติ / ภูมि ปจจเวกขนตสสุ / อนุปาทาย อาสเวหิ จิตตํ วิมุตตํ,

ตสสุ (ยสสสุ กุลปุตตสสุ) เมื่อกุบุตร ชื่อว่ายสะ นั้น ปจจเวกขนตสสุ ผู้พิจารณาอยู่ ภูมิ ซึ่งภูมิ ยถาทิฏฐิ อันตนเห็นแล้วอย่างไร ยถาวิตติ อันตนรู้แล้วอย่างไร จิตตํ อ.จิต วิมุตตํ หลุดพ้นแล้ว อาสเวหิ จากอาสวะ ท. อนุปาทาย เพราะไม่ถือมั่น,

ดูกรคหปติ ยสกุบุตรควรหรือเพื่อจะกลับเป็นคฤหัสถ์บริโศกคามเหมือนเป็นคฤหัสถ์ครั้งก่อน?.

ภพโพ นุ โข ยโส คหปติ / หินายาวตติตวา กาเม ปริภุชิตุ, / เสยยาปิ / ปุพเพ อาคาริกภูโตติ.

คหปติ ดูก่อนคหปติ (ยโส กุลปุตโต) อ.กุบุตร ชื่อว่ายสะ อาคาริกภูโต เป็นผู้ครองเรือนแล้ว ปุพเพ ในกาลก่อน (โหติ) ย่อมเป็น เสยยาปิ แม้ฉันใด, ยโส กุลปุตโต อ.กุบุตร ชื่อว่ายสะ ภพโพ นุ โข เป็นผู้ควร หรือ หนอ แล หินาย อาวตติตวา กาเม ปริภุชิตุ เพื่ออัน- เวียนมาแล้ว เพื่อความเป็นคนเลว –บริโศก ซึ่งคาม ท. (เอว) ฉะนั้น อิติ ดังนี้.

^๑ สี.,ฉ.,เท.,อิ.,มหา. ปรีเทวโสภสมาปนา

^๒ อี. มาตุ

เศรษฐีผู้คบดีกราบทูลว่า ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า.

“โน เหต์ ภนเตติ.

(เสฏฐิ คหบดี) อ.เศรษฐี ผู้คบดี (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า ภนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หิ ก็ เอต (ปพฺพ) อ.ขอ นั้น โน (ยฺชชติ) ย่อมไม่ควร อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสรับรองว่า ดูกรคหบดี ยสฺสกุบฺตรได้เห็นธรรม ด้วยญาณทัสสนะเพียงเสข-
ภูมิเหมือนท่าน

“ยสฺสส โข คหบดี กุลปุตฺตสฺส / เสเชน ภาณน / เสเชน ทสฺสเนน / ธมฺโม ทิฏฺฐโ, /
เสยฺยถาปี ตยา;

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า คหบดี ดูก่อนคหบดี (ธมฺโม) อ.ธรรม ตยา อันท่าน (ทิฏฺฐโ) เห็นแล้ว (ภาณน) ด้วยญาณ (เสเชน) อันเป็นเสขะ (ทสฺสเนน) ด้วยทัสสนะ (เสเชน) อันเป็นเสขะ เสยฺยถาปี แม้ฉันใด, ธมฺโม อ.ธรรม ยสฺสส กุลปุตฺตสฺส อันกุลบุตร ชื่อว่ายสสะ ทิฏฺฐโ เห็นแล้ว ภาณน ด้วยญาณ เสเชน อันเป็นเสขะ ทสฺสเนน ด้วยทัสสนะ เสเชน อันเป็นเสขะ (เอว) ฉะนั้น,

เมื่อเธอพิจารณาภูมิธรรมตามที่ตนได้เห็นแล้ว ได้รู้แจ้งแล้ว จิตพ้นแล้ว จากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถื้อมัน

ตสฺส ยถาทิฏฺฐํ ยถาวีทิตํ / ภูมिํ ปจฺจเวกฺขนตสฺส, / อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุตฺตํ,

ตสฺส (ยสฺสส กุลปุตฺตสฺส) เมื่อกุลบุตร ชื่อว่ายสสะ นั้น ปจฺจเวกฺขนตสฺส ผู้พิจารณาอยู่ ภูมิ ซึ่งภูมิ ยถาทิฏฺฐํ อันตนเห็นแล้วอย่างไร ยถาวีทิตํ อันตนรู้แล้วอย่างไร จิตฺตํ อ.จิต วิมุตฺตํ หลุดพ้นแล้ว อาสเวหิ จากอาสวะ ท. อนุปาทาย เพราะไม่ถื้อมัน.

ดูกรคหบดี ยสฺสกุบฺตรไม่ควรจะกลับเป็นคฤหัสถ์บริโศกคาม เหมือนเป็นคฤหัสถ์ครั้งก่อน.

อภพฺโป โข คหบดี / ยโส กุลปุตฺโต / หินายาวตฺติตฺวา / กาเม ปริภุญฺชิตุํ, / เสยฺยถาปี
ปฺพเพ อาคาริกญฺโตะติ.

คหบดี ดูก่อนคหบดี (ยโส กุลปุตฺโต) อ.กุลบุตร ชื่อว่ายสสะ อาคาริกญฺโตะ เป็นผู้ครองเรือนแล้ว ปฺพเพ ในกาลก่อน (โหติ) ย่อมเป็น เสยฺยถาปี แม้ฉันใด, ยโส กุลปุตฺโต อ.กุลบุตร ชื่อว่ายสสะ อภพฺโป โข เป็นผู้ไม่ควร แล หินาย อวตฺติตฺวา กาเม ปริภุญฺชิตุํ เพื่ออัน- เวียนมาแล้ว เพื่อความเป็นคนเลว –บริโศก ซึ่งกาม ท. (เอว) ฉะนั้น อิติ ดังนี้.

เศรษฐีผู้คบดีกราบทูลว่า การที่จิตของยสฺสกุบฺตรพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถื้อมันนั้น เป็นลาภของยสฺสกุบฺตร ยสฺสกุบฺตรได้ดีแล้ว

“ลามภา ภนเต / ยสฺสส กุลปุตฺตสฺส, / สุตฺทํ ภนเต / ยสฺสส กุลปุตฺตสฺส, / ยถา ยสฺสส
กุลปุตฺตสฺส / อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุตฺตํ,

(เสฏฐิ คหบดี) อ.เศรษฐี ผู้คบดี (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า ภนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ลามภา อ.ลาม ท. (ภวนติ) ย่อมมี ยสฺสส กุลปุตฺตสฺส แก่กุลบุตร ชื่อว่ายสสะ, จิตฺตํ อ.จิต ยสฺสส กุลปุตฺตสฺส ของกุลบุตร ชื่อว่ายสสะ วิมุตฺตํ พ้นแล้ว อาสเวหิ จากอาสวะ ท. อนุปาทาย เพราะไม่ถื้อมัน ยถา ไใด, ภนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตํ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตสฺส วิมุตฺตตฺตํ) อ.ความที่- แห่งจิต -หลุดพ้นแล้ว จากอาสวะ ท. เพราะไม่ถื้อมัน นั้น ยสฺสส กุลปุตฺตสฺส อันกุลบุตร ชื่อว่ายสสะ สุตฺทํ ได้ดีแล้ว.

พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาค มียสกุลบุตร เป็นปัจฉาสมณะ จงทรงรับภัตตาหารของข้าพระพุทธเจ้า เพื่อเสวยในวันนี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า.

อริวาเสตุ เม ภนเต ภควา / อชชตนาย ภาตฺตํ / ยเสน กุลปุตฺเตน ปจฺฉาสมณนาติ.

ภนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ยเสน กุลปุตฺเตน มีกุลบุตร ชื่อว่า ยสะ ปจฺฉาสมณ เป็นผู้เป็นสมณะติดตาม อริวาเสตุ ขอจงรับ ภาตฺตํ ซึ่งภัตร (ปูลงถวาย) เพื่อประโยชน์แก่บุญ อชชตนาย อันมีในวันนี้ อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคทรงรับโดยดุชนิภาพ.

อริวาเสติ ภควา ตุนฺหิภาเวน.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อริวาเสติ ทรงรับแล้ว ตุนฺหิภาเวน โดยความเป็นผู้หนึ่ง.

ครั้นเสร็จผู้คบดีทราบการรับนิมนต์ของพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้ลุกจากที่นั่ง ถวายบังคม พระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้วกลับไป.

อลโข เสฏฺฐิ คหปติ / ภควโต อริวาสํ วิทิตฺวา / อฏฺฐายาสนา / ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา / ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ.

อลโข ครั้งนั้นแล เสฏฺฐิ คหปติ อ.เศรษฐี ผู้คบดี วิทิตฺวา รู้แล้ว อริวาสํ ซึ่งการรับคำ ภควโต ของพระผู้มีพระภาค อฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว อาสนา จากอาสนะ อภิวาเทตฺวา ถวายบังคมแล้ว กตฺวา กระทำแล้ว ปทกฺขิณํ ซึ่งการประทักษิณ ปกฺกามิ หลีกไปแล้ว.

กาลเมื่อเสร็จผู้คบดีกลับไปแล้วไม่นาน ยสกุลบุตรได้ทูลคำนี้อพระผู้มีพระภาคว่า

อลโข ยโส กุลปุตฺโต, / อจิรปฺปกนฺเต เสฏฺฐิมฺหิ คหปติมฺหิ, / ภควนฺตํ เอตทโวจ /

อลโข ครั้งนั้นแล ยโส กุลปุตฺโต อ.กุลบุตร ชื่อว่า ยสะ, เสฏฺฐิมฺหิ คหปติมฺหิ ครั้นเมื่อเสร็จ ผู้คบดี อจิรปฺปกนฺเต เป็นผู้หลีกไปแล้วต่อกาลไม่นาน (สติ) มีอยู่ โอวจ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ วจฺนํ ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

พระพุทธเจ้าข้า ขอข้าพระองค์พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบท ในสำนักพระผู้มีพระภาค

“ลเภยยาหํ ภนเต / ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, / ลเภยํ อุปสมฺปทฺนติ.

ภนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ.ข้าพระองค์ ลเภยํ พึงได้ ปพฺพชฺชํ ซึ่งการบรรพชา, ลเภยํ พึงได้ อุปสมฺปทํ ซึ่งการอุปสมบท สนฺติเก ในสำนัก ภควโต ของพระผู้มีพระภาค อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด แล้วได้ตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด

“เอहि ภิกฺขุติ ภควา โอวจ / “สฺวากฺขาโต ธมฺโม, / จร พฺรหฺมจฺริยนฺติ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า (त्व) อ.เธอ ภิกฺขุ เป็นภิกษุ (หุตฺวา) เป็น เอहि จงมา อิติ ดังนี้ โอวจ ได้ตรัสแล้ว อิติ ว่า ธมฺโม อ.ธรรม (มยา) อันเรา สฺวากฺขาโต กล่าวไว้ดีแล้ว, (त्व) อ.เธอ จร จงประพฤติ พฺรหฺมจฺริยํ ซึ่งพรหมจรรย์ อิติ ดังนี้.

พระวาจานั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุนั้น

สา ว / ตสส อายสมโต อุปสมปทา อโหสิ.

สา ว (วาจา) อ.พระดำรัส นั้น นั้นเทียว อุปสมปทา เป็นวาทาเป็นเครื่องอุปสมบท ตสส อายสมโต (ยสส กุลปุตตสส) ของกุลบุตร ชื่อว่า ยสส ผู้มีอายุนั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว.

สมัยนั้น มีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๗ องค์.

เตน โข ปน สมเณน / สตต โลเก อรหนโต โหนติ.

ปน ก็ เตน โข สมเณน โดยสมัย นั้น แล มนุสสา อ.มนุษย์ ท. สตต ๗ อรหนโต เป็นพระอรหันต์ โลก ในโลก โหนติ ย่อมเป็น.

ยสบรรพชา จป.

ยสสส ปพพชชา^๑ นิฏฐิตา.

ปพพชชา อ.การบรรพชา ยสสส ของท่านยสส นิฏฐิตา จบแล้ว.

มารดาและภรรยาเก่าของพระยสสได้ธรรมจักขุ

[๒๙] ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงอันตรวาสก (นุ่งสบง) ถือบาตรและจีวร มีท่าน พระยสสเป็นปัจฉาสมณะ เสด็จไปยังนิเวศน์ของเศรษฐีคหบดี

[๒๙] อถ โข ภควา / ปุพฺพณฺหสมฺมํ นิวาเสตฺวา / ปตฺตจิวรมาทาย / อายสมฺมตา ยเสน ปจฺฉาสมเณน, / เณ เสฏฺฐิสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ, / เตนุปสงฺกมิ;

[๒๙] อถ โข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค นิวาเสตฺวา นุ่งห่มแล้ว (นุ่งสบงแล้ว) ปุพฺพณฺหสมฺมํ ในสมัยอันเป็นเบื้องต้นแห่งวัน อาทาย ถือบาตรแล้ว ปตฺตจิวรํ ซึ่งบาตรและจีวร ยเสน ปจฺฉาสมเณน มีพระยสส เป็นสมณะผู้ติดตาม, นิเวสนํ อ.นิเวศน์ เสฏฺฐิสฺส คหปติสฺส ของเศรษฐี คหบดี (อตฺถิ) มีอยู่ เณ (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เสด็จเข้าไปแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น.

ครั้นเสด็จเข้าไปแล้ว จึงประทับนั่ง ณ อาสนะที่เขาจัดถวาย

อุปสงกมิตฺวา / ปณฺณตฺเต อาสเน นิสิตฺติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค อุปสงกมิตฺวา ครั้นเสด็จเข้าไปแล้ว นิสิตฺติ ประทับนั่งแล้ว อาสเน บนอาสนะ ปณฺณตฺเต อันอันบุคคลปูลาดแล้ว.

ลำดับนั้น มารดาและภรรยาเก่าของท่านพระยสส ก็พากันเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ

อถ โข อายสมโต ยสสส / มาตา จ / ปุราณหุติยิกา จ, / เณ ภควา, / เตนุปสงกมิตฺวา;

อถ โข ครั้งนั้นแล มาตา จ อ.มารดา ด้วย ปุราณหุติยิกา จ อ.ภรรยาเก่า ด้วย ยสสส ของพระยสส, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ เณ (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น.

ครั้นเข้าเฝ้าแล้ว ได้ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร

อุปสงกมิตฺวา / ภควนฺตํ อภิวาทตฺวา / เอกมนฺตํ นิสิตฺตฺวา.

(มาตา จ) อ.มารดา ด้วย (ปุราณหุติยิกา จ) อ.ภรรยาเก่า ด้วย อุปสงกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อภิวาทตฺวา ถวายบังคมแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค นิสิตฺตฺวา นั่งแล้ว เอกมนฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง.

^๑ เท.,อี. ยสปปพพชชา

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอนุพุทฺธิกา แก่มารดาและภรรยาเก่าเหล่านั้น

ตาสี ภควา / อนุพุทฺธิกั กเถสิ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค กเถสิ ตรัสแล้ว อนุพุทฺธิกั ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ ตาสี (ยสฺส มาตุยา จ ปุราณหุติยาจ) แก่มารดา ด้วย แก่ภรรยาเก่า ด้วย ของพระยสะ เหล่านั้น

คือ ทรงประกาศ ทานกถา สีลกถา สัคคกถา กามาทินวกถา เนกขัมมานิสังสกถา

เสยยถิทั, / ทานกถั / สีลกถั / สัคคกถั / กามานั อาทินวั / โโอการิ / สงฺกิลเลสิ / เนกขมเม อานิสฺสํ ปกาเสสิ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (กเถสิ) ตรัสแล้ว (อนุพุทฺธิกั) ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ เสยยถิทั อย่างไร. (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค ปกาเสสิ ทรงประกาศแล้ว ทานกถั ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งทาน สีลกถั ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งศีล สัคคกถั ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งสวรรค์ อาทินวั ซึ่งโทษ กามานั แห่งกาม ท. โโอการิ อันตำหนิ สงฺกิลเลสิ อันเศร้าหมอง อานิสฺสํ ซึ่งอาณิสส เนกขมเม ในการออกจากกาม.

เมื่อทรงทราบวาทังสองมีจิตสงบ อ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส

ยทา ตา ภควา อนุภาสิ / กลฺลจิตฺตา / มุทฺทิจิตฺตา / วินีวณฺณจิตฺตา / อุทฺทคฺคจิตฺตา / ปสนฺนจิตฺตา,

ยทา ในกาลใด ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อนุภาสิ ทรงทราบแล้ว ตา (ยสฺส มาตฺร จ ปุราณหุติยั จ) ซึ่งมารดา ด้วย ซึ่งภรรยาเก่า ด้วย ของพระยสะ เหล่านั้น กลฺลจิตฺตา ผู้มีจิตสงบ มุทฺทิจิตฺตา ผู้มีจิตอ่อนโยน วินีวณฺณจิตฺตา ผู้มีจิตอันมีนิวรณ์ไปปราศแล้ว อุทฺทคฺคจิตฺตา ผู้มีจิตอันพุดขึ้นแล้ว ปสนฺนจิตฺตา ผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว,

จึงทรงประกาศสามกัถาสัทธิธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

อถ ยา พุทฺธานํ สามุกฺกัสีกา ธมฺมเทศนา, / ตํ ปกาเสสิ / ทุกฺขํ / สมุทยํ / นิโรธํ / มคฺคํ.

อถ ในกาลนั้น ธมฺมเทศนา อ.พระธรรมเทศนา สามุกฺกัสีกา อันมีการยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง พุทฺธานํ แห่งพระพุทธเจ้า ท. ยา ไต (อตฺถิ) มีอยู่, (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค ปกาเสสิ ทรงประกาศแล้ว ตํ ธมฺมเทศนํ ซึ่งพระธรรมเทศนา นั้น (อิติ) คือ ทุกฺขํ ซึ่งทุกข์ สมุทยํ ซึ่งเหตุเป็นที่เกิด นิโรธํ ซึ่งนิโรธ มคฺคํ ซึ่งมรรค.

ธรรมจักขุอันปราศจากธุลีปราศจากมลทินได้เกิดแก่มารดาและภรรยาเก่า ณ อาสนะ นั้นแล้ว สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา เปรียบเหมือนผ้าขาวสะอาดปราศจากมลทิน ควรรับน้ำย้อมได้เป็นอย่างดี

เสยยถาปี นาม / สุทฺธิ วตฺถํ / อปคตกาฬํ / สมฺมเทว รชนํ ปฏิกุณฺณเหยฺย; / เอวเมว / ตาสี ตสฺมีเยว อาสเน / วิรัชํ วิตมฺลํ / ธมฺมจกฺขุ อุทฺปาติ / “ยงฺกิลฺลิจิ สมุทยธมฺมํ, / สพฺพนตํ นิโรธธมฺมนติ.

วตฺถํ อ.ผ้า สุทฺธิ อันสะอาด อปคตกาฬํ อันมีมลทินไปปราศแล้ว ปฏิกุณฺณเหยฺย พึงรับ รชนํ ซึ่งน้ำย้อม สมฺมเทว โดยชอบนั้นเดียว เสยยถาปี นาม ชื่อแม่ฉันใด, ธมฺมจกฺขุ อ.ดวงตาคือธรรม วิรัชํ อันมีธุลีไปปราศแล้ว วิตมฺลํ อันมีมลทินไปปราศแล้ว อุทฺปาติ เกิดขึ้นแล้ว ตาสี (ยสฺส มาตุยา จ ปุราณหุติยาจ) แก่มารดา ด้วย แก่ภรรยาเก่า ด้วย ของท่านยสะ เหล่านั้น ตสฺมี เอว อาสเน ณ ที่นั่ง นั้น นั้นเดียว อิติ ว่า ยงฺกิลฺลิจิ (ธมฺม) อ.ธรรม อย่างใดอย่างหนึ่ง สมุทยธมฺมํ เป็นธรรมอันมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น สพฺพํ ตํ ธมฺมํ อ.ธรรม นั้น ทั้งปวง นิโรธธมฺมํ เป็นธรรมมีความดับเป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น เอวเมว ฉะนั้นนั้นเดียว อิติ ดังนี้.

มารดาและภรรยาเก่าของพระยสะได้เห็นธรรมแล้ว บรรลุธรรมแล้ว รู้แจ้งธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากความเคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก้แล้ว ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น ในคำสอนของพระศาสดา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า

ตา ทิฏฐธมมา / ปตฺตธมมา / วิทิตธมมา / ปริโยคาฬธมมา / ตินฺณวิจิกิจจา / วิคตกถิกถา / เวสสารชฺชปตฺตา / อปรปฺปจฺยา สตฺถุ สาสนเ / ภควนฺตํ เอตทโวจํ /

ตา (ยสฺส มาตา จ ปุราณหุตฺติกา จ) อ.มารดา ด้วย อ.ภรรยาเก่า ด้วย ของพระยสะ เหล่านั้น ทิฏฐธมมา ผู้มีธรรมอันเห็นแล้ว ปตฺตธมมา ผู้มีธรรมอันบรรลุแล้ว วิทิตธมมา ผู้มีธรรมอันรู้แจ้งแล้ว ปริโยคาฬธมมา ผู้มีธรรมอันหยั่งลงแล้ว ตินฺณวิจิกิจจา ผู้มีความสงสัยอันข้ามได้แล้ว วิคตกถิกถา ผู้มีถ้อยคำว่าอย่างไรไปปราศแล้ว เวสสารชฺชปตฺตา ผู้ถึงซึ่งความเป็นผู้แก้แล้ว อปรปฺปจฺยา ผู้ไม่มีบุคคลอื่นเป็นปัจจัย สาสน ในคำสอน สตฺถุ ของพระศาสดา โอโวจํ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ (วจนํ) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก

“อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, / อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต;

ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ภาสิต) อ.ภาสิต (ตุยฺหิ) ของพระองค์ อภิกฺกนฺตํ แจ่มแจ้งแล้ว, ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ภาสิต) อ.ภาสิต (ตุยฺหิ) ของพระองค์ อภิกฺกนฺตํ แจ่มแจ้งแล้ว.

พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยายอย่างนี้ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า คนมีจักขุจักเห็นรูปดังนี้

เสยฺยถาปี ภนฺเต / นิग्गุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, / ปฏฺิจฺจนํ วา วิวเรยฺย, / มุฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย / อนฺธกาเร วา เตลปฺปชฺโชตํ ธาเรยฺย / ‘จกฺขมนฺโต รูปานิ ทกฺขณตฺติ; / เอวเมว / ภควตา อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาลิโต,

ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (บุคคล) อ.บุคคล อุกฺกุชฺเชยฺย พึงหงาย นิग्गุชฺชิตํ ซึ่งวัตถุอันบุคคลคว่ำแล้ว วา หรือ, วา หรือว่า วิวเรยฺย พึงเปิด ปฏฺิจฺจนํ ซึ่งวัตถุอันบุคคลปิดแล้ว, อาจิกฺเขยฺย พึงบอก มคฺคํ ซึ่งหนทาง มุฬฺหสฺส แก่บุคคลผู้หลงแล้ว วา หรือ, วา หรือว่า ธาเรยฺย พึงทรงไว้ เตลปฺปชฺโชตํ ซึ่งประทีปน้ำมันอันลุกโพลงแล้ว อนฺธกาเร ในที่มืด (อสาຍ) ด้วยความหวัง อิติ ว่า จกฺขมนฺโต (บุคคล) อ.บุคคล ท. ผู้มีตา ทกฺขณตฺติ จักเห็น รูปานิ ซึ่งรูป ท. อิติ ดังนี้ เสยฺยถาปี แม้ฉันใด, ธมฺโม อ.พระธรรม ภควตา อันพระผู้มีพระภาค ปกาลิโต ทรงประกาศแล้ว อเนกปริยาเยน โดยปริยายมิใช่หนึ่ง เอวเมว ฉะนั้นนั้นเทียว.

พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันทั้งสองนี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะ

เอตา มยฺ ภนฺเต / ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉาม / ธมฺมญฺจ / ภิกฺขุสงฺฆญฺจ,

ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เอตา มยฺ อ.หม่อมฉัน ท. เหล่านั้น คจฺฉาม ขอถึง ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค สรณํ ว่าเป็นที่พึ่ง, (คจฺฉาม) ขอถึง ธมฺมํ จ ซึ่งพระธรรม ด้วย ภิกฺขุสงฺฆํ จ ซึ่งพระสงฆ์ ด้วย (สรณํ) ว่าเป็นที่พึ่ง.

ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำ หม่อมฉันทั้งสอง ว่าเป็นอุบาสิกา ผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต

อุบาสิกาโย โน ภควา ธาเรตุ / อชชตคเค ปาณุปเตตา / สรณํ คตาติ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ธาเรตุ ของทรงจำไว้ โน ซึ่งหม่อมฉัน ท. อุบาสิกาโย ว่าเป็นอุบาสิกา คตา ผู้ถึงแล้ว สรณํ ซึ่งสรณะ (ยาว) ปาณุปเตตา (เพียงใด) แต่การเข้าถึงซึ่งลมปรมาณ อชชตคเค ในกาลอันมีวันนี้ เป็นเบื้องต้น.

มารดาและภรรยาเก่าของท่านพระยสะทั้งสองนี้ ได้เป็นเตวาจิกอุบาสิกา (ผู้กล่าวถึงรัตนะทั้ง ๓ ว่าเป็นสรณะ) เป็นคู่แรก ในโลก

ตา จ โลเก / ปจฺมํ อุบาสิกา อเหตุํ / เตวาจิกา.

ตา (ยสฺส มาตา จ ปุราณทุติยิกา จ) อ.มารดา ด้วย อ.ภรรยาเก่า ด้วย ของพระยสะ เหล่านั้น อุบาสิกา เป็นอุบาสิกา เตวาจิกา ผู้มีวาจาสาม โลเก ในโลก ปจฺมํ ก่อน อเหตุํ ได้เป็นแล้ว.

ครั้นแล้ว มารดาบิดาและภรรยาเก่าของท่านพระยสะ ได้นำของเคี้ยวของฉัน อันประณีต ประเคนพระผู้มีพระภาคกับท่านพระยสะด้วยตนเอง กระทั่งพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จแล้ว ทรงห้าม ภัตตาหารแล้ว ละพระหัตถ์จากบาตร จึงนั่ง ณ ที่สมควร

อลโข / आयस्मโต ยสฺส / มาตา จ / पिता จ / पुराणदुतीयिका ज / भक्वनुत्तज्ज / आयस्मनुत्तज्ज ยสํ / ปณฺเฑน / ขาพนิเยน / โภชนิเยน / สหตฺถา สนตฺตปเปตฺวา / สมฺปวาเรตฺวา / ภควนฺตํ ภูตฺตาวี / โอนิตฺตปตฺตปาณิ / เอกมนฺตํ นิสีทิสฺสุ.

อลโข ครั้งนั้นแล มาตา จ อ.มารดา ด้วย पिता จ อ.บิดา ด้วย ปุราณทุติยิกา จ อ.ภรรยาเก่า ด้วย ยสฺส ของพระยสะ आयस्मโต ผู้มีอายุ ภควนฺตํ จ ยังพระผู้มีพระภาค ด้วย आयस्มनुตฺตจฺจ ยสํ จ ยังพระยสะ ผู้มีอายุ ด้วย สนตฺตปเปตฺวา ให้อิ่มหนำแล้ว ขาพนิเยน ด้วยวัตถุอันบุคคลพึงเคี้ยว โภชนิเยน ด้วยวัตถุอันบุคคลพึงบริโภค ปณฺเฑน อันประณีต สหตฺถา ด้วยมือของตน ภควนฺตํ ยังพระผู้มีพระภาค ภูตฺตาวี ผู้เสวยแล้ว โอนิตฺตปตฺตปาณิ ผู้มีฝ่ามืออันนำออกแล้วจากบาตร สมฺปวาเรตฺวา ให้ห้ามแล้ว นิสีทิสฺสุ นั่งแล้ว เอกมนฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้มารดาบิดาและภรรยาเก่าของท่านพระยสะเห็นชัด ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่กล้า ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง ด้วยธรรมิกถาแล้ว เสด็จจุลกจากอาสนะจากไป

อลโข ภควา / आयस्मโต ยสฺส / มาตฺรญจ / ปีตฺรญจ / पुराणदुतीयिग्नज्ज / ऋमिया กถาย สนฺทสฺเสตฺวา / สมฺปาเปตฺวา / สมฺมุเตเชตฺวา / สมฺปหิเสตฺวา / อญฺญาयाสนา ปกฺกามิ.

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค มาตฺร จ ยังมารดา ด้วย ปีตฺร จ ยังบิดา ด้วย ปุราณทุติยิก จ ยังภรรยาเก่า ด้วย आयस्มโต ยสฺส ของพระยสะ ผู้มีอายุ สนฺทสฺเสตฺวา ให้เห็นแจ้งแล้ว สมฺปาเปตฺวา ให้รับพร้อมแล้ว สมฺมุเตเชตฺวา ให้อาจหาญแล้ว สมฺปหิเสตฺวา ให้ร่าเริงแล้ว อญฺญาเยย เสด็จจุลกขึ้นแล้ว อาสนา จากอาสนะ ปกฺกามิ เสด็จหลีกไปแล้ว.

เรื่องการบรรพชาของสหาย ๔ คนของพระยสะ

[๓๐] สหายคฤหัสถ์ของท่านพระยสะ ๔ คน คือ วิมล สุปาหุ ปุณณชิ คัมปติ เป็นบุตรของตระกูลเศรษฐีใหญ่น้อยในกรุงพาราณสีได้ฟังข่าวว่า

[๓๐] อสโสสุ โข / आयสมโต ยสส / จตตารो คिหिसหายกา / पारान्सीयं / सेणुजानुसेणुजिं
กุลानं पुत्ता / विम्लो / सुपाहु / पुण्णชิ / कम्पति /

[๓๐] จตตารอ คิหิสหายกา อ.สหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. ๔ आयสมโต ยสส ของพระยสะ ผู้มีอายุ (อิตติ) คือ วิมโล อ.ท่านวิมล สุปาหุ อ.ท่านสุพาหุ ปุณณชิ อ.ท่านปุณณชิ คัมปติ อ.ท่านคัมปติ ปุत्ता ผู้เป็นบุตร กุลานแห่งตระกูล ท. सेणुजानุसेणุจि ของเศรษฐีใหญ่และเศรษฐีน้อย ท. อสโสสุ โข ได้ฟังแล้ว แล อิตติ ว่า

ทราบมาว่า ยสกุลบุตรโกณम्मและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาเยออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้ว

“ยโส กิร กุลปุตโต / เกสมสฺสุ โหหาเรตฺวา / กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา / อคารสมา
อนคาริยं ปพฺพชิตฺติ;

กิร ได้ยินว่า ยโส กุลปุตโต อ.กุลบุตร ชื่อว่า ยสะ โหหาเรตวา ปลงลงแล้ว เกสมสฺสุ ซึ่งผมและหนวด อจฺฉาเทตวา นุ่งห่มแล้ว วตฺถานิ ซึ่งผ้า ท. กาสายานิ อันบุคคลย้อมแล้วด้วยน้ำฝาด (นิกฺขมิตฺวา) ออกไปแล้ว อคารสมา จากเรือน ปพฺพชิตฺติ บวชแล้ว อนคาริยं ไม่มีเรือน อิตติ ดังนี้

ครั้นสหายคฤหัสถ์ได้ทราบข่าวแล้ว จึงได้มีความคิด ดังนี้ว่า ธรรมวินัยและบรรพชาที่ยสกุลบุตรโกณम्मและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเย ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตนั้น คงจะไม่ต่ำทรมานเป็นแน่

สุตฺวาน / เนสํ เอตทโหสิ / “น हि नून / सो ओरगो ऋम्विनो, / न सा ओरका
पपुषुषा, / यत्त / यโส क्लपुत्तो गेस्मस्सु ओहारेत्वा / कालायानि वत्थानि अज्झातेत्वा /
अकरस्मा अनारियं पपुषित्ति.

เอตฺ (จินตน) อ.ความคิด นั้น อิตติ ว่า ยโส กุลปุตโต อ.กุลบุตร ชื่อว่า ยสะ โหหาเรตฺวา ปลงลงแล้ว เกสมสฺสุ ซึ่งผมและหนวด อจฺฉาเทตฺวา นุ่งห่มแล้ว วตฺถานิ ซึ่งผ้า ท. กาสายานิ อันบุคคลย้อมแล้วด้วยน้ำฝาด (นิกฺขมิตฺวา) ออกไปแล้ว อคารสมา จากเรือน ปพฺพชิตฺติ บวชแล้ว อนคาริยं ไม่มีเรือน ยत्त (ธมฺมวินโย วา ปพฺพชชชช วา) ในธรรมวินัย หรือ หรือว่า ในบรรพชาใด, हि จริอยู่ सो ธมฺมวินโย อ.พระธรรมวินัย นั้น โอโรโก เป็นสภาพอันต่ำทรมาน (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้, सा ปพฺพชชชช อ.การบรรพชา นั้น โอโรกา เป็นสิ่งต่ำทรมาน (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ นून แนะ อิตติ ดังนี้ โหสิ ได้มีแล้ว เนสํ (คิหิสหายกา) แก่สหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. เหล่านั้น สุตฺวาน เพราะฟัง.

ครั้นแล้วสหายคฤหัสถ์เหล่านั้น ได้พากันเข้าไปหาท่านพระยสะถึงที่อยู่

เต,^๑ / เยนายสฺมา ยโส, / เตนฺปสฺสํมิตฺ;

เต (คิหิสหายกา) อ.สหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. เหล่านั้น, เยนายสฺมา ยโส พระยสะ ผู้มีอายุ (วสตี) ย่อมอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไค, อุปสํมิตฺ เข้าไปหาแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น.

ครั้นถึงแล้ว ได้ไหว้ท่านพระยสะแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่สมควร

อุปสํมิตฺวา / आयสมนฺตํ ยสํ อภิวาเทตฺวา / เอกมนฺตํ อญฺจิสฺ.

(คิหิสหายกา) อ.สหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. อุปสํมิตฺวา ครั้นเข้าไปหาแล้ว อภิวาเทตฺวา ไหว้แล้ว आयสมนฺตํ ยสํ ซึ่งพระยสะ ผู้มีอายุ อญฺจิสฺ ได้ยืนแล้ว เอกมนฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง.

^๑ เท.,อี. จตตารอ ชนา

ครั้งนั้น ท่านพระยสะได้พาสหาคฤหัสถ์ ๔ คนไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ

อลโข อายุสุมะ ยโส / เต จตตารโ คิหิสหายเก อาทาย, / เยน ภควา, / เตนุปสงกมิ;

อลโข ครั้งนั้นแล ยโส อ.พระยสะ อายุสุมะ ผู้มีอายุ อาทาย พาเอาแล้ว เต จตตารโ คิหิสหายเก ซึ่งสหาคฤหัสถ์ ท. ๔ เหล่านั้น, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหริติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น,

ครั้นถึงแล้ว ได้ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร

อุปสงกมิตวา / ภควนตํ อภิวาทเตวา / เอกมนตํ นิสิติ;

(อายุสุมะ ยโส) อ.พระยสะ ผู้มีอายุ อุปสงกมิตวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อภิวาทเตวา ถวายบังคมแล้ว ภควนตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค นิสิติ นั่งแล้ว เอกมนตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง;

ท่านพระยสะผู้นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า

เอกมนตํ นิสินโน โข / อายุสุมะ ยโส []^๑ / ภควนตํ เอตทโวจ /

อายุสุมะ ยโส อ.พระยสะ ผู้มีอายุ นิสินโน โข ผู้นั่งแล้ว แล เอกมนตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง อโวจ ได้กราบทูลแล้ว ภควนตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

พระพุทธานุเจ้าข้า สหาคฤหัสถ์ของข้าพระองค์ ๔ คน เหล่านี้ คือ วิมลละ สุพาหุ ปุณณชิ ความปติ เป็นบุตรของตระกูลเศรษฐีใหญ่น้อยในกรุงพาราณสี

“อิเม เม ภนเต / จตตารโ คิหิสหายกา / พาราณสียํ / เสฏฺฐานุเสฏฺฐิณํ กุลานํ ปุตตา / วิมโล / สุพาหุ / ปุณณชิ / ความปติ,

ภนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิเม จตตารโ คิหิสหายกา อ.สหาคฤหัสถ์ ท. ๔ เหล่านี้ เม ของข้าพระองค์ (อิติ) คือ วิมโล อ.ท่านวิมลละ สุพาหุ อ.ท่านสุพาหุ ปุณณชิ อ.ท่านปุณณชิ ความปติ อ.ท่านความปติ ปุตตา ผู้เป็นบุตร กุลานํ แห่งตระกูล ท. เสฏฺฐานุเสฏฺฐิณํ ของเศรษฐีใหญ่และเศรษฐีน้อย ท. พาราณสียํ ในเมืองพาราณสี (โหนดิ) มีอยู่,

ขอพระองค์โปรดประทานโอวาทสั่งสอนสหาคฤหัสถ์ของข้าพระองค์เหล่านี้เถิด

อิเม^๒ ภควา / โอวาทตุ อนุสาสตุติ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค โอวาทตุ ขอจงโอวาท อนุสาสตุ ขอจงตามสอน อิเม (คิหิสหายเก) ซึ่งสหาคฤหัสถ์ ท. เหล่านี้

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอนุพุทฺธิกา แก่พวกเขาเหล่านั้น

เตสํ ภควา / อนุพุทฺธิกํ กเถสิ,

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค กเถสิ ตรัสแล้ว อนุพุทฺธิกํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ เตสํ (คิหิสหายกานํ) แก่สหาคฤหัสถ์ ท. เหล่านี้

^๑ สี.,ฉ.,เท. เอตถนตเร ภควนตุนติ อยํ ปาโจ น ทิสสติ.

^๒ เท.,อิ. จตตารโ

คือ ทรงประกาศ ทานกถา สีสกถา สักคกถา กามาทีนวกถา เนกขัมมานิสังสกา.

เสยยถิห์, / ทานกถ์ / สีสกถ์ / สคคกถ์ / กามาน์ อาทีนว์ / โอการ์ / สงฺกิเลส / เนกขมเม
อานิสส์ ปกาเสสิ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (ภเลสิ) ตรัสแล้ว (อนุพุพพิถ) ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ เสยยถิห์
อย่างไร. (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค ปกาเสสิ ทรงประกาศแล้ว ทานกถ์ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งทาน สีสกถ์
ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งศีล สคคกถ์ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งสวรรค์ อาทีนว์ ซึ่งโทษ กามาน์ แห่งกาม ท.
โอการ์ อันต่ำทราม สงฺกิเลส อันเศร้าหมอง อานิสส์ ซึ่งอันสงส์ เนกขมเม ในการออกจากกาม.

เมื่อทรงทราบว่ามีจิตควร อ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส จึงทรงประกาศ
สามุกังสีกรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค,

ยथा เต ภควา / อนุภาสิ กลลจิตเต / มุทฺจิตเต / วินีวณจิตเต / อุทฺคจิตเต / ปสนนจิตเต,

ยथा ในกาลใด ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อนุภาสิ ได้ทรงทราบแล้ว เต (คิหิสหายเก) ซึ่งสหายผู้เป็น
คฤหัสถ์ ท. เหล่านั้น กลลจิตเต ผู้มีจิตสงบ มุทฺจิตเต ผู้มีจิตอ่อนโยน วินีวณจิตเต ผู้มีจิตอันปราศจากนิวรณ์แล้ว
อุทฺคจิตเต ผู้มีจิตอันฟูขึ้นแล้ว ปสนนจิตเต ผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว,

จึงทรงประกาศพระธรรมเทศนา ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ
ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค.

อถ ยา พุทฺธานิ สามุกกัสิกา ธมฺมเทศนา, / ตํ ปกาเสสิ, / ทุกฺขํ / สมุทยํ / นิโรธํ / มคฺคํ.

อถ ในกาลนั้น ธมฺมเทศนา อ.พระธรรมเทศนา สามุกกัสิกา อันมีการยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง พุทฺธานิ
แห่งพระพุทธเจ้า ท. ยา ไค (อติ) มีอยู่, (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค ปกาเสสิ ทรงประกาศแล้ว ตํ ธมฺมเทศนํ
ซึ่งพระธรรมเทศนา นั้น (อติ) คือ ทุกฺขํ ซึ่งทุกข์ สมุทยํ ซึ่งเหตุเป็นที่เกิด นิโรธํ ซึ่งนิโรธ มคฺคํ ซึ่งมรรค.

ธรรมจักขุอันปราศจากธุลีปราศจากมลทินได้เกิดแก่พวกเขา ณ ที่นั้น นั้นแล้ว สิ่งใดสิ่งหนึ่ง
มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา เปรียบเหมือนผ้าขาวสะอาดปราศ
จากมลทินควรรับน้ำย้อมได้เป็นอย่างดี.

เสยฺยถาปิ นาม / สุทฺธํ วตถํ / อปคตกาฬํ / สมฺมเทว รชนํ ปฏิกฺคณฺเหย; /
เอวเมว / เตสํ ตสฺมีเยวาสนเน / วิรชํ วิตมลํ / ธมฺมจกฺขุ อุทฺปาติ / “ยงฺกิลฺลิจิ สมุทยธมฺม, / สพฺพนตํ
นิโรธธมฺนติ.

วตถํ อ.ผ้า สุทฺธํ อันสะอาด อปคตกาฬํ อันมีมลทินไปปราศแล้ว ปฏิกฺคณฺเหย พึงรับ รชนํ ซึ่งน้ำย้อม
สมฺมเทว โดยชอบนั้นเทียว เสยฺยถาปิ นาม ชื่อแม่ฉันท, ธมฺมจกฺขุ อ.ดวงตาคือธรรม วิรชํ อันมีธุลีไปปราศแล้ว
วิตมลํ อันมีมลทินไปปราศแล้ว อุทฺปาติ เกิดขึ้นแล้ว เตสํ (คิหิสหายกาน) แก่สหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. เหล่านั้น
ตสฺมี เอว อาสนเน ณ ที่นั้น นั้น นั้นเทียว อติ ว่า ยงฺกิลฺลิจิ (ธมฺม) อ.ธรรม อย่างใดอย่างหนึ่ง สมุทยธมฺม เป็นธรรม
อันมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น, สพฺพํ ตํ ธมฺมํ อ.ธรรม นั้น ทั้งปวง นิโรธธมฺม เป็นธรรมมีความดับ
เป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น เอวเมว ฉันทนั้นนั้นเทียว อติ ดังนี้.

พวกเขาได้เห็นธรรมแล้ว บรรลุธรรมแล้ว รู้แจ้งธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากความแคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก้แล้ว ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำของพระศาสดา ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

เต ทิฏฐธมมา / ปตฺตธมมา / วิทิตธมมา / ปริโยคาฬธมมา / ตินฺณวิจิจฺจนา / วิคตกถิกกา / เวสสารชฺชปฺตดา / อปรปฺปจฺจยา / สตถุ สาสเน / ภควนฺตํ เอตทโวจํ /

เต (คิหิสหายกา) อ.สหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. เหล่านั้น ทิฏฐธมมา ผู้มีธรรมอันเห็นแล้ว ปตฺตธมมา ผู้มีธรรมอันบรรลุแล้ว วิทิตธมมา ผู้มีธรรมอันรู้แจ้งแล้ว ปริโยคาฬธมมา ผู้มีธรรมอันหยั่งลงแล้ว ตินฺณวิจิจฺจนา ผู้มีความสงสัยอันข้ามได้แล้ว วิคตกถิกกา ผู้มีถ้อยคำว่าอย่างไรไปปราศแล้ว เวสสารชฺชปฺตดา ผู้ถึงซึ่งความเป็นผู้แก้แล้ว อปรปฺปจฺจยา ผู้ไม่มีบุคคลอื่นเป็นปัจจัย สาสเน ในคำสอน สตถุ ของพระศาสดา โอโวจํ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ (วณฺณ) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์พึงได้รับการบรรพชา พึงได้รับการอุปสมบทในสำนักของพระองค์.

“ลเภยยาม มยฺ ภนฺเต / ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, / ลเภยยาม อุปสมฺบพฺหนฺติ.

ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มยฺ อ.ข้าพระองค์ ท. ลเภยยาม พึงได้ ปพฺพชฺชํ ซึ่งการบวช, ลเภยยาม พึงได้ อุปสมฺบพํ ซึ่งการอุปสมบท สนฺติเก ในสำนัก ภควโต ของพระผู้มีพระภาค อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า พวกเธอจงมาเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด

“เอถ ภิกฺขโวติ / ภควา โอโวจ / “สฺวากฺขาโต ธมฺโม, / จรธ พฺรหฺมจริยํ / สมฺมา พุทฺธสฺส อนฺตกิริยาเยติ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. ภิกฺขโว เป็นภิกษุ (หุตฺวา) เป็นเอถ จงมา อิติ ดังนี้ โอโวจ ได้ตรัสแล้ว อิติ ว่า ธมฺโม อ.ธรรม (มยา) อันเรา สฺวากฺขาโต กล่าวไว้ดีแล้ว (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. จรธ จงประพฤติ พฺรหฺมจริยํ ซึ่งพรหมจรรย์ อนฺตกิริยาเยติ เพื่อกะทำให้ที่สุด พุทฺธสฺส แห่งทุกข์ สมฺมา โดยชอบ อิติ ดังนี้.

พระวาจานั้น ได้เป็นการอุปสมบทของท่านเหล่านั้น

สา ว / เตสํ อายสฺมนฺตานํ อุปสมฺบพา อโหสิ.

สา ว (วจา) อ.พระวาทา นั้น นั้นเทียว อุปสมฺบพา เป็นวาทาเป็นเครื่องอุปสมบท เตสํ อายสฺมนฺตานํ (คิหิสหายกา) ของสหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. ผู้มีอายุ เหล่านั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว.

หลังจากนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงประทานโอวาทสั่งสอนภิกษุเหล่านั้นด้วยธรรมีกา

อลฺโข ภควา / เต ภิกฺขุ / ธมฺมียา กถาย / โอวาทิ อนุสาสิ.

อลฺโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค โอวาทิ โอวาทแล้ว อนุสาสิ ตามสอนแล้ว เต ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น กถาย ด้วยวาทาเป็นเครื่องกล่าว ธมฺมียา อันประกอบด้วยธรรม.

เมื่อทรงประทานโอวาทสั่งสอนด้วยธรรมมีกถาอยู่ จิตของภิกษุเหล่านั้นก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่น.

เตสํ ภควตา / ธมฺมียา กถาย / โอวาทียมานานํ / อนุสาสิยมานานํ / อนุปาทาย / อาสเวหิ จิตตานิ วิมูจฺจิสฺสุ.

เตสํ (คิหิสหายกานํ) เมื่อสหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. เหล่านั้น ภควตา อันพระผู้มีพระภาค โอวาทียมานานํ โอวาทอยู่ อนุสาสิยมานานํ ตามสอนอยู่ กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว ธมฺมียา อันประกอบด้วยธรรม, จิตตานิ อ.จิต ท. วิมูจฺจิสฺสุ หลุดพ้นแล้ว อาสเวหิ จากอาสวะ ท. อนุปาทาย เพราะไม่ถือมั่น

ครั้งนั้น มีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๑๑ รูป.

เตน โข ปน สมเยน / เอกาทส โลเก อรหฺนโต โทหนฺติ.

ปน ก็ เตน โข สมเยน โดยสมัย นั้น แล มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. เอกาทส ๑๑ อรหฺนโต เป็นพระอรหันต์ โลเก ในโลก โทหนฺติ ย่อมเป็น.

เรื่องการบรรพชาของสหาย ๔ คนของพระยสะ จบ.

จตุคฺคิหิสหายกปพฺพชฺชา นิฏฺฐิตา.

จตุคฺคิหิสหายกปพฺพชฺชา อ.การบรรพชาของสหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ๔ นิฏฺฐิตา จบแล้ว.

เรื่องการบรรพชาของสหาย ๕๐ คนของพระยสะ

[๓๑] สหายคฤหัสถ์ของท่านพระยสะจำนวน ๕๐ คน เป็นชาวชนบท เป็นบุตรของตระกูล เศรษฐีใหญ่น้อย ได้ทราบข่าวว่า

[๓๑] อสฺโสสุํ โข / आयสฺมโต ยสฺสส ปณฺณาสมตฺตา คิหิสหายกา ชานปทา / ปุพฺพานุปุพฺพกานํ กุลานํ ปุตฺตา /

[๓๑] คิหิสหายกา อ.สหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. ปณฺณาสมตฺตา ผู้มี ๕๐ เป็นประมาณ ยสฺสส ของพระยสะ आयสฺมโต ผู้มีอายุ ชนปทา ผู้อยู่ในชนบท ปุตฺตา ผู้เป็นบุตร กุลานํ ของตระกูล ท. ปุพฺพานุปุพฺพกานํ ผู้มีในกาลก่อนและในกาลภายหลัง อสฺโสสุํ โข ได้ฟังแล้ว แล อิติ ว่า

ทราบมาว่า ยสกุลบุตรโกณम्मและहनฺวน่งห่มผ้ากาสายะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้ว.

“ยโส กิร กุลปฺโต / เกสมสฺสุํ โหหาเรตฺวา / กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา / อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตฺติ;

กิร ได้ยินว่า ยโส กุลปฺโต อ.กุลบุตร ชื่อว่ายสะ โหหาเรตฺวา ปลงลงแล้ว เกสมสฺสุํ ซึ่งผมและहनฺว น่งห่มแล้ว วตฺถานิ ซึ่งผ้า ท. กาสายานิ อันบุคคลย่อมแล้วด้วยน้ำฝาด (นิภุมิตฺวา) ออกไปแล้ว อคารสฺมา จากเรือน ปพฺพชิตฺติ บวชแล้ว อนคาริยํ ไม่มีเรือน อิติ ดังนี้.

ครั้นสหายคฤหัสถ์ได้ทราบข่าวแล้ว จึงได้มีความคิด ดังนี้ว่า ธรรมวินัยและบรรพชาที่ยสกุณบุตร โจนมและหนด นุ่งห่มผ้ากาสาเยะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตนั้น คงจะไม่ดำรงเป็นแน่

สุตวาน / เนส เอตทโหสิ / “น ทิ นุน / โส โอโรโก ธมมวินโย, / น สา โอโรกา ปพพชา, / ยตถ / ยโส กุลปุตโต เกสมสฺส โอหารเตวา / กาสายานิ วตถานิ อจฺจาทเตวา / อคารสฺมา อนคาริยํ ปพพชิตฺติ.

เอตฺ (จินตน) อ.ความคิด นั้น อิติ ว่า ยโส กุลปุตโต อ.กุลบุตร ชื่อว่า ยส โอหารเตวา ปลงลงแล้ว เกสมสฺส ซึ่งผมและหนด อจฺจาทเตวา นุ่งห่มแล้ว วตถานิ ซึ่งผ้า ท. กาสายานิ อันบุคคลยอมแล้วด้วยน้ำผาด (นิกฺขมิตฺวา) ออกไปแล้ว อคารสฺมา จากเรือน ปพพชิตฺติ บวชแล้ว อนคาริยํ ไม่มีเรือน ยตถ (ธมมวินโย วา ปพพชชา วา) ในธรรมวินัย หรือ หรือว่า ในบรรพชาใด, ทิ จริงอยู่ โส ธรรมวินโย อ.พระธรรมวินัย นั้น โอโรโก เป็นสภาพอันดำรง (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้, สา ปพพชา อ.การบรรพชา นั้น โอโรกา เป็นสิ่งดำรง (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ นุน แน่ อิติ ดังนี้ โหสิ ได้มีแล้ว เนส (ปณฺณาสมตฺตานํ คิหิสหายกานํ) แก่สหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. ผู้มี ๕๐ เป็นประมาณ เหล่านั้น สุตวาน เพราะฟัง.

ครั้นแล้วสหายคฤหัสถ์เหล่านั้น ได้พากันเข้าไปหาท่านพระยสะถึงที่อยู่

เต, / เยนายสฺมา ยโส, / เตนฺอุปสงฺกมียุ;

เต (ปณฺณาสมตฺตา คิหิสหายกา) อ.สหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. ผู้มี ๕๐ เป็นประมาณ เหล่านั้น, นายสฺมา ยโส พระยสะ ผู้มีอายุ วสฺติ ย่อมอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไค, อุปสงฺกมียุ เข้าไปหาแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น,

ครั้นถึงแล้ว ได้ไหว้ท่านพระยสะแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่สมควร

อุปสงฺกมิตฺวา / อายุสฺมนตํ ยสํ อภิวาเทตฺวา / เอกมนตํ อฏฺฐิสฺสุ.

(คิหิสหายกา) อ.สหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. (ปณฺณาสมตฺตา) ผู้มี ๕๐ เป็นประมาณ อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปหาแล้ว อภิวาเทตฺวา ไหว้แล้ว อายุสฺมนตํ ยสํ ซึ่งพระยสะ ผู้มีอายุ อฏฺฐิสฺสุ ได้ยืนแล้ว เอกมนตํ ณ ที่สมควร ส่วนข้างหนึ่ง.

ครั้งนั้น ท่านพระยสะจึงพาสหายคฤหัสถ์ ๕๐ คน ไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ

อลโข / อายุสฺมา ยโส / เต ปณฺณาสมตฺเต คิหิสหายเก อาทาย, / เยน ภควา, / เตนฺอุปสงฺกมิ;

อลโข ครั้งนั้นแล อายุสฺมา ยโส อ.พระยสะ ผู้มีอายุ อาทาย พาเอาแล้ว คิหิสหายเก ซึ่งสหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. ปณฺณาสมตฺเต ผู้มี ๕๐ เป็นประมาณ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไค, อุปสงฺกมิ เข้าไปหาแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น,

ครั้นถึงแล้ว ได้ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว ณ ที่สมควร

อุปสงฺกมิตฺวา / ภควนตํ อภิวาเทตฺวา / เอกมนตํ นิสิตฺติ;

อายุสฺมา ยโส อ.พระยสะ ผู้มีอายุ อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว ภควนตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค นิสิตฺติ นั่งแล้ว เอกมนตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง,

ท่านพระยสะผู้นั้น ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า

เอกมนต์ นิสินโน โข / อายุสฺมา ยโส / ภควนต์ เอตทโวจ /

อายุสฺมา ยโส อ.พระยสะ ผู้มีอายุ นิสินโน โข ผู้นั่งแล้วแล เอกมนต์ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอต (วจน) ซึ่งคำ นั้น ภควนต์ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

พระพุทธเจ้าข้า สหายคฤหัสถ์ของข้าพระองค์ ๕๐ คนเหล่านี้ เป็นชาวชนบท เป็นบุตร ของตระกูลเศรษฐีใหญ่น้อย

“อิม เม ภนฺเต / ปณฺณาสมตฺตา / คิหิสหายกา ชานปทา / ปุพฺพานุพฺพุทฺธานํ กุลานํ ปุตฺตา, /

ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คิหิสหายกา อ.สหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. ปณฺณาสมตฺตา ผู้มี ๕๐ เป็นประมาณ อิม เหล่านี้ เม ของข้าพระองค์ ชานปทา เป็นผู้อยู่ในชนบท ปุตฺตา เป็นบุตร กุลานํ ของตระกูล ท. ปุพฺพานุพฺพุทฺธานํ ผู้มีในกาลก่อนและในกาลภายหลัง (โหนด) ย่อมเป็น,

ขอพระองค์โปรดประทานโอวาทสั่งสอนสหายของข้าพระองค์เหล่านี้เถิด

อิม ภควา / โววทฺตุ อนุสาสตุติ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค โววทฺตุ ขอจงโอวาท อนุสาสตุ ขอจงตามสอน (คิหิสหายเก) ซึ่งสหายผู้เป็น คฤหัสถ์ ท. (ปณฺณาสมตฺเต) ผู้มี ๕๐ เป็นประมาณ อิม เหล่านี้ อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอนุพุทฺธิกา แก่สหายเหล่านั้น

เตสํ ภควา / อนุพุทฺธิกํ กเถสิ,

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค กเถสิ ตรัสแล้ว อนุพุทฺธิกํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ เตสํ (ปณฺณาส-มตฺตานํ คิหิสหายกาณ) แก่สหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. ผู้มี ๕๐ เป็นประมาณ เหล่านั้น,

คือ ทรงประกาศ ทานกถา สีลกถา สัคคกถา กามาทินวกถา และเนกขัมมานิสังสกถา

เสยฺยถิทํ. / ทานกถํ / สีลกถํ / สคฺคกถํ / กามานํ อาทินวํ / โธการํ / สงฺกิเลสํ / เนกขมฺเม อานิสํสํ ปกาเสสิ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (กเถสิ) ตรัสแล้ว (อนุพุทฺธิกํ) ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ เสยฺยถิทํ อย่างไร, (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค ปกาเสสิ ทรงประกาศแล้ว ทานกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งทาน สีลกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งศีล สคฺคกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งสวรรค์ อาทินวํ ซึ่งโทษ กามานํ แห่งกาม ท. โธการํ อันต่ำทราม สงฺกิเลสํ อันเศร้าหมอง อานิสํสํ ซึ่งอันสงสฺส เนกขมฺเม ในการออกจากกาม.

เมื่อทรงทราบว่าพวกเขามีจิตควร อ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส

ยทา เต ภควา อญฺญาสี / กลฺลจิตฺเต / มุทฺทจิตฺเต / วินีวณฺณจิตฺเต / อุทฺทคฺคจิตฺเต / ปสนฺนจิตฺเต,

ยทา ในกาลใด ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อญฺญาสี ทรงทราบแล้ว เต (ปณฺณาสมตฺเต คิหิสหายเก) ซึ่งสหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. ผู้มี ๕๐ เป็นประมาณ กลฺลจิตฺเต ผู้มีจิตอันสงบ มุทฺทจิตฺเต ผู้มีจิตอ่อนโยน วินีวณฺณจิตฺเต ผู้มีจิตอันปราศจากนิวรณ์แล้ว อุทฺทคฺคจิตฺเต ผู้มีจิตอันฟูขึ้นแล้ว ปสนฺนจิตฺเต ผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว,

จึงทรงประกาศสามกัณฐิกธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค
 อถ ยา พุทธาณํ สามกุกัณฐิกา / ธมมเทศนา, / ตํ ปกาเสสิ / ทุกข์ / สมุทัย / นิโรธ / มคค์.

อถ ในกาลนั้น ธมมเทศนา อ.พระธรรมเทศนา สามกุกัณฐิกา อันมีการยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง พุทธาณํ
 แห่งพระพุทธเจ้า ท. ยา ไต (อติ) มีอยู่, (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค ปกาเสสิ ทรงประกาศแล้ว ตํ ธมมเทศนํ
 ซึ่งพระธรรมเทศนา นั้น (อติ) คือ ทุกข์ ซึ่งทุกข์ สมุทัย ซึ่งเหตุเป็นที่เกิด นิโรธ ซึ่งนิโรธ มคค์ ซึ่งมรรค.

ธรรมจักขุอันปราศจากธุลีปราศจากมลทินได้เกิดแก่พวกเขา ณ ที่นั่นแล้ว สิ่งใดสิ่งหนึ่งมี
 ความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา เปรียบเหมือนผ้าขาวสะอาดปราศ
 จากมลทินควรรับน้ำย้อมได้เป็นอย่างดี

เสยยาปิ นาม / สุทธิ วตถ์ / อปคตภาพกั / สมมเทว รชนํ ปฏิกคณเหย; /
 เอวเมว / เตสํ ตสฺมีเยवासเน / วิรัช วิตมล / ธมมจกขุ อุทปาติ / “ยงกิลฺลิจิ สมุทยธมฺม, / สพฺพนตํ
 นิโรธธมฺมนติ.

วตถ์ อ.ผ้า สุทธิ อันสะอาด อปคตภาพกั อันมีมลทินไปปราศแล้ว ปฏิกคณเหย พึงรับ รชนํ ซึ่งน้ำย้อม
 สมมเทว โดยชอบนั้นเทียว เสยยาปิ นาม ชื่อแม่น้ำไน้, ธมมจกขุ อ.ดวงตาที่ธรรม วิรัช อันมีธุลีไปปราศแล้ว
 วิตมล อันมีมลทินไปปราศแล้ว อุทปาติ เกิดขึ้นแล้ว เตสํ (ปณฺณาสมุตตนา คิหิสหายกา) แก่สหายผู้เป็น
 คฤหัสถ์ ท. ผู้มี ๕๐ เป็นประมาณ ตสฺมี เอว อาสเน ณ ที่นั่ง นั้น นั้นเทียว อติ ว่า ยงกิลฺลิจิ (ธมฺม) อ.ธรรม
 อย่างใดอย่างหนึ่ง สมุทยธมฺม เป็นธรรมอันมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น, สพฺพํ ตํ ธมฺม อ.ธรรม นั้น
 ทั้งปวง นิโรธธมฺม เป็นธรรมมีความดับเป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น เอวเมว ฉะนั้นนั้นเทียว อติ ดังนี้.

พวกเขาได้เห็นธรรมแล้ว บรรลุธรรมแล้ว รู้แจ้งธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ข้ามความสงสัยแล้ว
 ปราศจากความเคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก่แล้วแล้ว ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น ในคำสอนของพระศาสดา ได้กราบ
 ทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า

เต ทิฏฐธมฺมา / ปตฺตธมฺมา / วิทิตธมฺมา / ปริโยคาพฺพธมฺมา / ตินฺณวิจฺจิกฺกชา / วิคตกถํ-
 กถา / เวสารชฺชปฺปตฺตา / อปรปฺปจฺจยา สตฺถุ สาสเน / ภควนฺตํ เอตทวโจ /

เต (ปณฺณาสมุตตนา คิหิสหายกา) อ.สหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. ผู้มี ๕๐ เป็นประมาณ ทิฏฐธมฺมา
 ผู้มีธรรมอันเห็นแล้ว ปตฺตธมฺมา ผู้มีธรรมอันบรรลุแล้ว วิทิตธมฺมา ผู้มีธรรมอันรู้แจ้งแล้ว ปริโยคาพฺพธมฺมา
 ผู้มีธรรมอันหยั่งลงแล้ว ตินฺณวิจฺจิกฺกชา ผู้มีความสงสัยอันข้ามได้แล้ว วิคตกถํ ผู้มีถ้อยคำว่าอย่างไรไปปราศแล้ว
 เวสารชฺชปฺปตฺตา ผู้ถึงซึ่งความเป็นผู้แก่แล้วแล้ว อปรปฺปจฺจยา ผู้ไม่มีบุคคลอื่นเป็นปัจจัย สาสเน ในคำสอน สตฺถุ
 ของพระศาสดา อวโจ ได้กราบทูลแล้ว เอต (วจน) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อติ ว่า

พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์พึงได้การบรรพชา พึงได้การอุปสมบทในสำนักของพระองค์

“ลเภยยาม มยิ ภนฺเต / ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺช, / ลเภยยาม อุปสมฺบพฺนติ.

ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มยิ อ.ข้าพระองค์ ท. ลเภยยาม พึงได้ ปพฺพชฺช ซึ่งการบรรพชา, ลเภยยาม
 พึงได้ อุปสมฺบพฺ ซึ่งการอุปสมบท สนฺติเก ในสำนัก ภควโต ของพระผู้มีพระภาค อติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พวกเธอจงมาเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด

“เอถ ภิกขโวติ / ภควา อโวจ / “สวากขาโต ธมโม, / จรธ พุรหมจริย / สมมา ทุกขสส อนุตทริยาयाติ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า (ตฺมฺเห) อ.เธอ ท. ภิกขโว เป็นภิกษุ (หฺตฺวา) เป็นเอถ จงมา อิติ ดังนี้ อโวจ ได้ตรัสแล้ว อิติ ว่า ธมโม อ.ธรรม (มยา) อันเรา สวากขาโต กล่าวไว้ดีแล้ว (ตฺมฺเห) อ.เธอ ท. จรธ จงประพฤติ พุรหมจริย ซึ่งพรหมจรรย์ อนุตทริยา เพื่อกระทำซึ่งที่สุด ทุกขสส แห่งทุกข์ สมมา โดยชอบ อิติ ดังนี้.

พระวาจานั้น ได้เป็นการอุปสมบทของท่านเหล่านั้น

สา ว / เตสํ आयस्มนฺตานํ อุปสมปทา อโหสิ.

สา ว (วจา) อ.พระวจา นั้น นั้นเพียว อุปสมปทา เป็นวจาเป็นเครื่องอุปสมบท เตสํ (ปญฺญาสมตฺตานํ คิหิสหายกานํ) ของสหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. ผู้มี ๕๐ เป็นประมาณ อโหสิ ได้เป็นแล้ว.

หลังจากนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงประทานโอวาทสั่งสอนภิกษุเหล่านั้น ด้วยธรรมีกถา

อลโข ภควา / เต ภิกขุ / ธมฺมียา กถาย / โอวาทิ อนุสาสิ.

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค โอวาทิ โอวาทแล้ว อนุสาสิ ตามสอนแล้ว เต ภิกขุ ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น กถาย ด้วยวจาเป็นเครื่องกล่าว ธมฺมียา อันประกอบแล้วด้วยธรรม.

เมื่อทรงประทานโอวาทสั่งสอนด้วยธรรมีกถาอยู่ จิตของภิกษุเหล่านั้น ก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่น

เตสํ ภควตา / ธมฺมียา กถาย / โอวาทิยมานานํ / อนุสาสิยมานานํ / อนุปาทาย / อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมฺบุจฺจิสฺสุ.

เตสํ (ปญฺญาสมตฺตานํ คิหิสหายกานํ) เมื่อสหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ท. ผู้มี ๕๐ เป็นประมาณ เหล่านั้น ภควตา อันพระผู้มีพระภาค โอวาทิยมานานํ โอวาทอยู่ อนุสาสิยมานานํ ตามสอนอยู่ กถาย ด้วยวจาเป็นเครื่องกล่าว ธมฺมียา อันประกอบแล้วด้วยธรรม จิตฺตานิ อ.จิต ท. วิมฺบุจฺจิสฺสุ หลุดพ้นแล้ว อาสเวหิ จากอาสวะ ท. อนุปาทาย เพราะไม่ถือมั่น.

ครั้งนั้น มีพระอรหันต์ในโลก ๖๑ รูป

เตน โข ปน สมเยน / เอกสฺสฺสฺสฺ โลเก อรหฺนฺโต โทหนฺติ.

ปน ก็ เตน โข สมเยน โดยสมัยนั้นแล มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. เอกสฺสฺสฺสฺ ๖๑ อรหฺนฺโต เป็นพระอรหันต์ โลเก ในโลก โทหนฺติ ย่อมเป็น.

การบรรพชาของสหายคฤหัสถ์ ๕๐ คน จบ.

ปญฺญาสคิหิสหายกปพฺพชฺชา นิฏฺฐิตา.

ปญฺญาสคิหิสหายกปพฺพชฺชา อ.การบรรพชาของสหายผู้เป็นคฤหัสถ์ ๕๐ นิฏฺฐิตา จบแล้ว.

อรรถกถา

บทว่า **ปุพพานุปุพพานิ** มีความว่า เก่าแก่เป็นลำดับด้วยอำนาจความสืบสายกัน.

ข้อว่า **เตน โข ปน สมเณน เอกสฺมึจฺจ โลกเ อรหันโต โหนติ** มีความว่า ภายในพรรษาเท่านั้น มีมนุษย์เป็นพระอรหันต์ ๖๑ องค์ คือ พวกก่อน ๖ องค์ และพวกนี้อีก ๕๕ องค์. บรรดามนุษย์เหล่านั้น ยสกุลบุตร เป็นต้น มีบุพประโยค (เหตุปัจจัยในชาติปางก่อน) ดังต่อไปนี้:-

ดังได้ยินมา ในอดีตกาล สหาย ๕๕ คน จะทำบุญร่วมพวกกัน จึงเที่ยวช่วยกันจัดการศพ คนอนาถา. วันหนึ่งพวกเขาพบหญิงมีครรภ์ทำกาลกิริยา คิดว่า จักเผา จึงนำไปยังป่าช้า. ในพวกเขา เว้นไว้ที่ป่าช้า ๕ คน สั่งว่า จงช่วยกันเผา ส่วนที่เหลือพากันเข้าบ้าน. พ่อยสะผู้ทรมารวัย แทงและ พลิกศพนั้น ให้ไหม้อยู่ ก็ได้อสฺมึจฺจ. เขาได้แสดงแก่อีก ๔ คน ด้วยคำว่า ผู้เจริญ จงเห็นของไม่สะอาด น่าเกลียดนี้. อีก ๔ คน นั้น ก็ได้อสฺมึจฺจในศพนั่นบ้าง. เขาทั้ง ๕ พากันไปบ้านแล้วบอกแก่สหาย ที่เหลือ. ฝ่ายพ่อยสะผู้ทรมารวัยไปบ้านแล้ว ได้บอกแก่มารดาบิดาและภรรยา. ชนเหล่านั้นทั้งหมด ได้เจริญอสฺมึจฺจในศพนั่นบ้าง.

บุพประโยคของชนเหล่านั้นเท่านี้. เพราะเหตุนี้ ความสำคัญในเหล่าชนพื่อน ว่าเป็นดังป่าช้า นั้นแล จึงได้เกิดขึ้นแก่พระยสะผู้มีอายุ. และด้วยอุปนิสัยสมบัตินั้น ความบรรลุลหรรณพิเศษได้เกิดแก่ ทุกคนแล.

บทกิริยาภิกตักและอาชยาต

บทกิริยา	คำแปล	บทกิริยา	คำแปล
โหติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น	เทเสสฺสามิ	จักแสดง
โหนติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น	หฺนุโจ	ยินดีแล้ว
โอโรหติ	ย่อมข้ามลง, ย่อมลง	กเถสิ	ตรัสแล้ว, กล่าวแล้ว
โอกุกมิ	ก้าวลงแล้ว	ปกาเสสิ	ประกาศแล้ว
ฌายติ	ย่อมไหม้	อณฺณาสิ	ได้ทรงทราบแล้ว
อทุกฺทส	ได้เห็นแล้ว	ปฏิกฺคณฺเหยฺย	พึงรับ
มณฺเณ	สำคัญอยู่	อุทฺปาทิ	ได้เกิดขึ้นแล้ว
ปาตุโรหสิ	ได้มีปรากฏแล้ว	ทิสฺสติ	ย่อมปรากฏ
สณฺจาสิ	ตั้งอยู่แล้ว	อนฺนฺมา	ติดตามแล้ว
อุทาเนสิ	เปล่งแล้ว	อโหสิ	ได้มีแล้ว
อุปฺทฺทฺตํ	(อัน...) เข้าไปประทุษร้ายแล้ว	นิสินฺโน	นั่งแล้ว
นิสีท	จงนั่ง	ปสฺเสยฺย	พึงเห็น

อุปสสฏฐิ	(อันกิเลส ท.) เข้าไป	อภิสงฺขเรสิ	ทรงปรุ้งแต่งแล้ว
	ขัดขวางแล้ว	ปสฺเสยฺยาสิ	พึงเห็น
(อตฺถิ)	มีอยู่	ปสฺสิสฺสามิ	จักเห็น
อุปสงฺกมิ	เข้าไปแล้ว	อภิกกนฺตํ	แจ่มแจ้งแล้ว
วิวริสฺสุ	เปิดแล้ว	อุกฺกุชฺเชยฺย	พึงหาย
อกาสิ	ได้กระทำแล้ว	วิวเรยฺย	พึงเปิด
จกฺกมฺติ	จกฺกมอยู่	อาจิกฺขะยฺย	พึงบอก
อทุทสา	ได้เห็นแล้ว	ธาเรยฺย	พึงทรงไว้
นิสีทิ	ประทับนั่งแล้ว, นั่งแล้ว	ทกฺขนฺติ	จักเห็น
อโวจ	ได้ตรัสแล้ว, ได้กล่าวแล้ว	ปกาสิโต	(อันพระผู้มีพระภาค)
เอหิ	จงมา		ทรงประกาศแล้ว
คจฺฉามิ	ย่อมถึง	(วิหฺรติ)	ย่อมประทับอยู่
ธาเรตุ	ขอจงทรงจำ	อุปสงฺกมึสฺสุ	เข้าไปเฝ้าแล้ว
วิมุจฺจิ	หลุดพ้นแล้ว	นิสีทึสฺสุ	นั่งแล้ว
วิมุตฺตํ	หลุดพ้นแล้ว	อโวจํ	ได้กราบทูลแล้ว
ปฏฺิปปสฺสมเภยฺย	พึงระงับ	คตา	ถึงแล้ว
ปฏฺิปปสฺสมเภาสิ	ระงับแล้ว	อเหสฺสุ	ได้เป็นแล้ว
ปริเทวิ	คร่ำครวญแล้ว	ปพฺพชฺิโต	บวชแล้ว
เทหิ	จงให้	อฏฺฐจฺิสฺสุ	ได้ยืนแล้ว
อุลโลเกสิ	ชำเลื่องดูแล้ว	โอวาทฺตุ	ขอจงโอวาท
มณฺณสิ	ย่อมสำคัญ	อนุสาสตุ	ขอจงตามสอน
ทิกฺกุโฆ	(อันท่าน) เห็นแล้ว	ลเภยฺยาม	พึงได้
(ยฺชฺชติ)	ย่อมควร	เอถ	จงมา
(อาห)	ตรัสแล้ว, กล่าวแล้ว	จรณ	จงประพฤติ
อิริวาเสตุ	ขอจงรับ	โอวาทิ	โอวาทแล้ว
อิริวาเสสิ	ทรงรับแล้ว	อนุสาสิ	ตามสอนแล้ว
ปฏฺกามิ	หลีกไปแล้ว	วิมุจฺจิสฺสุ	หลุดพ้นแล้ว
ลเภยฺย	พึงได้	โหนฺติ	ย่อมมี
สุวากฺขาโต	(อันเรา) กล่าวไว้ดีแล้ว	นิฏฺฐิตา	จบแล้ว
จร	จงประพฤติ	อสฺโสสุ	ได้ฟังแล้ว

๘. มารกธา

เรื่องส่งพระอรหันต์ ๖๐ องค์ ผู้พ้นจากบ่วงมาร ออกไปประกาศพระศาสนา

เรื่องย่อ

ต่อมา พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งว่า พระองค์และพระสาวกไม่มีเครื่องพันธนาการใด ๆ ไม่มี บ่วงทิพย์และบ่วงมนุษย์ ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระธรรมจรรย เพื่อประโยชน์สุข เพื่อแก้กฏแก่ ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะทรงเห็นว่าจะมีคนผู้รู้และสามารถเข้าใจธรรมได้ ทรงห้ามพระสาวก ไปทางเดียวกัน ๒ รูป แม้พระองค์ได้เสด็จไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม

อรรถโยชนา

[๓๒] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งกับภิกษุเหล่านั้นว่า ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วง ทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์

[๓๒] อถโข ภควา / เต ภิกขุ อามนเตสิ / “มุตตาหิ ภิกขเว สพฺพปาเสหิ, / เย ทิพฺพา
เย จ มานุสา,

[๓๒] อถโข ครั้งนั้น แล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อามนเตสิ ตรัสเรียกมาแล้ว เต ภิกขุ ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น อิติ ว่า ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท., เย (ปาสา) อ.บ่วง ท. เหล่าใด ทิพฺพา เป็นทิพย์ (โหนดิ) ย่อมเป็น (จ) ด้วย, เย (ปาสา) อ.บ่วง ท. เหล่าใด มานุสา เป็นของมนุษย์ (โหนดิ) ย่อมเป็น จ ด้วย, อหิ อ.เรา มุตโต พ้นแล้ว (เตหิ) สพฺพปาเสหิ จากบ่วงทั้งปวง ท. เหล่านั้น

แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์

ตุมฺहेปิ ภิกขเว / มุตตา สพฺพปาเสหิ, / เย ทิพฺพา เย จ มานุสา,

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท., เย (ปาสา) อ.บ่วง ท. เหล่าใด ทิพฺพา เป็นทิพย์ (โหนดิ) ย่อมเป็น (จ) ด้วย, เย (ปาสา) อ.บ่วง ท. เหล่าใด มานุสา เป็นของมนุษย์ (โหนดิ) ย่อมเป็น จ ด้วย, ตุมฺहेปิ แม้ อ.เธอ ท. มุตตา พ้นแล้ว (เตหิ) สพฺพปาเสหิ จากบ่วง ท. เหล่านั้น

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์แก้กฏและความสุข แก่ทวยเทพและมนุษย์

จรถ ภิกขเว จาริกิ / พหุชนหิตาย / พหุชนสุขาย / โลกานุกมฺปาย / อตฺถาย / หิตาย /
สุขาย เทวมนุสฺसानิ,

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. จรถ จงเที่ยวไป จาริกิ สู่ที่จาริก พหุชนหิตาย เพื่อแก้กฏ แก่ชนมาก พหุชนสุขาย เพื่อความสุขแก่ชนมาก โลกานุกมฺปาย เพื่ออนุเคราะห์แก่โลก อตฺถาย เพื่อประโยชน์ หิตาย เพื่อแก้กฏ สุขาย เพื่อความสุข เทวมนุสฺसानิ แก่เทวดาและมนุษย์ ท.,

อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป

มา เอเกน เทว อคมิตถ.

เทว (ตุมเห) อ.เธอ ท. ๒ มา อคมิตถ อย่าได้ไปแล้ว เอเกน (มคฺเคน) โดยหนทาง เดียวกัน.

จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด

เทเสถ ภิกฺขเว ฐมฺมํ / อาทิกฺลยาณํ / มขฺเณกฺลยาณํ / ปรีโยสานกฺลยาณํ,

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมเห) อ.เธอ ท. เทเสถ จงแสดง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม อาทิกฺลยาณํ อันงามในเบื้องต้น
มขฺเณกฺลยาณํ อันงามในท่ามกลาง ปรีโยสานกฺลยาณํ อันงามในที่สุด,

จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน.

สาตถํ สพฺพญชนํ / เกวลปรีปฺณณํ / ปรีสุทฺธํ / พฺรหฺมจรียํ ปกาเสถ.

(ตุมเห) อ.เธอ ท. ปกาเสถ จงประกาศ พฺรหฺมจรียํ ซึ่งพรหมจรรย์ สาตถํ อันเป็นไปกับด้วยอรรถ สพฺพญชนํ
อันเป็นไปกับด้วยพยัญชนะ เกวลปรีปฺณณํ อันบริบูรณ์แล้วอย่างเดียว ปรีสุทฺธํ อันบริสุทธิ์.

สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม

สนฺติ สตฺตา อปฺปรชกฺขชาติกา, / อสฺสวณฺตา ฐมฺมสฺส ปรีหาณฺติ, / ภวิสฺสนฺติ ฐมฺมสฺส
อณฺณาตาโร, /

สตฺตา อ.สัตว์ ท. อปฺปรชกฺขชาติกา ผู้มีชาติแห่งบุคคลผู้มีธุลีในดวงตาน้อย สนฺติ มีอยู่, (เต สตฺตา) อ.สัตว์ ท.
เหล่านั้น ปรีหาณฺติ จะเสื่อม อสฺสวณฺตา เพราะการไม่ได้ฟัง ฐมฺมสฺส ซึ่งธรรม, อณฺณาตาโร อ.ผู้รู้ได้ง่าย ท. ฐมฺมสฺส
ซึ่งธรรม ภวิสฺสนฺติ จักมี,

ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม.

อหฺมปิ ภิกฺขเว, / เยน อุรุเวลา เสนานิคม, / เตนฺอุปสงฺกมิตฺถามิ / ฐมฺมเทสนายาติ.

ภิกษุเว ดูก่อนภิกษุ ท. อหฺมปิ แม้ อ.เรา, อุรุเวลา อ.ป่าอุรุเวลา (อตฺถิ) มีอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่ง
ทิศ ไต, เสนานิคม อ.เสนานิคม (อตฺถิ) มีอยู่ (เยน ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิตฺถามิ จักเสด็จเข้าไป
เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น ฐมฺมเทสนาย เพื่ออันแสดงซึ่งธรรม อิติ ดังนี้.

[๓๓] ครั้งนั้น มารผู้มีบาปได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ,

[๓๓] อถโข / มารो ปาปิมา, / เยน ภควา, / เตนฺอุปสงฺกมิ;

[๓๓] อถโข ครั้งนั้นแล มารอ อ.มาร ปาปิมา ผู้มีบาป, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่
เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น,

ครั้นถึงแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเป็นคาถาความว่า

อุปสงฺกมิตฺวา / ภควนฺตํ คาถาย อชฺฌภาสิ /

(มารอ) อ.มาร อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อชฺฌภาสิ ได้กราบทูลแล้ว ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค
คาถาย ด้วยคาถา อิติ ว่า

ท่านได้ถูกบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์
คล้อยไฉไลแล้ว ท่านได้ถูกผูกด้วยเครื่องพันธนาการมากมาย
แน่วท่านสมณะ ท่านไม่พ้นจากเราได้

“พทโรลิ สพฺพปาเสหิ เย ทิพฺพา เย จ มานุสา
มหาพนฺธพทโรลิ น เม สมณ โมกฺขลิตฺติ.

เย (ปาสา) อ.บ่วง ท. เหล่าใด ทิพฺพา อันเป็นทิพย์ จ ด้วย เย (ปาสา) บ่วง ท. เหล่าใด มานุสา
อันเป็นของมนุษย์ จ ด้วย (สนฺติ) มีอยู่ (ตุว) อ.ท่าน (เดหิ) สพฺพปาเสหิ พทโร เป็นผู้- อันบ่วง ท. เหล่านั้น
-คล้อยแล้ว อลิ ย่อมเป็น, (ตุว) อ.ท่าน มหาพนฺธพทโร เป็นผู้อันเครื่องผูกใหญ่ผูกแล้ว อลิ ย่อมเป็น, สมณ
แน่วสมณะ (ตุว) อ.ท่าน น โมกฺขลิตฺติ จักไม่พ้น เม จากเรา อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

เราได้พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็น
ของมนุษย์ เราได้พ้นแล้วจากเครื่องพันธนาการมากมาย
แน่วมารผู้กระทำซึ่งที่สุด เราได้กำจัดท่านเสียแล้ว

“มุตฺโตหิ^๑ สพฺพปาเสหิ เย ทิพฺพา เย จ มานุสา
มหาพนฺธมุตฺโตมฺหิ นิหโต ตวมลิตฺติ อนฺตกาติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า เย (ปาสา) อ.บ่วง ท. เหล่าใด ทิพฺพา อันเป็นทิพย์ จ
ด้วย, เย (ปาสา) อ.บ่วง ท. เหล่าใด มานุสา อันเป็นของมนุษย์ จ ด้วย (สนฺติ) มีอยู่, (อหิ) อ.เรา มหาพนฺธมุตฺโต
เป็นผู้พ้นแล้วจากเครื่องผูกใหญ่ อมฺหิ ย่อมเป็น, อนฺตก ถูกอนมารผู้กระทำซึ่งที่สุด (ตุว) อ.ท่าน นิหโต เป็นผู้
อันเรากำจัดแล้ว อลิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

มารกราบทูลว่า

บ่วงนี้เที่ยวไปในอากาศ มีในใจ สัญจรไปอยู่ เราจักคล้อยท่าน
ด้วยบ่วงนั้น แน่วสมณะ ท่านไม่พ้นจากเราได้

“อนฺตลิกฺขจโร ปาโส ยวายํ จรติ มานโส
เตน ตํ พนฺธยิสฺสามิ^๒ น เม สมณ โมกฺขลิตฺติ.

(มาโร) อ.มาร (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า โย อยํ ปาโส อ.บ่วง นี้ ไฉน อนฺตลิกฺขจโร อันเที่ยวไปในอากาศ
มานโส อันเป็นไปในใจ จรติ ย่อมเที่ยวไป, (อหิ) อ.เรา พนฺธยิสฺสามิ จักคล้อย ตํ ซึ่งท่าน เตน (ปาเสน) ด้วยบ่วง
นั้น, สมณ แน่วสมณะ (ตุว) อ.ท่าน น โมกฺขลิตฺติ จักไม่พ้น เม จากเรา อิติ ดังนี้.

^๑ สී.,ฉ.,เท.,อิ. มุตฺตาหิ, เอมฺปฺริปิ.

^๒ สී.,ฉ.,เท.,อิ. พนฺธยิสฺสามิ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เราปราศจากความพอใจในอารมณ์เหล่านี้ คือ รูป เสียง กลิ่น
รส โผฏฐัพพะ ซึ่งเป็นที่รื่นรมย์ใจ เนมะมารผู้กระทำซึ่งที่สุด
เราได้กำจัดท่านเสียแล้ว

“รูปา สททา คนธา รสา โผฏฐพพา จ มโนรมา
เอตถ เม วิคโต ฉนโท นิหโต ตวมสิ อนตกาติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า รูปา (จ) อ.รูป ท. ด้วย สททา (จ) อ.เสียง ท. ด้วย
คนธา (จ) อ.กลิ่น ท. ด้วย รสา (จ) อ.รส ท. ด้วย โผฏฐพพา จ อ.โผฏฐัพพะ ท. ด้วย มโนรมา อันเป็นที่ยินดีแห่งใจ
(สนติ) มีอยู่, ฉนโท อ.ความพอใจ เอตถ (อารมณ์) ในอารมณ์ ท. เหล่านี้ เม ของเรา วิคโต ไปปราศแล้ว,
อนตก คุณก่อนมารผู้กระทำซึ่งที่สุด (त्व) อ.ท่าน นิหโต เป็นผู้อันเรากำจัดแล้ว อสิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

ขณะนั้น มารผู้มีบาปทราบว่ พระผู้มีพระภาคทรงรู้จักเรา พระสุคตทรงรู้จักเรา มีทุกข์ เสียใจ
ได้หายไป ณ ที่นั้น

อลโข มาโร ปาปิมา / “ขานาติ มํ ภควา, / ขานาติ มํ สุคโตติ / ทุกชี ทุมมโน
ตตถเววตฺตราชิ.”^๑

อลโข ครั้งนั้นแล มาโร อ.มาร ปาปิมา ผู้มีบาป (จินเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า ภควา อ.พระผู้มีพระภาค
ขานาติ ย่อมรู้ มํ ซึ่งเรา, สุคโต อ.พระสุคตเจ้า ขานาติ ย่อมรู้ มํ ซึ่งเรา อิติ ดังนี้ ทุกชี เป็นผู้ที่มีทุกข์ ทุมมโน
เป็นผู้เสียใจ (หุตฺวา) เป็น อนตฺตราชิ หายไปแล้ว ตตถ เอว (จาเน) ณ ที่ นั้น นั้นเทียว อิติ ดังนี้.

มารกถา จป.

มารกถา นิฏฺฐิตา.

มารกถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งมาร นิฏฺฐิตา จบแล้ว.

อรรถกถา

ชื่อว่า อลโข ภควา เต ภิกฺขุ อามนฺเตสิ มีความว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จอยู่ที่กรุงพาราณสี
จนถึงเพ็ญเดือนกัตติกาหลัง วันหนึ่ง ตรัสเรียกภิกษุ ๖๐ รูป ซึ่งเป็นพระชีณาสพเหล่านั้น.

บ่วง คือ ความโลภในอารมณ์ทั้งหลายที่เป็นทิพย์ จัดเป็นของทิพย์. บ่วง คือ ความโลภในอารมณ์
ทั้งหลายซึ่งเป็นของ มนุษย์ จัดเป็นของมนุษย์.

หลายบทว่า มา เอเกน เทว มีความว่า ท่านทั้งหลายอย่าได้ไป รวมกัน ๒ รูป โดยทางเดียวกัน.

บทว่า อสฺสวตฺตา มีความว่า เพราะเหตุที่ไม่ได้ฟัง.

บทว่า ปริหายนฺติ มีความว่า เมื่อไม่ได้บรรลุธรรมพิเศษที่ยังไม่ได้บรรลุ ชื่อว่า ย่อมเสื่อมจาก
ความบรรลุธรรมพิเศษ.

^๑ สี.,ฉ.,เท.,อิ. ตตถเววตฺตราชิตี.

บทว่า อนตถ ได้แก่ ดูก่อนมารผู้เลวทราม คือเป็นสัตว์ต่ำช้า.

พระผู้มีพระภาคทรงหมายเอาบ่วง คือ รากะ ตรัสว่า เทียวไปในอากาศ. จริงอยู่ พระองค์ทรงทราบบ่วง คือ รากะนั้น จังตรัสว่า เทียวไปในอากาศ.

บทกิริยาภิกตักและอาชยาต

บทกิริยา	คำแปล	บทกิริยา	คำแปล
อามนเตสิ	ตรัสเรียกมาแล้ว	อชฌภาสิ	ได้กราบทูลแล้ว
มุตโต	พ้นแล้ว	อสิ	ยอมเป็น
จรถ	จงเทียวไป	โมกฺขสิ	จักพ้น
อคมิตถ	ได้ไปแล้ว	อมฺหิ	ยอมเป็น
เทเสถ	จงประกาศ, จงแสดง	นิหโต	(อันเรา) กำจัดแล้ว
ปกาสเถ	จงประกาศ	จรถิ	ยอมเทียวไป
สนฺติ	มีอยู่	พณฺณยิสฺสามิ	จักคล้อง
ปริหาณฺติ	จะเสื่อม	วิคฺโต	ไปปราศแล้ว
ภวิสฺสนฺติ	จักมี, จักเป็น	ชานาติ	ยอมรู้
อุปฺสงฺกมฺิสฺสามิ	จักเสด็จเข้าไป	อนฺตรธา ยิ	หายไปแล้ว
(วิหฺรติ)	ยอมประทับอยู่	นิฏฺฐิตา	จบแล้ว
อุปฺสงฺกมิ	เข้าไปเฝ้าแล้ว		

๙. ปพพชูปสมปทาภาถา

เรื่องทรงอนุญาตให้บวชกุลบุตรด้วยไตรสรณคมน์

เรื่องย่อ

พวกภิกษุพากุลบุตรผู้ปรารถนาจะบรรพชา มาจากทิศต่าง ๆ ด้วยตั้งใจจะให้พระผู้มีพระภาคประทานบรรพชา ในการมาเฝ้าแต่ละครั้ง ทั้งภิกษุและคนที่มาเฝ้าต้องลำบากในการเดินทาง พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุให้บรรพชาด้วยไตรสรณคมน์ในท้องถิ่นนั้น ๆ

อรรถโยชนา

[๓๔] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายพาเหล่ากุลบุตรผู้มุ่งบรรพชาและมุ่งอุปสมบท มาจากทิศต่าง ๆ จากชนบทต่าง ๆ ด้วยตั้งใจว่า พระผู้มีพระภาคจักทรงให้พวกเขา บรรพชาอุปสมบท

[๓๔] เตน โข ปน สมเณ / ภิกขุ / นานาทิสา นานาชนปทา / ปพพชชาเปกฺเข จ / อุปสมปทาเปกฺเข จ อาเนนติ / “ภควา / เน ปพพาเชสฺสติ อุปสมปาเทสฺสตีติ.

[๓๔] ปน ก็ เตน โข สมเณ โดยสมัย นั้น แล ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. อาเนนติ นำมาอยู่ ปพพชชาเปกฺเข (กุลปุตเต) จ ซึ่งกุลบุตร ท. ผู้มุ่งซึ่งการบรรพชา ด้วย, อุปสมปทาเปกฺเข (กุลปุตเต) จ ซึ่งกุลบุตร ท. ผู้มุ่งซึ่งการอุปสมบท ด้วย นานาทิสา จากทิศต่าง ๆ นานาชนปทา จากชนบทต่าง ๆ (จินตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า ภควา อ.พระผู้มีพระภาค เน (กุลปุตเต) ยังกุลบุตร ท. เหล่านั้น ปพพาเชสฺสติ จักให้บวช อุปสมปาเทสฺสติ จักให้อุปสมบท อิติ ดังนี้.

ในการที่ภิกษุทั้งหลายนำกุลบุตรมา ทั้งภิกษุทั้งหลาย ทั้งเหล่ากุลบุตร ผู้มุ่งบรรพชาและมุ่งอุปสมบท ย่อมลำบาก

ตตฺถ / ภิกขุ เจว กิลมนฺติ / ปพพชชาเปกฺขา จ / อุปสมปทาเปกฺขา จ.

ภิกขุ เจว อ.ภิกษุ ท. ด้วย นั้นเทียว ปพพชชาเปกฺขา (กุลปุตตา) จ อ.กุลบุตร ท. ผู้มุ่งซึ่งการบรรพชา ด้วย อุปสมปทาเปกฺขา (กุลปุตตา) จ อ.กุลบุตร ท. ผู้มุ่งซึ่งการอุปสมบท ด้วย กิลมนฺติ ย่อมลำบาก ตตฺถ (การณ) ในเพราะเหตุ นั้น.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับหลักเรือนอยู่ในที่สงัด ทรงเกิดความรำพึงขึ้นในพระทัยอย่างนี้ว่า

อลฺโห / ภควโต รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส / เอวํ เจตโส ปรีวิตกโก อุทปาติ /

อลฺโห ครั้งนั้นแล ปรีวิตกโก อ.ความรำพึง เจตโส แห่งพระทัย อุทปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค รโหคตสฺส ผู้ไปแล้ว ณ ที่ลับ เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า

บัดนี้ ภิกษุทั้งหลายพาเหล่ากุลบุตรผู้มุ่งบรรพชาและมุ่งอุปสมบท มาจากทิศนั้น ๆ จากชนบทต่าง ๆ ด้วยตั้งใจว่า พระผู้มีพระภาคจักทรงให้พวกเขาบรรพชาอุปสมบท

“เอตฺรหิ โข ภิกขุ / นานาทิสา นานาชนปทา / ปพพชชาเปกฺเข จ / อุปสมปทาเปกฺเข จ อาเนนติ / “ภควา เน ปพพาเชสฺสติ อุปสมปาเทสฺสตีติ,

เอตฺรหิ โข ในกาลนี้ แล ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. อาเนนติ นำมาอยู่ ปพพชชาเปกฺเข (กุลปุตเต) จ ซึ่งกุลบุตร ท. ผู้มุ่งซึ่งการบรรพชา ด้วย อุปสมปทาเปกฺเข (กุลปุตเต) จ ซึ่งกุลบุตร ท. ผู้มุ่งซึ่งการอุปสมบท ด้วย นานาทิสา จากทิศต่าง ๆ นานาชนปทา จากชนบทต่าง ๆ (จินตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า ภควา อ.พระผู้มีพระภาค เน (กุลปุตเต) ยังกุลบุตร ท. เหล่านั้น ปพพาเชสฺสติ จักให้บรรพชา อุปสมปาเทสฺสติ จักให้อุปสมบท อิติ ดังนี้,

ในการที่ภิกษุทั้งหลายนำกุลบุตรมา ทั้งภิกษุทั้งหลาย ทั้งเหล่ากุลบุตร ผู้มุ่งบรรพชาและมุ่งอุปสมบท ย่อมลำบาก

ตตฺถ / ภิกขุ เจว กิลมนฺติ / ปพพชชาเปกฺขา จ / อุปสมปทาเปกฺขา จ;

ภิกขุ เจว อ.ภิกษุ ท. ด้วย นั้นเทียว ปพพชชาเปกฺขา (กุลปุตตา) จ อ.กุลบุตร ท. ผู้มุ่งซึ่งการบรรพชา ด้วย อุปสมปทาเปกฺขา (กุลปุตตา) จ อ.กุลบุตร ท. ผู้มุ่งซึ่งการอุปสมบท ด้วย กิลมนฺติ ย่อมลำบาก ตตฺถ (การณ) ในเพราะเหตุ นั้น.

อย่ากระนั้นเลย เราพึงอนุญาตภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ท่านทั้งหลายนั้นแหละ จงให้บรรพชา จงให้อุปสมบทในทิศนั้น ๆ ในชนบทนั้น ๆ เกิด

ยมนุนาห์ ภิกขุณี อนุชานะยัม / “ตุมเหวทานิ ภิกขเว / ตาสู ตาสู ทิสาสู / เตสุ เตสุ ชนปเทสุ / ปพพาเซถ อุปสมปาเทถาติ.

ยมนุน กระไรหนอ อหิ อ.เรา อนุชานะยัม พึงอนุญาต ภิกขุณี แก่ภิกษุ ท. อิติ ว่า ภิกขเว ตูก่อนภิกษุ ท. อิทานิ ในกาลนี้ ตุมเห เอว อ.เธอ ท. นั้นเทียว (กุลปุตเต) ยังกุลบุตร ท. ปพพาเซถ จงให้บรรพชา อุปสมปาเทถ จงให้อุปสมบท ตาสู ตาสู ทิสาสู ในทิศ ท. เหล่านั้น ๆ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ ในชนบท ท. เหล่านั้น ๆ อิติ ดังนี้.

ครั้นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เรือน รับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงแสดงธรรมมี-
กถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า

อลโข ภควา / สายณหสมยัม ปฏิสลลانا วุฏฺฐิโต / เอตสฺมี นิทานเ / เอตสฺมี ปกรณเ /
ภิกขุสงฆ์ สมนิปาตาเปตวา^๑ / ธมฺมี กถํ กตวา / ภิกขุ อามนเตสิ

อลโข ครั้งนั้นแล สายณหสมยัม ในสมัยอันเป็นเวลาเย็นของวัน ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วุฏฺฐิโต ออกแล้ว ปฏิสลลانا จากที่หลีกเร้น ภิกขุสงฆ์ ยังหมู่แห่งภิกษุ สมนิปาตาเปตวา ให้ประชุมกันแล้ว กตวา ทรงกระทำแล้ว กถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว ธมฺมี อันประกอบด้วยธรรม เอตสฺมี นิทานเ ในเพราะเรื่อง นั้น เอตสฺมี ปกรณเ ในเพราะเหตุ นั้น อามนเตสิ ตรัสเรียกมาแล้ว ภิกขุ ซึ่งภิกษุ ท. อิติ ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราอยู่ในที่สงัด หลีกเร้นอยู่ที่นี่ ได้เกิดความคิดคำนึงขึ้นในใจว่า

“อิธ มยหํ ภิกขเว / รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส / เอวํ เจตโส ปรีวิตกโก อุทปาติ /

ภิกขเว ตูก่อนภิกษุ ท. ปรีวิตกโก อ.ความรำพึง เจตโส แห่งจิต อุทปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว มยหํ แก่เรา รโหคตสฺส ผู้ไปแล้ว ณ ที่ลับ ปฏิสลฺลีนสฺส ผู้หลีกเร้นแล้ว อิธ ณ ที่นี้ เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า

บัดนี้ ภิกษุทั้งหลายพาเหล่ากุลบุตรผู้มุ่งบรรพชาและมุ่งอุปสมบท มาจากทิศนั้น ๆ จากชนบทต่าง ๆ ด้วยตั้งใจว่า

‘เอตริ โข ภิกขุ / นานาทิสา นานาชนปทา / ปพพชชาเปกฺখে จ / อุปสมปทาเปกฺখে จ อาเนนติ /

เอตริ โข ในกาลนี้ แล ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. อาเนนติ ย่อมนำมา ปพพชชาเปกฺখে (กุลปุตเต) จ ซึ่งกุลบุตร ท. ผู้มุ่งซึ่งการบรรพชา ด้วย อุปสมปทาเปกฺখে (กุลปุตเต) จ ซึ่งกุลบุตร ท. ผู้มุ่งซึ่งการอุปสมบท ด้วย นานาทิสา จากทิศต่าง ๆ นานาชนปทา จากชนบทต่าง ๆ (จินตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า

พระผู้มีพระภาคจักทรงให้พวกเขาบรรพชาอุปสมบท

‘ภควา เน ปพพาเซสฺสติ อุปสมปาเทสฺสติ,

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค เน (กุลปุตเต) ยังกุลบุตร ท. เหล่านั้น ปพพาเซสฺสติ จักให้บรรพชา อุปสมปาเทสฺสติ จักให้อุปสมบท อิติ ดังนี้

^๑ สี.,ฉ.,มทา. อิม ปาจา น ทิสฺสนติ.

ในการที่ภิกษุทั้งหลายนำกุลบุตรมา ทั้งภิกษุทั้งหลาย ทั้งเหล่ากุลบุตร ผู้มุ่งบรรพชาและมุ่งอุปสมบท ย่อมลำบาก

ตตถ ภิกขุ เจว กิลมนติ / ปพพชชาเปกขา จ / อุปสมปทาเปกขา จ,

ภิกขุ เจว อ.ภิกษุ ท. ด้วย นันเทียว ปพพชชาเปกขา (กุลปุตตา) จ อ.กุลบุตร ท. ผู้มุ่งซึ่งการบรรพชา ด้วย อุปสมปทาเปกขา (กุลปุตตา) จ อ.กุลบุตร ท. ผู้มุ่งซึ่งการอุปสมบท ด้วย กิลมนติ ย่อมลำบาก ตตถ (การณ) ในเพราะเหตุ นั้น,

อย่ากระนั้นเลย เราพึงอนุญาตภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ท่านทั้งหลายนั้นแหละ จงให้บรรพชา จงให้อุปสมบทในทิศนั้น ๆ ในชนบทนั้น ๆ เกิด

ยณฺฐนาหิ ภิกฺขุณิ อนุชานเณยฺยิ / ‘ตุมฺเหวทานิ ภิกฺขเว / ตาสฺ ตาสฺ ทิสาสฺ / เตสฺ เตสฺ ชนปเทสฺ / ปพฺพาเชถ อุปสมฺปาเทถาติ,

ยณฺฐน กระไหนขอ อหิ อ.เรา อนุชานเณยฺยิ พึงอนุญาต ภิกฺขุณิ แก่ภิกษุ ท. อิติ ว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อิทานิ ในกาลนี้ ตุมฺเหว อ.เธอ ท. นันเทียว (กุลปุตเต) ยังกุลบุตร ท. ปพฺพาเชถ จงให้บรรพชา อุปสมปาเทถ จงให้อุปสมบท ตาสฺ ตาสฺ ทิสาสฺ ในทิศ ท. เหล่านั้น ๆ เตสฺ เตสฺ ชนปเทสฺ ในชนบท ท. เหล่านั้น ๆ อิติ ดังนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต บัดนี้ ท่านทั้งหลายนั้นแหละ จงให้บรรพชา จงให้อุปสมบทในทิศนั้น ๆ ในชนบทนั้น ๆ เกิด

อนุชานามิ ภิกฺขเว, / ตุมฺเหวทานิ / ตาสฺ ตาสฺ ทิสาสฺ / เตสฺ เตสฺ ชนปเทสฺ / ปพฺพาเชถ อุปสมฺปาเทถ.^๑

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย (อหิ) อ.เรา อนุชานามิ อนุญาตอยู่, อิทานิ ในกาลนี้ ตุมฺเห เอว อ.เธอ ท. นันเทียว (กุลปุตเต) ยังกุลบุตร ท. ปพฺพาเชถ จงให้บวช อุปสมปาเทถ จงให้อุปสมบท ตาสฺ ตาสฺ ทิสาสฺ ในทิศ ท. เหล่านั้น ๆ เตสฺ เตสฺ ชนปเทสฺ ในชนบท ท. เหล่านั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย พึงให้บรรพชาพึงให้อุปสมบทอย่างนี้

เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว / ปพฺพาเชตฺตพฺโพ / อุปสมฺปาเทตฺตพฺโพ /

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ ปน ก็แล (กุลปุตโต) อ.กุลบุตร (ภิกฺขุณา) อันภิกษุ ปพฺพาเชตฺตพฺโพ พึงให้บรรพชา อุปสมปาเทตฺตพฺโพ พึงให้อุปสมบท เอว อย่างนี้

^๑ เท. อุปสมปาเทถาติ.

ในเบื้องต้น พึงให้กุลบุตรผู้มุ่งบรรพชาและมุ่งอุปสมบท ปลงผมและหนวด ให้ครองผ้ากาสาเยให้ห่มอุตตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ให้กราบเท้าภิกษุทั้งหลาย ให้นั่งกระโหย่ง ให้ประนมมือแล้วสั่งว่า เธอจงกล่าวอย่างนี้แล้วให้ว่าสรณคมน์ดังนี้

ปรมิ / เกสมสฺสํ โอาหาราเปตฺวา / กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาทาเปตฺวา / เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ
การาเปตฺวา / ภิกฺขุณํ ปาเท วนฺทาเปตฺวา / อุกฺกุฏิกํ นิสีทาเปตฺวา / อณฺชลิํ ปคฺคณฺหาเปตฺวา /
‘เอวํ วเทหิติ วตฺตพฺโพ

(ปพพชฺชาเปกฺโข อุปสมปทาเปกฺโข กุลปฺตฺโต) อ.กุลบุตร ผู้มุ่งบรรพชา ผู้มุ่งอุปสมบท (ภิกฺขุณา) อันภิกษุ
โอาหาราเปตฺวา ให้ปลงลงแล้ว เกสมสฺสํ ซึ่งผมและหนวด ปรมิ ก่อน อจฺฉาทาเปตฺวา ให้นั่งห่มแล้ว วตฺถานิ
ซึ่งผ้า ท. กาสายานิ อันบุคคลย้อมแล้วด้วยน้ำฝาด การาเปตฺวา ให้กระทำแล้ว อุตฺตราสงฺคํ ซึ่งผ้าอุตตราสงค์ เอกํสํ
เฉวียงบ่า วนฺทาเปตฺวา ให้กราบแล้ว ปาเท ที่เท้า ภิกฺขุณํ ของภิกษุ ท. นิสีทาเปตฺวา ให้นั่งแล้ว อุกฺกุฏิกํ กระโหย่ง
ปคฺคณฺหาเปตฺวา ให้ประคองแล้ว อณฺชลิ ซึ่งอัญชลิ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า (ตฺว) อ.เธอ วเทหิ จงกล่าว
เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้ วตฺตพฺโพ พึงกล่าว อิติ ว่า

ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ,

‘พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ,

(อหิ) อ.ข้าพเจ้า คจฺฉามิ ขอถึง พุทฺธํ ซึ่งพระพุทธเจ้า สรณํ ว่าเป็นสรณะ,

ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ,

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ,

(อหิ) อ.ข้าพเจ้า คจฺฉามิ ขอถึง ธมฺมํ ซึ่งพระธรรม สรณํ ว่าเป็นสรณะ,

ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ,

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ;

(อหิ) อ.ข้าพเจ้า คจฺฉามิ ขอถึง สงฺฆํ ซึ่งพระสงฆ์ สรณํ ว่าเป็นสรณะ,

ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๒,

พุทฺธมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ,

(อหิ) อ.ข้าพเจ้า คจฺฉามิ ขอถึง พุทฺธํ ซึ่งพระพุทธเจ้า สรณํ ว่าเป็นสรณะ พุทฺธมฺปิ แม้ครั้งที่ ๒,

ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๒,

พุทฺธมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ,

(อหิ) อ.ข้าพเจ้า คจฺฉามิ ขอถึง ธมฺมํ ซึ่งพระธรรม สรณํ ว่าเป็นสรณะ พุทฺธมฺปิ แม้ครั้งที่ ๒,

ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๒,

พุทฺธมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ,

(อหิ) อ.ข้าพเจ้า คจฺฉามิ ขอถึง สงฺฆํ ซึ่งพระสงฆ์ สรณํ ว่าเป็นสรณะ พุทฺธมฺปิ แม้ครั้งที่ ๒,

ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๓,

พุทฺธมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ,

(อหิ) อ.ข้าพเจ้า คจฺฉามิ ขอถึง พุทฺธํ ซึ่งพระพุทธเจ้า สรณํ ว่าเป็นสรณะ พุทฺธมฺปิ แม้ครั้งที่ ๓,

ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๓

ตติยมปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ,

(อหํ) อ.ข้าพเจ้า คจฺฉามิ ขอถึง ธมฺมํ ซึ่งพระธรรม สรณํ ว่าเป็นสรณะ ตติยมปิ แม้ครั้งที่ ๓,

ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๓

ตติยมปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิติ.

(อหํ) อ.ข้าพเจ้า คจฺฉามิ ขอถึง สงฺฆํ ซึ่งพระสงฆ์ สรณํ ว่าเป็นสรณะ ตติยมปิ แม้ครั้งที่ ๓ อิติ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบรรพชาอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์เหล่านี้

อนุชานามิ ภิกฺขเว / อิมेหิ ตีหิ สรณคมเนหิ / ปพฺพชฺชํ อุปสมฺปทนฺติ.

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (อหํ) อ.เรา อนุชานามิ ย่อมอนุญาต ปพฺพชฺชํ ซึ่งการบรรพชา อุปสมบท ซึ่งการอุปสมบท อิมेหิ ตีหิ สรณคมเนหิ ด้วยการถึงสรณะ ท. ๓ เหล่านี้ อิติ ดังนี้.

กล่าวว่าการอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์ จบแล้ว

ตีหิ สรณคมเนหิ อุปสมฺปทาภาณานิฏฺฐิตา.

อุปสมฺปทาภาณอ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งการอุปสมบท

ตีหิ สรณคมเนหิ ด้วยการถึงสรณะ ท. ๓ นิฏฺฐิตา จบแล้ว.

อรรถกถา

สองบทว่า นานาทิสา นานาชนปทา มีความว่า จากทิศต่าง ๆ และจากชนบทต่าง ๆ.

คำว่า อนุชานามิ ภิกฺขเว ตุมเหวทานิ ตาสฺ ตาสฺ ทิสาสฺ เตสฺ เตสฺ ชนปเทสฺ ปพฺพาเซชาติ เป็นต้น มีวินิจฉัยว่า เมื่อจะให้กุลบุตรผู้ฟังบรรพชาบวช ฟังเว้นบุคคลที่ทรงห้ามไว้ เริ่มต้นว่า ภิกษุทั้งหลาย คนที่ถูกอาพาธ ๕ อย่าง เปียดเปียนแล้ว อันท่านทั้งหลายไม่ควรให้บวช ดังนี้ จนถึงอย่างนี้ว่า คนตาบอด หรือใบ้ หรือหนวก อันท่านทั้งหลายไม่ควรให้บวช ดังนี้ ข้างหน้าพึงให้บุคคลเว้นจากบรรพชาโทษบวช. บุคคลเหล่านั้น อันมารดาบิดาอนุญาตแล้วเท่านั้น. ลักษณะแห่งการอนุญาตซึ่งบุคคลผู้สมควรนั้นข้าพเจ้าจักพรรณนาในสูตรนี้ว่าภิกษุทั้งหลายบุตรที่มารดาบิดาไม่อนุญาตอันท่านทั้งหลายไม่ควรให้บวช ภิกษุใดพึงให้บวช ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ.

ก็แลเมื่อจะให้บวชกุลบุตรผู้เว้นจากบรรพชาโทษ ซึ่งมารดาบิดาอนุญาตแล้วอย่างนั้น ถ้าว่ากุลบุตรนั้นยังไม่ได้ปลงผม, และภิกษุแม่เหล้าอื่นมีอยู่ในสีมาเดียวกัน. พึงบอกภณฺฑกฺกรรม (พิธีโกนผม) เพื่อประโยชน์แก่การปลงผม อาการบอกภณฺฑกฺกรรมนั้น ข้าพเจ้าจักพรรณนาในสูตรนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ภิกษุบอกเล่ากะสงฆ์เพื่อทำภณฺฑกฺกรรม. ถ้ามีโอกาส พึงให้บวชเอง. ถ้าต้องชวนชวายเป็นกิจการมีอุทเทส (พระบาลี) และปริปัฏฐา (อรรถกถา) เป็นต้น ไม่ได้โอกาส พึงสั่งภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งว่า คุณจงให้กุลบุตรนี้บวช. ถ้าภิกษุหนุ่มซึ่งอุปชฌาย์ไม่ได้สั่งเลย แต่เธอให้บวชแทนอุปชฌาย์ การทำอย่างนั้นสมควร. ถ้าภิกษุหนุ่มไม่มี อุปชฌาย์พึงบอกสามเณรก็ได้ว่า เธอจงนำผู้นี้ไปยังขันธสีมาให้ปลงผม ให้นุ่งห่มผ้ากาสายะ เสร็จแล้วจึงมา. ส่วนสรณะอุปชฌาย์พึงให้เอง. กุลบุตรนั้นเป็นอันภิกษุ

นั่นเองให้บวชแล้วด้วยประการฉะนี้. จจริงอยู่ คนอื่นจากภิกษุไม่ได้เพื่อให้บุรุษบวช. คนอื่นจากภิกษุณีไม่ได้เพื่อให้มาตุคามบวชเหมือนกัน. ส่วนสามเณรหรือสามเณรีได้เพื่อจะให้ผ้ากาสาเยตามคำสั่ง. การปลงผมผู้ใดผู้หนึ่งทำแล้ว ก็เป็นอันทำแล้วด้วยดี.

ก็ถ้าว่ากุลบุตรเป็นผู้มีรูปสมควร มีกุศลกรรมเป็นเหตุ มีชื่อเสียง มียศ อุปัชฌาย์แม้ทำโอกาสแล้ว ก็ควรให้บวชเองแท้ ทั้งไม่ควรปล่อยไปว่า จงถือเอาดินเหนียวกำมือหนึ่ง อาบแล้วชุบผมแล้ว จงมา. เพราะว่าอุตสาหะของผู้ที่ใครจะบวช เป็นของรุนแรงก่อน แต่ภายหลังได้เห็นผ้ากาสาเยและมิตโกณผมเข้า จะตกใจ จะหนีไปเสียจากที่นั่นก็ได้ เพราะเหตุนั้น อุปัชฌาย์เองนั้นแล ควรนำไปยังทำสำหรับอาบ ถ้ากุลบุตรนั้นไม่เป็นเด็กนัก ฟังบอกว่า จงอาบเสีย ส่วนผมของเขา ฟังถือเอาดินเหนียวสระให้เองทีเดียว. ฝ่ายกุลบุตรที่ยังเป็นเด็กย่อม อุปัชฌาย์ฟังลงน้ำ ขัดสีด้วยโคมัยและดินเหนียว อาบให้เอง ถ้าว่าเขาเป็นหิดด้านหรือผิอยู่บ้าง มารดาไม่เกลียดบุตร ฉนั้นใด อุปัชฌาย์ไม่ฟังเกลียด ฉนั้นนั้นนั้นแล ฟังให้อาบ ขัดสีตั้งแต่มือและเท้าจนถึงศีรษะเป็นอันดี.

ถามว่า เพราะเหตุไร ?

ตอบว่า เพราะว่าด้วยอุปการะเพียงเท่านี้ กุลบุตรทั้งหลายจะเป็นผู้มีความรักแรงกล้ามีความเคารพมากในอาจารย์และอุปัชฌาย์ และในพระศาสนา จะเป็นผู้ไม่หวนกลับเป็นธรรมดา จะบรรเทาความเบื่อหน่ายที่เกิดขึ้นเสีย อยู่ไปจนเป็นพระเถระ จะเป็นผู้กตัญญูกตเวที.

แลในเวลาที่ให้อาบน้ำหรือในเวลาปลงผมและหนวด ด้วยอาการอย่างนั้น อุปัชฌาย์ไม่ควรพูดกะเขาว่า เธอเป็นคนมีชื่อเสียง มียศ บัดนี้พวกฉันได้อาศัยเธอแล้ว จักไม่ลำบากด้วยปัจจัย. ถ้อยคำที่ไม่ใช่คำชักน้ออย่างอื่น ก็ไม่ควรพูดเหมือนกัน. ที่ถูกควรพูดแก่เขาว่า ผู้มีอายุ เธอจงใคร่ครวญดูให้ดี จงคุมสติ แล้วฟังสอนตจปัญจกัมมัฏฐานให้ และเมื่อบอก ฟังชี้แจงให้ชัดเจนถึงข้อที่ส่วนทั้ง ๕ นั้น เป็นของไม่สะอาด น่าเกลียด ปฏิกุล ด้วยอำนาจสี่ สัณฐาน กลิ่น ที่อาศัย และโอกาส หรือข้อที่ส่วนทั้ง ๕ นั้น ไม่ใช่ผู้เป็นอยู่ ไม่ใช่สัตว์ ก็ถ้าในกาลก่อน เขาเป็นผู้เคยพิจารณา สังขาร เจริญภาวนามา เป็นเหมือนผีที่แก่เต็มทีคอยรอกการบ่งด้วยหนาม และเป็นเหมือนดอกปทุมที่แก่คอยรอพระอาทิตย์ขึ้น ที่นั่นเมื่อการพิจารณาก็มีฐานสักว่าเขาปรารถแล้ว ญาณที่จะบดกิเลสเพียงดังภูเขาให้แหลกไปนั้น แลย่อมเป็นไป รวากะอาวุธของพระอินทร์แลงภูเขาให้แหลกละเอียดไป ฉะนั้น. เขาย่อมบรรลุพระอรหัตในเวลาปลงผมเสร็จทีเดียว. จจริงอยู่ แต่แรกทีเดียว กุลบุตรเหล่าใดเหล่าหนึ่งได้สำเร็จพระอรหัตในขณะที่ปลงผมเสร็จ กุลบุตรเหล่านั้นทั้งหมดได้การฟังเห็นปานนี้ อาศัยนัยซึ่งอาจารย์ผู้เป็นกัลยาณมิตรให้ จึงได้สำเร็จ ไม่ได้อาศัยแล้วหาสำเร็จไม่ เพราะเหตุนั้น อุปัชฌาย์จึงควรกล่าวถ้อยคำเช่นนั้นแก่เขา

อนึ่ง เมื่อปลงผมเสร็จแล้ว ควรใช้ขมิ้นผง หรือกระแจะทาศีรษะและร่างกายกำจัดกลิ่นคฤหัสถ์เสียแล้ว ฟังให้รับผ้ากาสาเย ๓ ครั้ง หรือ ๒ ครั้ง หรือครั้งเดียวก็ได้. แม้ถ้าอาจารย์หรืออุปัชฌาย์จะไม่มอบไว้ในมือของเขา จะนุ่งห่มให้เองทีเดียว ข้อนั้นก็สมควร แม้ถ้าว่า จะสั่งคนอื่นเป็นภิกษุหนุ่ม ก็ตาม สามเณรก็ตาม อุบาสกก็ตาม ว่า ผู้มีอายุ ท่านจงถือเอาผ้ากาสาเยเหล่านั้นนุ่งห่มให้ผู้นี้ หรือจะ

สังกฺลฺบุตรนั้นแหละว่า เธอจงถือเอาผ้ากาสาเยเหล่านี้ไปนุ่งห่ม ควรทุกอย่าง. จริ่งอยู่ ผ้ากาสาเยนั้นทั้งหมด เป็นอันภิกษุหนึ่งเที่ยวให้แล้ว.

แต่เขานุ่งหรือห่มผ้านุ่งหรือผ้าห่มอันใดโดยไม่ได้สั่ง ฟังเปลื้องผ้านุ่งหรือผ้าห่มนั้นเสียแล้วให้ใหม่ เพราะผ้ากาสาเยที่ภิกษุให้ด้วยมือของตนหรือด้วยสิ่งเท่านั้น จึงควร ที่ภิกษุไม่ได้ให้ ไม่ควร แม้ว่าผ้ากาสาเยนั้นจะเป็นของเขาเอง ก็ต้องเป็นเช่นนั้น. และจะต้องกล่าวอะไร ในผ้ากาสาเยที่มีอุปัทมาวดีเป็นมูลเล่า. นี่เป็นวินิจฉัยในข้อว่า ฟังให้ปลงผมและหนวดก่อนแล้ว ให้นุ่งห่มผ้ากาสาเย ให้ทำอุตตราสงค์ ฉเวียงบ่า นี้.

ข้อว่า ฟังให้ไหว้เท้าภิกษุทั้งหลายเป็นต้น มีความว่า ภิกษุเหล่าใดประชุมกันในที่นั้น ฟังให้ไหว้เท้าภิกษุเหล่านั้นแล้ว ลำดับนั้น ฟังให้นั่งกระโหย่งประคองอัญชลีแล้วบอกว่า **เอวํ วเทหิ** คือ ฟังสั่งว่า **ยมหํ วทามิ ตํ วเทหิ** เพื่อรับสรณะ. ลำดับนั้น อุปัชฌาย์หรืออาจารย์ฟังให้สรณะแก่เขา โดยนัยเป็นต้นว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ** ดังนี้. ฟังให้ตามลำดับที่กล่าวแล้วอย่างไรเที่ยว ไม่ฟังให้สับลำดับ. ถ้าสับลำดับเสีย บทหนึ่งก็ดี อักษรหนึ่งก็ดี หรือให้ **พุทฺธํ สรณํ** เท่านั้น ถ้วน ๓ ครั้งแล้วภายหลังจึงให้สรณะนอกนี้อย่างละ ๓ ครั้ง สรณะไม่จัดว่า ได้ให้.

ก็แลอุปสัมปทาที่พระผู้มีพระภาคทรงห้ามสรณคณูปสัมปทานี้เสียแล้วทรงอนุญาตไว้ บริสุทธีฝ่ายเดียวก็ควร. ส่วนสามเณรบรรพชาบริสุทธีทั้ง ๒ ฝ่าย จึงควร. บริสุทธีฝ่ายเดียวไม่ควร เพราะเหตุนี้ ในอุปสัมปทาถ้าอาจารย์ทำกรรมเว้นญัตติโทษ และกรรมวาจาโทษแล้ว กรรมเป็นอันทำถูกต้อง. ส่วนในบรรพชา ทั้งอาจารย์ทั้งอันเตวาลิก ต้องว่าสรณะ ๓ เหล่านี้ ไม่ให้เสียความพร้อมมูลแห่งฐานกรณ์ของพญานะทั้งหลาย มี **พ** อักษร และ **ธ** อักษร เป็นต้น. ถ้าอาจารย์อาจว่า ได้ แต่อันเตวาลิกไม่อาจ หรืออันเตวาลิกอาจ แต่อาจารย์ไม่อาจ. หรือทั้ง ๒ ฝ่ายไม่อาจ ไม่ควร. แต่ถ้าทั้งสองฝ่ายอาจ ข้อนี้จึงควร.

ก็แล เมื่อให้สรณะเหล่านั้น ฟังให้ว่าบทที่มีนิกคหิตเป็นที่สุด ให้ติดเนื่องเป็นอันเดียวกันอย่างนี้ว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ** หรือฟังให้ว่าบทที่มี **ม** อักษร เป็นที่สุด ให้ขาดระยะกันอย่างนี้ว่า **พุทฺธมฺ สรณมฺ คจฺจามิ** ในอันธกัฏฐกถาท่านแก้ว่า อันเตวาลิกฟังประกาศชื่อรับสรณะอย่างนี้ว่า **อหํ ภนฺเต พุทฺธรรหิโต ยาวซีวํ พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ** ดังนี้. คำนั้นไม่มีแม้ในอรรถกถาเดียว ทั้งในพระบาลีก็ไม่กล่าวไว้ เป็นแต่เพียงความชอบใจของพระอาจารย์เหล่านั้น เพราะฉะนั้น ไม่ควรถือเอา. แท้จริง เมื่อไม่ว่าอย่างนั้น สรณะจะกำเริบก็หาไม่ได้.

ข้อว่า **อนุชานามิ ภิกฺขเว อิมเหิ ตีหิ สรณคณเหติ ปพฺพชฺชํ อุปสมฺบตํ** มีความว่า เราอนุญาตบรรพชาและอุปสมบทด้วยไตรสรณคณเหล่านี้ ซึ่งว่าหมดจดทั้ง ๒ ฝ่าย ครบ ๓ ครั้ง อย่างนี้ว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ** เป็นต้น. ในบรรพชาและอุปสมบททั้ง ๒ นั้น อุปสมบท พระผู้มีพระภาคทรงห้ามเสียข้างหน้าแล้ว เพราะฉะนั้น บัดนี้ อุปสมบทนั้นจึงไม่ขึ้นด้วยมาตราว่า สรณะเท่านั้น. ส่วนบรรพชา ทรงอนุญาตเฉพาะไว้ข้างหน้าว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตสามเณรบรรพชาด้วยไตรสรณคณเหล่านี้ เพราะฉะนั้น ถึงในบัดนี้ บรรพชานั้นย่อมขึ้นด้วยมาตราว่า สรณะเท่านั้น. จริ่งอยู่ กุลบุตรเป็นอันตั้งอยู่

ในภูมิแห่งสามเณรด้วยอาการเพียงเท่านี้.

และถ้าสามเณรนั้นเป็นผู้มีปัญญา มีชาติแห่งคนฉลาด ลำดับนั้น พึงแสดงสิกขาบททั้งหลาย แก่เธอในที่นี้ทีเดียว. แสดงอย่างไร ? แสดงเหมือนที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว.

จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ ดังนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายเรา อนุญาตสิกขาบท ๑๐ แก่สามเณรทั้งหลาย และอนุญาตเพื่อให้สามเณรศึกษาในสิกขาบท ๑๐ เหล่านั้น คือ:- เว้นจากทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป ๑. เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ให้ ๑. เว้นจากกรรมมิใช่พรหมจรรย์ ๑. เว้นจากพูดเท็จ ๑. เว้นจากดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๑. เว้นจากบริโภคอาหารผิดเวลา ๑. เว้นจากฟ้อน ขับ ประโคม และดูการเล่น ๑. เว้นจากการตัดทาระเบียบดอกไม้ของหอมและเครื่องทาอันเป็นฐานแต่งตัว ๑. เว้นจากนอนบนที่นอนสูงที่นอนใหญ่ ๑. เว้นจากรับทอง และเงิน ๑.

ส่วนในอันธกัฏฐกถาพระอรรถกถาจารย์กล่าวแม้ซึ่งการให้สิกขาบทเหมือนการให้สรณะอย่างนี้ว่า **อหิ ภนฺเต อิตถนฺนาโม ยาวชีวํ ปาณาติปาตา เวรมณิสสิกขาปทํ สมาธิยามิ** ดังนี้. แม้วิธีนั้นก็ไม่มีในบาลี ทั้งไม่มีในอรรถกถาทั้งหลาย เพราะฉะนั้น ควรแสดงแต่พอสมควรแก่บาลี จริงอยู่บรรพชาสำเร็จด้วยสรณคมน์เท่านั้น. ส่วนสิกขาบททั้งหลาย อันสามเณรควรทราบ เพื่อทำสิกขาให้บริบูรณ์อย่างเดียว เพราะฉะนั้น เมื่อสามเณรไม่สามารถจะเรียนสิกขาบทเหล่านี้ ตามนัยซึ่งมาในพระบาลีได้ จะบอกแต่เพียงใจความด้วยภาษาอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ควร. และสามเณรยังไม่รู้สิกขาบทที่ตนควรศึกษา ยังไม่ฉลาดในการทรงผ้าสังฆาฏิ บาตร และจีวร การยืน และการนั่ง เป็นต้น และในวิธีมีติ่มและฉันเป็นอาทิเพียงใด ยังไม่ควรปล่อยเธอไปสู่หอฉันหรือที่แจกสลาก หรือสถานเช่นนั้นอื่นเพียงนั้น. ควรให้เธอเที่ยวอยู่ในสำนักเท่านั้น. ควรสงวนเธอเหมือนเด็กอ่อน. ควรบอกสิ่งที่ควรและไม่ควรทุกอย่างแก่เธอ ควรแนะนำเธอในอภิสมาจารกวัตรมีนุ่งห่ม เป็นต้น. แม้สามเณรนั้นเล่า ก็ควรเว้นให้ไกลซึ่งนาสนังคะ ๑๐ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ข้างหน้า อย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้นาสนะสามเณรผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ ดังนี้ ทำอภิสมาจารกวัตรให้บริบูรณ์ พึงศึกษาให้ดีในศีล ๑๐ อย่างฉะนี้แล.

บทกิริยาภิกตักและอาชยาต

บทกิริยา	คำแปล	บทกิริยา	คำแปล
อาเนนฺติ	นำมาอยู่	อามนฺเตสิ	ตรัสเรียกมาแล้ว
ปพฺพาเชสฺสติ	จักให้บวช	อนฺุชานามิ	อนุญาตอยู่
อุปสมปาเทสฺสติ	จักให้อุปสมบท	ปพฺพาเชตฺตพฺโพ	พึงให้บรรพชา
กิลมนฺติ	ย่อมลำบาก	อุปสมปาเทตฺตพฺโพ	พึงให้อุปสมบท
อุทฺปาติ	ได้เกิดขึ้นแล้ว	วเทหิ	จงกล่าว

อนุชานะยัย	ฟังอนุญาต	วตตพโพ	(อันภิกษุ) ฟังกล่าว
ปพพาเชถ	จงให้บรรพชา	คจณามิ	ยอมถึง, ขอลถึง
อุปสมปาเทถ	จงให้อุปสมบท	อนุชานามิ	ยอมอนุญาต
วุฏฺฐิโต	ออกแล้ว	นิฏฺฐิตา	จบแล้ว

๑๐. ทุตติยมารกกา

เรื่องการพ้นจากบ่วงมารเรื่องที่ ๒

เรื่องย่อ

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งกับพระสาวกว่า เพราะใส่ใจและมีความเพียรชอบ พระองค์และพระสาวกจึงไม่มีเครื่องพันธนาการ มีอิสระอย่างแท้จริง ทันใดนั้น มารเข้าไปกราบทูลว่า พระองค์ถูกบ่วงทิพยและบ่วงมนุษย์คล้องเอาไว้ มีเครื่องพันธนาการนานัปการ ไม่อาจรอดพ้นไปจากมาร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พระองค์ทรงพ้นจากบ่วงมาร ทั้งที่เป็นบ่วงทิพยและที่เป็นบ่วงมนุษย์ ไม่มีเครื่องพันธนาการใด ๆ เพราะทรงกำจัดมารได้แล้ว

อรรถโยชนา

[๓๕] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงจำพรรษาแล้ว ได้รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า

[๓๕] อถโข ภควา / วสฺส^๑ วุตฺโต / ภิกฺขุ อามนฺเตสิ

[๓๕] อถโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วุตฺโต ผู้อยู่จำแล้ว วสฺส ตลอดพรรษา อามนฺเตสิ ตรัสเรียกมาแล้ว ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. อติ ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เพราะมนสิการโดยแยบคาย เพราะตั้งความเพียรชอบโดยแยบคาย เราจึงได้บรรลุนุตตรวิมุตติ ได้ทำอนุตตรวิมุตติให้แจ้ง

“มยฺหํ โข ภิกฺขเว / โยนิโส มนสิการา / โยนิโส สมฺมปฺปธานา / อนุตฺตรา วิมุตฺติ
อนุปฺปตฺตา, / อนุตฺตรา วิมุตฺติ สจฺฉิกตา,

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. วิมุตฺติ อ.ความหลุดพ้น อนุตฺตรา อันยอดเยี่ยม มยฺหํ โข อันเรา แล อนุปฺปตฺตา บรรลุโดยลำดับแล้ว, วิมุตฺติ อ.ความหลุดพ้น อนุตฺตรา อันยอดเยี่ยม (มยฺหํ) อันเรา สจฺฉิกตา กระทำให้แจ้งแล้ว มนสิการา เพราะการกระทำไว้ในใจ โยนิโส โดยแยบคาย สมฺมปฺปธานา เพราะตั้งความเพียรชอบ โยนิโส โดยแยบคาย,

^๑ สี่, ฦ, เท. วสฺสํวุฏฺฐิ

ภิกษุทั้งหลาย เพราะทำไว้ในใจโดยแยบคาย เพราะตั้งความเพียรชอบโดยแยบคาย แม้ท่านทั้งหลายย่อมบรรลุนุตตรวิมุตติได้ ย่อมทำอนุตตรวิมุตติให้แจ้งได้

ตุมเหปิ ภิกขเว / โยนิโส มนสิการา / โยนิโส สมมปปธานา / อนุตฺตรํ วิมุตติ
อนุปาปุณณ, / อนุตฺตรํ วิมุตติ สจฺจิกโรธติ.

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตุมเหปิ แม้อ.เธอ ท. อนุปาปุณณ จงบรรลุลำดับ วิมุตติ ซึ่งความหลุดพ้น อนุตฺตรํ อันยอดเยี่ยม, สจฺจิกโรธ จงกระทำให้แจ้ง วิมุตติ ซึ่งความหลุดพ้น อนุตฺตรํ อันยอดเยี่ยม มนสิการา เพราะการกระทำไว้ในใจ โยนิโส โดยแยบคาย สมมปปธานา เพราะตั้งความเพียรชอบ โยนิโส โดยแยบคาย.

ลำดับนั้น มารผู้มีบาปได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นถึงแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเป็นคาถาความว่า

อลโข มารो पापिमा, / येन गक्वा, / तेनुपसङ्गमि; / उपसङ्गमित्वा / गक्वन्तं काया
อชฺฌภาสี /

อลโข ครั้งนั้นแล มารอ.มาร ปาปิมา ผู้มีบาป, गक्वा อ.พระผู้มีพระภาค (วิหริติ) ย่อมประทับอยู่ येन (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, उपसङ्गमि เข้าไปเฝ้าแล้ว तेन (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น, (मारो) อ.มาร (पापिमा) ผู้มีบาป उपसङ्गमित्वा ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว अचम्भासी ได้กราบทูลแล้ว गक्वन्तं กะพระผู้มีพระภาค คาถา ด้วยคาถา อิติ ว่า

ท่านได้ถูกผูกด้วยบ่วงมาร ทั้งที่เป็นของทิพย์
ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ท่านได้ถูกเครื่องผูกหลายประการ
รัดรั้งแล้ว แน่สมณะ ท่านไม่พ้นเราได้ดอก

“พทฺโธสิ มารปาเสหิ ये तिवृषा ये ज मानसा
महापन्नपत्तोऽसि^๑ न मे समन मोक्षसिद्धि.

ये (ปาสา) อ.บ่วง ท. เหล่าใด तिवृषा อันเป็นทิพย์ (ज) ด้วย ये (ปาสา) อ.บ่วง ท. เหล่าใด मानसा อันเป็นของมนุษย์ ज ด้วย (सन्धि) มีอยู่, (त्वं) อ.ท่าน (देहि) มารปาเสหิ पत्तो เป็นผู้- อันบ่วงแห่งมาร ท. เหล่านั้น -ผูกแล้ว असि ย่อมเป็น. (त्वं) อ.ท่าน महापन्नपत्तो เป็นผู้อันเครื่องผูกใหญ่ผูกแล้ว असि ย่อมเป็น, समन แน่สมณะ (त्वं) อ.ท่าน न मोक्षसि จักไม่พ้น मे จากเรา อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

เราได้พ้นแล้วจากบ่วงมาร ทั้งที่เป็นของทิพย์
ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เราได้พ้นแล้วจากเครื่องผูกหลายประการ
แน่มารผู้กระทำซึ่งที่สุด เราได้กำจัดท่านเสียแล้ว

“मुत्ताहिं मारपासेहि ये तिवृषा ये ज मानसा.
महापन्नमुत्तोमहि^๒ निहोत त्वमसि अनुत्ताहि.

(गक्वा) อ.พระผู้มีพระภาค (आह) ตรัสแล้ว อิติ ว่า ये (ปาสา) อ.บ่วง ท. เหล่าใด तिवृषा อันเป็นทิพย์ (ज) ด้วย ये (ปาสา) อ.บ่วง ท. เหล่าใด मानसा อันเป็นของมนุษย์ ज ด้วย (सन्धि) มีอยู่, ओह! อ.เรา मुत्तो พ้นแล้ว (देहि) มารปาเสหิ จากบ่วง ท. เหล่านั้น, (ओह) อ.เรา महापन्नमुत्तो เป็นผู้พ้นแล้วจากเครื่องผูกใหญ่ ओमहि ย่อมเป็น, अनुत्ताहि ดูก่อนมารผู้กระทำซึ่งที่สุด त्वं อ.ท่าน (मया) निहोत เป็นผู้- อันเรา -กำจัดแล้ว असि ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

^๑ สී.,ฉ.,เท.,อิ.,มหา. महापन्नपत्तोऽसि

^๒ สී.,ฉ.,เท.,อิ.,มหา. महापन्नमुत्तोमहि

ขณะนั้น มารผู้มีบาปทราบว่ พระผู้มีพระภาคทรงรู้จักเรา พระสุคตทรงรู้ จักเรา มีทุกซ์ เสียใจ ได้หายไป ณ ที่นั้น

อลโฆ มาโร ปาปิมา / “ชานาติ มํ ภควา, / ชานาติ มํ สุคโตติ / ทุกชี ทุมมโน ตตฺถเวณฺตรธาเย.”^๑

อลโฆ ครั้งนั้นแล มาโร อ.มาร ปาปิมา ผู้มีบาป (ยตฺวา) รู้แล้ว อิติ ว่า ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ชานาติ ย่อมรู้ มํ ซึ่งเรา, สุคโต อ.พระสุคตเจ้า ชานาติ ย่อมรู้ มํ ซึ่งเรา อิติ ดังนี้.

หุตฺติยมารกถา จบ

หุตฺติยมารกถา นิฏฺฐิตา.

หุตฺติยมารกถา อ.วาทาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งมารที่ ๒ นิฏฺฐิตา จบแล้ว.

อรรถกถา

หลายบทว่า มยฺหํ โข ภิกฺขเว มีอรรถว่า มยา โข. อีกอย่างหนึ่ง มีความว่า ความทำในใจ โดยแยบคายของเรา อธิบายว่า เพราะความทำในใจโดยแยบคายของเราเป็นเหตุ. ครั้นเปลี่ยนวิภัตติ แล้วก็พึงกล่าวคำว่า มยา เป็นอนภิตกัตตา ในบทว่า อนุปฺปตฺตา นี้ อีก (เพราะ มยฺหํ เป็นสามีสัมพันธไปแล้ว).

บทกิริยาภิติก์และอาขยาต

บทกิริยา	คำแปล	บทกิริยา	คำแปล
आमनुत्तसि	ตรัสเรียกมาแล้ว	पपुठो	(อันบ่วงแห่งมาร ท.) ผูกแล้ว
अनुपपत्ता	(อันเรา) บรรลุโดยลำดับแล้ว	असि	ย่อมมี, ย่อมเป็น
सज्जिकता	(อันเรา) กระทำให้แจ้งแล้ว	मोक्षसि	จักพ้น
अनुपापुण्ण	จงบรรลุโดยลำดับ	मुत्तो	พ้นแล้ว
(विहृति)	ย่อมประทับอยู่	निहतो	(อันเรา) กำจัดแล้ว
उपसङ्गमि	เข้าไปเฝ้าแล้ว	चानाति	ย่อมรู้
अधुमणसि	ได้กล่าวแล้ว	अनुत्तरथाये	หายไปแล้ว
(सनुति)	มีอยู่	निष्ठिता	จบแล้ว

^๑ ไป. ตตฺถเวณฺตรธาเยติ

๑๑. ภัททวคคิยสหายกวดตุ^๑

เรื่องสหายภัททวคคิยบวชเป็นภิกษุ

เรื่องย่อ

พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ทรงแวะเข้าไปประทับนั่งที่ควงต้นไม้ ทรงแนะนำภัททวคคิย ๓๐ คน ให้บรรพชาอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา

อรรถโยชนา

[๓๖] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กรุงพาราณสี ตามพระอชยาศัย แล้วได้เสด็จจาริกไปทางตำบลอุรุเวลา

[๓๖] อถโข ภควา / พาราณสียิ ยถาภิรนต์ วิหริตวา, / เยน อุรุเวลา, / เตน จาริกิ ปกคามิ.

[๓๖] อถโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วิหริตวา ประทับอยู่แล้ว ยถาภิรนต์ ตามความชอบใจอย่างไร พาราณสียิ ใกล้เมืองพาราณสี, อุรุเวลา อุรุเวลา (อตุล) มีอยู่, เยน (ทิสากาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไค, ปกคามิ หลีกไปแล้ว จาริกิ สู่ที่จาริก เตน (ทิสากาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น.

เสด็จหลีกจากทาง เข้าไปยังไพรสมณห์แห่งหนึ่ง ครั้นเสด็จถึงไพรสมณห์แห่งนั้นแล้วได้ประทับนั่งอยู่ ณ ควงไม้ต้นหนึ่ง

อถโข ภควา / มคคา โอฏกมม, / เยน อณฺณตโร วณฺณโต, / เตนฺอุปสงฺกมิ, / อุปสงฺกมิตวา / ตํ วณฺณํ อหฺมคฺคาเหตวา / อณฺณตรสฺมึ รุกฺขมฺเณ นิสิติ.

อถโข ครั้งนั้น แล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค โอฏกมม เสด็จข้ามลงแล้ว มคคา จากหนทาง, อณฺณตโร วณฺณโต ช้างแห่งป่า แห่งใดแห่งหนึ่ง (อตุล) มีอยู่ เยน (ทิสากาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไค, อุปสงฺกมิ เสด็จเข้าไปแล้ว เตน (ทิสากาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น, (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค อุปสงฺกมิตวา ครั้นเสด็จเข้าไปแล้ว อหฺมคฺคาเหตวา หยั่งลงแล้ว ตํ วณฺณํ สู่ช้างแห่งป่า นั้น นิสิติ ประทับนั่งแล้ว รุกฺขมฺเณ ณ โคนแห่งต้นไม้ อณฺณตรสฺมึ ต้นใดต้นหนึ่ง.

สมัยนั้น สหายภัททวคคิยประมาณ ๓๐ คน พร้อมภรรยาบำเรอกันในไพรสมณห์แห่งนั้น

เตน โข ปน สมเยน / ติสฺมตฺตา ภัทฺทวคคิยา / สหายกา สปฺชาปติกา / ตสฺมี^๒ วณฺณเต ปริจาเรนติ.

ปน ก็ เตน โข สมเยน โดยสมัย นั้น แล สหายกา อ.สหาย ท. ภัททวคคิยา ผู้มีในพวกอันเจริญ ติสฺมตฺตา มี ๓๐ เป็นประมาณ สปฺชาปติกา ผู้เป็นไปกับด้วยปชาบดี (ปชาบดีโย) ยังปชาบดี ท. ปริจาเรติ ย่อมให้บำเรอ ตสฺมี วณฺณเต ในช้างแห่งป่า นั้น.

^๑ สี.,ฉ.,เท. ภัททวคคิยวตุ

^๒ เท.,อิ. ตสฺมีเยว

สหายคนหนึ่งไม่มีภรรยา พวกสหายจึงนำหญิงแพศยามาเพื่อประโยชน์แก่เขา

เอกสส ปชาปติ นาโหสิ. / ตสส อตถาย / เวสี อานิตา อโหสิ.

ปชาปติ อ.ปชาปติ เอกสส (สหายกส) ของสหาย คนหนึ่ง น อโหสิ ไม่ได้มีแล้ว. เวสี อ.หญิงแพศยา (สหายเกหิ) อานิตา เป็นผู้- อันสหาย ท. -นำมาแล้ว อตถาย เพื่อประโยชน์ ตสส (สหายกส) แก่สหาย นั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว.

ต่อมา หญิงแพศยาได้ขโมยของหนีไป ขณะพวกเขาเผอเรอมัวบ่าเรอกัน

อลโข สา เวสี, / เตสฺ ปมตเตสฺ ปริจาเรนเตสฺ, / ภณฺทํ อาทาย ปลายิตถ.

อลโข ครั้งนั้นแล สา เวสี อ.หญิงแพศยา นั้น เตสฺ (สหายเกส) ครั้นเมื่อสหาย ท. เหล่านั้น ปมตเตสฺ ประมาทแล้ว (ปชาปติโย) ยังปชาปติ ท. ปริจาเรนเตสฺ ให้บ่าเรออยู่, อาทาย ถือเอาแล้ว ภณฺทํ ซึ่งสิ่งของ ปลายิตถ หนีไปแล้ว.

สหายเหล่านั้นเมื่อจะช่วยเหลือเขาจึงเที่ยวตามหาหญิงแพศยาจนไปถึงไพรสมณฺฑ์แห่งนั้นได้เห็น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งอยู่ ณ คุ้งไม้ต้นหนึ่ง

อลโข เต สหายกา / สหายกสฺส เวยยาวจฺจํ กโรนฺตา / ตํ อิตถิ คเวสนฺตา / ตํ วณฺสณฺทํ อาหิณฺทณฺตา / อทฺทสฺสํ ภควนฺตํ / อณฺณตรสฺมิ รุกฺขมฺมูเล นิสินฺนํ;

อลโข ครั้งนั้น แล เต สหายกา อ.สหาย ท. เหล่านั้น กโรนฺตา เมื่อกระทำ เวยยาวจฺจํ ซึ่งความชวนชวาย สหายกสฺส แก่สหาย คเวสนฺตา แสวงหาอยู่ ตํ อิตถิ ซึ่งหญิง นั้น อาหิณฺทณฺตา เที่ยวไปอยู่ ตํ วณฺสณฺทํ สู่ภูแห่งป่า นั้น อทฺทสฺสํ ได้เห็นแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค นิสินฺน ผู้ประทับนั่งแล้ว อณฺณตรสฺมิ รุกฺขมฺมูเล ณ โคนแห่งต้นไม้ ที่ใดที่หนึ่ง.

ครั้นเห็นแล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ

ทิสฺวาน, / เยน ภควา, / เตนุปสงฺกมฺมิสุ;

เต (ภคฺควคฺคิยา สหายกา) อ.สหาย ท. ผู้มีในพวกอันเจริญ เหล่านั้น ทิสฺวาน ครั้นเห็นแล้ว, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหริติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสฺวาภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมฺมิสุ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสฺวาภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น,

ครั้นถึงแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า พระองค์ทรงเห็นหญิงคนหนึ่งบ้างไหม พระพุทธเจ้าข้า.

อุปสงฺกมิตฺวา / ภควนฺตํ เอตทโวจฺจุ / “อปี ภนฺเต ภควา / เอกํ อิตถิ”^๑ ปสฺเสยฺยาติ.

(เต ภคฺควคฺคิยา สหายกา) อ.สหาย ท. ผู้มีในพวกอันเจริญ เหล่านั้น อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อโวจฺจุ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ (วจนฺ) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ปสฺเสยฺย พึงเห็น เอกํ อิตถิ ซึ่งหญิง คนหนึ่ง อปี บ้างหรือ อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคทรงย้อนถามว่า กุมารทั้งหลาย พวกเธอมีความต้องการหญิงไปทำไม.

“กึ ปน โว กุมารา อิตฺถิยาติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (ปฺจุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า กุมารา ตูก่อนกุมาร ท. ปน กึ กึ (ปโยชน) อ.ประโยชน์ อะไร อิตฺถิยา ด้วยหญิง โว แก่เธอ ท. อิติ ดังนี้.

^๑ สี.,ฉ.,เท.,อิ.,มहा. เอกํ อิตถิ

สหายภัททวงศ์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์เป็นสหายภัททวงศ์มีประมาณ ๓๐ คน ในตำบลนี้ พร้อมภรรยาบำเรอกันในไพรสณฑ์แห่งนี้,

“อิธ มยิ ภนฺเต / ตีสมตฺตา ภัททคฺคิยา / สหายกา สปชาปติกา / อิมสฺมิ วนสนฺเท ปริจาริมา,^๑

(ภคควคคิยา สหายกา) อ.สหาย ท. ผู้มีในพวกอันเจริญ (อาหฺสฺ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มยิ อ.ข้าพระองค์ ท. สหายกา เป็นสหาย ภัททคคิยา ผู้มีในพวกอันเจริญ ตีสมตฺตา มี ๓๐ เป็นประมาณ สปชาปติกา ผู้เป็นไปกับด้วยปชาบดี (ปชาปติโย) ยังปชาบดี ท. ปริจาริมา ให้บำเรอแล้ว อิมสฺมิ วนสนฺเท ในชฎแห่งป่า นี้ อิธ (อรุเวลา) ในตำบลอรุเวลา นี้,

สหายคนหนึ่งไม่มีภรรยา พวกข้าพระองค์จึงได้นำหญิงแพศยามาเพื่อประโยชน์แก่เขา,
เอกสฺส ปชาปติ นาโหสิ, / ตสฺส อตฺถาย / เวสี อาনীตา อโหสิ,

ปชาปติ อ.ปชาบดี เอกสฺส (สหายกสฺ) ของสหาย คนหนึ่ง นาโหสิ ไม่ได้มีแล้ว, เวสี อ.หญิงแพศยา (อมเหติ) อาনীตา เป็นผู้- อันข้าพระองค์ -นำมาแล้ว อตฺถาย เพื่อประโยชน์ ตสฺส (สหายกสฺ) แก่สหาย นั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว,

ต่อมา หญิงแพศยาได้ขโมยของหนีไป ขณะพวกข้าพระองค์ เผอเรอมัวบำเรอกัน,

อลโข สา ภนฺเต เวสี / อมฺहेสุ ปมตฺเตสุ ปริจาเรนฺเตสุ, / ภณฺทํ อาทาย ปลาณิตฺถ,

ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อลโข ครั้งนั้นแล สา เวสี อ.หญิงแพศยา นั้น อมฺहेสุ ครั้งเมื่อข้าพระองค์ ท. ปมตฺเตสุ ประมาทแล้ว (ปชาปติโย) ยังปชาบดี ท. ปริจาเรนฺเตสุ ให้บำเรออยู่, อาทาย ถือเอาแล้ว ภณฺทํ ซึ่งสิ่งของ ปลาณิตฺถ หนีไปแล้ว.

เพราะเหตุนั้น พวกข้าพระองค์เป็นสหายกัน เมื่อจะช่วยเหลือเขา จึงเที่ยวตามหาหญิงแพศยา จนมาถึงไพรสณฑ์แห่งนี้ พระพุทธเจ้าข้า.

เตน^๒ มยิ ภนฺเต สหายกา / สหายกสฺส เวยยาวจฺจํ กโรณฺตา / ตํ อิตฺถิ คเวสนฺตา / อิมิ วนสนฺทํ อาหิณฺทามาติ.

ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เตน เพราะเหตุนั้น มยิ อ.ข้าพระองค์ ท. สหายกา ผู้เป็นสหาย กโรณฺตา เมื่อกระทำ เวยยาวจฺจํ ซึ่งความชวนชวาย สหายกสฺส แก่สหาย คเวสนฺตา แสวงหาอยู่ ตํ อิตฺถิ ซึ่งหญิง นั้น อาหิณฺทาม เทียวไปอยู่ อิมิ วนสนฺทํ สู่ชฎแห่งป่า นี้ อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า กุมารทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นอย่างไร การที่พวกเธอจะแสวงหาหญิงหรือแสวงหาตน อย่างไหนจะประเสริฐกว่ากัน.

“ตํ กิ มณฺณถ วอ กุมาร, / กตมํ นุ โข / ตุมฺหากํ วรํ, / ยํ วา ตุมฺเห / อิตฺถิ คเวเสยฺยาถ, / ยํ วา อตฺตานํ คเวเสยฺยาถาติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาท) ตรัสแล้ว อิติ ว่า กุมาร! ดูก่อนกุมาร ท. (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. มณฺณถ ย่อมสำคัญ ตํ (ปพฺพ) ซึ่งข้อ นั้น ก็ อย่างไร, ตุมฺเห อ.เธอ ท. คเวเสยฺยาถ พึงแสวงหา อิตฺถิ ซึ่งหญิง ยํ ไฉ วา หรือ วา หรือว่า (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. คเวเสยฺยาถ พึงแสวงหา อตฺตานํ ซึ่งตน ยํ ไฉ, (ตํ ทฺวริ คเวสนํ) อ.การแสวงหา อันมีอย่าง ๒ นั้น กตมํ นุ โข อันไหน หนอ แล วรํ เป็นธรรมชาติอันประเสริฐ ตุมฺหากํ แก่เธอ ท. (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

^๑ ส.,โป.,ฉ.,เท. ปริจาริมา

^๒ ส.,โป.,ฉ.,เท. เต

การที่พวกข้าพระองค์แสวงหาตนนี้แหละ ประเสริฐกว่า พระพุทธเจ้าข้า.

“เอตเทว ภนฺเต / อมหากํ วรํ, / ยํ มยํ อุตฺตานํ คเวสเยยามาติ.

(ภททวคคิยา สหายกา) อ.สหาย ท. ผู้มีในพวกอันเจริญ (อาหฺสฺ) กราบพูลแล้ว อิติ ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มยํ อ.ข้าพระองค์ ท. คเวสเยยาม พึงแสวงหา อุตฺตานํ ซึ่งตน ยํ ไต, เอตํ เอว (อุตฺตานํ คเวสนํ) อ.การแสวงหาซึ่งตน นี้ นันฺเทยว วรํ เป็นธรรมชาติอันประเสริฐ อมหากํ แก่ข้าพระองค์ ท. โหติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

กุมารทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้นพวกเธอจงนั่งลง เราจักแสดงธรรมแก่พวกเธอ.

“เตนทฺธิ โว กุมารํ นิสิตฺถ, / ธมฺมํ โว เทสเสสสามิตฺติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาท) ตรัสแล้ว อิติ ว่า กุมารํ ตุก่อนกุมาร ท. เตนทฺธิ ถ้าอย่างนั้น โว อ.เธอ ท. นิสิตฺถ จงนั่ง, (อท) อ.เรา เทสเสสสามิ จักแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม โว แก่เธอ ท. อิติ ดังนี้.

สหายภัททวคคิยฺห์เหล่านั้นทูลรับว่า ดีละ พระพุทธเจ้าข้า ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร

“เอวํ ภนฺเตติ โข / เต ภททวคคิยา สหายกา / ภควนฺตํ อภิวาทิตฺวา / เอกมนฺตํ นิสิตฺถิสฺสุ.

เต ภททวคคิยา สหายกา อ.สหาย ท. ผู้มีในพวกอันเจริญ เหล่านั้น สมปฏฺิจฺฉิตฺวา รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เอวํ อ.อย่างนั้น อิติ ดังนี้ โข แล อภิวาทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค นิสิตฺถิสฺสุ นั่งแล้ว เอกมนฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอนุพุทฺธิกา,

เตสํ ภควา อนุพุทฺธิกํ กเถสิ,

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค กเถสิ ตรัสแล้ว อนุพุทฺธิกํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว เตสํ (ภททวคคิยานํ สหายกา) แก่สหาย ท. ผู้มีในพวกอันเจริญ เหล่านั้น,

คือ ทรงประกาศ ทานกถา สีลกถา สัคคกถา กามาทินวกถา เนกขัมมานิสังสกถา

เสยฺยถิทํ, / ทานกถํ / สीलกถํ / สคฺคกถํ / กามานํ อาทินวํ / โสการํ / สงฺกิลเลสํ / เนกขมฺเม อานิสํสํ ปกาเสสิ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (กเถสิ) ตรัสแล้ว (อนุพุทฺธิกํ) ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ เสยฺยถิทํ อย่างไรนี้, (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค ปกาเสสิ ทรงประกาศแล้ว ทานกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งทาน สीलกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งศีล อาทินวํ ซึ่งโทษ กามานํ แห่งกาม ท. โสการํ อันต่ำทราม สงฺกิลเลสํ อันเศร้าหมอง อานิสํสํ ซึ่งอันสงสฺส เนกขมฺเม ในการออกจากกาม.

เมื่อทรงทราบว่าพวกเขามีจิตควร อ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส

ยทา เต ภควา อญฺญาสี / กลฺลจิตฺเต / มุทฺจิตฺเต / วินีวรณจิตฺเต / อุตฺตคฺคจิตฺเต / ปสนฺนจิตฺเต,

ยทา ในกาลใด ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อญฺญาสี ทรงทราบแล้ว เต (ภททวคคิเย สหายเก) ซึ่งสหาย ท. ผู้มีในพวกอันเจริญ เหล่านั้น กลฺลจิตฺเต ผู้มีจิตอันควร มุทฺจิตฺเต ผู้มีจิตอ่อนโยน วินีวรณจิตฺเต ผู้มีจิตอันปราศจากนิวรณ์แล้ว อุตฺตคฺคจิตฺเต ผู้มีจิตสูงขึ้นแล้ว ปสนฺนจิตฺเต ผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว,

จึงทรงประกาศสามกัณฐิกธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค
 อถ / ยา พุทธานํ สามกุกัลิกา ธมฺมเทศนา, / ตํ ปกาเสสิ / ทุกฺขํ / สมุทฺทํ / นิโรธํ / มคฺคํ.

อถ ในกาลนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาค, ยา ธมฺมเทศนา อ.ธรรมเทศนา ไต สามกุกัลิกา อันมีการยก
 ขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง พุทธานํ แห่งพระพุทธเจ้า ท. (อติ) มีอยู่, ปกาเสสิ ทรงประกาศแล้ว ตํ (ธมฺมเทศนํ)
 ซึ่งธรรมเทศนา นั้น (อิติ) คือ ทุกฺขํ ซึ่งทุกข์ ทุกฺขสมุทฺทํ ซึ่งเหตุเกิดแห่งทุกข์ ทุกฺขนิโรธํ ซึ่งความดับแห่งทุกข์
 มคฺคํ ซึ่งมรรค.

ธรรมจักขุอันปราศจากธุลีปราศจากมลทิน ได้เกิดแก่พวกเขา ณ ที่นั่งนั้นว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมี
 ความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไป เป็นธรรมดา เปรียบเหมือนผ้าขาวสะอาดควรรับ
 น้ำย้อมได้เป็นอย่างดี.

เสยฺยถาปิ นาม / สุทฺธํ วตฺถํ / อปคตกาฬํ / สมฺมเทว รชนํ ปฏิกคณฺเหยฺย; /
 เอวเมว / เตสํ ตสฺมีเยवासเน / วิรชํ วิตมฺลํ ธมฺมจกฺขุ อุตฺปาติ / “ยงฺกิลฺลิจิ สมุทฺทธมฺมํ, / สพฺพพฺพตํ
 นิโรธธมฺมนฺติ.

วตฺถํ อ.ผ้า สุทฺธํ อันสะอาด อปคตกาฬํ อันมีมลทินไปปราศแล้ว ปฏิกคณฺเหยฺย พึงรับ รชนํ ซึ่งน้ำย้อม
 สมฺมเทว โดยชอบนั้นเทียว เสยฺยถาปิ นาม ชื่อแม้นั้นใด, ธมฺมจกฺขุ อ.ดวงตาคือธรรม วิรชํ อันมีธุลีไปปราศแล้ว
 วิตมฺลํ อันมีมลทินไปปราศแล้ว อุตฺปาติ เกิดขึ้นแล้ว เตสํ (ภัททวคฺคิยานํ สหายกานํ) แก่สหาย ท. ผู้มีในพวกอันเจริญ
 ตสฺมี เอว อาสเน ณ ที่นั่ง นั้น นั้นเทียว อิติ ว่า ยงฺกิลฺลิจิ (ธมฺม) อ.ธรรม อย่างใดอย่างหนึ่ง สมุทฺทธมฺมํ เป็นธรรม
 อันมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น สพฺพํ ตํ ธมฺมํ อ.ธรรม นั้น ทั้งปวง นิโรธธมฺมํ เป็นธรรมมีความ
 ดับเป็นธรรมดา (โหติ) ย่อมเป็น เอวเมว ฉะนั้นนั้นนั้นเทียว อิติ ดังนี้.

พวกเขาได้เห็นธรรมแล้วบรรลุธรรมแล้ว รู้แจ้งธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้วข้ามความสงสัยแล้ว
 ปราศจากความแคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก่แล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดาได้กราบทูล
 พระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า

เต ทิฏฺฐธมฺมา / ปตฺตธมฺมา / วิทิตธมฺมา / ปริโยคาฬธมฺมา / ตินฺณวิจิจฺจญา / วิคตกถฺกถา /
 เวสารชฺชปฺปตฺตา / อปรปฺปจฺจยา สตฺถุ สาสเน / ภควนฺตํ เอตทโวจํ /

เต (ภัททวคฺคิยา สหายกา) อ.สหาย ท. ผู้มีในพวกอันเจริญ เหล่านั้น ทิฏฺฐธมฺมา ผู้มีธรรมอัน
 เห็นแล้ว ปตฺตธมฺมา ผู้มีธรรมอันบรรลุแล้ว วิทิตธมฺมา ผู้มีธรรมอันรู้แจ้งแล้ว ปริโยคาฬธมฺมา ผู้มีธรรม
 อันหยั่งลงแล้ว ตินฺณวิจิจฺจญา ผู้มีความสงสัยอันข้ามได้แล้ว วิคตกถฺกถา ผู้มีถ้อยคำว่าอย่างไรไปปราศแล้ว
 เวสารชฺชปฺปตฺตา ผู้ถึงซึ่งความเป็นผู้แก่แล้วกล้า อปรปฺปจฺจยา ผู้ไม่มีบุคคลอื่นเป็นปัจจัย สาสเน ในคำสอน สตฺถุ
 ของพระศาสดา อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ (วจนํ) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์พึงได้การบรรพชา พึงได้การอุปสมบทในสำนักของพระผู้มี
 พระภาค.

“ลเภยฺยาม มยฺ ภนฺเต / ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺช, / ลเภยฺยาม อุปสมฺมปฺนฺติ.

ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มยฺ อ.ข้าพระองค์ ท. ลเภยฺยาม พึงได้ ปพฺพชฺช ซึ่งการบวช, ลเภยฺยาม พึงได้
 อุปสมฺมปฺนฺติ ซึ่งการอุปสมบท สนฺติเก ในสำนัก ภควโต ของพระผู้มีพระภาค อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พวกเธอจงมาเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

“เอถ ภิกขโวติ / ภควา อโวจ / “สวากขาโต ธมโม, / จรธ พรหมจริย / สมมา ทุกขสส อนตกิริยาชาติ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. ภิกขโว เป็นภิกษุ (หุตฺวา) เป็น เอถ จงมา อิติ ดังนี้ อโวจ ได้ตรัสแล้ว อิติ ว่า ธมโม อ.ธรรม (มยา) อันเรา สวากขาโต กล่าวไว้ดีแล้ว, (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. จรธ จงประพฤติ พรหมจริย ซึ่งพรหมจรรย์ อนตกิริยา เพื่อกระทำซึ่งที่สุด ทุกขสส แห่งทุกข์ สมมา โดยชอบ อิติ ดังนี้.

พระวาจานั้น ได้เป็นการอุปสมบทของท่านเหล่านั้น

สา ว เตสํ อายสมฺมุตฺตานํ อุปสมฺมปทา อโหสิ.

สา ว (วจา) อ.พระวาทา นั้น นั้นเทียว อุปสมฺมปทา เป็นวาทาเป็นเครื่องอุปสมบท เตสํ อายสมฺมุตฺตานํ (ภทฺทวคฺคิยานํ สหายกานํ) ของสหาย ท. ผู้มีในพวกอันเจริญ ผู้มีอายุ เหล่านั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว.

ภทฺทวคฺคิยวตฺถุ จป.

ภทฺทวคฺคิยสหายกานํ วตฺถุ นิฏฺฐิตํ.

วตฺถุ อ.เรื่อง ภทฺทวคฺคิยสหายกานํ ของสหายผู้มีในพวกอันเจริญ ท. นิฏฺฐิตํ จบแล้ว.

ภาณวารที่ ๒ จป.

ทุติยภาณวารโ.

ทุติยภาณวารโ อ.วาระแห่งการสวดที่สอง (นิฏฺฐิต) จบแล้ว.

(ช่วงให้พักหยุดสวด ๑ ครั้ง เรียกว่า ๑ ภาณวาร)

อรรถกถา

บทว่า **ภทฺทวคฺคิยา** มีความว่า ได้ยินว่า สหายเหล่านั้นเป็นราชกุมาร ผู้มีความเจริญด้วยรูปร่าง และจิต เทียวไปด้วยคุมกันเป็นพวกเดียวกัน เพราะฉะนั้น ท่านจึงเรียกว่า ภทฺทวคฺคิย **โ** อักษร ในบทว่า **เตนหิ โ** ดังนี้ สักว่านินาต.

สองบทว่า **ธมฺมจกฺขุ อุตฺปาติ** มีความว่า โสตาปัตติมรรคได้เกิดขึ้นแก่บางพวก สกทาคามีมรรคได้เกิดขึ้นแก่บางพวก อนาคามีมรรคได้เกิดขึ้นแก่บางพวก จริ่งอยู่ มรรคเหล่านั้นทั้ง ๓ ท่านเรียกว่าธรรมจักขุ. ได้ยินว่า สหายเหล่านั้น ได้เป็นนักเลง ๓๐ คน ในตุมฺทิลชาตค ๑. ครั้งนั้น พวกเขาได้ฟัง ตุมฺทิลโลวาทแล้วรักษาศีล ๕ บุพพกรรมของสหายเหล่านั้นเท่านี้.

บทกิริยาภิกตักและอาชยาต

บทกิริยา	คำแปล	บทกิริยา	คำแปล
(อตฺถิ)	มีอยู่	(โหติ)	ย่อมเป็น
ปฏกามิ	หลีกเลี่ยงแล้ว	คเวเสยฺยาม	พึงแสวงหา
อุปสงฺกมิ	เสด็จเข้าไปแล้ว	นีสิตถ	จงนั่ง
นีสิตฺถิ	ประทับนั่งแล้ว, นั่งแล้ว	เทเสสฺสามิ	จักแสดง

อโหสิ	ได้มีแล้ว	นิสีทิสฺส	นั่งแล้ว
อานีตา	(อันสหาย ท.) นำมาแล้ว	กเถสิ	ตรัสแล้ว
ปลาญิตถ	หนีไปแล้ว	ปกาสเสสิ	ทรงประกาศแล้ว
อททสํสฺส	ได้เห็นแล้ว	อญฺณาสิ	ทรงทราบแล้ว
(วิหริติ)	ย่อมประทับอยู่	สุทฺธํ	สะอาดแล้ว
อุปสงกมํสฺส	เข้าไปเฝ้าแล้ว	ปฏิกุคฺคณฺเหยฺย	พึงรับ
อโวจํ	ได้กราบทูลแล้ว	อุทฺทปาติ	ได้เกิดขึ้นแล้ว
(ปุจฺฉิ)	ตรัสถามแล้ว	ลเภยฺยาม	พึงได้
(อาหํสฺส)	กราบทูลแล้ว	เอถ	จงมา
ปริจาริมหา	(ยังปชาบดี ท.) ให้บำเรอแล้ว	อโวจ	ได้ตรัสแล้ว
อาหิณฺฑาม	เที่ยวไปอยู่	สฺวากุขาโต	(อันเรา) กล่าวไว้ดีแล้ว
(อาห)	ตรัสแล้ว	จรณ	จงประพฤติ
มณฺณณ	ย่อมสำคัญ	นิฏฺฐิตํ	จบแล้ว
คเวสฺสเยยฺยถ	พึงแสวงหา		

๑๒. อรุณเวลปาฏิหาริยกา

เรื่องปาฏิหาริย์ที่ตำบลอรุณเวลาและชฎิล ๓ พี่น้องบวช

เรื่องย่อ

พระผู้มีพระภาคเสด็จไปตำบลอรุณเวลา ทรงให้บรรพชาอุปสมบทแก่ชฎิล ๓ พี่น้อง คือ อรุณเวล- กัสสปะ ผู้มีบิรवार ๕๐๐ คน นทีกัสสปะ ผู้มีบิรवार ๓๐๐ คน คยากัสสปะ ผู้มีบิรवार ๒๐๐ คน ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร โปรดชฎิลให้สำเร็จพระอรหันต์

อรรถโยชนา

[๓๗] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกโดยลำดับ ถึงตำบลอรุณเวลาแล้ว.

[๓๗] อถโข ภควา / อนุปฺพุเพน จาริกํ จรมาโน, / เยน อรุณเวลา, / ตทวสริ.

[๓๗] อถโข ครั้งนั้น แล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค จรมาโน เที่ยวไปอยู่ จาริกํ สู่ที่จาริก อนุปฺพุเพน โดยลำดับ, อรุณเวลา อ.ตำบลอรุณเวลา (อตุล) มีอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อวสริ เสด็จไปแล้ว ตํ (ทิสภาคํ) ส่วนแห่งทิศ นั้น.

ก็โดยสมัยนั้นแล ชฎิล ๓ คน คือ อรุเวลกัสสปะ ๑ นทิกัสสปะ ๑ คยากัสสปะ ๑ อาศัยอยู่ในตำบลอรุเวลา.

เตน โข ปน สมเณ / อรุเวลายํ / ตโย ชฎิลา ปฎิวสนติ; / อรุเวลกสฺสโป / นทิกสฺสโป / คยากสฺสโปติ.

ปน ก็ เตน โข สมเณ โดยสมัย นั้น แล ตโย ชฎิลา อ.ชฎิล ท. ๓ (อิตติ) คือ อรุเวลกสฺสโป อรุเวลกัสสปะ นทิกสฺสโป นทิกัสสปะ คยากสฺสโป คยากัสสปะ ปฎิวสนติ ย่อมอยู่ อรุเวลายํ ในตำบลอรุเวลา.

บรรดาชฎิล ๓ คนนั้น ชฎิลชื่ออรุเวลกัสสปะ เป็นผู้นำ เป็นผู้ฝึกสอน เป็นผู้เลิศ เป็นหัวหน้า เป็นประธาน ของชฎิล ๕๐๐ คน.

เตสุ / อรุเวลกสฺสโป ชฎิโโล / ปณฺจนํ ชฎิลสตานํ / นายโก โหติ / วินายโก / อคฺโค / ปมุโข / ปาโมกฺโข.

เตสุ (ชฎิเลสุ) ในชฎิล ท. เหล่านั้น หนา อรุเวลกสฺสโป ชฎิโโล อ.ชฎิล ชื่อว่าอรุเวลกัสสปะ นายโก เป็นผู้นำ วินายโก เป็นผู้ฝึกสอน อคฺโค เป็นผู้เลิศ ปมุโข เป็นประมุข ปาโมกฺโข เป็นประธาน ปณฺจนํ ชฎิลสตานํ ของร้อยแห่งชฎิล ท. ๕ โหติ ย่อมเป็น.

ชฎิล ชื่อว่านทิกัสสปะ เป็นผู้นำ เป็นผู้ฝึกสอน เป็นผู้เลิศ เป็นหัวหน้า เป็นประธาน ของชฎิล ๓๐๐ คน.

นทิกสฺสโป ชฎิโโล / ตินฺณํ ชฎิลสตานํ / นายโก โหติ / วินายโก / อคฺโค / ปมุโข / ปาโมกฺโข.

นทิกสฺสโป ชฎิโโล อ.ชฎิล ชื่อว่านทิกัสสปะ นายโก เป็นผู้นำ วินายโก เป็นผู้ฝึกสอน อคฺโค เป็นผู้เลิศ ปมุโข เป็นประมุข ปาโมกฺโข เป็นประธาน ตินฺณํ ชฎิลสตานํ ของร้อยแห่งชฎิล ท. ๓ โหติ ย่อมเป็น.

ชฎิลชื่อคยากัสสปะ เป็นผู้นำ เป็นผู้ฝึกสอน เป็นผู้เลิศ เป็นหัวหน้า เป็นประธาน ของชฎิล ๒๐๐ คน.

คยากสฺสโป ชฎิโโล / ทวินํ ชฎิลสตานํ / นายโก โหติ / วินายโก / อคฺโค / ปมุโข / ปาโมกฺโข.

คยากสฺสโป ชฎิโโล อ.ชฎิล ชื่อว่าคยากัสสปะ นายโก เป็นผู้นำ วินายโก เป็นผู้ฝึกสอน อคฺโค เป็นผู้เลิศ ปมุโข เป็นประมุข ปาโมกฺโข เป็นประธาน ทวินํ ชฎิลสตานํ ของร้อยแห่งชฎิล ท. ๓ โหติ ย่อมเป็น.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้เสด็จเข้าไปสู่อาศรมของชฎิลชื่ออรุเวลกัสสปะ แล้วได้ตรัสกะชฎิลชื่ออรุเวลกัสสปะว่า

อถโข ภควา, / เณ อรุเวลกสฺสปสฺส ชฎิลสฺส อสฺสโม, / เตนุปสงฺกมิ; / อุปสงฺกมิตฺวา / อรุเวลกสฺสโป ชฎิลํ เอตทโวจ

อถโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค, อสฺสโม อ.อาศรม ชฎิลสฺส ของชฎิล อรุเวลกสฺสปสฺส ชื่อว่าอรุเวลกัสสปะ (อตฺถิ) มีอยู่ เณ (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เข้าไปแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น, (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปแล้ว อโวจ ได้ตรัสแล้ว เอตํ (วณฺณ) ซึ่งพระดำรัส นั้น อรุเวลกสฺสโป ชฎิลํ กะชฎิล ชื่อว่าอรุเวลกัสสปะ อิติ ว่า

ดูกรกัสสปะ ถ้าท่านไม่หนักใจ เราขออาศัยอยู่ในโรงบูชาเพลิงสักคืนหนึ่ง.

“สเจ เต กสสป อครุ, / วเสยยาม เอกรตติ^๑ อคฺยาคาเรติ.

กสสป ดูก่อนกัสสปะ สเจ ถ้าว่า อครุ อ.ความไม่หนักใจ (อตฺถิ) มีอยู่ เต แก่ท่าน ไชรั, มยฺ อ.เรา ท. วเสยยาม พึงอยู่ อคฺยาคาเร ณ เรือนแห่งไฟ เอกรตติ สิ้นราตรีหนึ่ง อิติ ดังนี้.

ข้าแต่มหาสมณะ ข้าพเจ้าไม่หนักใจเลย แต่ในโรงบูชาเพลิงนั้น มีพญานาคดุร้าย มีฤทธิ์ เป็นอสรพิษ มีพิษร้ายแรง อย่าเลย มันจะทำให้ท่านลำบาก.

“น โข เม มหาสมณ ครุ, / อปิจ^๒ โข / จณฺเทตฺถ นาคราชา / อิทธิมา อาสีวิโส โฆรวิโส, / โส ตํ มา วิเหเจสีติ.

(อรุณเวลกสสป ชฎิล) อ.ชฎิล ชื่อว่าอรุณเวลกัสสปะ (อาท) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า มหาสมณ ข้าแต่มหาสมณะ ครุ อ.ความหนักใจ (อตฺถิ) มีอยู่ เม แก่ข้าพเจ้า น โข หามิได้ แล, อปิจ โข โดยแท้ แล นาคราชา อ.นาคผู้พระราชา จณฺโท ตัวดุร้าย อิทธิมา ตัวมีฤทธิ์ อาสีวิโส ตัวมีพิษที่เขี้ยว โฆรวิโส ตัวมีพิษอันน่ากลัว (อตฺถิ) มีอยู่, โส (นาคราชา) อ.นาคผู้พระราชา นั้น มา วิเหเจสิ อย่าเบียดเบียนแล้ว ตํ ซึ่งพระองค์ อิติ ดังนี้

แม้ครั้งที่สอง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสแก่ชฎิลชื่ออรุณเวลกัสสปะว่า ดูกรกัสสปะ ถ้าท่านไม่หนักใจ เราขออาศัยอยู่ในโรงบูชาเพลิงสักคืนหนึ่ง.

ทุติยมิ โข ภควา / อรุณเวลกสสป ชฎิลํ เอตทโวจ / “สเจ เต กสสป อครุ, / วเสยยาม เอกรตติ อคฺยาคาเรติ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อโวจ ได้ตรัสแล้ว เอตํ (วจนํ) ซึ่งพระดำรัส นั้น อรุณเวลกสสป ชฎิล กะชฎิล ชื่อว่าอรุณเวลกัสสปะ ทุติยมิ โข แม้ครั้งที่สอง แล อิติ ว่า กสสป ดูก่อนกัสสปะ สเจ ถ้าว่า อครุ อ.ความไม่หนักใจ (อตฺถิ) มีอยู่ เต แก่ท่าน ไชรั, มยฺ อ.เรา ท. วเสยยาม พึงอยู่ อคฺยาคาเร ณ เรือนแห่งไฟ เอกรตติ สิ้นราตรีหนึ่ง อิติ ดังนี้.

ข้าแต่มหาสมณะ ข้าพเจ้าไม่หนักใจเลย แต่ในโรงบูชาเพลิงนั้น มีพญานาคดุร้าย มีฤทธิ์ เป็นอสรพิษ มีพิษร้ายแรง อย่าเลย มันจะทำให้ท่านลำบาก.

“น โข เม มหาสมณ ครุ, / อปิจ โข จณฺเทตฺถ นาคราชา / อิทธิมา อาสีวิโส โฆรวิโส, / โส ตํ มา วิเหเจสีติ.

(อรุณเวลกสสป ชฎิล) อ.ชฎิล ชื่อว่าอรุณเวลกัสสปะ (อาท) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า มหาสมณ ข้าแต่มหาสมณะ ครุ อ.ความหนักใจ (อตฺถิ) มีอยู่ เม แก่ข้าพเจ้า น โข หามิได้ แล, อปิจ โข โดยแท้ แล นาคราชา อ.นาคผู้พระราชา จณฺโท ตัวดุร้าย อิทธิมา ตัวมีฤทธิ์ อาสีวิโส ตัวมีพิษที่เขี้ยว โฆรวิโส ตัวมีพิษอันน่ากลัว (อตฺถิ) มีอยู่, โส (นาคราชา) อ.นาคผู้พระราชา นั้น มา วิเหเจสิ อย่าเบียดเบียนแล้ว ตํ ซึ่งพระองค์ อิติ ดังนี้

^๑ สී.,ฉ.,เท.,อิ. เอกรตติ, เอวมุปริปี.

^๒ สී.,ฉ. อยฺ ปาโง น ทิสฺสติ.

แม้ครั้งที่สาม พระผู้มีพระภาคได้ตรัสแก่ชฎิลชื่ออุรุเวลกัสสปะว่า ดูกรกัสสปะ ถ้าท่านไม่สนใจเราขออาศัยอยู่ในโรงบูชาเพลิงสักคืนหนึ่ง.

ตติยมปิ โข ภควา / อุรุเวลกัสสปิ ชฎิลิ เอตทโวจ / “สเจ เต กสสป อครุ, / วเสยยาม เอรตติ อคยาคาเรติ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค โอวอ ได้ตรัสแล้ว เอต (วจน) ซึ่งพระดำรัส นั้น อุรุเวลกัสสปิ ชฎิลิ กะชฎิลิ ชื่อว่า อุรุเวลกัสสปะ ตติยมปิ โข แม้ครั้งที่สาม แล อิติ ว่า กสสป ดูก่อนกัสสปะ สเจ ถ้าว่า อครุ อ.ความไม่สนใจ (อตถิ) มีอยู่ เต แก่ท่าน ไชริ, มยิ อ.เรา ท. วเสยยาม พิงอยู่ อคยาคาเร ณ เรือนแห่งไฟ เอรตติ สิ้นราตรีหนึ่ง อิติ ดังนี้.

ข้าแต่มหาสมณะ ข้าพเจ้าไม่สนใจเลย แต่ในโรงบูชาเพลิงนั้น มีพญานาคดุร้าย มีฤทธิ์ เป็น อสรพิษ มีพิษร้ายแรง อย่างเลย มันจะทำให้ท่านลำบาก.

“น โข เม มหาสมณ ครุ, / อปิจ โข / จณเทตถ นาคราชา / อิทธิมา อาสิวิโส ไชรวิโส, / โส ตัง มา วิเหเจสิติ.

(อุรุเวลกัสสปิ ชฎิลิ) อ.ชฎิลิ ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ (อาท) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า มหาสมณ ข้าแต่มหาสมณะ ครุ อ.ความหนักใจ (อตถิ) มีอยู่ เม แก่ข้าพเจ้า น โข หามิได้ แล, อปิจ โข โดยแท้ แล นาคราชา อ.นาคผู้พระราช จณโท ตัวดุร้าย อิทธิมา ตัวมีฤทธิ์ อาสิวิโส ตัวมีพิษที่เขี้ยว ไชรวิโส ตัวมีพิษอันน่ากลัว (อตถิ) มีอยู่, โส (นาคราชา) อ.นาคผู้พระราชานั้น มา วิเหเจสิ อย่าเบียดเบียนแล้ว ตัง ซึ่งพระองค์ อิติ ดังนี้.

“กลางที่ พญานาคจะไม่ทำให้เราลำบาก ดูกรกัสสปะ เอาเถิด ขอท่านจงอนุญาตโรงบูชาเพลิง.

“อปเปว มัง น วิเหเจย, / อิงฆ ตวั กสสป / อนุชานาหิ อคยาคารนติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาท) ตรัสแล้ว อิติ ว่า นาคราชา อ.นาคผู้พระราชาน วิเหเจย ไม่พึงเบียดเบียน มัง ซึ่งเรา อปเปว ชื่อแม่ม้าง, กสสป ดูก่อนกัสสปะ อิงฆ เอาเถิด ตวั อ.ท่าน อนุชานาหิ จอนุญาต อคยาการ ซึ่งเรือนแห่งไฟ อิติ ดังนี้.

ชฎิลิชื่ออุรุเวลกัสสปะกราบทูลว่า ข้าแต่มหาสมณะ เชิญท่านอยู่ตามสบายเถิด.

“วิหระ มหาสมณ / ยถาสุขนติ.

(อุรุเวลกัสสปิ ชฎิลิ) อ.ชฎิลิ ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ (อาท) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า มหาสมณ ข้าแต่มหาสมณะ ตวั อ.ท่าน วิหระ ขอจงประทับอยู่ ยถาสุข ตามสบาย อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปสู่โรงบูชาเพลิงแล้ว ทรงปูลงผ้าเครื่องลาด ประทับนั่งคู้ บัลลังก์ ตั้งพระกายตรง ดำรงพระสติมั่น.

อลโข ภควา / อคยาการิ ปวิสิตวา / ตินสนนกรัง ปณญาเปตวา / นิสิติ ปลลงกั อากุชิตวา / อุขุ กายิ ปณิธาย / ปริมุขัง สติ อุปฏฐเปตวา.

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ปวิสิตวา เสด็จเข้าไปแล้ว อคยาการิ สู่เรือนแห่งไฟ ปณญาเปตวา ทรงปูลาดแล้ว ตินสนนกรัง ซึ่งเครื่องปูลาดแห่งหญ้า นิสิติ ประทับนั่งแล้ว อากุชิตวา ทรงคู้ ปลลงกั ซึ่งบัลลังก์ ปณิธาย ทรงตั้ง กายิ ซึ่งกาย อุขุ อันตรง อุปฏฐเปตวา เข้าไปตั้งไว้ สติ ซึ่งสติ ปริมุขัง จำเพาะหน้า.

[๓๘] ครั้งนั้น พญานาคนั้นได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปตัง้น ครั้นแล้ว มีความซึ่งเคียดไม่พอใจ จึงบังเหินคว้นขึ้น.

[๓๘] **อลโข^๑ โส นาโค / อททส ภควนตํ ปวิฏฐ^๒; / ทิสวาน / ทุกชี^๓ ทุมมโน ปฐปาลี.^๓**

[๓๘] **อลโข** ครั้งนั้นแล **โส นาโค** อ.พญานาค นั้น **อททส** ได้เห็นแล้ว **ภควนตํ** ซึ่งพระผู้มีพระภาค **ปวิฏฐ** ผู้เสด็จเข้าไปแล้ว, (**โส นาโค**) อ.พญานาค นั้น **ทิสวาน** ครั้นเห็นแล้ว **ทุกชี** เป็นผู้มีทุกข์ **ทุมมโน** เป็นผู้มีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว (**หุตวา**) เป็น **ปฐปาลี** บังเหินคว้นแล้ว.

ปาฏิหาริย์ที่ ๑

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงดำริว่า โฉนหนอ เราพึงครอบงำเดชของพญานาคนี้ด้วยเดชของตน ไม่กระทบกระทั่งผิวหนัง เนื้อ เอ็น กระดูก และเยื่อในกระดูก ดังนี้

อลโข ภควโต เอตทโหสิ / “ยณฺฐนาหํ / อิมสฺส นาคสฺส / อนุปหจฺจ จวิณฺจ จมฺมณฺจ / มํสณฺจ นหารุณฺจ / อฏฺฐิณฺจ อฏฺฐิมิณฺขณฺจ / เตชสา เตชํ ปริยาเทยฺยนติ.^๔

อลโข ครั้งนั้นแล **เอตํ (จินตน์)** อ.ความดำริ นั้น **อิตติ** ว่า **ยณฺฐน** โฉนหนอ **อหํ** อ.เรา **ปริยาเทยฺย** พึงครอบงำ **เตชํ** ซึ่งเดช **อิมสฺส นาคสฺส** ของพญานาค นี้ **เตชสา** ด้วยเดช **อนุปหจฺจ** ไม่กระทบกระทั่ง **จวิ จ** ซึ่งผิวหนัง ด้วย **มํส จ** ซึ่งเนื้อ ด้วย **นหารุณฺจ** ซึ่งเอ็น ด้วย **อฏฺฐิ จ** ซึ่งกระดูก ด้วย **อฏฺฐิมิณฺข จ** ซึ่งเยื่อในกระดูก ด้วย **อิตติ** ดังนี้ **โหสิ** ได้มีแล้ว **ภควโต** แก่พระผู้มีพระภาค.

แล้วทรงบันดาลอิทธาภิสังขารเช่นนั้น ทรงบังเหินคว้นแล้ว.

อลโข ภควา / ตถารูปํ อิทธาภิสังขารํ / อภิสงฺขริตฺวา ปฐปาลี.

อลโข ครั้งนั้นแล **ภควา** อ.พระผู้มีพระภาค **อภิสงฺขริตฺวา** ทรงปรุ่งแต่งแล้ว **อิทธาภิสังขาร** ซึ่งการปรุ่งแต่งขึ้นด้วยฤทธิ์ **ตถารูป** อันมีรูปอย่างนั้น **ปฐปาลี** ทรงบังเหินคว้นแล้ว.

พญานาคนั้นทนความลบลูไม่ได้ จึงพ่นไฟสูในทันที.

อลโข โส นาโค / มกฺโข อสหนโต ปชฺชลิ.

อลโข ครั้งนั้นแล **โส นาโค** อ.พญานาค นั้น **อสหนโต** ไม่อดกลั้นอยู่ **มกฺโข** ซึ่งความลบลู **ปชฺชลิ** พ่นไฟแล้ว.

แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงเข้ากลืนสมำบัติมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์ บันดาลไฟด้านทานไว้.

ภควาปิ / เตโชธาตุํ สmapชฺชิตฺวา ปชฺชลิ.

ภควาปิ แม้ อ.พระผู้มีพระภาค **smapชฺชิตฺวา** ทรงเข้าแล้ว **เตโชธาตุํ** กลืนสมำบัติมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์ **ปชฺชลิ** ทรงบันดาลไฟแล้ว.

เมื่อทั้งสองฝ่ายโพล่งไฟขึ้น โรงบูชาเพลิงรุ่งโรจน์ เป็นเปลวเพลิงดุจไฟลุกไหม้ทั่วไป.

อุภินนํ สลฺโขติฏฺฏานํ^๕ / อคฺยาคารํ อาทิตฺตํ วิย โหติ / สmapชฺชลิตํ สลฺโขติฏฺฏตํ.^๕

อุภินนํ **ขนาน** เมื่อชน ท. ทั้งสอง **สลฺโขติฏฺฏานํ** เป็นผู้โพล่งไฟขึ้นแล้ว (**สนตาน**) มีอยู่ **อคฺยาคาร** อ.เรือนแห่งไฟ (**อคคินา**) **อาทิตฺตํ วิย** เป็นราวกะว่า อันไฟ เผาไหม้แล้ว **smapชฺชลิตํ** เป็นที่รุ่งโรจน์แล้ว **สลฺโขติฏฺฏ** เป็นที่โพล่งไฟขึ้นแล้ว **โหติ** ย่อมเป็น.

^๑ ส.ฉ.,เท. อททสา โข โส ภควนตํ ปวิฏฐ ^๒ ส.ฉ. อยํ ปาโง น ทิสฺสตี.

^๓ ส.ฉ.,มหา. ปฐปายิ, เอวฺมปฺริปิ.

^๔ ส.ฉ.,เท.,อิ.,มหา. ปริยาทิเยยฺยนติ.

^๕ สลฺโขติฏฺฏานํ สลฺโขติฏฺฏนติปิ ปาโง.

จึงขุณฺณพวกนั้นพากันล้อมโรงบูชาเพลิง แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ชาวเรา พระมหาสมณะรูปงาม คงถูกพญานาคเบียดเบียนแน่.

อลโข เต ขุณฺณ / อคฺยาคารี ปริวารเตวา / เอวมาหํสุ / “อภีรุโป วต โภ / มหาสมโณ / นาเคน วิเหจยิตฺติ.^๑

อลโข ครั้งนั้นแล เต ขุณฺณ อ.ขุณฺณ ท. เหล่านั้น ปริวารเตวา แวดล้อมแล้ว อคฺยาคารี ซึ่งเรือนแห่งไฟ อาหํสุ กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า โภ ดูก่อนท่านผู้เจริญ มหาสมโณ อ.พระมหาสมณะ อภีรุโป ผู้มีรูปงาม นาเคน อันพญานาค วิเหจยิตฺติ ย่อมเบียดเบียน อิติ ดังนี้.

ต่อมา พระผู้มีพระภาคได้ทรงครอบงำเดชของพญานาคนั้น ด้วยเดชของพระองค์ ไม่กระทบกระทั่งผิวหนัง เนื้อ เอ็น กระดูก และเยื่อในกระดูก ทรงขุดพญานาคไว้ในบาตร โดยผ่านราตรีนั้น แล้วทรงแสดงแก่ขุณฺณอุรุเวลกัสสปะด้วยพระพุทธดำรัสว่า ดูกรกัสสปะ นีพญานาคของท่าน เราครอบงำเดชของมันด้วยเดชของเราแล้ว.

อลโข ภควา / ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน / ตสฺส นาคสฺส / อนุปหจฺจ ฉวิณฺจ จมฺมณฺจ / มํสณฺจ นฺหารุณฺจ / อฏฺฐิณฺจ อฏฺฐิมิณฺขณฺจ / เตชสา เตชํ ปริยาทยิตฺวา / ปตฺเต ปกฺขิปปิตฺวา / อุรุเวลกสฺสปฺปสฺส ขุณฺณสฺส ทสฺเสสิ / “อยนฺเต กสฺสป นาโค, / ปริยาทินฺโน อสฺส เตชสา เตโชติ.

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ปริยาทยิตฺวา ทรงครอบงำแล้ว เตชํ ซึ่งเดช ตสฺส นาคสฺส ของพญานาค นั้น เตชสา ด้วยเดช อนุปหจฺจ ไม่กระทบกระทั่ง ฉวิ จ ซึ่งผิวหนัง ด้วย มํส จ ซึ่งเนื้อ ด้วย นฺหารุณฺจ ซึ่งเอ็น ด้วย อฏฺฐิ จ ซึ่งกระดูก ด้วย อฏฺฐิมิณฺข จ ซึ่งเยื่อในกระดูก ด้วย ปกฺขิปปิตฺวา ทรงใส่ไว้แล้ว (คํ นาค) ซึ่งพญานาค นั้น ปตฺเต ในบาตร ทสฺเสสิ ทรงแสดงแล้ว ขุณฺณสฺส แก่ขุณฺณ อุรุเวลกสฺสปฺปสฺส ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ อจฺจเยน โดยกาลอันล่วงไป ตสฺสา รตฺติยา แห่งราตรีนั้น (วจเนน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า กสฺสป ดูก่อนกัสสปะ นาโค อ.พญานาค เต ของท่าน อยํ นี้, เตโช อ.เดช อสฺส (นาคสฺส) ของพญานาค นั้น (มยา) อันเรา ปริยาทินฺโน ครอบงำแล้ว เตชสา ด้วยเดช อิติ ดังนี้.

จึงขุณฺณอุรุเวลกัสสปะได้ดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากแท้ จึงครอบงำเดชของพญานาคที่ดุร้าย มีฤทธิ์ เป็นอสรพิษ มีพิษร้ายแรง ด้วยเดชของตนได้, แต่พระมหาสมณะนี้ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

อลโข / อุรุเวลกสฺสปฺปสฺส ขุณฺณสฺส / เอตทโหสิ / “มhitฺธิโก โข / มหาสมโณ มหานุภาโว, / ยตฺร หิ นาม / จณฺทสฺส นาคราชสฺส / อิทธิมโต อาสีวิสสฺส โฆรวิสสฺส / เตชสา เตชํ ปริยาทยิสฺสตี, / น เตวว จ โข อรหา, / ยถา อหฺนติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอตํ (จินตนา) อ.ความคิด นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ขุณฺณสฺส แก่ขุณฺณ อุรุเวลกสฺสปฺปสฺส ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ อิติ ว่า ยตฺร หิ นาม = โย นาม (มหาสมโณ) อ.พระมหาสมณะ ไต หนอ ปริยาทยิสฺสตี ครอบงำแล้ว เตชํ ซึ่งเดช นาคราชสฺส ของนาคผู้พระราชา จณฺทสฺส ตัวดุร้าย อิทธิมโต ตัวมีฤทธิ์ อาสีวิสสฺส ตัวมีพิษที่เขี้ยว โฆรวิสสฺส ผู้มีพิษอันน่ากลัว เตชสา ด้วยเดช, (โส) มหาสมโณ อ.พระมหาสมณะ นั้น มhitฺธิโก โข เป็นผู้มฤทธิ์มาก แล มหานุภาโว เป็นผู้มอำนาจมาก (โหติ) ย่อมเป็น, จ แต่ว่า (โส มหาสมโณ) อ.พระมหาสมณะ นั้น อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหติ) ย่อมเป็น -, อหํ อ.เรา อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหมิ) ย่อมเป็น ยถา ฉนฺได, - (เอว) ฉนนัน น เตวว โข หามีได้ นันเทียว แล อิติ ดังนี้.

^๑ อ. วิเหจยิตฺติ.

[๓๙] ที่แม่น้ำเนรัญชรา พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะชฎิลอรุณเวลกัสสปะว่าดังนี้ ดูกรกัสสปะ ถ้าท่านไม่หนักใจ เราขออาศัยอยู่ในโรงบูชาเพลิงสักวันหนึ่ง.

[๓๙]^๑ เนรณชราย^๒ ภควา / อรุณเวลกัสสปิ ชฎิลมโวจ /

“สเจ เต กสสป อครุ, / วิหเรมุ อชชุนโห อคคิสรณมหิติ.”^๓

[๓๙] ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อโวจ ได้ตรัสแล้ว อิติ ว่า กสสป ดูก่อนกัสสปะ สเจ ถ้าว่า อครุ อ.ความไม่หนักใจ (อตถิ) มีอยู่ เต แก่ท่าน ไสร้, อหิ อ.เรา วิหเรมุ พึงอยู่ อคคิสรณมหิ ที่เรือนแห่งไฟ อชชุนโห สิ้นวันหนึ่งในวันนี้ อิติ ดังนี้ ชฎิล กะชฎิล อรุณเวลกัสสปิ ชื่อว่าอรุณเวลกัสสปะ เนรณชราย ฌ แม่น้ำชื่อว่าเนรัญชรา

ชฎิลอรุณเวลกัสสปะกราบทูลว่า ข้าแต่มหาสมณะ ข้าพเจ้าไม่หนักใจเลย แต่ข้าพเจ้าหวังความ สำราญจึงห้ามท่านว่า ในโรงบูชาเพลิงนั้นมีพญานาคดุร้าย มีฤทธิ์ เป็นอสรพิษ มีพิษร้ายแรง อย่าเลย มันจะทำให้ท่านลำบาก.

“น โข เม มหาสมณ ครุ, / ผาสูกาโม จ^๔ ตํ นิวาเรมิ, /

จณเทตถ นาคราชา / อิทธิมา อาสิวิโส โฆรวิโส, / โส ตํ มา วิเหเจสีติ.

(อรุณเวลกัสสปิ ชฎิล) อ.ชฎิล ชื่อว่า อรุณเวลกัสสปะ (อาท) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า มหาสมณ ข้าแต่ มหาสมณะ ครุ อ.ความหนักใจ (อตถิ) มีอยู่ เม แก่ข้าพเจ้า น โข หามิได้ แล, จ แต่ว่า อหิ อ.ข้าพเจ้า ผาสูกาโม ผู้ปรารถนาซึ่งความสำราญ นิวาเรมิ ย่อมห้าม ตํ ซึ่งท่าน, นาคราชา อ.นาคผู้พระราช จณโธ ตัวดุร้าย อิทธิมา ตัวมีฤทธิ์ อาสิวิโส ตัวมีพิษที่เขี้ยว โฆรวิโส ตัวมีพิษอันน่ากลัว (อตถิ) มีอยู่ เอตถ (อคยาการ) ที่เรือนแห่งไฟ นั้น, โส (นาคราชา) นาคผู้พระราช นั้น มา วิเหเจสี อย่าเบียดเบียนแล้ว ตํ ซึ่งท่าน อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ลางที่พญานาคนั้นจะไม่ทำให้เรลำบาก ดูกรกัสสปะ เอาเถิด ท่านจง อนุญาตโรงบูชาเพลิง.

“อปเปว^๕ มํ น วิเหเจย, / อิงฆ ตวํ กสสป / อนุชานาหิ อคยาการนติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาท) ตรัสแล้ว อิติ ว่า อปเปว ไฉนหนอ (โส นาคราชา) อ.นาคผู้พระราช นั้น น วิเหเจย ไม่พึงเบียดเบียน มํ ซึ่งเรา, กสสป ดูก่อนกัสสปะ อิงฆ เอาเถิด ตวํ อ.ท่าน อนุชานาหิ จอนุญาต อคยาการ ซึ่งเรือนแห่งไฟ อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคทรงทราบอรุณเวลกัสสปะนั้นว่า อนุญาตให้แล้ว ไม่ทรงครั่นคร้าม ปราศจาก ความกลัว เสด็จเข้าไป.

“ทินนุนติ นํ วิทิตวา / อภิตโต^๖ ปาวิสสิ ภยมตฺตีโต.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค วิทิตวา ทรงทราบแล้ว นํ (อรุณเวลกัสสปิ) ซึ่งอรุณเวลกัสสปะ นั้น อิติ ว่า (อคยาการ) อ.เรือนแห่งไฟ (เตน อรุณเวลกัสสปน) อันอรุณเวลกัสสปะ นั้น ทินนํ ให้แล้ว อิติ ดังนี้ อภิตโต ผู้ไม่ทรงกลัวแล้ว อตฺตีโต ผู้ทรงล่วงเลยแล้ว ภย ซึ่งความกลัว ปาวิสสิ ได้เสด็จเข้าไปแล้ว.

พญานาคเห็นพระผู้มีพระภาคผู้แสวงคุณความดี เสด็จเข้าไปแล้ว ไม่พอใจ จึงบังหวนควนขึ้น.

ทิสวา อิสสิ ปวิฏฺฐํ / อหิโนโค / ทุมมโน ปฐปาลิ.

อหิโนโค อ.พญานาค ทิสวา เห็นแล้ว (ภควนต) ซึ่งพระผู้มีพระภาค อิสสิ ผู้ทรงแสวงหาซึ่งคุณ ทุมมโน เป็นผู้ใจไม่ดี (ผู้เสียใจ) (หุตวา) เป็น ปฐปาลิ บังหวนควนแล้ว.

^๑ ตั้งแต่ เนรณชราย ๒.๒๓.๑๓๓๓.๑๓๓๔ เป็นคาถา ^๒ สยา. เนรณชราย

^๔ ส.ฉ.พ.อ.มหา. ผาสูกาโม ว

^๕ โป. อปเปว นาม

^๓ ฉ. อคคิสาละมหิติ

^๖ อ. อสมภิตโต

ส่วนพระพุทธเจ้า ผู้เป็นมนุษย์ประเสริฐ มีพระทัยดี มีพระทัยไม่ขัดเคือง ทรงบังหวนคว้นขึ้นในที่นั้น.

สุมณมานโส^๑ / น วิมโน^๒ / มนุสสนาโคปิ / ตตถ ปฐปาสี.

มนุสสนาโคปิ แม้ อ.พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐแห่งมนุษย์ สุมณมานโส ผู้มีพระทัยคือจิตอันดี (ผู้มีพระทัยเช่นกับด้วยพระทัยของพระพุทธเจ้าผู้มีพระทัยดี) น วิมโน ผู้มีพระทัยผดปกติ ห้ามได้ ปฐปาสี ทรงบังหวนคว้นแล้ว ตตถ (จาเน) ในที่ นั้น.

แต่พญานาคทนความลบลูไม่ได้ จึงพ่นไฟสู้.

มกขณจ อสهماโน / อหิณาโค / ปาวโกว ปชชลิ.

จ ส่วนว่า อหิณาโค อ.พญานาค อสมาโน ไม่อดกลั้นอยู่ มกข ซึ่งความลบลู ปาวโก อิว ผู้เพียงดั่งไฟ ปชชลิ พ่นไฟแล้ว.

ส่วนพระพุทธเจ้าผู้เป็นมนุษย์ประเสริฐ ทรงฉลาดในกสิณสมาบัติมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์ ได้ทรงบันดาลไฟต้านทานไว้ในที่นั้น.

เตโชธาตูกุสโล / มนุสสนาโคปิ / ตตถ ปชชลิ.

มนุสสนาโคปิ แม้ อ.พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐแห่งมนุษย์ เตโชธาตูกุสโล ผู้ทรงฉลาดในกสิณสมาบัติมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์ ปชชลิ ทรงบันดาลไฟแล้ว ตตถ (จาเน) ในที่ นั้น.

เมื่อทั้งสองฝ่ายโพล่งไฟขึ้นแล้ว โรงบูชาเพลิงถูกไฟลุกไหม้ รุ่งโรจน์ เป็นเปลวเพลิง พวกชฎิลแหงนดูแล้ว.

อุภินันฺ สลฺยฺชิตฺถุตานํ / อคฺยาการํ []^๓ อุทิจฺจเร.^๔

อุภินัน ขนาน เมื่อชน ท. ทั้งสอง สลฺยฺชิตฺถุตานํ เป็นผู้โพล่งไฟขึ้นแล้ว (สนฺตานํ) มีอยู่ อคฺยาการํ อ.เรือนแห่งไฟ (อาทิตฺตํ) เป็นที่อันไฟเผาไหม้แล้ว (สมปชชลิตํ) เป็นที่รุ่งโรจน์แล้ว (สลฺยฺชิตฺถุตํ) เป็นที่โพล่งไฟขึ้นแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น. (ชฎิลา) อ.ชฎิล ท. อุทิจฺจเร (อุทิจฺจเร) แหงนดูแล้ว.

พวกชฎิลกล่าวกันว่า ชาวเรา พระสมณะรูปงามคงถูกพญานาคเบียดเบียนแน่.

ชฎิลา / “อภีรูป วต โภ / มหาสมโณ / นาเคน วิหะริยตีติ ภณฺณติ.

ชฎิลา อ.ชฎิล ท. ภณฺณติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า โภ คู่ก่อนท่านผู้เจริญ มหาสมโณ อ.พระมหาสมณะ อภีรูป ผู้มีรูปงาม นาเคน อันพญานาค วิหะริยติ ย่อมเบียดเบียน อิติ ดังนี้.

ครั้นราตรีผ่านไป เปลวไฟของพญานาคไม่ปรากฏ.

อถ^๕ รตฺติยา อจฺจเยน / อหิณาสฺส^๖ อจฺจิโย / น^๗ โหนฺติ.

อถ ครั้งนั้น อจฺจิโย อ.เปลวไฟ ท. อหิณาสฺส ของพญานาค น โหนฺติ ย่อมไม่มี อจฺจเยน ในกาลอันล่วงไป รตฺติยา แห่งราตรี

^๑ ส.ฉ.เท. สุมณมานโส, อ. สุมานโส ^๒ ส.ฉ.เท. อิมโน, อ. อวิมโน

^๓ ส.มหา. เอตถนตเร อาทิตฺตํ โหติ สมปชชลิตํ สลฺยฺชิตฺถุตตติ อิม ปาชา ทิสสนติ.

^๕ ส.มหา. อถ ตสสา, อ. อถโข ตสสา ^๖ ส.อ.มหา. หตา นาคสส

^๔ ฉ. อุทิจฺจเร. [อุ + ทิส + อ + อนติ]

^๗ ส.ฉ. นสฺสโท น ทิสสติ.

แต่เปลวไฟสีต่าง ๆ ของพระผู้มีพระภาคผู้ทรงฤทธิ์ยังสถิตอยู่.

อิทธิมโต ปน จิตา / อเนกวงณา อจฺจิโย โหนติ.

ปน แต่ว่า อจฺจิโย อ.พระรัศมี ท. อเนกวงณา อันมีสีมิใช่หนึ่ง จิตา อันดำรงอยู่แล้ว (ภควโต) ของพระผู้มีพระภาค อิทธิมโต ผู้มีฤทธิ์ โหนติ ย่อมมี.

พระรัศมีสีต่าง ๆ คือ สีเขียว สีแดง สีหงสบาท สีเหลือง สีแก้วผลึก ปราภฏที่พระกายพระอังคีรส.

นีลา อถ โลหิตกา^๑ / มณฺเขฐา^๒ ปิตกา / ผลิกวงณาโย /

องฺคิรสสฺส กายเ / อเนกวงณา อจฺจิโย โหนติ.

อถ ครั้งนั้น อจฺจิโย อ.พระรัศมี ท. อเนกวงณา อันมีสีมิใช่หนึ่ง (อิตติ) คือ นีลา สีเขียว โลหิตกา สีแดง มณฺเขฐา สีหงสบาท ปิตกา สีเหลือง ผลิกวงณาโย สีแก้วผลึก โหนติ มีอยู่ กายเ ที่พระวรกาย องฺคิรสสฺส ของพระอังคีรส (ของพระพุทธเจ้าผู้มีพระรัศมีแผ่ชานออกจากพระวรกาย)

พระพุทธองค์ทรงชดพญานาคไว้ในบาตรแล้ว ทรงแสดงแก่พราหมณ์ว่า ดูกรกัสสปะ นี่พญานาคของท่าน เราครอบงำเดชของมันด้วยเดชของเราแล้ว.

ปตฺตมฺหิ โอททิตฺวา / อหินาคํ พฺราหฺมณสฺส ทสฺเสสิ /

“อัย เต กสฺสป นาโค, / ปริยาทินโน อสฺส เตชสา เตโชติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค โอททิตฺวา ทรงใส่ไว้แล้ว (ต่ออหินาค) ซึ่งพญานาค นั้น ปตฺตมฺหิ ในบาตร ทสฺเสสิ ทรงแสดงแล้ว อหินาคํ ซึ่งพญานาค พฺราหฺมณสฺส แก่พราหมณ์ อิตติ ว่า กสฺสป ดูก่อนกัสสปะ นาโค อ.พญานาค อัย นี้ เต ของท่าน, เตโช อ.เดช อสฺส (นาคสฺส) ของพญานาค นั้น (มยา) อันเรา ปริยาทินโน ครอบงำแล้ว เตชสา ด้วยเดช อิตติ ดังนี้.

ครั้งนั้น ขวัญอรุณเวลกัสสปะ เลื่อมใสยิ่งนัก เพราะอิทธิปาฏิหาริย์นี้ของพระผู้มีพระภาค ได้ทูลคำนี้อต่อพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระมหาสมณะ นิมนต์อยู่ในที่นี้แหละ ข้าพเจ้าจักบำรุงท่านด้วยภัตตาหารประจำ.

อถฺโข อรุณเวลกสฺสโป ขวฺโกล / ภควโต อิมินา อิทธิปาฏิหาริเยน อภิปฺปสนฺโน / ภควนฺตํ เอตทโวจ / “อิเธว มหาสมณ วิหฺร,^๓ / อหนฺเต []^๔ รุวภตฺเตนาติ.

อถฺโข ครั้งนั้นแล ขวฺโกล อ.ขวัญ อรุณเวลกสฺสโป ชื่อว่าอรุณเวลกัสสปะ อภิปฺปสนฺโน เลื่อมใสยิ่งแล้ว อิทธิปาฏิหาริเยน เพราะอิทธิปาฏิหาริย์ อิมินา นี้ ภควโต ของพระผู้มีพระภาค อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ วจฺนํ ซึ่งคำ นั้น อิตติ ว่า มหาสมณ ข้าแต่พระมหาสมณะ (ตฺว) อ.ท่าน วิหฺร ขอจงประทับอยู่ อิธ เอว (จาเน) ในที่ นี้ นั้นเทียว, อหํ อ.ข้าพเจ้า (กริสฺสามิ) จักกระทำ (ปฏิมานนํ) ซึ่งการบูชา รุวภตฺเตน ด้วยภัตรอันบุคคลพึงถวาย เนื่องนิത്യ เต แก่ท่าน อิตติ ดังนี้.

ปาฏิหาริย์ที่ ๑ จบ.

ปจฺมํ ปาฏิหาริย์.

ปจฺมํ ปาฏิหาริย์ อ.ปาฏิหาริย์ ที่ ๑ (นิจฺจติ) จบแล้ว.

^๑ สี.,ฉ.,เท. โลหิติกา

^๓ ไป. วิหฺรณ

^๒ ฉ. มณฺเขฐา

^๔ เท. เอตถนฺตเร อุปฐจามิติ อัย ปาโง ทิสฺสติ.

ปาฏิหาริย์ที่ ๒

[๔๐] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ไพรสน์แห่งหนึ่ง ไม่ไกลจากอาศรมของชฎิล อรุเวลกัสสปะ.

[๔๐] อถโข ภควา / อรุเวลกัสสปส ชฎิลสส อสสมสส อวิหุเร / อนณตรสมี วณสณเท วิหาลิ.

[๔๐] อถโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วิหาลิ ประทับอยู่แล้ว วณสณเท ในซุ้มแห่งป่า อนณตรสมี แห่งใดแห่งหนึ่ง อวิหุเร ในที่ไม่ไกล อสสมสส จากอาศรม ชฎิลสส ของชฎิล อรุเวลกัสสปส ชื่อว่าอรุเวลกัสสปะ

ครั้งนั้น ท้าวมหาราชทั้ง ๔ เมื่อราตรีปฐมยามผ่านไปแล้ว เปล่งรัศมีงาม ยังไพริสน์ทั้งสิ้น ให้สว่างไสวแล้ว

อถโข จตตารโ มหาราชา / อภิกกนตตาย รตติยา / อภิกกนตวณณา / เกวลกปปิ วณสณทํ โสภาเสตวา,

อถโข ครั้งนั้นแล จตตารโ มหาราชา อ.ท้าวมหาราช ท. ๔ รตติยา ครั้นเมื่อราตรีปฐมยาม อภิกกนตตาย สิ้นไปแล้ว อภิกกนตวณณา มีฉวีวรรณงดงาม วณสณทํ ยังซุ้มแห่งป่า เกวลกปปิ อันไม่มีส่วนเหลือโดยรอบ โสภาเสตวา ให้สว่างไสวแล้ว,

เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ครั้นถึงแล้วจึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ได้ยืนเฝ้าอยู่ทั้ง ๔ ทิศ ดูกองไฟใหญ่ ฉะนั้น.

เยน ภควา, / เตนุสสงกมิตฺตํ; / อุปสงกมิตฺวา / ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา / จตุทฺทิสา อฏฺฐจฺสุ, / เสยฺยถาปี / มหนฺตา อคฺคิกฺขณฺธา.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหริติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงกมิตฺตํ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น, (เต มหาราชา) อ.ท้าวมหาราช ท. เหล่านั้น อุปสงกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อภิวาเทตฺวา ถวายบังคมแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค อฏฺฐจฺสุ ได้ยืนแล้ว จตุทฺทิสา ในทิศ ๔ ท., อคฺคิกฺขณฺธา อ.กองแห่งไฟ ท. มหนฺตา อันใหญ่ เสยฺยถาปี แม้นั้นใด, เอว ฉะนั้น.

ต่อมาชฎิลอรุเวลกัสสปะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคโดยผ่านราตรีนั้น ครั้นถึงแล้วได้ทูลคำนี ต่อพระผู้มีพระภาคว่า

อถโข อรุเวลกัสสป โข ชฎิล / ตสฺสา รตติยา อจฺจเยน, / เยน ภควา, / เตนุสสงกมิตฺตํ; / อุปสงกมิตฺวา / ภควนฺตํ เอตทโวจ

อถโข ครั้งนั้นแล ชฎิลอ.ชฎิลอรุเวลกัสสป ชื่อว่าอรุเวลกัสสปะ อจฺจเยน ในกาลอันล่วงไปรตติยาแห่งราตรี ตสฺสา นั้น, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหริติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงกมิตฺตํ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น; (โส อรุเวลกัสสป ชฎิล) อ.ชฎิล ชื่อว่าอรุเวลกัสสปะ นั้น อุปสงกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ วจฺนํ (ซึ่งคำ) นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

ถึงเวลาแล้ว มหาสมณะ ภัตตาหารเสร็จแล้ว,

“กาโล มหาสมณ, / นิภูจิตฺ ภาตฺ,

มหาสมณ ข้าแต่พระมหาสมณะ (อัย กาโล) อ.กาล นี้ กาโล เป็นกาลอันสมควร (โหติ) ย่อมเป็น, ภาตฺ อ.ภัตร นิภูจิตฺ เตรียมเสร็จแล้ว,

พวกนั้นคือใครกันหนอ เมื่อราตรีปฐมยามผ่านไปแล้ว มีรัศมีงาม ยังไพโรจน์ทั้งสิ้นให้สว่างไสว, เข้าไปหาท่าน ครั้นถึงแล้วอภิวาทท่าน ได้ยืนอยู่ทั้ง ๔ ทิศ ดูกองไฟใหญ่ ฉะนั้น ?

เก ญฺ โข เต มหาสมณ / อภิกกนตยา รตติยา / อภิกกนตวณฺณา / เกวลกปปี วณฺสณฺฑํ
โสภาเสตวา, / เยน ตวํ, / เตนฺอุปสงฺกมียฺสุ; / อุปสงฺกมิตฺวา / ตํ อภิวาทิตฺวา / จตฺตทิสสา อฏฺฐํสุ, /
เสยฺยถาปี / มหนฺตา อคฺคิกฺขนฺธาติ.

มหาสมณ ข้าแต่พระมหาสมณะ (บุคคล) อ.บุคคล ท. เต เหล่านั้น เก ญฺ โข เหล่าไหน หนอ แล รตติยา ครั้นเมื่อราตรีปฐมยาม อภิกกนตยา สิ้นไปแล้ว อภิกกนตวณฺณา มีฉวีวรรณงดงาม วณฺสณฺฑํ ยังชักแห่งป่า เกวลกปปี อันไม่มีส่วนเหลือโดยรอบ โสภาเสตวา ให้สว่างไสวแล้ว, ตวํ อ.ท่าน (วิหรสิ) ย่อมอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมียฺสุ เข้าไปแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น, (เต บุคคล) อ.บุคคล ท. เหล่านั้น อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปแล้ว อภิวาทิตฺวา ไหว้แล้ว ตํ ซึ่งท่าน อฏฺฐํสุ ได้ยืนแล้ว จตฺตทิสสา ในทิศ ๔ ท., อคฺคิกฺขนฺธา อ.กองแห่งไฟ ท. มหนฺตา อันใหญ่ เสยฺยถาปี แม้นใด, เอวํ ฉะนั้น อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรกัสสปะ พวกนั้นคือท้าวมหาราชทั้ง ๔ เข้ามาหาเรา เพื่อ ฟังธรรม.

“เอเต โข กสฺสป / จตฺตาริ มหाराชาโน, / เยนํ, / เตนฺอุปสงฺกมียฺสุ; / รมฺมสฺสวานายาติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า กสฺสป ดูก่อนกัสสปะ เอเต โข (บุคคล) อ.บุคคล ท. เหล่านั้น แล จตฺตาริ มหाराชาโน คือ อ.ท้าวมหาราช ท. ๔, อหํ อ.เรา (วิหรามิ) ย่อมอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมียฺสุ เข้าไปแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น รมฺมสฺสวานาย เพื่อการฟังซึ่งธรรม อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น ขณฺฑิอรุณเวลกัสสปะได้มีความดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากแท้ ถึงกับ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ เข้ามาหาเพื่อฟังธรรม, แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

อลโข / อรุณเวลกสฺสปสฺส ขณฺฑิสฺส / เอตทโหสิ / “มทิตฺธิโก โข / มหาสมโณ มหานุภาโว, /
ยตฺร ทิ นาม / จตฺตาริปี มหाराชาโน / อุปสงฺกมิตฺสนฺติ รมฺมสฺสวานาย, / น เตว จ โข /
อรหา, / ยถา อหนฺติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอตฺ (จินตฺน) อ.ความคิด นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ขณฺฑิสฺส แก่ขณฺฑิ อรุณเวลกสฺสปสฺส ชื่อว่าอรุณเวลกัสสปะ อิติ ว่า จตฺตาริปี มหाराชาโน แม้ อ.ท้าวมหาราช ท. ๔ อุปสงฺกมิตฺสนฺติ เข้าไปเฝ้าแล้ว ยตฺร ทิ นาม = ยํ นาม (มหาสมณ) ซึ่งพระมหาสมณะ ไต หนอ รมฺมสฺสวานาย เพื่อการฟังซึ่งธรรม, (โส) มหาสมโณ อ.พระมหาสมณะ นั้น มทิตฺธิโก โข เป็นผู้มีฤทธิ์มาก แล มหานุภาโว เป็นผู้มีอำนาจมาก (โหติ) ย่อมเป็น, จ แต่ ว่า (โส มหาสมโณ) อ.พระมหาสมณะ นั้น อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหติ) ย่อมเป็น -, อหํ อ.เรา อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหมิ) ย่อมเป็น ยถา ฉนฺใด, - (เอวํ) ฉนฺนั้น น เตว โข หามิได้ นั้นเทียว แล อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสวยภัตตาหาร ของชฎิลอุรุเวลกัสสปะ แล้วประทับอยู่ในโพรสนธ์ ตำบลนั้นแล.

อลโข ภควา / อุรุเวลกสสปสฺส ชฎิลสฺส / ภาตํ ภุณฺชิตฺวา / ตสฺมีเยว วณฺสนฺเท วิหาสิ.

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ภุณฺชิตฺวา เสวยแล้ว ภาตํ ซึ่งภัตร ชฎิลสฺส ของชฎิลอุรุเวลกสสปสฺส ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ วิหาสิ ประทับอยู่แล้ว วณฺสนฺเท ในชฎแห่งป่า ตสฺมี เอว นั้น นั้นเทียว.

ปาฏิหาริย์ที่ ๒ จบ.

ทุตฺยํ ปาฏิหาริย์.

ทุตฺยํ ปาฏิหาริย์ อ.ปาฏิหาริย์ที่ ๒ (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว.

ปาฏิหาริย์ที่ ๓

[๔๑] ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมทวยเทพ เมื่อราตรีปฐมยามล่วงไปแล้ว เปล่งรัศมีงาม ยังโพรสนธ์ทั้งสิ้นให้สว่างไสว,

[๔๑] อลโข / สกโก เทวานมินฺโท / อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา / อภิกฺกนฺตวณฺโณ / เกวลกปฺปวณฺสนฺทํ โธภาเสตฺวา,

[๔๑] อลโข ครั้งนั้นแล สกโก เทวานมินฺโท อ.ท้าวสักกะ ผู้เป็นจอมแห่งเทวดา รตฺติยา ครั้นเมื่อราตรีปฐมยาม อภิกฺกนฺตาย สิ้นไปแล้ว อภิกฺกนฺตวณฺโณ มีฉวีวรรณงดงาม วณฺสนฺทํ ยังชฎแห่งป่า เกวลกปป์ อันไม่มีส่วนเหลือโดยรอบ โธภาเสตฺวา ให้สว่างไสวแล้ว,

เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ครั้นถึงแล้วจึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ได้ประทับยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ดูกองไฟใหญ่ งามและประณีตกว่ารัศมีแต่ก่อน.

เยน ภควา, / เตนฺอุปสงฺกมิ; / อุปสงฺกมิตฺวา / ภควนฺตํ อภิวาทฺเตว / เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ, / เสยฺยถาปี / มหาอคฺคิกฺขนโร / ปุริมาธิ วณฺณนิภาติ / อภิกฺกนฺตตโร จ / ปณฺธิตโร จ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น, (โส สกโก เทวานมินฺโท) อ.ท้าวสักกะ ผู้เป็นจอมแห่งเทวดา นั้น อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อภิวาทฺเตว ถวายบังคมแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค อฏฺฐาสิ ได้ประทับยืนแล้ว เอกมนฺตํ ณ ที่อันสมควรส่วนข้างหนึ่ง, มหาอคฺคิกฺขนโร อ.กองแห่งไฟอันใหญ่ อภิกฺกนฺตตโร จ เป็นของงดงามกว่า ด้วย ปณฺธิตโร จ เป็นของประเสริฐกว่า ด้วย วณฺณนิภาติ กว่ารัศมีแห่งฉวีวรรณ ท. ปุริมาธิ เหล่าก่อน (โหติ) ย่อมเป็น เสยฺยถาปี แม้นั้นใด, เอวํ ฉะนั้น.

ต่อมา ชฎิลอุรุเวลกัสสปะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคโดยผ่านราตรีนั้น ครั้นถึงแล้วได้ทูลคำนี้ต่อพระผู้มีพระภาคว่า

อลโข / อุรุเวลกสฺสโป ชฎฺเฬ / ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน, / เยน ภควา, / เตนฺอุปสงฺกมิ; / อุปสงฺกมิตฺวา / ภควนฺตํ เอตทโวจ

อลโข ครั้งนั้นแล ชฎฺเฬ อ.ชฎิล อุรุเวลกสฺสโป ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ อจฺจเยน ในกาลอันล่วงไป รตฺติยา แห่งราตรี ตสฺสา นั้น, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น; (โส อุรุเวลกสฺสโป ชฎฺเฬ) อ.ชฎิล ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ นั้น อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ วจฺนํ (ซึ่งคำ) นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

ถึงเวลาแล้ว มหาสมณะ ภัตตาหารเสร็จแล้ว,

“กาโล โข^๑ มหาสมณ, / นิญาติํ ภตฺตํ,

มหาสมณ ข้าแต่พระมหาสมณะ (อัย กาโล) อ.กาล นี่ กาโล เป็นกาลอันสมควร (โหติ) ย่อมเป็น, ภตฺตํ
อ.ภัตร นิญาติํ เตรียมเสร็จแล้ว,

ผู้นั้นคือใครกันหนอ เมื่อราตรีปฐมยามผ่านไปแล้ว เปล่งรัศมีงาม ยังไพโรจน์ทั้งสิ้นให้สว่างไสว,

โก นุ โข โส มหาสมณ / อภิกกนฺตยา รตฺติยา / อภิกกนฺตวณฺโณ / เกวลกปปี วณฺสณฺฑํ
โอภาเสตฺวา,

มหาสมณ ข้าแต่พระมหาสมณะ โส (บุคคล) อ.บุคคล นั้น โก นุ โข คนไหน หนอ แล รตฺติยา
ครั้นเมื่อราตรีปฐมยาม อภิกกนฺตยา สิ้นไปแล้ว อภิกกนฺตวณฺณา มีฉวีวรรณงดงาม วณฺสณฺฑํ ยังขั้วแห่งป่า
เกวลกปปี อันไม่มีส่วนเหลือโดยรอบ โอภาเสตฺวา ให้สว่างไสวแล้ว,

เข้ามาหาท่าน ครั้นถึงแล้ว อภิวัตท่าน ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ดูกองไฟใหญ่ งามและ
ประณีตกว่ารัศมีแต่ก่อน ?

เณร ตฺวํ, / เตนฺอุปสงฺกมิ; / อุปสงฺกมิตฺวา / ตํ อภิวัตเตตฺวา / เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ, / เสยฺยถาปี /
มหาอคฺคิกฺขนโร / ปุริมาหิ วณฺณนิภาหิ / อภิกกนฺตโร จ / ปณฺธิตโร จาติ.

ตฺวํ อ.ท่าน (วิหริ) ย่อมประทับอยู่ เณร (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว
เณร (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น, (โส บุคคล) อ.บุคคล นั้น อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อภิวัตเตตฺวา
ถวายบังคมแล้ว ตํ ซึ่งท่าน อฏฺฐาสิ ได้ยืนแล้ว เอกมนฺตํ ณ ที่อันสมควรส่วนข้างหนึ่ง, มหาอคฺคิกฺขนโร อ.กองแห่งไฟ
อันใหญ่ อภิกกนฺตโร จ เป็นของงดงามกว่า ด้วย ปณฺธิตโร จ เป็นของประเสริฐกว่า ด้วย วณฺณนิภาหิ กว่ารัศมี
แห่งฉวีวรรณ ท. ปุริมาหิ เหล่าก่อน (โหติ) ย่อมเป็น เสยฺยถาปี แม้นใด, เอวํ ฉะนั้น.

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรกัสสปะ ผู้นั้นคือท้าวสักกะจอมทวยเทพเข้ามาหาเรา เพื่อฟัง
ธรรม.

“เอโส โข กสฺสป / สกโก เทวานมินฺโท, / เยนาคํ, / เตนฺอุปสงฺกมิ / ธมฺมสฺสวณฺยาติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาท) ตรัสแล้ว อิติ ว่า กสฺสป ดูก่อนกัสสปะ เอโส โข (บุคคล)
อ.บุคคล นั้น แล สกโก เทวานมินฺโท คือ อ.ท้าวสักกะ ผู้เป็นจอมแห่งเทวดา, อหํ อ.เรา (วิหรามิ) ย่อมอยู่
เณร (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เข้าไปหาแล้ว เณร (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น ธมฺมสฺสวณฺยา
เพื่อการฟังซึ่งธรรม อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น ขฤณอรุณเวลกัสสปะได้มีความดำริว่า

อลโข / อรุณเวลกสฺสปสฺส ขฤณสฺส / เอตทโหสิ

อลโข ครั้งนั้นแล เอตํ (จินตณ) อ.ความคิด นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ขฤณสฺส แก่ขฤณ อรุณเวลกสฺสปสฺส
ชื่อว่าอรุณเวลกัสสปะ อิติ ว่า

^๑ สี่,ฉ.,เท. โขสทโท น ทิสฺสติ.

พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากแท้ ถึงกับท้าวสักกะจอมทวยเทพเข้ามาหาเพื่อฟังธรรม, แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

“มหิทธิโก โข / มหาสมโณ มหานุกาโว, / ยตร ทิ นาม / สกโกปิ เทวานมินโท / อุปสงกมิสฺสติ ธมฺมสฺสวนาย, / น เตว จ โข / อรหา, / ยถา อหนฺติ.

สกโกปิ เทวานมินโท แม้ อ.ท้าวสักกะ ผู้เป็นจอมแห่งเทวดา อุปสงกมิสฺสติ เข้าไปเฝ้าแล้ว ยตร ทิ นาม = ยํ นาม (มหาสมณ) ซึ่งพระมหาสมณะ ไต หนอ ธมฺมสฺสวนาย เพื่อการฟังซึ่งธรรม, (โส) มหาสมโณ อ.พระมหาสมณะ นั้น มหิทธิโก โข เป็นผู้มั่งมีฤทธิ์มาก แล มหานุกาโว เป็นผู้มั่งมีอำนาจมาก (โหติ) ย่อมเป็น, จ แต่ว่า (โส มหาสมโณ) อ.พระมหาสมณะ นั้น อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหติ) ย่อมเป็น -, อหํ อ.เรา อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหมิ) ย่อมเป็น ยถา ฉั้นใด, - (เอว) ฉั้นนั้น น เตว โข หามิได้ นั้นเทียว แล อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสวยภัตตาหารของชฎิลอุรุเวลกัสสปะ แล้วประทับอยู่ในโพรสนท์ ตำบลนั้นแล.

อลโข ภควา / อุรุเวลกสฺสปสฺส ชฎิลสฺส / ภาตํ ภูณชิตฺวา / ตสฺมีเยว วณฺสณฺฑเ วิหาลิ.

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ภูณชิตฺวา เสวยแล้ว ภาตํ ซึ่งภัตร ชฎิลสฺส ของชฎิลอุรุเวลกสฺสปสฺส ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ วิหาลิ ประทับอยู่แล้ว วณฺสณฺฑเ ในซุ้มแห่งป่า ตสฺมี เหว นั้น นั้นเทียว.

ปาฏิหาริย์ที่ ๓ จบ.

ตติยํ ปาฏิหาริย์.

ตติยํ ปาฏิหาริย์ อ.ปาฏิหาริย์ที่ ๓ (นิมฺจติ) จบแล้ว.

ปาฏิหาริย์ที่ ๔

[๔๑] ครั้งนั้น ท้าวสหัมบดีพรหม เมื่อราตรีปฐมยามล่วงไปแล้ว เปล่งรัศมีงาม ยังโพรสนท์ ทั้งสิ้นให้สว่างไสว

[๔๒] อลโข พุรหฺมา สหฺมปติ / อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา / อภิกฺกนฺตวณฺโณ / เกวลกปฺปิ วณฺสณฺฑํ โโอภาเสตฺวา,

[๔๒] อลโข ครั้งนั้นแล พุรหฺมา สหฺมปติ อ.พรหม ชื่อว่าสหัมบดี รตฺติยา ครั้นเมื่อราตรีปฐมยาม อภิกฺกนฺตาย ลึนไปแล้ว อภิกฺกนฺตวณฺโณ มีฉวีวรรณงดงาม วณฺสณฺฑํ ยังซุ้มแห่งป่า เกวลกปฺปิ อันไม่มีส่วนเหลือ โดยรอบ โโอภาเสตฺวา ให้สว่างไสวแล้ว,

เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ครั้นถึงแล้วจึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ดุจกองไฟใหญ่ งามและประณีตกว่ารัศมีแต่ก่อน.

เยน ภควา, / เตนฺอุปสงฺกมิ; / อุปสงฺกมิตฺวา / ภควนฺตํ อภิวาทฺเตว / เอกมนฺตํ อฏฺฐาลิ, / เสยฺยถาปิ / มหาอคฺคิกฺขนโร / ปุริมาทิ วณฺณนิภาทิ / อภิกฺกนฺตตโร จ / ปณฺีตตโร จ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหริติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต อุปสงกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น, (โส) พุรหฺมา สหฺมปติ) อ.พรหม ชื่อว่าสหัมบดี นั้น อุปสงกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อภิวาทฺเตว ถวายบังคมแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค อฏฺฐาลิ ได้ยืนแล้ว เอกมนฺตํ ณ ที่อันสมควรส่วนข้างหนึ่ง, มหาอคฺคิกฺขนโร อ.กองแห่งไฟอันใหญ่ อภิกฺกนฺตตโร จ เป็นของงดงามกว่า ด้วย ปณฺีตตโร จ เป็นของประเสริฐกว่า ด้วย วณฺณนิภาทิ กวาร์ศมีแห่งฉวีวรรณ ท. ปุริมาทิ เหล่าก่อน (โหติ) ย่อมเป็น เสยฺยถาปิ แม้ฉั้นใด, เอว ฉั้นนั้น.

ครั้นล่วงราตรีนั้น ชฎิลอรุณเวลกัสสปะ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค, ครั้นถึงแล้วได้ทูลคำนี้ต่อพระผู้มีพระภาคว่า

อลโข / อรุณเวลกัสสป โข / ตสสา รตติยา อจฺเจน, / เยน ภควา, / เตนุปสงฺกมิ; / อุปสงฺกมิตวา / ภควนฺตํ เอตทวโจ

อลโข ครั้นนั้นแล ชฎิล อ.ชฎิล อรุณเวลกัสสป ชื่อว่าอรุณเวลกัสสปะ อจฺเจน ในกาลอันล่วงไป รตติยา แห่งราตรี ตสสา นั้น, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหริติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น, (โส อรุณเวลกัสสป ชฎิล) อ.ชฎิล ชื่อว่าอรุณเวลกัสสปะ นั้น อุปสงฺกมิตวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว โอวโจ ได้กราบทูลแล้ว เอต (วจน) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

ถึงเวลาแล้ว มหาสมณะ, ภัตตาหารเสร็จแล้ว, ผู้นั้นคือใครกันหนอ, เมื่อราตรีปฐมยามผ่านไป แล้วแปลงรัชมีงาม ยังไพโรสนท์ทั้งสิ้นให้สว่างไสว,

“กาโล มหาสมณ, / นิฏฺฐิตํ ภาตํ, / โก นุ โข / โส มหาสมณ / อภิกฺกนฺตาย รตติยา / อภิกฺกนฺตวณฺณ / เกวลกปฺปี วณฺณนํ โสภาเสตวา,

มหาสมณ ข้าแต่พระมหาสมณะ (อโย กาโล) อ.กาล นี้ กาโล เป็นกาลอันสมควร (โหติ) ย่อมเป็น, ภาตํ อ.ภัตร นิฏฺฐิตํ เตรียมเสร็จแล้ว, มหาสมณ ข้าแต่พระมหาสมณะ โส (บุคฺคโล) อ.บุคคล นั้น โก นุ โข คนไหนหนอ แล รตติยา ครั้นเมื่อราตรีปฐมยาม อภิกฺกนฺตาย สิ้นไปแล้ว อภิกฺกนฺตวณฺณา มีฉวีวรรณงดงาม วณฺณนํ ยังขั้วแห่งป่า เกวลกปฺปี อันไม่มีส่วนเหลือโดยรอบ โสภาเสตวา ให้สว่างไสวแล้ว,

เข้ามาหาท่าน ครั้นถึงแล้ว อภิวัตฺตาทาน ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ดูกองไฟใหญ่ งามและประณีตกว่ารัชมีแต่ก่อน ?

เยน ตวํ, / เตนุปสงฺกมิ; / อุปสงฺกมิตวา / ตํ อภิวัตฺเตตวา / เอกมนฺตํ อญฺจาสี, / เสยฺยถาปี / มหาอคฺคิกฺขนโร / ปุริมาทิ วณฺณนิภาทิ / อภิกฺกนฺตโตร จ / ปณฺธิตโตร จาติ.

ตวํ อ.ท่าน (วิหริติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต อุปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น, (โส บุคฺคโล) อ.บุคคล นั้น อุปสงฺกมิตวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อภิวัตฺเตตวา ถวายบังคมแล้ว ตํ ซึ่งท่าน อญฺจาสี ได้ยืนแล้ว เอกมนฺต ณ ที่อันสมควรส่วนข้างหนึ่ง, มหาอคฺคิกฺขนโร อ.กองแห่งไฟอันใหญ่ อภิกฺกนฺตโตร จ เป็นของงดงามกว่า ด้วย ปณฺธิตโตร จ เป็นของประเสริฐกว่า ด้วย วณฺณนิภาทิ กว่ารัชมีแห่งฉวีวรรณ ท. ปุริมาทิ เหล่าก่อน (โหติ) ย่อมเป็น เสยฺยถาปี แม้ฉันใด, เอวํ ฉนนัน.

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูรกัสสปะ ผู้นั้น คือ ท้าวสทัมบตีพรหมเข้ามาหาเราเพื่อฟังธรรม.

เอโส โข กสฺสป / พุรหฺมา สหฺมปติ, / เยนํ, / เตนุปสงฺกมิ / ธมฺมสฺสวนายาติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาท) ตรัสแล้ว อิติ ว่า กสฺสป ดูก่อนกัสสปะ เอโส โข (บุคฺคโล) อ.บุคคล นั้นแล พุรหฺมา สหฺมปติ คือ อ.พรหม ชื่อว่าสทัมบตี, อหํ อ.เรา (วิหฺรามี) ย่อมอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เข้าไปหาแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น ธมฺมสฺสวนาย เพื่อการฟังซึ่งธรรม อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปะได้มีความดำริว่า

อลโข / อุรุเวลกัสสปส ชฎิลสฺส / เอตทโหสิ

อลโข ครั้งนั้นแล เอตฺ (จินตน) อ.ความคิด นั้น โหสิ ได้มีแล้ว ชฎิลสฺส แก่ชฎิล อุรุเวลกัสสปส
ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ อิติ ว่า

พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากแท้ ถึงกับท้าวสหัมบดีพรหมเข้ามาหาเพื่อฟังธรรม,
แต่ก็ไม่ใช่พระอรหันต์เหมือนเราแน่.

“มhitฺธิโก โข / มหาสมโณ มหานุภาโว, / ยตรฺ หิ นาม / พรหฺมา สหฺมปติ / อุปสงฺกมิตฺสฺสตี /
ธมฺมสฺสวณาย, / น เตวว จ โข / อรหา, / ยถา อหนฺติ.

พรหฺมา สหฺมปติ อ.พรหม ชื่อว่าสหัมบดี อุปสงฺกมิตฺสฺสตี เข้าไปเฝ้าแล้ว ยตรฺ หิ นาม = ยํ นาม (มหาสมณ)
ซึ่งพระมหาสมณะ ไต่ หนอ ธมฺมสฺสวณาย เพื่อการฟังซึ่งธรรม, (โส) มหาสมโณ อ.พระมหาสมณะ นั้น มhitฺธิโก โข
เป็นผู้มีฤทธิ์มาก แล มหานุภาโว เป็นผู้มีอำนาจมาก (โหติ) ย่อมเป็น, จ แต่ว่า (โส มหาสมโณ) อ.พระมหาสมณะ
นั้น อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหติ) ย่อมเป็น -, อหํ อ.เรา อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหมิ) ย่อมเป็น ยถา ฉันทใด,
- (เอว) ฉันทนั้น น เตวว โข หามีได้ นั้นเทียว แล อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสวยภัตตาหารของชฎิลอุรุเวลกัสสปะแล้ว ประทับอยู่ในโพสณฑ์
ตำบลนั้นแล.

อลโข ภควา / อุรุเวลกัสสปส ชฎิลสฺส / ภตฺตํ ภุญฺชิตฺวา / ตสฺมีเยว วณฺสณฺเต วิหาสิ.

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ภุญฺชิตฺวา เสวยแล้ว ภตฺตํ ซึ่งภัตร ชฎิลสฺส ของชฎิล
อุรุเวลกัสสปส ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ วิหาสิ ประทับอยู่แล้ว วณฺสณฺเต ในซุ้มแห่งป่า ตสฺมี เหว นั้น นั้นเทียว.

ปาฏิหาริย์ที่ ๔ จบ.

จตุตถํ ปาฏิหาริย์.

จตุตถํ ปาฏิหาริย์ อ.ปาฏิหาริย์ที่ ๔ (นิจฺจิต) จบแล้ว.

ปาฏิหาริย์ที่ ๕

[๔๓] ก็โดยสมัยนั้นแล ชฎิลอุรุเวลกัสสปะได้เตรียมการบูชาใหญ่เป็นการใหญ่.

[๔๓] เตน โข ปน สมเณ / อุรุเวลกัสสปส ชฎิลสฺส / มหายถฺตฺวโณ / ปจฺจุปฺภุจฺจิตฺโต โหติ.

[๔๓] ปนก็เตนโขสมเณโดยสมัยนั้น แล มหายถฺตฺวโณ อ.ยถฺอันใหญ่ ปจฺจุปฺภุจฺจิตฺโต เป็นสภาพปรากฏแล้ว
ชฎิลสฺส แก่ชฎิล อุรุเวลกัสสปส ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ โหติ ย่อมเป็น.

และประชาชนชาวอังคะและมคธทั้งสิ้น ถือของเคี้ยวของบริโภาคเป็นอันมาก บ่ายหน้ามุ่งไปหา.

เกวลกปฺปา จ อญฺคมคฺธา / ปหฺนฺตํ ขาทนิยํ โภชนิยํ อาทาย / อภิกฺกมิตฺตฺกามา โหนฺติ.

จ ก็ อญฺคมคฺธา (ขนฺา) อ.ชน ท. ผู้อยู่ในแคว้นอังคะและแคว้นมคธ เกวลกปฺปา ทั้งสิ้น อาทาย ถือเอาแล้ว
ขาทนิยํ ซึ่งของอันบุคคลพึงเคี้ยว โภชนิยํ ซึ่งของอันบุคคลพึงบริโภาค ปหฺนฺตํ อันเพียงพอ อภิกฺกมิตฺตฺกามา เป็นผู้ใคร่
เพื่ออันมุ่งไป โหนฺติ ย่อมเป็น.

จึงชฎิลอรุณเวลกัสสปะได้ดำริว่า บัดนี้ เราได้เตรียมการบูชาัยเป็นการใหญ่, และประชาชนชาว
อังคะและมคธทั้งสิ้น ได้นำของเคี้ยวของบริโภคนั้นเป็นอันมาก บ่ายหน้ามุ่งมาหา,

อถโฆ / อรุณเวลกัสสปส ชฎิลสส / เอตทโหสิ “เอตริท โข / เม มหายญโณ / ปจจุปฏิจโต,
เกวลกปปา จ อญคมคธา / ปหุต ขาพณีย โภชนีย อาทาย / อภิกกมิสสนติ,

อถโฆ ครั้งนั้นแล เอต (จินตน์) อ.ความคิด นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ชฎิลสส แก่ชฎิล อรุณเวลกัสสปส
ชื่อว่าอรุณเวลกัสสปะ อิติ ว่า เอตริท โข ในกาลนี้ แล มหายญโณ อ.ยัญใหญ่ เม อันเรา ปจจุปฏิจโต เข้าไปตั้งไว้
เฉพาะแล้ว. จ ก็ อญคมคธา (ชนา) อ.ชน ท. ผู้อยู่ในแคว้นอังคะและแคว้นมคธ เกวลกปปา ผู้ไม่มีส่วนเหลือโดยรอบ
อาทาย ถือเอาแล้ว ขาพณีย ซึ่งของอันบุคคลพึงเคี้ยว โภชนีย ซึ่งของอันบุคคลพึงบริโภค ปหุต อันเพียงพอ
อภิกกมิสสนติ จักมุ่งหน้าไป,

ถ้าพระมหาสมณะจักทำอิทธิปาฏิหาริย์ในหมู่มหาชน,

สเจ มหาสมโณ / มหาชนกาเย / อิทธิปาฏิหาริย์ กริสฺสติ,

สเจ ถ้าว่า มหาสมโณ อ.มหาสมณะ กริสฺสติ จักกระทำ อิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งอิทธิปาฏิหาริย์ มหาชนกาเย
ในหมู่มหาชน ไชรั,

ลามสัการะจักเจริญยิ่งแก่พระมหาสมณะ, ลามสัการะของเราจักเสื่อม, โอ ทำไฉน วันพຸ່ງนี้
พระมหาสมณะจึงจะไม่มาฉนั้น.

มหาสมณสฺส / ลามสกาโร / อภิวัตฺติสฺสติ, มม ลามสกาโร / ปริหาเยสฺสติ, / อโห นุน
มหาสมโณ / สุวตนาย นาจฺเจยยาติ.

ลามสกาโร อ.ลามและสักการะ อภิวัตฺติสฺสติ จักเจริญยิ่ง มหาสมณสฺส แก่มหาสมณะ, ลามสกาโร
อ.ลามและสักการะ มม ของเรา ปริหาเยสฺสติ จักเสื่อม, อโห โอ มหาสมโณ อ.มหาสมณะ น อาจฺเจยย ไม่พึงมา
สุวตนาย เพื่อประโยชน์แก่ภัตรอันมีในวันพຸ່ງ นุน แน่ อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบความปริวิตกแห่งจิตของชฎิลอรุณเวลกัสสปะด้วยพระทัยแล้ว
เสด็จไปอุดตฺรกรูทวิป ทรงนำบิณฑบาตมาจากอุดตฺรกรูทวิปนั้น แล้วเสวยที่ริมสระอนโณดาต ประทับ
กลางวันอยู่ ณ ที่นั้นแหละ.

อถโฆ ภควา / อรุณเวลกัสสปส ชฎิลสส / เจตสา เจโตปริวิตกมณฺเฑย / อุดตฺรกรู
คนฺตฺวา / ตโต ปิณฑปาตํ อาหริตฺวา / อนนตตตฺทเห ปริภุชิตฺวา / ตตฺเถว ทิวาวิหารํ อกาสิ.

อถโฆ ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อณฺเฑย ทรงทราบแล้ว เจโตปริวิตกํ ซึ่งความปริวิตกแห่งจิต
ชฎิลสส ของชฎิล อรุณเวลกัสสปส ชื่อว่าอรุณเวลกัสสปะ เจตสา ด้วยใจ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว อุดตฺรกรู สู่อุดตฺรกรูทวิป
อาหริตฺวา นำมาแล้ว ปิณฑปาตํ ซึ่งบิณฑบาต ตโต (อุดตฺรกรูโต) จากอุดตฺรกรูทวิป นั้น ปริภุชิตฺวา เสวยแล้ว
อนนตตตฺทเห ไกล่สระอนโณดาต อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว ทิวาวิหารํ ซึ่งการประทับในเวลากลางวัน ตตฺเถว (จาเน)
ณ ที่นั้น นั้นเทียว.

ครั้นล่วงราตรีนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปะได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ครั้นถึงแล้วได้ทูลคำนี้ต่อพระผู้มีพระภาคว่า

อลโข / อุรุเวลกัสสป โขฏโฏ / ตสสา รตติยา อจฺเจน, / เยน ภควา, / เตนฺอุปสงฺกมิ; / อุปสงฺกมิตฺวา / ภควนฺตํ เอตทโวจ

อลโข ครั้งนั้นแล ชฎิล โอ.ชฎิล อุรุเวลกัสสป ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ อจฺเจน ในกาลอันล่วงไป รตติยา แห่งราตรี ตสสา นั้น, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสฺสาภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสฺสาภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น; (โส อุรุเวลกัสสป โขฏโฏ) อ.ชฎิล ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ นั้น อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ (วณฺ) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

ถึงเวลาแล้ว มหาสมณะ ภัตตาหารเสร็จแล้ว, เพราะเหตุไรหนอ วานนี้ท่านจึงไม่มา,

“กาโล มหาสมณ, / นิฏฺฐิตํ ภาตํ, / ก็ นุ โข มหาสมณ / หิโย นาคมาสิ,

มหาสมณ ข้าแต่พระมหาสมณะ (อโย กาโล) อ.กาล นี้ กาโล เป็นกาลอันสมควร (โหติ) ย่อมเป็น, ภาตํ อ.ภัตร นิฏฺฐิตํ เตรียมเสร็จแล้ว, มหาสมณะ ข้าแต่พระมหาสมณะ ตวํ อ.พระองค์ น อาคมาสิ ไม่เสด็จมาแล้ว หิโย ในวันวาน ก็ นุ โข เพราะเหตุอะไร หนอ แล,

เป็นความจริง พวกข้าพเจ้าระลึกถึงท่านว่า เพราะเหตุไรหนอ พระมหาสมณะจึงไม่มา, แต่ส่วนแห่งขาทนียาหาร ข้าพเจ้าได้จัดไว้เพื่อท่าน.

อปิจ มยฺ / ตํ สราม / “ก็ นุ โข / มหาสมณ นาคจฺจตฺติ, / ขาทนียสฺส จ^๑ / เต ปฏฺวิโส^๒ ธิโปตติ.

อปิจ ก็อีกอย่างหนึ่ง มยฺ อ.เรา ท. สราม ระลึกถึงอยู่ ตํ ซึ่งท่าน อิติ ว่า มหาสมณ อ.พระมหาสมณะ น อาคจฺจติ ย่อมไม่มา ก็ นุ โข เพราะเหตุอะไร หนอ แล อิติ ดังนี้, จ ก็ ปฏฺวิโส อ.ส่วน ขาทนียสฺส แห่งของ อันบุคคลพึงเคี้ยว (มยา) อันเรา ธิโปต วางไว้แล้ว เต เพื่อท่าน อิติ ดังนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสย้อนถามว่า ดูกรกัสสปะ ท่านได้ดำริอย่างนี้มีใช่หรือ ว่า บัดนี้ เราได้เตรียมการบูชาญเป็นใหญ่, และประชาชนชาวอังคะและมคธทั้งสิ้น ได้นำของเคี้ยวของบริโภคเป็นอันมาก บ่ายหน้ามุ่งมาหา,

นनु เต กสฺสป / เอตทโหสิ / “เอตฺรหิ โข / เม มหายลฺโล / ปจฺจุปฺภุจฺจิตฺ, / เกวลกปฺปา จ อญฺคมคฺธา / ปหุตฺ ขาทนียํ โภชนียํ อาทาย / อภิกฺกมิตฺสนฺติ,

(ภควา) พระผู้มีพระภาค (ปฺจุจฺ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า กสฺสป ดูก่อนกัสสปะ เอตํ (จินฺตณ) อ.ความคิด นั้น โหสิ ได้มีแล้ว เต แก่ท่าน นनु มิใช่หรือ อิติ ว่า เอตฺรหิ โข ในกาลนี้ แล มหายลฺโล อ.ยลฺโยใหญ่ เม อันเรา ปจฺจุปฺภุจฺจิตฺ เข้าไปตั้งไว้เฉพาะแล้ว, จ ก็ อญฺคมคฺธา (ขนา) อ.ชน ท. ผู้อยู่ในแคว้นอังคะและแคว้นมคธ เกวลกปฺปา ผู้ไม่มีส่วนเหลือโดยรอบ อาทาย ถือเอาแล้ว ขาทนียํ ซึ่งของอันบุคคลพึงเคี้ยว โภชนียํ ซึ่งของอันบุคคลพึงบริโภค ปหุตฺ อันเพียงพอ อภิกฺกมิตฺสนฺติ จักมุ่งหน้าไป,

^๑ สี.,ฉ.,เท.,อิ.,มหา. ขาทนียสฺส จ โภชนียสฺส จ

^๒ สี.,ฉ.,อิ. ปฏฺวิโส, เท.,มหา. ปฏฺวิโส

ถ้าพระมหาสมณะจักทำอิทธิปาฏิหาริย์ในหมู่มหาชน, ลากสักการะจักเจริญยิ่ง แก่พระมหาสมณะ, ลากสักการะของเราจักเสื่อม, โอ ทำไฉน วันพรุ่งนี้ พระมหาสมณะจึงจะไม่มาฉัน.

สเจ มหาสมโณ / มหาชนกาเย / อิทธิปาฏิหาริย์ กริสฺสติ, มหาสมณสฺส / ลากสกุกาโร / อภิวัตฺติสฺสติ, / มม ลากสกุกาโร / ปริหายิสฺสติ, / โอโห นุน มหาสมโณ / สุวตนาย นาคจฺเจยยาติ.

สเจ ถ้าว่า มหาสมโณ อ.มหาสมณะ กริสฺสติ จักกระทำ อิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งอิทธิปาฏิหาริย์ มหาชนกาเย ในหมู่มหาชน ไชริ์, ลากสกุกาโร อ.ลากและสักการะ อภิวัตฺติสฺสติ จักเจริญยิ่ง มหาสมณสฺส แก่มหาสมณะ, ลากสกุกาโร อ.ลากและสักการะ มม ของเรา ปริหายิสฺสติ จักเสื่อม, โอโห โอ มหาสมโณ อ.มหาสมณะ น อาคจฺเจย ไม่พึงมา สุวตนาย เพื่อประโยชน์แก่ภัตรอันมีในวันพรุ่ง นุน แน่ อิติ ดังนี้.

ดูกรกัสสปะ เรานั้นแล ทราบความปริวิตกแห่งจิตของท่านด้วยใจของเรา จึงไปอุดตฺรกรูทวิป นำบิณฑบาตมาจากอุดตฺรกรูทวิปนั้น มาฉันที่ริมสระอนดาตแล้วได้พักกลางวันอยู่ ณ ที่นั้นแหละ.

โส โข อหิ กสฺสป / ตว เจตฺสา / เจโตปริวิตกมณฺเวยย / อุดตฺรกรู คฺนตฺวา / ตโต ปิณฑปาตํ อahrti วา / อนตตตฺทเห ปริภุชิตฺวา / ตตฺถเว ทิวาวิหารํ อกาลินฺติ.

กสฺสป ดูก่อนกัสสปะ โส โข อหิ อ.เรา นั้น แล อณฺเวยย รู้แล้ว เจโตปริวิตกํ ซึ่งความปริวิตกแห่งจิต ตว ของท่าน เจตฺสา ด้วยจิต คฺนตฺวา เสด็จไปแล้ว อุดตฺรกรู สู่อุดตฺรกรูทวิป อahrti วา นำมาแล้ว ปิณฑปาตํ ซึ่งบิณฑบาต ตโต (อฺุดตฺรกรูโต) จากอุดตฺรกรูทวิป นั้น ปริภุชิตฺวา บริโภคแล้ว อนตตตฺทเห ไกล่สละอนดาต อากาสี ได้กระทำแล้ว ทิวาวิหารํ ซึ่งการพักอยู่ในเวลากลางวัน ตตฺถเว (จาเน) ณ ที่นั้น นั้นเทียว อิติ ดังนี้.

ที่นั่น ขมูลอรุณเวลกัสสปะได้ดำริว่า

อลโข / อรุณเวลกสฺสปสฺส ขมูลสฺส / เอตฺทโหสิ

อลโข ครั้งนั้นแล เอตฺ (จินตฺน) อ.ความคิด นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ขมูลสฺส แก่ขมูล อรุณเวลกสฺสปสฺส ชื่อว่า อรุณเวลกัสสปะ อิติ ว่า

พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากแท้ ถึงกับรู้ชัดซึ่งจิต แม้ด้วยจิต, แต่ก็ไม่ใช่พระอรหันต์เหมือนเราแน่.

“มหิทธิโก โข / มหาสมโณ มหานุภาโว, / ยตฺร หิ นาม / เจตฺสาปิ จิตฺตํ ปชานิสฺสติ, / น เตว จ โข อรฺหา, / ยถา อหฺนฺติ.

ยตฺร หิ นาม = โย นาม มหาสมโณ อ.มหาสมณะ ไต หนอ ปชานิสฺสติ ทรงทราบแล้ว จิตฺตํ ซึ่งจิต เจตฺสาปิ แม้ด้วยจิต, (โส) มหาสมโณ อ.พระมหาสมณะ นั้น มหิทธิโก โข เป็นผู้มั่งมีฤทธิ์มาก แล มหานุภาโว เป็นผู้มั่งมีอำนาจมาก (โหติ) ย่อมเป็น, จ แต่ว่า (โส มหาสมโณ) อ.พระมหาสมณะ นั้น อรฺหา เป็นพระอรหันต์ (โหติ) ย่อมเป็น -, อหิ อ.เรา อรฺหา เป็นพระอรหันต์ (โหมิ) ย่อมเป็น ยถา ฉนฺใด, - (เอว) ฉนนัน น เตว โข หามีได้ นั้นเทียว แล อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสวยภัตตาหาร ของขุณฺโณอุรุเวลกัสสปะแล้ว ประทับอยู่ในโพรสนท์ ตำบลนั้นแล.

อลโข ภควา / อุรุเวลกัสสปส ขุณฺโณสส ภตฺตํ ภูณชิตฺวา^๑ / ตสฺมีเยว วณฺสนฺเท วิหาสิ.

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ภูณชิตฺวา เสวยแล้ว ภตฺตํ ซึ่งภัตร ขุณฺโณสส ของขุณฺโณอุรุเวลกัสสปส ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ วิหาสิ ประทับอยู่แล้ว วณฺสนฺเท ในชฎแห่งป่า ตสฺมี เอว นั้น นั่นเทียว.

ปาฏิหาริย์ที่ ๕ จบ.

ปณจมนํ ปาฏิหาริย์.

ปณจมนํ ปาฏิหาริย์ อ.ปาฏิหาริย์ ที่ ๔ (นิมฺจติ) จบแล้ว.

ผ้าบังสุกุล

[๔๔] ก็โดยสมัยนั้น ผ้าบังสุกุลบังเกิดแก่พระผู้มีพระภาค.

[๔๔] เตน โข ปน สมเณน / ภควโต ปัสฺสุกฺลํ / อุปฺปนฺนํ โหติ.

[๔๔] เตน โข ปน สมเณน ก็ โดยสมัย นั้น แล ปัสฺสุกฺลํ อ.ผ้าบังสุกุล อุปฺปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค โหติ มีอยู่.

จึงพระองค์ได้ทรงพระดำริว่า เราจะพึงชักผ้าบังสุกุล ณ ที่ไหนหนอ.

อลโข / ภควโต เอตทโหสิ / “กตฺถ นฺ โข / อหํ ปัสฺสุกฺลํ / โรเวยฺยนฺติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอตฺ (จินฺตณ) อ.ความดำริ นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า อหํ อ.เรา โรเวยฺยํ พึงชัก ปัสฺสุกฺลํ ซึ่งผ้าบังสุกุล กตฺถ นฺ โข ณ ที่ไหน หนอ แล.

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมทวยเทพ ทรงทราบพระดำริในพระทัยของพระผู้มีพระภาค ด้วยพระทัยของพระองค์ จึงขุดสระโบกขรณีด้วยพระหัตถ์แล้ว ได้ทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคโปรดชักผ้าบังสุกุลในสระนี้.

อลโข / สกโก เทวานมินฺโท / ภควโต เจตฺสา / เจโตปริวิตกฺกมณฺญา / ปาณินา โปกฺขรณิ
ชนิตฺวา / ภควนฺตํ เอตทโวจ / “อิธ ภนฺเต ภควา / ปัสฺสุกฺลํ โรเวตฺติ.

อลโข ครั้งนั้นแล สกโก เทวานมินฺโท อ.ท้าวสักกะ ผู้เป็นจอมแห่งเทพ อณฺญา ทรงทราบแล้ว เจโตปริวิตกํ ซึ่งความปริวิตกแห่งพระทัย ภควโต ของพระผู้มีพระภาค เจตฺสา ด้วยพระทัย ชนิตฺวา ทรงขุดแล้ว โปกฺขรณิ ซึ่งสระโบกขรณี ปาณินา ด้วยพระหัตถ์ อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอตฺ (วจน) ซึ่งพระดำรัส นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค โรเวตฺ ของจงชัก ปัสฺสุกฺลํ ซึ่งผ้าบังสุกุล อิธ ณ ที่นี้ อิติ ดังนี้

ที่นั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงพระดำริว่า เราจะพึงขยำผ้าบังสุกุล ณ ที่ไหนหนอ.

อลโข / ภควโต เอตทโหสิ / “กิมฺหิ นฺ โข / อหํ ปัสฺสุกฺลํ / ปริมฺทเทยฺยนฺติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอตฺ (จินฺตณ) อ.ความดำริ นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า อหํ อ.เรา ปริมฺทเทยฺยํ พึงขยำ ปัสฺสุกฺลํ ซึ่งผ้าบังสุกุล กิมฺหิ นฺ โข ณ ที่ไหน หนอ แล.

^๑ อ. ปริภูณชิตฺวา

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมทวยเทพ ทรงทราบพระดำริในพระทัยของพระผู้มีพระภาค ด้วยพระทัยของพระองค์แล้ว ได้ยกศิลาแผ่นใหญ่มาวาง พลางทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงขยำผ้าบังสุกุลบนศิลาแผ่นนี้.

อลโข / สกโก เทวานมินโท / ภควโต เจตสา / เจโตปริวิตกมณณาย / มหตี สิลฺลํ อุปนิขฺชิปี / “อิธ ภนฺเต ภควา / ปัสสูลํ ปริมฺหตฺตติ.

อลโข ครั้งนั้นแล สกโก เทวานมินโท อ.ท้าวสักกะ ผู้เป็นจอมแห่งเทพ อณณาย ทรงทราบแล้ว เจโตปริวิตกํ ซึ่งความปริวิตกแห่งพระทัย ภควโต ของพระผู้มีพระภาค เจตสา ด้วยพระทัย อุปนิขฺชิปี ทรงยกเข้าไปแล้ว สิลฺลํ ซึ่งหิน มหตี อันใหญ่ (วจนน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ปริมฺหตฺต ขอจงขยำ ปัสสูลํ ซึ่งผ้าบังสุกุล อิธ ณ ที่นี้ อิติ ดังนี้.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงพระดำริว่า เราจะพึงพาดผ้าบังสุกุลไว้ ณ ที่ไหนหนอ.

อลโข / ภควโต เอตทโหสิ / “กิมฺหิ นุ โข / อหํ อาลมพิตฺวา / อุตฺตเรยฺยนฺติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอตฺ (จินตฺน) อ.ความดำริ นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า อหํ อ.เรา อาลมพิตฺวา พาดแล้ว กิมฺหิ นุ โข ณ ที่ไหน หนอ แล อุตฺตเรยฺย พึงข้ามขึ้น อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น เทพยดาที่สถิตอยู่ที่ดินกุ่มบก ทราบพระดำริในพระหทัยของพระผู้มีพระภาคด้วยใจของตน จึงน้อมกึ่งกุ่มลงมา พลางกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงพาดผ้าบังสุกุลไว้ที่กึ่งกุ่มนี้.

อลโข / กกุเร อธิวตฺตา เทวตา / ภควโต เจตสา / เจโตปริวิตกมณณาย / สาขํ โอนาเมสิ / “อิธ ภนฺเต ภควา / อาลมพิตฺวา อุตฺตรตฺติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เทวตา อ.เทวดา อธิวตฺตา ผู้สถิตอยู่แล้ว กกุเร ที่ดินกุ่มบก อณณาย รู้แล้ว เจโตปริวิตกํ ซึ่งความปริวิตกแห่งพระทัย ภควโต ของพระผู้มีพระภาค เจตสา ด้วยจิต สาขํ ยังกึ่งไม้ โอนาเมสิ ให้น้อมลงแล้ว (วจนน) ด้วยคำ อิติ ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อาลมพิตฺวา พาดแล้ว อิธ ณ ที่นี้ อุตฺตรตฺต จงข้ามขึ้น อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงพระดำริว่า เราจะพึงผ้าบังสุกุล ณ ที่ไหนหนอ.

อลโข / ภควโต เอตทโหสิ / “กิมฺหิ นุ โข / อหํ ปัสสูลํ / วิสฺสขฺเขยฺยนฺติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอตฺ (จินตฺน) อ.ความดำริ นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า อหํ อ.เรา วิสฺสขฺเขยฺย พึงพึง ปัสสูลํ ซึ่งผ้าบังสุกุล กิมฺหิ นุ โข ณ ที่ไหน หนอ แล อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมทวยเทพ ทรงทราบพระดำริในพระหทัยของพระผู้มีพระภาค ด้วยพระทัยของพระองค์แล้ว ได้ยกแผ่นศิลาใหญ่มาวางไว้ พลางกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงพึงผ้าบังสุกุลบนศิลาแผ่นนี้.

อลโข / สกโก เทวานมินโท / ภควโต เจตสา / เจโตปริวิตกมณณาย / มหตี สิลฺลํ อุปนิขฺชิปี / “อิธ ภนฺเต ภควา / ปัสสูลํ / วิสฺสขฺเชตฺติ.

อลโข ครั้งนั้นแล สกโก อ.ท้าวสักกะ เทวานมินโท ผู้เป็นจอมแห่งเทพ อณณาย ทรงทราบแล้ว เจโตปริวิตกํ ซึ่งความปริวิตกแห่งพระทัย ภควโต ของพระผู้มีพระภาค เจตสา ด้วยพระทัย อุปนิขฺชิปี ทรงยกเข้าไปแล้ว สิลฺลํ ซึ่งหิน มหตี อันใหญ่ (วจนน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วิสฺสขฺเชตฺต ขอจงพึง ปัสสูลํ ซึ่งผ้าบังสุกุล อิธ ณ ที่นี้ อิติ ดังนี้.

หลังจากนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคโดยล่องราตรีนั้น ครั้นถึงแล้วได้ทูล
คำนี้อต่อพระผู้มีพระภาคว่า

อลโข / อุรุเวลกัสสป โขชฎิล / ตสสา รตติยา อจฺเจน, / เยน ภควา, / เตนฺอุปสงฺกมิ; /
อุปสงฺกมิตฺวา / ภควนฺตํ เอตทโวจ

อลโข ครั้นนั้นแล ชฎิล อ.ชฎิล อุรุเวลกัสสป ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ อจฺเจน ในกาลอันล่องไป รตติยา
แห่งราตรี ตสสา นั้น, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไค,
อุปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น; (โส อุรุเวลกัสสป ชฎิล) อ.ชฎิล ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ
นั้น อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอต (วณฺ) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค
อิติ ว่า

ถึงเวลาแล้ว มหาสมณะ, ภัตตาหารเสร็จแล้ว, เพราะเหตุไรหนอ มหาสมณะ เมื่อก่อนสระนี้
ไม่มีที่นี้ เดียวนี้มีสระอยู่ที่นี่,

“กาโล มหาสมณ, / นิฏฺฐิตํ ภาตํ, / “กึ นุ โข มหาสมณ / นายนํ ปุพฺเพ / อธิ โปกฺขรณิ, /
สายนํ อธิ โปกฺขรณิ;

มหาสมณ ข้าแต่พระมหาสมณะ (อโย กาโล) อ.กาล นี้ กาโล เป็นกาลอันสมควร (โหติ) ย่อมเป็น, ภาตํ
อ.ภัตร นิฏฺฐิตํ เตรียมเสร็จแล้ว, มหาสมณ ข้าแต่พระมหาสมณะ อโย โปกฺขรณิ อ.สระโปกฺขรณิ นี้ น (โหติ) ย่อมไม่มี
อธิ ณ ที่ นี้ ปุพฺเพ ในกาลก่อน, สา อโย (โปกฺขรณิ) อ.สระโปกฺขรณิ นี้ นั้น (โหติ) มีอยู่ อธิ ณ ที่ นี้ ก็ นุ โข อย่างไร
หนอ แล,

เมื่อก่อนศิลาเหล่านี้ไม่มีวางอยู่ ใครยกศิลาเหล่านี้มาวางไว้,

นยิมา สิลลา / ปุพฺเพ อุปนิภฺชิตตา, / เณนิมา สิลลา / อุปนิภฺชิตตา,

อึมา สิลลา อ.หิน ท. เหล่านี้ (เณนจิ) อันใคร ๆ อุปนิภฺชิตตา ยกเข้าไปตั้งไว้แล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน
น หามีได้, อึมา สิลลา อ.หิน ท. เหล่านี้ เณ อันใคร อุปนิภฺชิตตา ยกเข้าไปตั้งไว้แล้ว,

เมื่อก่อนกิ่งกุ่มบกต้นนี้ไม่น้อมลง เดียวนี้กิ่งนั้นน้อมลง.

นยิมสฺส กฏฺฐสฺส / ปุพฺเพ สาขา โอนตา / สายนํ สาขา โอนตาติ.

สาขา อ.กิ่ง อิมสฺส กฏฺฐสฺส แห่งต้นกุ่มบก นี้ โอนตา น้อมลงแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน น หามีได้, สา อโย
สาขา อ.กิ่ง นี้ นั้น โอนตา น้อมลงแล้ว (กึ นุ) อย่างไร หนอ อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรกัสสปะ ผ้าบังสุกุลบังเกิดแก่เรา ณ ที่นี้,

“อธิ เม กสฺสป / ปัสสฺสํ อุปฺปนํ อโหสิ,

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า กสฺสป ดูก่อนกัสสปะ ปัสสฺสํ อ.ผ้าบังสุกุล อุปฺปนํ
อันเกิดขึ้นแล้ว อโหสิ ได้มีแล้ว เม แก่เรา อธิ ณ ที่ นี้ อิติ ดังนี้,

เรานั้นได้ดำริว่า จะพึงชักผ้าบังสุกุล ณ ที่ไหนหนอ,

ตสฺส มยฺหํ กสฺสป / เอตทโหสิ / ‘กตถ นุ โข / อหํ ปัสสฺสํ / โธเวยฺยนติ,

กสฺสป ดูก่อนกัสสปะ เอต (จินตณ) อ.ความคิด นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ตสฺส มยฺหํ แก่เรา นั้น อิติ ว่า อหํ อ.เรา
โธเวยฺย พึงชัก ปัสสฺสํ ซึ่งผ้าบังสุกุล กตถ นุ โข ณ ที่ไหน หนอ แล อิติ ดังนี้,

อลโข กสสป / สกโก เทวานมินโท / มม เจตสา / เจโตปริวิตกมณฺเวย / ปาณินา
โปกฺขรณิ ขนิตฺวา / มํ เอตทโวจ / ‘อิธ ภนฺเต ภควา / ปัสสฺสํ โธวตฺติ,

ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมทวยเทพ ทรงทราบความดำริในจิตของเราด้วยพระทัยของพระองค์แล้ว
จึงขุดสระโปกฺขรณิด้วยพระหัตถ์แล้วตรัสบอกแก่เราว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรง
ชักผ้าบังสุกุลในสระนี้,

กสสป ดูก่อนกสสปะ อลโข ครั้งนั้นแล สกโก อ.ท้าวสักกะ เทวานมินโท ผู้เป็นจอมแห่งเทพ อนุเวย
ทรงทราบแล้ว เจโตปริวิตกํ ซึ่งความปริวิตกแห่งจิต มม ของเรา เจตสา ด้วยพระทัย ขนิตฺวา ทรงขุดแล้ว โปกฺขรณิ
ซึ่งสระโปกฺขรณิ อโวจ ได้ตรัสแล้ว เอตํ (วจน) ซึ่งคำ นั้น มํ กระเรา อิติ ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา
อ.พระผู้มีพระภาค โธวตฺ ของจงชัก ปัสสฺสํ ซึ่งผ้าบังสุกุล อิธ ณ ที่ นี้ อิติ ดังนี้,

สระนี้อันผู้มีใจมนุษย์ได้ขุดแล้วด้วยมือ,

สายั อมฺนุสฺเสน ปาณินา / ขนิตา โปกฺขรณิ,

สา อโย โปกฺขรณิ อ.สระโปกฺขรณิ นี้ นั้น อมฺนุสฺเสน อันอมฺนุชย์ ขนิตา ขุดแล้ว ปาณินา ด้วยฝ่ามือ,

ดูกรกสสปะ เรานั้นได้ดำริว่า จะพึงขยำผ้าบังสุกุล ณ ที่ไหนหนอ,

ตสฺส มยฺหํ กสสป / เอตทโหสิ / ‘กิมฺหิ นุ โข / อหํ ปัสสฺสํ ปริมฺทเทยฺยนติ,

กสสป ดูก่อนกสสปะ เอตํ (จินตฺน) อ.ความคิด นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ตสฺส มยฺหํ แก่เรา นั้น อิติ ว่า อหํ อ.เรา
ปริมฺทเทยฺย พึงขยำ ปัสสฺสํ ซึ่งผ้าบังสุกุล กิมฺหิ นุ โข ณ ที่ไหน หนอ แล อิติ ดังนี้,

ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมทวยเทพทราบความดำริในจิตของเรา ด้วยพระทัยของพระองค์แล้ว
ได้ทรงยกศิลาแผ่นใหญ่มาวางไว้โดยทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงขยำผ้าบังสุกุล
บนศิลาแผ่นนี้, ศิลาแผ่นนี้อันผู้มีใจมนุษย์ได้ยกมาวางไว้,

อลโข กสสป / สกโก เทวานมินโท / มม เจตสา / เจโตปริวิตกมณฺเวย / มหฺติ ลิลํ
อุปนิกฺขิปี / ‘อิธ ภนฺเต ภควา / ปัสสฺสํ ปริมฺททตฺติ, / สายั อมฺนุสฺเสน / นิกฺขิตฺตา ลีลา,

กสสป ดูก่อนกสสปะ อลโข ครั้งนั้นแล สกโก อ.ท้าวสักกะ เทวานมินโท ผู้เป็นจอมแห่งเทพ อนุเวย
ทรงทราบแล้ว เจโตปริวิตกํ ซึ่งความปริวิตกแห่งจิต มม ของเรา เจตสา ด้วยพระทัย อุปนิกฺขิปี ทรงยกเข้าไป
ตั้งไว้แล้ว ลิลํ ซึ่งหิน มหฺติ อันใหญ่ (วจน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ.พระผู้มี
พระภาค ปริมฺททฺ ขอจงขยำ ปัสสฺสํ ซึ่งผ้าบังสุกุล อิธ ณ ที่ นี้ อิติ ดังนี้, สา อโย ลีลา อ.หิน นี้ นั้น อมฺนุสฺเสน
อันอมฺนุชย์ นิกฺขิตฺตา ตั้งไว้แล้ว,

ดูกรกสสปะ เรานั้นได้ดำริว่า จะพึงพาดผ้าบังสุกุล ณ ที่ไหนหนอ,

ตสฺส มยฺหํ กสสป / เอตทโหสิ / ‘กิมฺหิ นุ โข / อหํ อาลฺมพิตฺวา อุตฺตเรยฺยนติ,

กสสป ดูก่อนกสสปะ เอตํ (จินตฺน) อ.ความคิด นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ตสฺส มยฺหํ แก่เรา นั้น อิติ ว่า อหํ อ.เรา
อาลฺมพิตฺวา พาดแล้ว กิมฺหิ นุ โข ณ ที่ไหน หนอ แล อุตฺตเรยฺย พึงข้ามขึ้น อิติ ดังนี้,

ครั้งนั้น เทพดาที่สถิตอยู่ที่ต้นกุ่มบก ทราบความดำริในจิตของเราด้วยใจของตนแล้ว จึงน้อม
กึ่งกุ่มลงมาโดยทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงพาดผ้าบังสุกุลไว้บนกึ่งกุ่มนี้, ต้นกุ่ม
บกนี้นั้นประหนึ่งจะกราบทูลว่า ขอพระองค์จงทรงนำพระหัตถ์มาแล้วน้อมลง,

อลโข กสสป / กกุเ อธิวตฺตา เทวตา / มม เจตสา / เจโตปริวิตกมณฺญา / สาข
โณนาเมสิ / ‘อิธ ภาณเต ภควา / อาลมพิตฺวา อุตฺตรตฺติ, / สุวํ อหฺรหฺตฺโถ กกุโร,

กสสป ดูก่อนกสสปะ อลโข ครั้งนั้นแล เทวตา อ.เทวตา อธิวตฺตา ผู้สถิตอยู่แล้ว กกุเ ที่ต้นกุ่มบก อณฺญา
รู้แล้ว เจโตปริวิตกํ ซึ่งความปริวิตกแห่งจิต มม ของเรา เจตสา ด้วยจิต สาข ยังกึ่งไม้ โณนาเมสิ ให้น้อมลงแล้ว
(วจนฺน) ด้วยคำ อิติ ว่า ภาณเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อาลมพิตฺวา พาดแล้ว อิธ ในที่ นี้
อุตฺตรตฺถ จงข้ามขึ้น อิติ ดังนี้, โส อัย กกุโร อ.ต้นกุ่ม นี้ นั้น อหฺรหฺตฺโถ เป็นต้นไม้อันน้อมลงแล้วราวจะว่ากล่าว
อยู่ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงนำมาซึ่งพระหัตถ์ (โหติ) ย่อมเป็น,

ดูกรกสสปะ เรานั้นได้ดำริว่า จะพึงผิงผ้าบังสุกุล ณ ที่ไหนหนอ,

ตสฺส มยฺหํ กสสป / เอตทโหสิ / ‘กิมฺหิ นุ โข / อหํ ปัสฺสูลํ วิสฺสชฺเชยฺยนฺติ,

กสสป ดูก่อนกสสปะ เอตํ (จินตฺน) อ.ความคิด นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ตสฺส มยฺหํ แก่เรา นั้น อิติ ว่า อหํ อ.เรา
วิสฺสชฺเชยฺย พึงผิง ปัสฺสูลํ ซึ่งผ้าบังสุกุล กิมฺหิ นุ โข ณ ที่ไหน หนอ แล อิติ ดังนี้,

ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมทวยเทพ ทรงทราบความดำริแห่งจิตของเราด้วยพระทัยของพระองค์
แล้ว ได้ยกศิลาแผ่นใหญ่มาวางไว้ โดยทูลว่า พระพุทธเจ้า ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงผิงผ้าบังสุกุล
บนศิลาแผ่นนี้, ศิลาแผ่นนี้อันผู้มีໄชมนุษย์ได้ยกมาวางไว้.

อลโข กสสป / สกโก เทวานมินฺโท / มม เจตสา / เจโตปริวิตกมณฺญา / มหฺตี สิลํ
อุปนิกฺขิปี / ‘อิธ ภาณเต ภควา / ปัสฺสูลํ วิสฺสชฺเชตฺติ, สายํ อมนุสฺเสน / นิกฺขิตฺตา สิลาติ.

กสสป ดูก่อนกสสปะ อลโข ครั้งนั้นแล สกโก อ.ท้าวสักกะ เทวานมินฺโท ผู้เป็นจอมแห่งเทพ อณฺญา
ทรงทราบแล้ว เจโตปริวิตกํ ซึ่งความปริวิตกแห่งจิต มม ของเรา เจตสา ด้วยพระทัย อุปนิกฺขิปี ทรงยกเข้าไปตั้ง
ไว้แล้ว สิลํ ซึ่งหิน มหฺตี อันใหญ่ (วจนฺน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า ภาณเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค
วิสฺสชฺเชตฺถ ขอจงผิง ปัสฺสูลํ ซึ่งผ้าบังสุกุล อิธ ณ ที่ นี้ อิติ ดังนี้, สา อัย สิลา อ.หิน นี้ นั้น อมนุสฺเสน อันมนุษย์
นิกฺขิตฺตา ตั้งไว้แล้ว อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น ขณฺฑิลอูรุเวลกสสปะได้ดำริว่า

อลโข / อูรุเวลกสสปสฺส ขณฺฑิลสฺส / เอตทโหสิ

อลโข ครั้งนั้นแล เอตํ (จินตฺน) อ.ความคิด นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ขณฺฑิลสฺส แก่ขณฺฑิล อูรุเวลกสสปสฺส
ชื่อว่าอูรุเวลกสสปะ อิติ ว่า

พระมหาสมณะมีฤทธิ์มากมีอำนาจมากแท้ ถึงกับท้าวสักกะ จอมทวยเทพได้ทำการช่วยเหลือ, แต่ก็ไม่ใช่พระอรหันต์เหมือนเราแน่.

“มหิทธิโก โข / มหาสมณ มหาอนุภาโว, / ยตร หิ นาม / สกโก เทวานมินโท / เวยยาวจจํ
กริสฺสติ, / น เตวว จ โข / อรหา, / ยถา อหนฺติ.

สกโก อ.ท้าวสักกะ เทวานมินโท ผู้เป็นจอมแห่งเทพ กริสฺสติ กระทำแล้ว เวยยาวจจํ ซึ่งความชวนชวาย
ยตร หิ นาม = ยสฺส นาม (มหาสมณสฺส) แก่พระมหาสมณะ ไต่ แล, (โส) มหาสมณ อ.พระมหาสมณะ นั้น มหิทธิโก
เป็นผู้มีฤทธิ์มาก มหาอนุภาโว เป็นผู้มีความอำนาจมาก (โหติ) ย่อมเป็น, จ แต่ว่า (โส มหาสมณ) อ.พระมหาสมณะ นั้น
อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหติ) ย่อมเป็น -, อหํ อ.เรา อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหมิ) ย่อมเป็น ยถา ฉนฺโต, - (เอว)
ฉนฺตํ น เตวว โข หามิได้ นั้นเทียว แล อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสวยภัตตาหารของชฎิลอรุณเวลกัสสปะแล้ว ประทับอยู่ในโพสน์
ตำบลนั้นแล.

อลโข ภควา / อรุณเวลกสฺสปสฺส ชฎิลสฺส / ภาตํ ภูณฺชิตฺวา / ตสฺมีเยว วณฺสณฺเต วิหาสิ.

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ภูณฺชิตฺวา เสวยแล้ว ภาตํ ซึ่งภัตร ชฎิลสฺส ของชฎิล
อรุณเวลกสฺสปสฺส ชื่อว่าอรุณเวลกัสสปะ วิหาสิ ประทับอยู่แล้ว วณฺสณฺเต ในชฎีแห่งป่า ตสฺมี เอว นั้น นั้นเทียว.

ผ้าบังสุกุล จบ

ปัสสุลํ นิฏฺฐิตํ.^๑

ปัสสุลํ อ.ผ้าบังสุกุล นิฏฺฐิตํ จบแล้ว.

ปาฏิหาริย์เก็บผลหว่านเป็นต้น

ครั้นล่วงราตรีนั้นไป ชฎิลอรุณเวลกัสสปะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ครั้นแล้วจึงกราบทูลภัตต-
กาลแด่พระผู้มีพระภาคว่า

อลโข / อรุณเวลกสฺสโป ชฎิลโ / ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน, / เยน ภควา, / เตนฺอุปสงฺกมิ; /
อุปสงฺกมิตฺวา / ภควโต กาลํ อาโรเจสิ

อลโข ครั้งนั้นแล ชฎิลโ อ.ชฎิล อรุณเวลกสฺสโป ชื่อว่า อรุณเวลกัสสปะ อจฺจเยน ในกาลอันล่วงไป ตสฺสา รตฺติยา
แห่งราตรี นั้น, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสฺสาภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ
เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสฺสาภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น, (โส อรุณเวลกสฺสโป ชฎิลโ) อ.ชฎิล ชื่อว่า อรุณเวลกัสสปะ นั้น
อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว กาลํ ซึ่งกาล ภควโต ต่อพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

ถึงเวลาแล้ว มหาสมณะ ภัตตาหารเสร็จแล้ว.

กาโล มหาสมณ, / นิฏฺฐิตํ ภาตฺตนฺติ.

มหาสมณ ข้าแต่พระมหาสมณะ กาโล อ.กาล (กาโล) เป็นกาลอันสมควร (โหติ) ย่อมเป็น ภาตํ อ.ภัตร
นิฏฺฐิตํ เสร็จแล้ว อิติ ดังนี้.

^{๑-๑} สี่,ฉ.,เท. อิม ปาชา น ทิสฺสนฺติ.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรกัสสปะ ท่านไปเถิด เราจะตามไป.

“คจฺจ ตฺวํ กสฺสป, / อายามหนฺติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า กสฺสป ดูก่อนกัสสปะ ตฺวํ อ.ท่าน คจฺจ จงไป, อหํ อ.เรา อายามิ จะมา อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคทรงส่งชฎิลอุรุเวลกัสสปะไปแล้ว ทรงเก็บผลหว่าจากต้นหว่าประจำชมพูทวีป แล้วเสด็จมาประทับนั่งในโรงบูชาเพลิงก่อน.

อุรุเวลกัสสปิ ชฎิลิ อุยโยเซตฺวา, / ยาย ชมฺพฺยา / ชมฺพุทฺธิโป ปณฺณายติ, / ตโต ผลิ คเหตุวา / ปมฺตริ อาคนฺตวา / อคฺยาคาเร นิสิตฺติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค อุยโยเซตฺวา ทรงส่งไปแล้ว ชฎิลิ ซึ่งชฎิล อุรุเวลกัสสปิ ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ, ชมฺพุทฺธิโป อ.ชมพูทวีป ปณฺณายติ ย่อมปรากฏ ยาย ชมฺพฺยา ด้วยต้นหว่า ไค, คเหตุวา ทรงถือเอาแล้ว ผลิ ซึ่งผล ตโต (ชมฺพุโต) จากต้นหว่า นั้น อาคนฺตวา เสด็จมาแล้ว ปมฺตริ ก่อนกว่า นิสิตฺติ ประทับนั่งแล้ว อคฺยาคาเร ในเรือนแห่งไฟ.

ชฎิลอุรุเวลกัสสปะได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งในโรงบูชาเพลิงแล้ว ได้ทูลคำนี้อต่อพระผู้มีพระภาคว่า

อทฺทสา โข / อุรุเวลกัสสปิ ชฎิลิ / ภควนฺตํ อคฺยาคาเร นิสินฺนํ; / ทิสฺวาน / ภควนฺตํ เอตทวโจ

ชฎิลิ อ.ชฎิล อุรุเวลกัสสปิ ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ อทฺทสา โข ได้เห็นแล้ว แล ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค นิสินฺนํ ผู้ประทับนั่งแล้ว อคฺยาคาเร ในเรือนแห่งไฟ, (โส อุรุเวลกัสสปิ ชฎิลิ) อ.ชฎิล ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ นั้น ทิสฺวาน ครั้นเห็นแล้ว โอวโจ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ (วจนํ) ซึ่งพระคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

ข้าแต่มหาสมณะ ท่านมาทางไหน ข้าพเจ้ากลับมาก่อนท่าน แต่ท่านยังมานั่งในโรงบูชาเพลิง ก่อน ?

“กตเมน ตฺวํ มหาสมณ / มคฺเคน อาคโต, / อหํ ตยา / ปมฺตริ ปกฺกนฺโต, / โส ตฺวํ / ปมฺตริ อาคนฺตวา / อคฺยาคาเร นิสินฺโนติ.

มหาสมณ ข้าแต่พระมหาสมณะ ตฺวํ อ.พระองค์ อาคโต เสด็จมาแล้ว กตเมน มคฺเคน โดยหนทาง ไหน, อหํ อ.ข้าพระองค์ ปกฺกนฺโต หลีกไปแล้ว ปมฺตริ ก่อนกว่า ตยา กว่าพระองค์, โส ตฺวํ อ.พระองค์ นั้น อาคนฺตวา เสด็จมาแล้ว ปมฺตริ ก่อนกว่า นิสินฺโน ประทับนั่งแล้ว อคฺยาคาเร ในเรือนแห่งไฟ อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรกัสสปะ เราส่งท่านไปแล้ว ได้เก็บผลหว่าจากต้นหว่าประจำชมพูทวีปแล้วมานั่งในโรงบูชาเพลิงนี้ก่อน,

“อิธํ กสฺสป / ตํ อุยโยเซตฺวา, / ยาย ชมฺพฺยา / ชมฺพุทฺธิโป ปณฺณายติ, / ตโต ผลิ คเหตุวา / ปมฺตริ อาคนฺตวา / อคฺยาคาเร นิสินฺโน,

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า กสฺสป ดูก่อนกัสสปะ อหํ อ.เรา อุยโยเซตฺวา ส่งไปแล้ว ตํ ซึ่งท่าน อิต ณ ที่ นี้, ชมฺพุทฺธิโป อ.ชมพูทวีป ปณฺณายติ ย่อมปรากฏ ยาย ชมฺพฺยา ด้วยต้นหว่า ไค คเหตุวา ถือเอาแล้ว ผลิ ซึ่งผล ตโต (ชมฺพุโต) จากต้นหว่า นั้น อาคนฺตวา มาแล้ว ปมฺตริ ก่อนกว่า นิสินฺโน นั่งแล้ว อคฺยาคาเร ในเรือนแห่งไฟ,

ดูรกัสสปะ ผลหว่านนี้แล สมบูรณ์ด้วยสี กลิ่น รส, ถ้าท่านต้องการเชิฐบริโภคนเกิด.

อิทํ โข กัสสป / ขมพุผลํ วนณสมปนฺนํ / คนฺธสมปนฺนํ / รสสมปนฺนํ, สเจ อากงฺขลํ, / ปริภุญฺชชาติ.

กัสสป ดูก่อนกัสสปะ ขมพุผล อ.ผลแห่งหว่า อิทํ โข นี้ แล วนณสมปนฺนํ อันถึงพร้อมแล้วด้วยสี คนฺธสมปนฺนํ อันถึงพร้อมแล้วด้วยกลิ่น รสสมปนฺนํ อันถึงพร้อมแล้วด้วยรส (อติ) มีอยู่, สเจ ถ้าว่า (त्व) อ.ท่าน อากงฺขลํ ย่อมหวัง ไซ้, (त्व) อ.ท่าน ปริภุญฺช จงบริโภค อิติ ดังนี้.

ชฎิลอรุณเวลกัสสปะกราบทูลว่า อย่าเลย มหาสมณะ ท่านนั้นแหละเก็บผลไม้มา ท่านนั้นแหละ จงฉันผลไม้เกิด.

“อลํ มหาสมณ, / ทวฺเวยเต^๑ ออาหารลํ, / ทวฺเวยเต^๒ ปริภุญฺชชาติ.”

(อรุณเวลกัสสป ชฎิล) อ.ชฎิล ชื่อว่าอรุณเวลกัสสปะ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า มหาสมณ ข้าแต่มหาสมณะ อลํ อ.อย่าเลย, ทวฺ เวย อ.พระองค์ นั้นเทียว อาหารลํ ย่อมนำมา เอตํ (ผล) ซึ่งผลไม้ นั้น, ทวฺ เวย อ.พระองค์ นั้นเทียว อาหารลํ ย่อมนำมา เอตํ (ผล) ซึ่งผลไม้ นั้น อิติ ดังนี้.

ลำดับนั้น ชฎิลอรุณเวลกัสสปะได้มีความดำริว่า

อลโข / อรุณเวลกัสสปสฺส ชฎิลสฺส / เอตทโหสิ

อลโข ครั้งนั้นแล เอตํ (จินตณ) อ.ความคิด นั้น โหสิ ได้มีแล้ว ชฎิลสฺส แก่ชฎิล อรุณเวลกัสสปสฺส ชื่อว่าอรุณเวลกัสสปะ อิติ ว่า

พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากแท้ เพราะส่งเรามาก่อนแล้ว ยังเก็บผลหว่าจาก ต้นหว่าประจำชมพูทวีปแล้วมานั่งในโรงบูชาเพลิงก่อน, แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

“มหิทฺธิโก โข / มหาสมณฺโณ มหานุภาโว, / ยตฺร ทิ นาม / มํ ปจฺมตฺรํ อูยโยเซตฺวา, / ยาย ขมพฺพยา / ขมพฺพติโป ปณฺณายติ, / ตโต ผลํ คเหตฺวา / ปจฺมตฺรํ อาคนฺตฺวา / อคฺยาคาเร นิสิตฺติสฺสติ, / น เตวฺว จ โข อรหา, / ยถา อหนฺติ.

ยตฺร ทิ นาม = โย นาม (มหาสมณ) อ.พระมหาสมณะ ไต แล อูยโยเซตฺวา ทรงส่งไปแล้ว มํ ซึ่งเรา ปจฺมตฺรํ ก่อนกว่า, ขมพฺพติโป อ.ชมพูทวีป ปณฺณายติ ย่อมปรากฏ ยาย ขมพฺพยา ด้วยต้นหว่า ไต, คเหตฺวา ทรงถือเอาแล้ว ผลํ ซึ่งผล ตโต (ชมพูโต) จากต้นหว่า นั้น อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปจฺมตฺรํ ก่อนกว่า นิสิตฺติสฺสติ ประทับนั่งแล้ว อคฺยาคาเร ในเรือนแห่งไฟ, (โส มหาสมณ) อ.พระมหาสมณะ นั้น มหิทฺธิโก โข เป็นผู้มั่งมีฤทธิ์มาก แล มหานุภาโว เป็นผู้มั่งมีอำนาจมาก (โหติ) ย่อมเป็น, จ แต่ว่า (โส มหาสมณ) อ.พระมหาสมณะ นั้น อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหติ) ย่อมเป็น -, อหํ อ.เรา อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหมิ) ย่อมเป็น ยถา ฉันท, - (เอว) ฉันทนั้น น เตวฺว โข หามิได้ นั้นเทียว แล อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสวยภัตตาหารของชฎิลอรุณเวลกัสสปะ แล้วประทับอยู่ในโพสน์ ตำบลนั้นแล.

อลโข ภควา / อรุณเวลกัสสปสฺส ชฎิลสฺส / ภาตํ ภุญฺชิตฺวา / ตสฺมีเยว วนสณฺเฑ วิหาสิ.

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ภุญฺชิตฺวา เสวยแล้ว ภาตํ ซึ่งภัตร ชฎิลสฺส ของชฎิล อรุณเวลกัสสปสฺส ชื่อว่าอรุณเวลกัสสปะ วิหาสิ ประทับอยู่แล้ว วนสณฺเฑ ในชฎแห่งป่า ตสฺมี เวย นั้น นั้นเทียว.

^๑ สී.,ฉ.,อิ. ทวฺเวย ตํ

^๒ สී.,ฉ.,เท.,มหา. ปริภุญฺชชาติ

[๔๔] ครั้นล่วงราตรีนั้นไป ขฤโณอุรุเวลกัสสปะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ครั้นแล้ว จึงทูลภัตตกาล แต่พระผู้มีพระภาคว่า ถึงเวลาแล้ว มหาสมณะ ภัตตาทหารเสร็จแล้ว.

[๔๕] อถโข / อุรุเวลกัสสป โข / ตสสา รตติยา อจฺเจน, / เยน ภควา, / เตนฺอุปสงฺกมิ; / อุปสงฺกมิตฺวา / ภควโต กาลํ อโรเจสิ / “กาโล มหาสมณ, / นิฏฺฐิตํ ภตฺตุนฺติ.

[๔๕] อถโข ครั้งนั้นแล ขฤโณ อ.ขฤโณ อุรุเวลกัสสป ชื่อว่า อุรุเวลกัสสปะ อจฺเจน ในกาลอันล่วงไป ตสสา รตติยา แห่งราตรี นั้น, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) โดยส่วนแห่งทิศใด, อุปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) โดยส่วนแห่งทิศนั้น, (โส อุรุเวลกัสสป ขฤโณ) อ.ขฤโณ ชื่อว่า อุรุเวลกัสสปะ นั้น อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว อโรเจสิ กราบทูลแล้ว กาลํ ซึ่งกาล ภควโต ต่อพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า มหาสมณ ข้าแต่พระมหาสมณะ (อโย) กาโล อ.กาล นี้ (กาโล) เป็นกาลอันสมควร (โหติ) ย่อมเป็น, ภตฺตํ อ.ภตฺต นิฏฺฐิตํ เตรียมเสร็จแล้ว อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคทรงส่งขฤโณอุรุเวลกัสสปะไปด้วยพระดำรัสว่า ดูกรกัสสปะ ท่านไปเถิด เราจักตามไป แล้วทรงเก็บผลมะม่วง ... ผลมะขามป้อม ... ผลสมอ ในที่ไม่ไกลต้นหว่าประจําชมพูทวีปนั้น ... เสด็จไปสู่ภพดาวดึงส์ ทรงเก็บดอกปาริฉัตตกะ แล้วมาประทับนั่งในโรงบูชาเพลิงก่อน.

“คจฺจ ตฺวํ กสฺสป, / อายามหนฺติ / อุรุเวลกัสสปํ ขฤโณ อโยเชตฺวา, / ยาย ชมฺพฺยา / ชมฺพฺยํปํ ปณฺณายติ, / ตสสา อวิหฺวเร อมฺโพนํ / ๑เป๑ ตสสา อวิหฺวเร อามลิกํ / ๑เป๑ ตสสา อวิหฺวเร หริตฺกํ / ๑เป๑ ตาวตฺตํ สํคณฺตฺวา / ปาริจฺจตฺตกปฺปํ คเหตฺุวา / ปรมฺตรํ อาคณฺตฺวา / อคฺยาคาเร นิสฺสีทิ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค อโยเชตฺวา ทรงส่งไปแล้ว ขฤโณ ซึ่งขฤโณ อุรุเวลกัสสป ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ (วจฺเณน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า กสฺสป ดูก่อนกัสสปะ ตฺวํ อ.ท่าน คจฺจ จงไป, อหํ อ.เรา आयามิ จะมา อิติ ดังนี้, ชมฺพฺยํปํ อ.ชมพูทวีป ปณฺณายติ ย่อมปรากฏ ยาย ชมฺพฺยา ด้วยต้นหว่า ใด, อมฺโพนํ อ.ผลมะม่วง อวิหฺวเร ในที่ไม่ไกล ตสสา (ชมฺพฺยา) แห่งต้นหว่า นั้น ฯลฯ อามลิกํ อ.ผลมะขามป้อม อวิหฺวเร ในที่ไม่ไกล ตสสา (ชมฺพฺยา) แห่งต้นหว่านั้น ฯลฯ หริตฺกํ อ.ผลสมอ อวิหฺวเร ในที่ไม่ไกล ตสสา (ชมฺพฺยา) แห่งต้นหว่า นั้น ฯลฯ คเหตฺุวา ทรงถือเอาแล้ว ปาริจฺจตฺตกปฺปํ ซึ่งดอกปาริชาติ อาคณฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปรมฺตรํ ก่อนกว่า นิสฺสีทิ ประทับนั่งแล้ว อคฺยาคาเร ในโรงแห่งไฟ.

ขฤโณอุรุเวลกัสสปะได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งในโรงบูชาเพลิงแล้ว ได้ทูลคำนี้อต่อพระผู้มีพระภาคว่า

อทฺทสา โข / อุรุเวลกัสสป ขฤโณ / ภควนฺตํ อคฺยาคาเร นิสฺสินํ; / ทิสฺวาน / ภควนฺตํ เอตทวโจ

ขฤโณ อ.ขฤโณ อุรุเวลกัสสป ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ อทฺทสา โข ได้เห็นแล้ว แล ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค นิสฺสินํ ผู้ประทับนั่งแล้ว อคฺยาคาเร ในเรือนแห่งไฟ, (โส อุรุเวลกัสสป ขฤโณ) อ.ขฤโณ ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ นั้น ทิสฺวาน ครั้นเห็นแล้ว อวโจ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ (วจฺนํ) ซึ่งพระคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

ข้าแต่มหาสมณะ ท่านมาทางไหน ข้าพเจ้ากลับมาก่อนท่าน แต่ท่านยังมานั่งในโรงบูชาเพลิงก่อน ?

“กตเมน ตวั มหาสมณ / มคเคน อาคโธ, / อหิ ตยา / ปรมตริ ปกุกนโธ, / โส ตวั / ปรมตริ อาคนตวา / อคยาการะ นิสินโนติ.

มหาสมณ ข้าแต่พระมหาสมณะ ตวั อ.พระองค์ อาคโธ เสด็จมาแล้ว กตเมน มคเคน โดยหนทาง ไหน, อหิ อ.ข้าพระองค์ ปกุกนโธ หลีกไปแล้ว ปรมตริ ก่อนกว่า ตยา กว่าพระองค์, โส ตวั อ.พระองค์ นั้น อาคนตวา เสด็จมาแล้ว ปรมตริ ก่อนกว่า นิสินโน ประทับนั่งแล้ว อคยาการะ ในเรือนแห่งไฟ อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรกัสสปะ เราส่งท่านแล้วได้ไปสู่ภพดาวดึงส์ เก็บดอกปาริฉัตตกะแล้ว มานั่งในโรงบูชาเพลิงก่อน, ดูกรกัสสปะ ดอกปาริฉัตตกะนี้แล สมบูรณ์ด้วยสีและกลิ่น.

“อิธามิ กัสสป / ตัม อุกโยเซตวา / ดาวตีสึ คนตวา / ปาริจจตตกุปุปฺผิ คเหตุวา / ปรมตริ อาคนตวา / อคยาการะ นิสินโน, / อิทํ โข กัสสป / ปาริจจตตกุปุปฺผิ / วนณสมปนฺนํ / คนธสมปนฺนติ. []^๑

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า กัสสปะ ดูก่อนกัสสปะ (อหิ) อ.เรา อุกโยเซตวา ส่งไปแล้ว ตัม ซึ่งท่าน คนตวา ไปแล้ว ดาวตีสึ ไปสู่ภพดาวดึงส์ คเหตุวา ถือเอาแล้ว ปาริจจตตกุปุปฺผิ ซึ่งดอกปาริชาติ อาคนตวา มาแล้ว ปรมตริ ก่อนกว่า นิสินโน นั่งแล้ว อคยาการะ ในเรือนแห่งไฟ, กัสสป ดูก่อนกัสสปะ ปาริจจตตกุปุปฺผิ อ.ดอกปาริชาติ อิทํ โข นี้ แล วนณสมปนฺนํ เป็นดอกอันถึงพร้อมแล้วด้วยสี คนธสมปนฺนํ เป็นดอกอันถึงพร้อมแล้วด้วยกลิ่น (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น ขวัญอรุณเวลกัสสปะได้มีความดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ เพราะส่งเรามาก่อนแล้วยังไปสู่ภพดาวดึงส์ เก็บดอกปาริฉัตตกะแล้ว มานั่งในโรงบูชาเพลิงก่อน, แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

อลโข / อรุณเวลกสสปสส ขวัญสส / เอตทโหสิ / “มหิทฺธิโก โข / มหาสมโณ มหานุภาโว, / ยตร หิ นาม / มํ ปรมตริ อุกโยเซตวา / ดาวตีสึ คนตวา / ปาริจจตตกุปุปฺผิ คเหตุวา / ปรมตริ อาคนตวา / อคยาการะ นิสีทิสฺสติ, / น เตว จ โข อรหา, / ยถา อหนติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอตฺ (จินตนิ) อ.ความคิด นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ขวัญสส แก่ขวัญ อรุณเวลกสสปสส ชื่อว่าอรุณเวลกัสสปะ อิติ ว่า ยตร หิ นาม = โย นาม (มหาสมโณ) อ.พระมหาสมณะ ไต หนอ อุกโยเซตวา ทรงส่งไปแล้ว มํ ซึ่งเรา ปรมตริ ก่อนกว่า คนตวา เสด็จไปแล้ว ดาวตีสึ ไปสู่ดาวดึงส์ คเหตุวา ทรงถือนำแล้ว ปาริจจตตกุปุปฺผิ ซึ่งดอกปาริชาติ อาคนตวา เสด็จมาแล้ว ปรมตริ ก่อนกว่า นิสีทิสฺสติ ประทับนั่งแล้ว อคยาการะ ในเรือนแห่งไฟ, จ แต่ว่า (โส มหาสมโณ) อ.พระมหาสมณะ นั้น อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหติ) ย่อมเป็น -, อหิ อ.เรา อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหมิ) ย่อมเป็น ยถา ฉนฺได, - (เอว) ฉนนัน น เตว โข หามิได้ นั้นเทียว แล อิติ ดังนี้.

ปาฏิหาริย์ฝ่าฝืน

[๔๖] ก็โดยสมัยนั้นแล ขวัญเหล่านั้นปรารถนาจะบำเรอไฟ แต่ไม่อาจจะฝ่าฝืนได้.

[๔๖] เตน โข ปน สมเยน / เต ขวัญลา / อคฺคิ ปริจฺริตฺตกาма / น สกโกณฺติ / ฏฺฐาณิ ผาเลตฺตุ.

[๔๖] เตน โข ปน สมเยน ก็ โดยสมัย นั้น แล เต ขวัญลา อ.ขวัญ ท. เหล่านั้น ปริจฺริตฺตกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันบำเรอ อคฺคิ ซึ่งไฟ (หุตฺวา) เป็น น สกโกณฺติ ย่อมไม่อาจ ผาเลตฺตุ เพื่ออันฝ่า ฏฺฐาณิ ซึ่งพื้น ท.

^๑ สี.,ฉ.,เท.,อิ. เอตถนฺตเร สเจ อากฺขสิ คณฺหาติ. อลํ มหาสมณ ตวัเยเวตํ อาหฺรสิ, ตวัเยเวตํ คณฺหาติตี อิเม ปาชา ทิสฺสนฺติ.

จึงชฎิลเหล่านั้นได้มีความดำริตักกันว่า ข้อที่พวกเราไม่อาจผ่าฟันได้นั้น คงเป็นอิทธานุภาพของพระมหาสมณะ ไม่ต้องสงสัยเลย

อลโข / เตส ชฎิลานํ / เอตทโหสิ / “นิสสํสยํ โข / มหาสมณสฺส อิทธานุภาโว, / ยถา มยํ น สกโกม / ภูฏานิ ผาเลตฺตนติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอต (จินตน์) อ.ความคิด นั้น โหสิ ได้มีแล้ว เตส ชฎิลานํ แก่ชฎิล ท. เหล่านั้น อิติ ว่า มยํ อ.เรา ท. น สกโกม ย่อมไม่อาจ ผาเลตฺ เพื่ออันผ่า ภูฏานิ ซึ่งฟัน ท. ยถา = เยน (อิทธานุภาเวน) เพราะอานุภาพแห่งฤทธิ์ ไต, (โส) อิทธานุภาโว อ.อานุภาพแห่งฤทธิ์ นั้น (อิทธานุภาโว) เป็นอานุภาพแห่งฤทธิ์ มหาสมณสฺส ของพระมหาสมณะ (โหติ) ย่อมเป็น นิสสํสยํ โข โดยไม่ต้องสงสัย แล อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะชฎิลอุรุเวลกัสสปะว่า ดูรกัสสปะ พวกชฎิลจงผ่าฟันเถิด.

อลโข ภควา / อุรุเวลกสฺสเป ชฎิลํ / เอตทโวจ / “ผาลิยนตุ กสฺสเป ภูฏานินิ.

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อโวจ ได้ตรัสแล้ว เอต (วจนํ) ซึ่งพระดำรัส นั้น ชฎิล กะชฎิล อุรุเวลกสฺสเป ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ อิติ ว่า กสฺสเป ดูก่อนกัสสปะ ภูฏานิ อ.ไม้ ท. (ชฎิเลหิ) อันชฎิล ท. ผาลิยนตุ จงผ่า อิติ ดังนี้.

ชฎิลอุรุเวลกัสสปะรับพระพุทธานุญาตว่า ข้าแต่มหาสมณะ พวกชฎิลจงผ่าฟันกัน.

“ผาลิยนตุ มหาสมณาคี.

(ชฎิโล) อ.ชฎิล (อุรุเวลกสฺสโป) ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ (อาท) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า มหาสมณ ข้าแต่พระมหาสมณะ ภูฏานิ อ.ไม้ ท. (ชฎิเลหิ) อันชฎิล ท. ผาลิยนตุ จงผ่า อิติ ดังนี้.

ชฎิลทั้งหลายได้ผ่าฟัน ๕๐๐ ท่อน คราวเดียวเท่านั้น.

สกิทเว / ปญจ ภูฏสฺตานิ ผาลิยิสฺสุ.

ปญจ ภูฏสฺตานิ อ.ร้อยแห่งไม้ ท. ๕ (ชฎิเลหิ) อันชฎิล ท. ผาลิยิสฺสุ ผ่าแล้ว สกิทเว ครั้งเดียวนั้นเทียว.

ครั้งนั้นแล ชฎิลอุรุเวลกัสสปะได้มีความดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ ถึงกับให้พวกชฎิลผ่าฟันได้, แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

อลโข / อุรุเวลกสฺสปสฺส ชฎิลสฺส / เอตทโหสิ / “มทิตฺธิโก โข / มหาสมณो มหานุภาโว, / ยตฺร ทิ นาม / ภูฏานิปี ผาลิยิสฺสนติ, / น เตว จ โข อรหา, / ยถา อหฺนติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอต (จินตน์) อ.ความคิด นั้น โหสิ ได้มีแล้ว ชฎิลสฺส แก่ชฎิล อุรุเวลกสฺสปสฺส ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะอติว่าภูฏานิปีแม้อ.ไม้ท. ยตฺรทินาม=เยนนาม(มหาสมณเณ)อันพระมหาสมณะใดหนอผาลิยิสฺสนติ ให้ผ่าแล้ว, (โส) มหาสมณ อ.พระมหาสมณะ นั้น มทิตฺธิโก โข เป็นผู้มฤทธิมาก แล มหานุภาโว เป็นผู้ม้อานุภาพมาก (โหติ) ย่อมเป็น, จ แต่ว่า (โส มหาสมณ) อ.พระมหาสมณะ นั้น อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหติ) ย่อมเป็น -, อหฺ อ.เรา อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหมิ) ย่อมเป็น ยถา ฉนฺโต, - (เอว) ฉนนัน น เตว โข หามิได้ นั้นเทียว แล อิติ ดังนี้.

ปาฏิหาริย์ก่อไฟ

[๔๗] ก็โดยสมัยนั้นแล ชฎิลเหล่านั้นปรารถนาจะบำเรอไฟ แต่ไม่อาจจะก่อไฟให้ลุกได้.

[๔๗] เตน โข ปน สมเณ / เต ชฎิลา / อคฺคิ ปริจฺริตฺตุกามา / น สกโกณฺติ อคฺคิ อุชฺชเลตฺตุ.

[๔๗] เตน โข ปน สมเณ ก็ โดยสมัย นั้น แล เต ชฎิลา อ.ชฎิล ท. เหล่านั้น ปริจฺริตฺตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันบำเรอ อคฺคิ ซึ่งไฟ (หุตฺวา) เป็น น สกโกณฺติ ย่อมไม่อาจ อคฺคิ อุชฺชเลตฺตุ เพื่ออัน- ยังไฟ -ให้ลุกโพล่ง

จึงชกิลเหล่านั้ได้มีความดำริต้งกันว่ ข้อที่พวกเราไม่อาจจะก่อไฟให้ลุกขึ้นได้นั้ คงเป็นอิทธานุภาพของพระมหาสมณะ ไม่ต้งสงสัยเลย.

อลโข / เตสั ชกิลานั้ / เอตทโหลสิ / นิสัสั ย โข / มหาสมณสส อิทธานุภาโว, / ยถา มยั น สกโกม / อคคิ อชชเลตุนติ.

อลโข ครั้งนั้แล เอต (จินตณั) อ.ความคิด นั้ อโหลสิ ได้มีแล้ว เตสั ชกิลานั้ แก่ชกิล ท. เหล่านั้ อิติ ว่ มยั อ.เรา ท. น สกโกม ย่อมไม่อาจ อคคิ อชชเลตุนติ เพื่ออัน- ยังไฟ -ให้ลุกโพลง ยถา = เยน (อิทธานุภาเวน) เพราะอานุภาพแห่งฤทธิ์ ไต, (โส) อิทธานุภาโว อ.อานุภาพแห่งฤทธิ์ นั้ (อิทธานุภาโว) เป็นอานุภาพแห่งฤทธิ์ มหาสมณสส ของพระมหาสมณะ (โหติ) ย่อมเป็น นิสัสั ย โข โดยไม่ต้งสงสัย แล อิติ ดั่งนี้.

ครั้งนั้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะชกิลอรุเวลากัสสปะว่ ดูรกัสสปะ พวกชกิลจงก่อไฟให้ลุกเกิด.

อลโข ภควา / อรุเวลกสสปี ชกิลั เอตทโวจ / “อชชลิยนตุ กสสป อคคิตติ.

อลโข ครั้งนั้แล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อโวจ ได้ตรัสแล้ว เอต (วจนั) ซึ่งพระดำรัส นั้ ชกิลั กะชกิล อรุเวลกสสปี ชื่อว่ อรุเวลกัสสปะ อิติ ว่ กสสป ดูก่อนกัสสปะ อคคิ อ.ไฟ ท. (ชกิลเลหิ) อันชกิล ท. อชชลิยนตุ จงให้ลุกโพลง อิติ ดั่งนี้.

ชกิลอรุเวลกัสสปะรับพระพุทธดำรัสว่ ข้าแต่มหาสมณะ พวกชกิลจงก่อไฟให้ลุก.

อชชลิยนตุ มหาสมณาทิ.

ชกิลโ อ.ชกิล อรุเวลกสสโป ชื่อว่ อรุเวลกัสสปะ (อาท) กล่าวแล้ว อิติ ว่ มหาสมณ ดูก่อนมหาสมณะ อคคิ อ.ไฟ (ชกิลเลหิ) อันชกิล ท. อชชลิยนตุ จงให้ลุกโพลง อิติ ดั่งนี้.

ไฟทั้ง ๕๐๐ กอง ได้ลุกขึ้นคราวเดียวกันเทียว.

สกิทเว / ปณจ อคคิสตานิ อชชลิสสุ.^๑

ปณจ อคคิสตานิ อ.ร้อยแห่งไฟ ท. ห้า อชชลิสสุ ลุกโพลงแล้ว สกิทเว ครั้งเดียวนั้เทียว.

ครั้งนั้แล ชกิลอรุเวลกัสสปะ ได้มีความดำริว่ พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ ถึงกับให้พวกชกิลก่อไฟลุกได้, แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราเน.

อลโข / อรุเวลกสสปสส ชกิลสส / เอตทโหลสิ / “มหิทธิโก โข / มหาสมโณ มหานุภาโว, / ยตร หิ นาม / อคคิปี อชชลียิสสนติ, / น เตว จ โข อรหา, / ยถา อหนติ.

อลโข ครั้งนั้แล เอต (จินตณั) อ.ความคิด นั้ อโหลสิ ได้มีแล้ว ชกิลสส แก่ชกิล อรุเวลกสสปสส ชื่อว่ อรุเวลกัสสปะ อิติ ว่ อคคิปี แม้อ.ไฟ ท. ยตร หิ นาม = เยน นาม (มหาสมณณ) อันมหาสมณะ ไต หนอ อชชลียิสสนติ ให้ลุกโพลงแล้ว, (โส) มหาสมโณ อ.พระมหาสมณะ นั้ มหิทธิโก โข เป็นผู้มีฤทธิ์มาก แล มหานุภาโว เป็นผู้มีอานุภาพมาก (โหติ) ย่อมเป็น, จ แต่ว่า (โส มหาสมโณ) อ.พระมหาสมณะ นั้ อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหติ) ย่อมเป็น -, อห อ.เรา อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหมิ) ย่อมเป็น ยถา ฉันไต, - (เอว) ฉันนั้ น เตว โข หามีได้นั้เทียว แล อิติ ดั่งนี้.

^๑ สี.,ฉ.,มหา. อชชลียิสสุ.

ปาฏิหาริย์ดับไฟ

[๔๘] ก็โดยสมัยนั้นแล ชฎิลเหล่านั้นบ่าเรอไฟกันแล้วไม่อาจดับไฟได้.

[๔๘] เตน โข ปน สมเณ / เต ชฎิลา / อคฺคิ ปริจฺจิตฺวา / น สกโกณฺติ / อคฺคิ วิชฺฌาเปตฺติ.

[๔๘] เตน โข ปน สมเณ ก็ โดยสมัย นั้น แล เต ชฎิลา อ.ชฎิล ท. เหล่านั้น ปริจจิตวา บ่าเรอแล้ว อคฺคิ ซึ่งไฟ น สกโกณฺติ ย่อมไม่อาจ อคฺคิ วิชฌาเปตฺติ เพื่ออัน- ยังไฟ -ให้ดับ.

จึงชฎิลเหล่านั้นได้มีความดำริต้อนกันว่า ข้อที่พวกเราไม่อาจดับไฟได้นั้น คงเป็นอิทธานุภาพของพระสมณะ ไม่ต้องสงสัยเลย.

อลโข / เตสํ ชฎิลานํ / เอตทโหสิ / “นิสฺสํสยํ โข / มหาสมณฺสส อิทธานุภาโว, / ยถา มยํ น สกโกม / อคฺคิ วิชฺฌาเปตฺตุนฺติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอต (จินตน) อ.ความคิด นั้น โหสิ ได้มีแล้ว เตสํ ชฎิลานํ แก่ชฎิล ท. เหล่านั้น อิติ ว่า มยํ อ.เรา ท. น สกโกม ย่อมไม่อาจ อคฺคิ วิชฌาเปตฺติ เพื่ออันยังไฟให้ดับ ยถา = เณ (อิทธานุภาเวน) เพราะอานุภาพแห่งฤทธิ์ ไต, (โส) อิทธานุภาโว อ.อานุภาพแห่งฤทธิ์ นั้น (อิทธานุภาโว) เป็นอานุภาพแห่งฤทธิ์ มหาสมณฺสส ของพระมหาสมณะ (โหติ) ย่อมเป็น นิสฺสํสยํ โข โดยไม่ต้องสงสัย แล อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะชฎิลอุรุเวลกัสสปะว่า ดูกรกัสสปะ พวกชฎิลจงดับไฟเถิด.

อลโข / ภควา / อุรุเวลกสฺสโป ชฎิลํ / เอตทโวจ / “วิชฌายนฺตุ กสฺสป อคฺคิตฺติ.

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อโวจ ได้กล่าวแล้ว เอต (วจน) ซึ่งคำ นั้น ชฎิล กะชฎิล อุรุเวลกสฺสโป ชื่อว่า อุรุเวลกัสสปะ อิติ ว่า กสฺสป ดูก่อนกัสสปะ อคฺคิ อ.ไฟ ท. (ชฎิเลหิ) อันชฎิล ท. วิชฌายนฺตุ จงดับ อิติ ดังนี้.

ชฎิลอุรุเวลกัสสปะ รับพระพุทธรังษีว่า ข้าแต่มหาสมณะ พวกชฎิลจงดับไฟกัน.

“วิชฌายนฺตุ มหาสมณาคิ.

(ชฎิโล) อ.ชฎิล (อุรุเวลกสฺสโป) ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ (อาท) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า มหาสมณ ข้าแต่พระ มหาสมณะ อคฺคิ อ.ไฟ ท. (ชฎิเลหิ) อันชฎิล ท. วิชฌายนฺตุ จงดับ อิติ ดังนี้.

ไฟทั้ง ๕๐๐ กอง ได้ดับคราวเดียวกันเทียว.

สกิทเว / ปญฺจ อคฺคิสฺตานิ วิชฌายิสฺสุ.

ปญฺจ อคฺคิสฺตานิ อ.ร้อยแห่งไฟ ท. ห้า (ชฎิเลหิ) อันชฎิล ท. วิชฌายิสฺสุ ดับแล้ว สกิทเว ครั้งเดียวนั้นเทียว.

ครั้งนั้นแล ชฎิลอุรุเวลกัสสปะได้มีความดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ ถึงกับให้พวกชฎิลดับไฟได้, แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

อลโข / อุรุเวลกสฺสปสฺส ชฎิลสฺส / เอตทโหสิ / “มทฺธิโก โข / มหาสมณฺโณ มหานุภาโว, / ยตฺร ทิ นาม / อคฺคิปี วิชฌายิสฺสนฺติ, / น เตว จ โข อรฺหา, / ยถา อหฺนฺติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอต (จินตน) อ.ความคิด นั้น โหสิ ได้มีแล้ว ชฎิลสฺส แก่ชฎิล อุรุเวลกสฺสปสฺส ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ อิติ ว่า อคฺคิปี แม้อ.ไฟ ท. ยตฺร ทิ นาม = เณ นาม (มหาสมณฺณ) อันพระมหาสมณะ ไต หนอ วิชฌายิสฺสนฺติ ดับแล้ว, (โส) มหาสมณฺโณ อ.พระมหาสมณะ นั้น มทฺธิโก โข เป็นผู้มั่งฤทธิ์มาก แล มหานุภาโว เป็นผู้มั่งอานุภาพมาก (โหติ) ย่อมเป็น, จ แต่ว่า (โส มหาสมณฺโณ) อ.พระมหาสมณะ นั้น อรฺหา เป็นพระอรหันต์ (โหติ) ย่อมเป็น -, อหํ อ.เรา อรฺหา เป็นพระอรหันต์ (โหมิ) ย่อมเป็น ยถา ฉนฺใด, - (เอว) ฉนนัน น เตว โข หามิได้นั้นเทียว แล อิติ ดังนี้.

ปาฏิหาริย์กองไฟ

[๔๙] ก็โดยสมัยนั้นแล ชฎิลเหล่านั้น พากันด่าลงบ้าง ผุดขึ้นบ้าง ทั้งด่าทั้งผุดบ้าง ในแม่น้ำเนรัญชรา ในราตรีหนาวเหม็นตฤทุ ระหว่างท้ายเดือน ๓ ต้นเดือน ๔ ในสมัยน้ำค้างตก.

[๔๙] เตน โข ปน สมเณ / เต ชฎิลา / สีตาสู เหมนติกาสุ รตติสุ / อนุตรฏกาสู / หิมปาดสมเย / นชชา เนรณชราย / นิมุขชนติปิ / อุมมุขชนติปิ / อุมมุขชนิมุขชนปิ^๑ กโรนติ.

[๔๙] เตน โข ปน สมเณ ก็ โดยสมัย นั้น แล เต ชฎิลา อ.ชฎิล ท. เหล่านั้น นิมุขชนติปิ ย่อมด่าลงบ้าง อุมมุขชนติปิ ย่อมผุดขึ้นบ้าง กโรนติ ย่อมกระทำ อุมมุขชนิมุขชนปิ ซึ่งการด่าและการผุดบ้าง นชชา ในแม่น้ำเนรณชราย ชื่อว่าเนรัญชรา รตติสุ ในราตรี ท. อนุตรฏกาสู อันมี ๘ ราตรีในระหว่าง (คือ ๔ ราตรีในที่สุดแห่งเดือน ๓ และ ๔ ราตรี ในเบื้องต้น แห่งเดือน ๔) เหมนติกาสุ อันมีในฤดูหนาว สีตาสู อันหนาวเย็น หิมปาดสมเย ในสมัยเป็นทีตกไปแห่งหิมะ.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงนิรมิตกองไฟไว้ ๕๐๐ กอง สำหรับให้ชฎิลเหล่านั้นขึ้นจากน้ำแล้วจะได้ผิง.

อลโข ภควา / ปญจมตตานิ มนทามุขิสตานิ อภินิมมิ, / ยตถ เต ชฎิลา / อุตตริตวา วิสิพเพสุ.

เต ชฎิลา อ.ชฎิล ท. เหล่านั้น อุตตริตวา ข้ามขึ้นแล้ว วิสิพเพสุ ผิงแล้ว ยตถ (จาเน) ณ ที่ใด อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อภินิมมิ ทรงเนรมิตแล้ว มนทามุขิสตานิ ซึ่งร้อยแห่งกองไฟ ท. ปญจมตตานิ อันมีห้าเป็นประมาณ (ตถ จาเน) ณ ที่นั้น.

จึงชฎิลเหล่านั้นได้มีความดำริตอกันว่า ข้อที่กองไฟเหล่านี้ถูกนิรมิตไว้นั้น คงต้องเป็นอิทธา-
นุภาพของพระมหาสมณะ ไม่ต้องสงสัยเลย.

อลโข / เตส ชฎิลาณ / เอตทโหสิ / “นิสสสย โข / มหาสมณสสุ อิทธานุภาโว, / ยถายิมา^๒
มนทามุขิโย นิมิตตาติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอต (จินตนิ) อ.ความคิด นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว เตส ชฎิลาณ แก่ชฎิล ท. เหล่านั้น อิติ ว่า ยิมา มนทามุขิโย อ.กองไฟ ท. เหล่านี้ บุคคลแล อันบุคคล นิมิตตา เนรมิตแล้ว ยถา = เยน (อิทธานุภาเวน) ด้วยอำนาจแห่งฤทธิ์ ไต, (โส) อาณูภาโว อ.อำนาจแห่งฤทธิ์ นั้น (อิทธานุภาโว) เป็นอำนาจแห่งฤทธิ์ มหาสมณสสุ ของพระมหาสมณะ (โหติ) ย่อมเป็น นิสสสย โข โดยไม่ต้องสงสัย แล อิติ ดังนี้.

ครั้งนั้น ชฎิลอรุณเวลกัสสปะได้มีความดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากแท้ ถึงกับนิรมิตกองไฟได้มากมายถึงเพียงนั้น, แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

อลโข / อรุเวลกสสปสส ชฎิลสสุ / เอตทโหสิ / มหิทธิโก โข / มหาสมโณ มหานูภาโว, / ยตฺร หิ นาม / ตาว พหุ มนทามุขิโยปิ^๓ อภินิมมิสสติ, / น เตว จ โข อรหา, / ยถา อหนติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอต (จินตนิ) อ.ความคิด นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ชฎิลสสุ แก่ชฎิล อรุเวลกสสปสส ชื่อว่าอรุณเวลกัสสปะ อิติ ว่า ยตฺร หิ นาม = โย นาม (มหาสมโณ) อ.พระมหาสมณะ ไต อภินิมมิสสติ ทรงเนรมิตแล้ว มนทามุขิโยปิ แม้ซึ่งกองไฟ ท. พหุ อันมาก ตาว ก่อน, (โส) มหาสมโณ อ.พระมหาสมณะ นั้น มหิทธิโก โข เป็นผู้มั่งฤทธิ์มาก แล มหานูภาโว เป็นผู้มั่งอำนาจมาก (โหติ) ย่อมเป็น, จ แต่ว่า (โส มหาสมโณ) อ.พระมหาสมณะ นั้น อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหติ) ย่อมเป็น -, อหิ อ.เรา อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหมิ) ย่อมเป็น ยถา ฉนฺโต, - (เอว) ฉนนัน น เตวว โข หามิได้ นั้นเทียว แล อิติ ดังนี้.

^๑ สี.,ฉ. อุมมุขชนติปิ นิมุขชนติปิ อุมมุขชนนิมุขชนปิ, เท. อุมมุขชนติปิ นิมุขชนติปิ อุมมุขชนนิมุขชนปิ

^๒ สี.,ฉ.,เท. ยถายิมา, อิ. ยถายิมา

^๓ อิ. มหามนทามุขิโย

ปาฏิหาริย์น้ำท่วม

[๕๐] ก็โดยสมัยนั้นแลเมฆใหญ่ในสมัยที่มีโชฎฎกาลยังฝนให้ตกแล้วห้วงน้ำใหญ่ได้ไหลนองไป.

[๕๐] เตน โข ปน สมเณ / มหาอากาลเมโฆ ปาวสฺสฺสฺ, / มหาอุทกกวาโก สณฺชายิ.

[๕๐] เตน โข ปน สมเณ ก็ โดยสมัย นั้น แล มหาอากาลเมโฆ อ.เมฆอันเกิดขึ้นแล้วในสมัยมีโชฎฎกาลอันใหญ่ ปาวสฺสฺสฺ ตกแล้ว, อ.ห้วงแห่งน้ำอันใหญ่ สณฺชายิ เกิดด้วยดีแล้ว.

ประเทศที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่นั้นถูกน้ำท่วม.

ยสฺมี ปเทเส / ภควา วิหริติ, / โส ปเทโส / อุทเกณ โอตถโต^๑ โหติ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วิหริติ ย่อมประทับอยู่ ยสฺมี ปเทเส ในประเทศ ไต, โส ปเทโส อ.ประเทศ นั้น อุทเกณ โอตถโต เป็นที่- อันน้ำ -ท่วมทับแล้ว โหติ ย่อมเป็น.

ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงพระดำริว่า ไฉนหนอ เราพึงบันดาลให้น้ำห่าออกไปโดยรอบแล้วจงกรมอยู่บนภาคพื้น อันมีฝุ่นฟุ้งขึ้นตอนกลาง.

อลโข / ภควโต เอตทโหสิ / “ยณฺฐุนาหิ / สมฺนตา อุทกํ อุสฺสาเทตฺวา^๒ / มชฺเณ เรณฺหตาย / ภูมียา จงกเมยฺยนฺติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอตฺ (จินตน) อ.ความดำริ นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า ยณฺฐุนกระไรหนอ อหิ อ.เรา อุสฺสาเทตฺวา ทดขึ้นแล้ว อุทกํ ซึ่งน้ำ สมฺนตา ในที่โดยรอบ จงกเมยฺยิ พึงจงกรม ภูมียาบนภาคพื้น เรณฺหตาย อันมีฝุ่นเปื้อนแล้ว มชฺเณ ในท่ามกลาง อิติ ดังนี้.

ครั้นแล้วจึงทรงบันดาลให้น้ำห่าออกไปโดยรอบแล้ว เสด็จจงกรมอยู่บนภาคพื้น อันมีฝุ่นฟุ้งขึ้นตอนกลาง.

อลโข ภควา / สมฺนตา อุทกํ อุสฺสาเทตฺวา / มชฺเณ เรณฺหตาย / ภูมียา จงกมิ.

อลโข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อุสฺสาเทตฺวา ทดขึ้นแล้ว อุทกํ ซึ่งน้ำ สมฺนตา ในที่โดยรอบ จงกมิ เสด็จจงกรมแล้ว ภูมียา บนภาคพื้น เรณฺหตาย อันมีฝุ่นเปื้อนแล้ว มชฺเณ ในท่ามกลาง.

ต่อมา ขฤฬอุรุเวลกัสสปะกล่าวว่า พระมหาสมณะอย่าได้ถูกน้ำพัดไปเสียเลย ดังนี้แล้ว พร้อมด้วยขฤฬมากด้วยกัน ได้อาเรือไปสู่ประเทศที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่.

อลโข / อุรุเวลกสฺสโป ขฎฺฐิโ / “มา เหว โข / มหาสมณโ / อุทเกณ วุฬโ^๓ อโหสิตี / นาวาย / สมฺพหุเลหิ ขฎฺฐิเลหิ สทฺธิ, / ยสฺมี ปเทเส / ภควา วิหริติ, / ตํ ปเทสํ อคฺมาลี.

อลโข ครั้งนั้นแล ขฎฺฐิโ อ.ขฤฬ อุรุเวลกสฺสโป ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า หิ ก็มหาสมณโ อ.พระมหาสมณะ อุทเกณ วุฬโ เป็นผู้- อันน้ำ -พัดไปแล้ว มา เหว โข อโหสิ อย่าได้เป็นแล้ว นั้นเทียว แล อิติ ดังนี้ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วิหริติ ย่อมประทับอยู่ ยสฺมี ปเทเส ในประเทศ ไต อคฺมาลี ได้ไปแล้ว ตํ ปเทสํ สู่ประเทศนั้น สมฺพหุเลหิ ขฎฺฐิเลหิ สทฺธิ กับ ด้วยขฤฬ ท. ผู้มากพร้อม นาวาย ด้วยเรือ.

ได้เห็นพระผู้มีพระภาคผู้ทรงบันดาลให้น้ำห่าออกไปโดยรอบแล้ว เสด็จจงกรมอยู่บนภาคพื้น อันมีฝุ่นฟุ้งขึ้นตอนกลาง,

อทฺทสา โข / อุรุเวลกสฺสโป ขฎฺฐิโ / ภควนฺตํ / สมฺนตา อุทกํ อุสฺสาเทตฺวา / มชฺเณ เรณฺหตาย / ภูมียา จงกมนฺติ;

ขฎฺฐิโ อ.ขฤฬ อุรุเวลกสฺสโป ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ อทฺทสา โข ได้เห็นแล้ว แล ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค สมฺนตา อุทกํ อุสฺสาเทตฺวา มชฺเณ เรณฺหตาย ภูมียา จงกมนฺติ ผู้- ทรงทอดขึ้นแล้ว ซึ่งน้ำ ในที่โดยรอบ-เสด็จจงกรมอยู่ บนภาคพื้น อันมีฝุ่นเปื้อนแล้ว ในท่ามกลาง;

^๑ ส.ฉ. น. โอตถโต, มหา. โอตถโต, อ. อนุโอตถโต ^๒ ส.ฉ.,เท.,อ. อุสฺสาเทตฺวา, เอมฺปฺริปิ. ^๓ ส.ฉ.,เท. วุฬโ.

ครั้นเห็นแล้ว ได้ทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่มหาสมณะ ท่านยังอยู่ที่นี้ดอกหรือ ?

ทิสวาน / ภควนต์ เอตทโวจ / “อิธ^๑ นุ ตว มหาสมณาทิ.

ชฎิล อ.ชฎิล อรุณเวลกสสป ชื่อว่าอรุณเวลกสสปะ ทิสวาน ครั้นเห็นแล้ว อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอต (วจน) ซึ่งคำ นั้น ภควนต์ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า มหาสมณ ข้าแต่พระมหาสมณะ ตว อ.พระองค์ (อสิ) ย่อมมี (ประทับอยู่) อิธ (จาเน) ในที่ นี้ นุ หรือ อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่าอุกละ กัสสปะ เรายังอยู่ที่นี้ ดังนี้แล้ว เสด็จขึ้นสู่เวหาสปรากฏอยู่ที่เรือ.

“อาม อหมสมิ^๒ กสสปาติ / ภควา เวหาส อพุกคณตวา / นาวาย ปจจุจาลิ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วตวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า กสสป ดูก่อนกัสสปะ อาม เออ อห อ.เรา อสมิ ย่อมมี (อิธ จาเน) ในที่ นี้ อิติ ดังนี้ อพุกคณตวา เสด็จขึ้นไปแล้ว เวหาส สู่เวหา ปจจุจาลิ ทรงปรากฏแล้ว นาวาย ที่เรือ.

ครั้งนั้นแลชฎิลอรุณเวลกสสปะได้มีความดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ ถึงกับบันดาลไม่ให้น้ำไหลไปได้, แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

อลโข / อรุณเวลกสสปสส ชฎิลสส / เอตทโหสิ / “มหิทธิโก โข / มหาสมโณ มหานุภาโว, / ยตร หิ นาม / อุทกปี นปฺปวาทิสติ,^๓ / น เตว จ โข อรหา, / ยถา อหนติ.

อลโข ครั้งนั้นแล เอต (จินตน) อ.ความคิด นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ชฎิลสส แก่ชฎิล อรุณเวลกสสปสส ชื่อว่าอรุณเวลกสสปะอติว่าอุทกปีแม้อ.น้ำนปวาทิสติไม่พัดไปแล้ว ยตรหินาม=ย่นาม(มหาสมณ)ซึ่งพระมหาสมณะใด, (โส) มหาสมโณ อ.พระมหาสมณะ นั้น มหิทธิโก โข เป็นผู้มฤทธิมาก แล มหานุภาโว เป็นผู้มอานุภาพมาก (โหติ) ย่อมเป็น, จ แต่ว่า (โส มหาสมโณ) อ.พระมหาสมณะ นั้น อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหติ) ย่อมเป็น -, อห อ.เรา อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหมิ) ย่อมเป็น ยถา ฉนใด, - (เอว) ฉนนัน น เตว โข หามีได้ นั้นเทียว แล อิติ ดังนี้.

ทูลขอบรรพชาและอุปสมบท

[๕๑] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงพระดำริว่า โมฆบุรุษนี้ ได้มีความคิดอย่างนี้มานานแล้วว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่ ถ้ากระไรเราพึงให้ชฎิลนี้สลดใจ.

[๕๑] อลโข / ภควโต / เอตทโหสิ / “จิริปี โข / อิมสส โมฆปฺริสสส / เอว ภวิสสติ / ‘มหิทธิโก โข / มหาสมโณ มหานุภาโว, / น เตว จ โข อรหา, / ยถา อหนติ, / ยนฺนุนาหิ / อิม ชฎิล สเวเชยยนติ.

[๕๑] อลโข ครั้งนั้นแล เอต (จินตน) อ.ความดำริ นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค อิติ ว่า เอว (จินตน) อ.ความคิด อย่างนี้ อิติ ว่า (โส) มหาสมโณ อ.พระมหาสมณะ นั้น มหิทธิโก โข เป็นผู้มฤทธิมาก แล มหานุภาโว เป็นผู้มอานุภาพมาก (โหติ) ย่อมเป็น, จ แต่ว่า (โส มหาสมโณ) อ.พระมหาสมณะ นั้น อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหติ) ย่อมเป็น -, อห อ.เรา อรหา เป็นพระอรหันต์ (โหมิ) ย่อมเป็น ยถา ฉนใด, - (เอว) ฉนนัน น เตว โข หามีได้ นั้นเทียว แล อิติ ดังนี้ ภวิสสติ จักมี อิมสส โมฆปฺริสสส แก่โมฆบุรุษ นี้ จิริปี โข แม้สิ้นกาลนาน แล, ยนฺนุนน กระไรหนอ อห อ.เรา อิม ชฎิล ยังชฎิล นี้ สเวเชยย พึงให้สลด อิติ ดังนี้.

^๑ สี.,ฉ.,เท. อิฬ

^๒ สี.,ฉ.,เท. อยมหมสมิ

^๓ อ. น ปวทิสติ

ครั้นแล้วจึงได้ตรัสกะชฎิลอุรุเวลกัสสปะว่า ดูกรกัสสปะ ท่านไม่ใช่พระอรหันต์แน่ ทั้งยังไม่พบทางแห่งความเป็นพระอรหันต์ แม้ปฏิทาของท่านที่จะเป็นเหตุให้เป็นพระอรหันต์ หรือพบทางแห่งความเป็นพระอรหันต์ ก็ไม่มี.

อลโข ภควา / อุรุเวลกัสสปิ ชฎิล / เอตทโวจ / “เนา^๑ โข ตวั กสฺสป อรหา, / นาปิ อรหตฺตมคฺคํ สมาปโน, / สปิ เต ปฏิปทา นตฺถิ, ยาย ตวั / อรหา วา อสฺสลิ^๒ / อรหตฺตมคฺคํ วา สมาปโนติ.

อลโข ครั้นนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อโวจ ได้ตรัสแล้ว เอต (วณฺ) ซึ่งพระดำรัส นั้น ชฎิล กะชฎิล อุรุเวลกัสสปิ ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ อิติ ว่า กสฺสป ดูก่อนกัสสปะ ตวั อ.ท่าน อรหา เป็นพระอรหันต์ (อลิ) ย่อมเป็นเนา โข หามิได้ นั้นเทียว แล, (ตวั) อ.ท่าน สมาปโน เป็นผู้ถึงพร้อมแล้ว อรหตฺตมคฺคํ ซึ่งอรหัตตมรรค (อลิ) ย่อมเป็น นาปิ แม้หามิได้, ตวั อ.ท่าน อรหา อสฺสลิ วา เป็นพระอรหันต์ พึงเป็น หรือ อรหตฺตมคฺคํ สมาปโน (อสฺสลิ) วา หรือว่า เป็นผู้ถึงพร้อมแล้ว ซึ่งอรหัตตมรรค พึงเป็น ยาย (ปฏิปทา) ด้วยปฏิปทา ไต, สปิ ปฏิปทา แม้ อ.ปฏิปทา นั้น เต ของท่าน นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้.

ทีนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปะได้ขอบเขตที่พระบาทของพระผู้มีพระภาค แล้วทูลขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระผู้มีพระภาคว่า ขอข้าพระพุทธเจ้าพึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้าข้า.

อลโข / อุรุเวลกัสสปิ ชฎิล / ภควโต ปาเทสุ สิริสา นิปิตฺตวา / ภควนฺตํ เอตทโวจ / “ลเภยยามิ^๓ ภาเนเต / ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺช, / ลเภยยามิ อุปสมฺบทนฺติ.

อลโข ครั้นนั้นแล ชฎิล อ.ชฎิล อุรุเวลกัสสปิ ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ นิปิตฺตวา หมอบลงแล้ว ปาเทสุ ที่พระบาท ท. ภควโต ของพระผู้มีพระภาคเจ้า สิริสา ด้วยเศียรเกล้า อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอต (วณฺ) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาคเจ้า อิติ ว่า ภาเนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ.ข้าพระองค์ ลเภยยามิ พึงได้ ปพฺพชฺช ซึ่งการบรรพชา, ลเภยยามิ พึงได้ อุปสมฺบท ซึ่งการอุปสมบท สนฺติเก ในสำนัก ภควโต ของพระผู้มีพระภาค อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรกัสสปะ ท่านเป็นผู้นำ เป็นผู้ฝึกสอน เป็นผู้เลิศ เป็นหัวหน้า เป็นประธาน ของชฎิล ๕๐๐ คน ท่านจงบอกกล่าวพวกนั้นก่อน พวกนั้นจักทำตามทีเข้าใจ.

“ตวั โขสิ กสฺสป / ปณฺจนํ ชฎิลสตานํ / นายโก / วินายโก / อคฺโค / ปมุโข / ปาโมกฺโข, / เตปิ ตาว อปฺโลเกหิ, / ยถา เต มณฺณิสฺสนฺติ, / ตถา กริสฺสนฺตฺติ.

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาท) ตรัสแล้ว อิติ ว่า กสฺสป ดูก่อนกัสสปะ ตวั อ.ท่าน นายโก เป็นผู้นำ วินายโก เป็นผู้แนะนำโดยพิเศษ อคฺโค เป็นผู้เลิศ ปมุโข เป็นหัวหน้า ปาโมกฺโข เป็นประธาน ปณฺจนํ ชฎิลสตานํ แห่งร้อยแห่งชฎิล ท. ๕ อลิ โข ย่อมเป็น แล, (ตวั) อ.ท่าน อปฺโลเกหิ จงอำลา เตปิ (ชฎิล) แม้ซึ่งชฎิล ท. เหล่านั้น, เต (ชฎิล) อ.ชฎิล ท. เหล่านั้น มณฺณิสฺสนฺติ จักสำคัญ ยถา โดยประการใด, (เต ชฎิล) อ.ชฎิล ท. เหล่านั้น กริสฺสนฺติ จักกระทำ ตถา โดยประการนั้น อิติ ดังนี้.

ลำดับนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปะเข้าไปหาชฎิลเหล่านั้น ครั้นแล้วได้แจ้งความประสงค์ต่อชฎิลเหล่านั้นว่า ผู้เจริญทั้งหลาย เราปรารถนาจะประพาศิพรหมจรรย์ในพระมหาสมณะ ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงทำตามทีเข้าใจ.

^๑ สี่,ณ.,เท. เนว จ โข

^๒ อี. อสส

^๓ สี่,ณ.,เท.,มหา. ลเภยยามิ

อลโข / อรุณเวลกสสโป ขฎโโล, / เยน เต ขฎโโล, / เตนุปลงกมิ; / อุปสงกมิตวา / เต ขฎโโล
เอตทโวจ / “อิจฉามหิ โภ / มหาสมณ พรหมจริย จริตุ, / ยถา ภาวนโต มณณติ, / ตถา
กโรนตุติ.

อลโข ครั้งนั้นแล ขฎโโล อ.ขฎิล อรุณเวลกสสโป ชื่อว่าอรุณเวลกสสปะ, เต ขฎโโล อ.ขฎิล ท. เหล่านั้น (วสนติ)
ย่อมอยู่ เยน (ทิสากาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงกมิ เข้าไปหาแล้ว เตน (ทิสากาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น,
ขฎโโล อ.ขฎิล อรุณเวลกสสโป ชื่อว่าอรุณเวลกสสปะ อุปสงกมิตวา ครั้นเข้าไปหาแล้ว อโวจ ได้กล่าวแล้ว เอต (วจน)
ซึ่งคำ นั้น เต ขฎโโล กะขฎิล ท. เหล่านั้น อิติ ว่า โภ เนะท่านผู้เจริญ อหิ อ.เรา อิจฉามิ ย่อมปรารภนา จริตุ
เพื่ออันประพฤติ พรหมจริย ซึ่งพรหมจรรย์ มหาสมณ ในพระมหาสมณะ, ภาวนโต อ.ท่านผู้เจริญ ท. มณณติ
ย่อมสำคัญ ยถา โดยประการใด, กโรนตุ จงกระทำ ตถา โดยประการนั้น อิติ ดังนี้.

ขฎิลพวกนั้นกราบเรียนว่า พวกข้าพเจ้าเลื่อมใสยิ่งในพระมหาสมณะมานานแล้ว ขอรับ ถ้าท่าน
อาจารย์จักประพฤติพรหมจรรย์ในพระมหาสมณะพวกข้าพเจ้าทั้งหมดก็จักประพฤติพรหมจรรย์ในพระ
มหาสมณะเหมือนกัน.

“จิรปฏิกา มย โภ / มหาสมณ อภิปปสนนา, / สเจ ภว / มหาสมณ พรหมจริย จริสสติ /
สพเพ ว มย / มหาสมณ พรหมจริย จริสสามาติ.

(เต ขฎโโล) อ.ขฎิล ท. เหล่านั้น (อาหุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า โภ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มย อ.เรา ท. อภิปปสนนา
เลื่อมใสยิ่งแล้ว มหาสมณ ในพระมหาสมณะ จิรปฏิกา จำเดิมแต่กาลอันช้านาน, สเจ ถ้าว่า ภว อ.ท่านผู้เจริญ
จริสสติ จักประพฤติ พรหมจริย ซึ่งพรหมจรรย์ มหาสมณ ในพระมหาสมณะ ไสร, มย อ.เรา ท. สพเพ ว
ทั้งปวงนั้นเทียว จริสสาม จักประพฤติ พรหมจริย ซึ่งพรหมจรรย์ มหาสมณ ในพระมหาสมณะ อิติ ดังนี้.

ต่อมา ขฎิลเหล่านั้นได้ลอยผม ขฎา เครื่องบริขาร และเครื่องบูชาเพลิง ในน้ำ แล้วพากันเข้าเฝ้า
พระผู้มีพระภาค ขบเศียรลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาค แล้วได้ทูลขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระ
ผู้มีพระภาคว่า

อลโข / เต ขฎโโล / เกสมิสส / ขฎามิสส / ขาริกามิสส / อคคิหุตตมิสส / อุทเท ปวาเหตุวา, /
เยน ภควา, / เตนุปลงกมิส; / อุปสงกมิตวา / ภควโต ปาเทสุ / สิริสา นิปิตตวา / ภควนต
เอตทโวจ

อลโข ครั้งนั้นแล เต ขฎโโล อ.ขฎิล ท. เหล่านั้น ปวาเหตุวา ลอยแล้ว เกสมิสส ซึ่งผม ขฎามิสส ซึ่งขฎา
ขาริกามิสส ซึ่งคานหาบอันเต็มไปด้วยบริขารของฤๅษี อคคิหุตตมิสส ซึ่งเครื่องบูชาซึ่งไฟ อุทเท ในน้ำ, ภควา
อ.พระผู้มีพระภาค (วิหริ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสากาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงกมิส เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน
(ทิสากาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น, (เต ขฎโโล) อ.ขฎิล ท. เหล่านั้น อุปสงกมิตวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว นิปิตตวา
หมอบลงแล้ว ปาเทสุ ที่พระบาท ท. ภควโต ของพระผู้มีพระภาค สิริสา ด้วยเศียรเกล้า อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอต
(วจน) ซึ่งคำ นั้น ภควนต กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

ขอพวกข้าพระองค์พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้าข้า.

“ลเภยยาม มย ภนเต / ภควโต สนติเก ปพพชช, / ลเภยยาม อุปสมปทติ.

ภนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มย อ.ข้าพระองค์ ท. ลเภยยาม พึงได้ ปพพชช ซึ่งการบรรพชา, ลเภยยาม
พึงได้ อุปสมปท ซึ่งการอุปสมบท สนติเก ในสำนัก ภควโต ของพระผู้มีพระภาค อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พวกเธอจงมาเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

“เอถ ภิกขโวติ / ภควา อโวจ / “สวากขาโต ธมโม, / จรถ พรหมจริย / สมมา ทุกขสส อนตกิริยาयाติ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วตวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า (ตุมเห) อ.เธอ ท. ภิกขโว เป็นภิกษุ (หุตวา) เป็น เอถ จงมา อิติ ดังนี้ อโวจ ได้ตรัสแล้ว อิติ ว่า ธมโม อ.ธรรม (มยา) อันเรา สวากขาโต กล่าวไว้ดีแล้ว, (ตุมเห) อ.เธอ ท. จรถ จงประพฤติ พรหมจริย ซึ่งพรหมจรรย์ อนตกิริยา เพื่อกระทำซึ่งที่สุด ทุกขสส แห่งทุกข์ สมมา โดยชอบ อิติ ดังนี้.

พระวาจานั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุเหล่านั้น.

สา ว / เตสํ อายุสมนตานิ / อุปสมปทา อโหสิ.

สา ว (วจา) อ.พระวจา นั้นนั่นเทียว อุปสมปทา เป็นวจาเป็นเครื่องอุปสมบท เตสํ อายุสมนตานิ (ขุณฺณ) ของขุณฺณ ท. ผู้มีอายุ เหล่านั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว.

[๕๒] ขุณฺณที่กัสสปะได้เห็นผม ขุณฺณ เครื่องบริขาร และเครื่องบูชาเพลิงลอยน้ำมา ครั้นแล้ว ได้มีความดำริว่า อุปสรรคอย่าได้มีแก่พี่ชายเราเลย.

[๕๓] อททสา โข / นทิกสสโป ขุณฺโณ / เกสมิสฺส / ขุณฺณามิสฺส / ขาริกามิสฺส / อคฺคิหุตฺตมิสฺส / อุทเก วุญฺหมานะ; / ทิสฺวานสส / เอตทโหสิ / “มา เหว เม ภาตุน / อุปสคฺโค อโหสีติ.

[๕๔] ขุณฺโณ อ.ขุณฺณ นทิกสสโป ชื่อว่านทิกสสปะ อททสา โข ได้เห็นแล้ว แล เกสมิสฺส ซึ่งผม ขุณฺณามิสฺส ซึ่งขุณฺณ ขาริกามิสฺส ซึ่งคานหาบอันเต็มไปด้วยบริขารของฤๅษี อคฺคิหุตฺตมิสฺส ซึ่งเครื่องบูชาซึ่งไฟ วุญฺหมานะ อันลอยไปอยู่ อุทเก ในน้ำ, เอต (จินตณ) อ.ความคิด นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว อสส (นทิกสสปสส ขุณฺณสส) แก่ขุณฺณ ชื่อว่านทิกสสปะ นั้น ทิสฺวาน เพราะเห็น อิติ ว่า ทิ ก็ อุปสคฺโค อ.อุปสรรค (อุปฺทวะ) มา เหว อโหสิ อย่าได้มีแล้วนั่นเทียว ภาตุน แก่พี่ชาย เม ของเรา อิติ ดังนี้.

จึงส่งขุณฺณไปด้วยคำสั่งว่า พวกเธอจงไป จงรู้พี่ชายของเรา ดังนี้แล้ว, ทั้งตนเองกับขุณฺณ ๓๐๐ ได้เข้าไปหาท่านพระอรุเวลกัสสปะ.

ขุณฺณ ปาเหสิ / “คจฺฉน / เม ภาตริ ขานาถาติ, / สามณฺจ / ตีหิ ขุณฺณสเตหิ สหฺริ, / เยนายสฺมา อรุเวลกสสโป, / เตนูปสงกมิ;

(ขุณฺโณ) อ.ขุณฺณ (นทิกสสโป) ชื่อว่านทิกสสปะ ปาเหสิ ส่งไปแล้ว ขุณฺโณ ซึ่งขุณฺณ ท. (วจนน) ด้วยคำ อิติ ว่า (ตุมเห) อ.ท่าน ท. คจฺฉน จงไป (ตุมเห) อ.ท่าน ท. ขานาถ จงรู้ ภาตริ ซึ่งพี่ชาย เม ของเรา อิติ ดังนี้ (จ) ด้วย, อรุเวลกสสโป อ.พระอรุเวลกัสสปะ อายุสฺมา ผู้มีอายุ (วิหฺรติ) ย่อมอยู่ เยน (ทิสฺวาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงกมิ เข้าไปหาแล้ว เตน (ทิสฺวาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น ตีหิ ขุณฺณสเตหิ สหฺริ กับ ด้วยร้อยแห่งขุณฺณ ท. ๓ สาม ด้วยตนเอง จ ด้วย.

ครั้นแล้วจึงเรียนถามว่า ข้าแต่พี่กัสสปะ พรหมจรรย์นี้ประเสริฐแน่หรือ ?

อุปสงกมิตวา / อายุสมนตํ อรุเวลกสสโป / เอตทโวจ / “อิทํ นุ โข กสสป เสโยยติ.

(ขุณฺโณ) อ.ขุณฺณ (นทิกสสโป) ชื่อว่านทิกสสปะ อุปสงกมิตวา ครั้นเข้าไปหาแล้ว อโวจ ได้กล่าวแล้ว เอต (วจน) ซึ่งคำ นั้น อรุเวลกสสโป กะพระอรุเวลกัสสปะ อายุสมนตํ ผู้มีอายุ อิติ ว่า กสสป ข้าแต่ท่านกัสสปะ (พรหมจริย) อ.พรหมจรรย์ อิทํ นี้ เสโย เป็นพรหมจรรย์ประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น นุ โข หรือหนอแล อิติ ดังนี้.

พระอรุณเวลกัสสปะตอบว่า แน่ละเธอ พรหมจรรย์นี้ประเสริฐ.

“อามาวุโส / อิทธิ เสโยยติ.

(อายุสมา อรุณเวลกัสสป) อ.พระอรุณเวลกัสสปะ ผู้มีอายุ (อาท) กล่าวแล้ว อิทธิ ว่า อามาวุโส ดูก่อนผู้มีอายุ อาม เออ อิทธิ (พรหมจรรย์) พรหมจรรย์ นี้ เสโยย เป็นพรหมจรรย์อันประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น อิทธิ ดังนี้.

หลังจากนั้น ชฎิลเหล่านั้นได้ลอยผม ชฎา เครื่องบริวาร และเครื่องบูชาเพลิง ในน้ำ แล้วพากัน เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ขบเศียรลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาค แล้วได้ทูลขอบรรพชาอุปสมบท ต่อพระผู้มีพระภาคว่า

อลโข / เต ชฎิลา / เกสมิสฺส / ขฎฺฐามิสฺส / ขาริกาขมิสฺส / อคฺคิหุตฺตมิสฺส / อุทเท ปวาเหตุวา, / เยน ภควา, / เตนฺอุปสงฺกมึสฺสุ; / อุปสงฺกมิตฺวา / ภควโต ปาเทสฺสุ / สิริสา นิปิตฺตวา / ภควนฺตํ เอตทโวจํ

อลโข ครั้งนั้นแล เต ชฎิลา อ.ชฎิล ท. เหล่านั้น ปวาเหตุวา ลอยแล้ว เกสมิสฺส ซึ่งผม ขฎฺฐามิสฺส ซึ่งชฎา ขาริกาขมิสฺส ซึ่งคานหาบอันเต็มไปด้วยบริวารของฤๅษี อคฺคิหุตฺตมิสฺส ซึ่งเครื่องบูชาซึ่งไฟ อุทเท ในน้ำ, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหริติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสสาภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมึสฺสุ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสสาภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น, (เต ชฎิลา) อ.ชฎิล ท. เหล่านั้น อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว นิปิตฺตวา หมอบลงแล้ว ปาเทสฺสุ ที่พระบาท ท. ภควโต ของพระผู้มีพระภาค สิริสา ด้วยเศียรเกล้า อโวจํ ได้กราบทูลแล้ว เอต (วจน) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิทธิ ว่า

ขอพวกข้าพระองค์พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้าข้า.

“ลเภยยาม มยฺ ภนฺเต / ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺช, / ลเภยยาม อุปสมฺปทฺติ.

ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มยฺ อ.ข้าพระองค์ ท. ลเภยยาม พึงได้ ปพฺพชฺช ซึ่งการบรรพชา, ลเภยยาม พึงได้ อุปสมฺปทฺติ ซึ่งการอุปสมบท สนฺติเก ในสำนัก ภควโต ของพระผู้มีพระภาค อิทธิ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พวกเธอจงมาเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าว ดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

“เอถ ภิกฺขโวติ / ภควา อโวจ / “สวากฺขาโต ธมฺโม, / จรธ พฺรหฺมจริยํ / สมมา ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยาयाติ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิทธิ ว่า (ตฺมฺเห) อ.เธอ ท. ภิกฺขโว เป็นภิกษุ (หุตฺวา) เป็น เถล จงมา อิทธิ ดังนี้ อโวจ ได้ตรัสแล้ว อิทธิ ว่า ธมฺโม อ.ธรรม (มยา) อันเรา สวากฺขาโต กล่าวไว้ดีแล้ว, (ตฺมฺเห) อ.เธอ ท. จรธ จงประพฤติ พฺรหฺมจริยํ ซึ่งพรหมจรรย์ อนฺตกิริยา เพื่อกระทำซึ่งที่สุด ทุกฺขสฺส แห่งทุกข์ สมมา โดยชอบ อิทธิ ดังนี้.

พระวากจันนั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุเหล่านั้น.

สา ว / เตสํ आयสฺมนฺตานํ / อุปสมฺปทา อโหสิ.

สา ว (วจา) อ.พระวาก จันนั้นเทียว อุปสมฺปทา เป็นวากจันเป็นเครื่องอุปสมบท เตสํ आयสฺมนฺตานํ (ชฎิลาน) ของชฎิล ท. ผู้มีอายุ เหล่านั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว.

[๕๓] ขฎิลคยากัสสปะได้เห็นผม ชฎา เครื่องบริวาร และเครื่องบูชาเพลิงลอยน้ำมา, ครั้นแล้ว ได้มีความดำริว่า อุปสรรคอย่าได้มีแก่พี่ชายทั้งสองของเราเลย

[๕๓] อททสา โข / คยากสสโป ขฎิล / เกสมิสฺส / ขฎามิสฺส / ขาริกามิสฺส / อคฺคิหุตฺตมิสฺส / อุทเก วุฬหมานะ; / ทิสฺวานสฺส / เอตทโหสิ / “มา เหว เม ภาตุนิ / อุปสคฺโค อโหสิติ.

[๕๓] ขฎิล อ.ขฎิล คยากสสโป ชื่อว่าคยากัสสปะ อททสา โข ได้เห็นแล้ว แล เกสมิสฺส ซึ่งผม ขฎามิสฺส ซึ่งชฎา ขาริกามิสฺส ซึ่งคานหาบอันเต็มไปด้วยบริวารของฤๅษี อคฺคิหุตฺตมิสฺส ซึ่งเครื่องบูชาซึ่งไฟ วุฬหมานะ อันลอยไปอยู่ อุทเก ในน้ำ, เอตฺ (จินตนิ) อ.ความคิด นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว อสฺส (คยากสสปสฺส ขฎิลสฺส) แก่ขฎิล ชื่อว่าคยากัสสปะ นั้น ทิสฺวาน เพราะเห็น อิติ ว่า หิ ก็ อุปสคฺโค อ.อุปสรรค (อุปทะวะ) มา เหว อโหสิ อยาได้มีแล้วนั้นเทียว ภาตุนิ แก่พี่ชาย ท. เม ของเรา อิติ ดังนี้.

จึงส่งขฎิลไปด้วยคำสั่งว่า พวกเธอจงไป จงรู้พี่ชายทั้งสองของเรา ดังนี้แล้ว ทั้งตนเองกับขฎิล ๒๐๐ คน ได้เข้าไปหาท่านพระอุรุเวลกัสสปะ

ขฎิลเ ปาเหลสิ / “คจฺฉ เม ภาตโร ขานาถาติ, / สามณฺจ / ทฺวิทฺติ ขฎิลสฺเตหิ สทฺธิ, / เยนายสฺมา อุรุเวลกสฺสโป, / เตนฺอุปสงฺกมิ;

(ขฎิล) อ.ขฎิล (คยากสสโป) ชื่อว่าคยากัสสปะ ปาเหลสิ ส่งไปแล้ว ขฎิล ซึ่งขฎิล ท. (วจนเณ) ด้วยคำ อิติ ว่า (ตุเม) อ.ท่าน ท. คจฺฉ จงไป (ตุเม) อ.ท่าน ท. ขานาถ จงรู้ ภาตโร ซึ่งพี่ชาย ท. เม ของเรา อิติ ดังนี้ (จ) ด้วย, อุรุเวลกสสโป อ.พระอุรุเวลกัสสปะ นายสฺมา ผู้มีอายุ (วิหฺรติ) ย่อมอยู่ เยน (ทิสฺวาภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, อุปสงฺกมิ เข้าไปหาแล้ว เตน (ทิสฺวาภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น ทฺวิทฺติ ขฎิลสฺเตหิ สทฺธิ กับ ด้วยร้อยแห่งขฎิล ท. ๒ สามิ ด้วยตนเอง จ ด้วย.

ครั้นแล้วเรียนถามว่า ข้าแต่พี่กัสสปะ พรหมจรรย์นี้ประเสริฐแน่หรือ ?

อุปสงฺกมิตฺวา / อายสฺมนตฺ อุรุเวลกสฺสโป / เอตทโวจ / “อิทํ นุ โข กสฺสป เสยฺโยติ.

(ขฎิล) อ.ขฎิล (คยากสสโป) ชื่อว่าคยากัสสปะ อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปหาแล้ว อโวจ ได้กล่าวแล้ว เอตฺ (วจน) ซึ่งคำ นั้น อุรุเวลกสสโป กะพระอุรุเวลกัสสปะ อายสฺมนตฺ ผู้มีอายุ อิติ ว่า กสฺสป ข้าแต่ท่านกัสสปะ (พรหมจฺริย) อ.พรหมจรรย์ อิทํ นี้ เสยฺโย เป็นพรหมจรรย์ประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น นุ โข หรือหนอแล อิติ ดังนี้.

พระอุรุเวลกัสสปะตอบว่า แน่ละเธอ พรหมจรรย์นี้ประเสริฐ.

“อามาวุโส / อิทํ เสยฺโยติ.

(อายสฺมา อุรุเวลกสสโป) อ.พระอุรุเวลกัสสปะ ผู้มีอายุ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า อามาวุโส คู่ก่อนผู้มีอายุ อาม เออ อิทํ (พรหมจฺริย) พรหมจรรย์ นี้ เสยฺโย เป็นพรหมจรรย์อันประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

หลังจากนั้น ขฎิลเหล่านั้นได้ลอยผม ชฎา เครื่องบริวาร และเครื่องบูชาเพลิง ในน้ำ แล้วพากัน เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ขบเศียรลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาค แล้วได้ทูลขอบรรพชาอุปสมบท ต่อพระผู้มีพระภาคว่า

อลโฆ / เต ชฎิลา / เกสมิสส / ขฎามิสส / ขาริกามิสส / อคคิหุตตมิสส / อุทเก ปวาเหตุวา, /
 เยน ภควา, / เตนุปลงกมิสสุ; / อุปสงกมิตวา / ภควโต ปาเทสุ / สिरสา นิปิตฺตวา / ภควนฺตํ
 เอตทโวจํ

อลโฆ ครั้งนั้นแล เต ชฎิลา อ.ชฎิล ท. เหล่านั้น ปวาเหตุวา ลอยแล้ว เกสมิสส ซึ่งผม ขฎามิสส ซึ่งขฎา
 ขาริกามิสส ซึ่งคานหาบอันเต็มไปด้วยบริวารของฤๅษี อคคิหุตตมิสส ซึ่งเครื่องบูชาซึ่งไฟ อุทเก ในน้ำ, ภควา
 อ.พระผู้มีพระภาค (วิหริ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไค, อุปสงกมิสสุ เข้าไปเฝ้าแล้ว
 เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น, (เต ชฎิลา) อ.ชฎิล ท. เหล่านั้น อุปสงกมิตวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว นิปิตฺตวา
 หมอบลงแล้ว ปาเทสุ ที่พระบาท ท. ภควโต ของพระผู้มีพระภาค สिरสา ด้วยเศียรเกล้า อโวจํ ได้กราบทูลแล้ว
 เอตํ (วจนํ) ซึ่งคำ นั้น ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า

ขอพวกข้าพระองค์พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้าข้า.

“ลเภยยาม มยํ ภนฺเต / ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, / ลเภยยาม อุปสมฺปทฺธิ.

ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มยํ อ.ข้าพระองค์ ท. ลเภยยาม พึงได้ ปพฺพชฺชํ ซึ่งการบรรพชา, ลเภยยาม
 พึงได้ อุปสมฺปทํ ซึ่งการอุปสมบท สนฺติเก ในสำนัก ภควโต ของพระผู้มีพระภาค อิติ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พวกเธอจงมาเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว
 พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

“เอถ ภิกฺขโวติ / ภควา อโวจ / “สวากฺขาโต ธมฺโม, / จรธ พฺรหฺมจริยํ / สมมา ทุกฺขสฺส
 อนฺตกิริยาयाติ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า (ตุเมเห) อ.เธอ ท. ภิกฺขโว เป็นภิกษุ (หุตฺวา) เป็น เถ
 จงมา อิติ ดังนี้ อโวจ ได้ตรัสแล้ว อิติ ว่า ธมฺโม อ.ธรรม (มยา) อันเรา สวากฺขาโต กล่าวไว้ดีแล้ว, (ตุเมเห) อ.เธอ ท.
 จรธ จงประพฤติ พฺรหฺมจริยํ ซึ่งพรหมจรรย์ อนฺตกิริยา เพื่อกระทำซึ่งที่สุด ทุกฺขสฺส แห่งทุกข์ สมมา โดยชอบ
 อิติ ดังนี้.

พระวาจานั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุเหล่านั้น.

สา ว / เตสํ อายสฺมนฺตานํ / อุปสมฺปทา อโหสิ.

สา ว (วจา) อ.พระวจา นั้นนันทิเยว อุปสมฺปทา เป็นวจาเป็นเครื่องอุปสมบท เตสํ อายสฺมนฺตานํ
 (ชฎิลานํ) ของชฎิล ท. ผู้มีอายุ เหล่านั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว.

ชฎิลเหล่านั้นผ่าฟืน ๕๐๐ ท่อน ไม่ได้ แล้วผ่าได้ ก่อไฟไม่ติด แล้วก่อไฟติดขึ้นได้ ดับไฟ ไม่ดับ
 แลดับได้ ด้วยการเพ่งอธิษฐานของพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงนิรมิตกองไฟไว้ ๕๐๐ กอง.

ภควโต อธิฏฺฐาเนน / ปณฺจ ภาณฺสฺตานิ / น ฝาลิยิสฺสุ, / ฝาลิยิสฺสุ, / อคฺคิ น อุชฺชลิยิสฺสุ, / อุชฺชลิยิสฺสุ, /
 น วิชฺฌายิสฺสุ, / วิชฺฌายิสฺสุ, / ปณฺจ มนฺทามุชิสฺตานิ อภินิมฺมิ.

(เต ชฎิลา) อ.ชฎิล ท. เหล่านั้น น ฝาลิยิสฺสุ ผ่าไม่ได้แล้ว ปณฺจ ภาณฺสฺตานิ ซึ่งร้อยแห่งฟืน ท. ๕, ฝาลิยิสฺสุ
 ผ่าได้แล้ว, น อุชฺชลิยิสฺสุ ก่อไม่ได้แล้ว อคฺคิ ซึ่งไฟ ท., อุชฺชลิยิสฺสุ ก่อได้แล้ว, น วิชฺฌายิสฺสุ ดับไม่ได้แล้ว (อคฺคิ) ซึ่งไฟ
 ท., วิชฺฌายิสฺสุ ดับได้แล้ว อธิฏฺฐาเนน ด้วยการอธิษฐาน ภควโต ของพระผู้มีพระภาค, (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค
 อภินิมฺมิ ทรงแรมิตแล้ว ปณฺจ มนฺทามุชิสฺตานิ ซึ่งร้อยแห่งกองไฟ ท. ๕.

ปาฏิหาริยํ ๓๕๐๐ วิธํ ย่อมมีโดยนัยนี้.

เอเตน นเยน / อทฺตพฺพตฺตปาฏิหาริยสฺสทฺธานิ โทหนฺติ.

อทฺตพฺพตฺตปาฏิหาริยสฺสทฺธานิ อ.พันแห่งปาฏิหาริยที่สี่ด้วยทั้งกึ่ง ท. โทหนฺติ ย่อมมี เอเตน นเยน โดยนัย นั้น.

อาทิตตปริยายสูตร

[๕๔] ครั้นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ตำบลอุรุเวลา ตามพระพุทธานุชาภิรมย์แล้ว เสด็จจาริกไปโดยมรรคาอันจะไปสู่ตำบลคยาสีสะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ๑,๐๐๐ รูป ล้วนเป็นปุราณขณฺฑิ.

[๕๕] อถ โข ภควา / อุรุเวลายํ ยถาภิรมตํ วิหริตวา, / เยน คยาสีสํ, / เตन จาริกํ ปกฺกามิ / มหตา ภิกฺขุสงฺเขน สหฺมิตํ / ภิกฺขุสทฺสเสน / สพฺเพเหว ปุราณขณฺฑิเลหิ.

[๕๕] อถ โข ครั้นนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วิหริตวา ประทับอยู่แล้ว อุรุเวลายํ ในตำบลชื่ออุรุเวลา ยถาภิรมตํ ตามความพอพระทัยอย่างไร, คยาสีสํ อ.ตำบลชื่อคยาสีสะ (อตฺถิ) มีอยู่ (ตั้งอยู่) เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ ไต, ปกฺกามิ เสด็จหลีกไปแล้ว จาริกํ สู่ที่จาริก เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศ นั้น สหฺมิตํ กับ ภิกฺขุสงฺเขน ด้วยหมู่แห่งภิกษุ มหตา หมู่ใหญ่ ภิกฺขุสทฺสเสน คือพันแห่งภิกษุ สพฺเพเหว ปุราณขณฺฑิเลหิ ผู้เป็นขณฺฑิ ในกาลก่อน ทั้งปวงนั้นเทียว.

ได้ยินว่า พระองค์ประทับอยู่ที่ตำบลคยาสีสะ ใกล้แม่น้ำคยานั้น พร้อมด้วยภิกษุ ๑,๐๐๐ รูป.

ตตร สุทํ ภควา / คยาญํ วิหริตํ / คยาสีเส สหฺมิตํ ภิกฺขุสทฺสเสน.

สุทํ ได้ยินว่า ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วิหริตํ ย่อมประทับอยู่ คยาญํ ใกล้แม่น้ำชื่อว่าคยา คยาสีเส ในตำบลชื่อคยาสีสะ ตตร นั้น สหฺมิตํ กับ ภิกฺขุสทฺสเสน ด้วยพันแห่งภิกษุ.

ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน, ก็อะไรเล่า ชื่อว่าสิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน ?

ตตร โข ภควา / ภิกฺขุ อามนฺเตสิ / “สพฺพํ ภิกฺขเว อาทิตตํ, / กิลฺลจ ภิกฺขเว / สพฺพํ อาทิตตํ,

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อามนฺเตสิ ตรัสเรียกแล้ว ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. ตตร (จาเน) ณ ที่ นั้น โข แล อิติ ว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. สพฺพํ (วตฺถุ) อ.วตฺถุ ทั้งปวง อาทิตตํ เป็นของร้อน (เป็นของอันไฟติดทั่วแล้ว) (โหติ) ย่อมเป็น, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. กิลฺลจ สพฺพํ (วตฺถุ) อ.วตฺถุ ทั้งปวง อะไร อาทิตตํ เป็นของร้อน (โหติ) ย่อมเป็น,

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักขุเป็นของร้อน, รูปทั้งหลายเป็นของร้อน, วิญญานอาศัยจักขุเป็นของร้อน สัมผัสอาศัยจักขุเป็นของร้อน

จกฺขุ^๑ ภิกฺขเว^๒ อาทิตตํ, / รูปา อาทิตตา, / จกฺขุวิญญานํ อาทิตตํ, / จกฺขุสมฺผลโส อาทิตโต, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จกฺขุ อ.จักขุ อาทิตตํ เป็นของร้อน (โหติ) ย่อมเป็น, รูปา อ.รูป ท. อาทิตตา เป็นของร้อน (โหนติ) ย่อมเป็น, จกฺขุวิญญานํ อ.จักขุวิญญาน อาทิตตํ เป็นของร้อน (โหติ) ย่อมเป็น, จกฺขุสมฺผลโส อ.จักขุสัมผัส อาทิตโต เป็นของร้อน (โหติ) ย่อมเป็น,

ความเสวยอารมณ์ เป็นสุขเป็นทุกข์ หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย แม้เป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร ?

ยมปิ^๓ / จกฺขุสมฺผลสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ / เวทียิตํ สุขํ วา / ทุกฺขํ วา / อทุกฺขมสุขํ วา, / ตมปิ อาทิตตํ, / เกน อาทิตตํ.

เวทียิตํ อ.การเสวยอารมณ์ ยมปิ^๓ แม้แต่ สุขํ วา คือความสุข หรือ ทุกฺขํ วา หรือว่า ความทุกข์ อทุกฺขมสุขํ วา หรือว่า ธรรมชาติมิใช่ทุกข์และมีสุข อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น จกฺขุสมฺผลสฺสปจฺจยา เพราะมีจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย, ตมปิ (เวทียิตํ) อ.การเสวยอารมณ์ แม้แต่ อาทิตตํ เป็นของร้อน (โหติ) ย่อมเป็น, (สพฺพํ วตฺถุ) อ.วตฺถุ ทั้งปวง อาทิตตํ เป็นของร้อน (โหติ) ย่อมเป็น เกน เพราะอะไร.

^๑ ฉ.,มหา. จกฺขุ

^๒ ส.,ฉ.,เท. อยํ ปาโง น ทิสฺสตี

^๓ ส.,ฉ. ยมปิ, เท.,อิ. ยมปิ, เอวมุปริปิ.

เรากล่าวว่า ร้อน เพราะไฟคือราคะ เพราะไฟ คือโทสะ เพราะไฟคือโมหะ ร้อนเพราะความเกิด เพราะความแก่และความตาย ร้อนเพราะความโศก เพราะความรำพัน เพราะทุกข์กาย เพราะทุกข์ใจ เพราะความคับแค้น.

อาทิตตัม^๑ รากคคินา / โทสคคินา โมหคคินา, / อาทิตตัม ชาตียา / ชรามรณน / โสเกหิ ปรีเทเวหิ / ทุกเขหิ โทมนสเสหิ / อุปายาเสหิ อาทิตตุนติ วทามิ.

(อห) อ.เรา วทามิ ย่อมกล่าว อิติ ว่า (สพพ์ วตถุ) อ.วัตถุ ทั้งปวง อาทิตตัม เป็นของร้อน รากคคินา เพราะไฟคือราคะ โทสคคินา เพราะไฟคือโทสะ โมหคคินา เพราะไฟคือโมหะ, อาทิตตัม เป็นของร้อน ชาตียา เพราะความเกิด ชรามรณน เพราะความแก่และความตาย อาทิตตัม เป็นของร้อน โสเกหิ เพราะความเศร้าโศก ท. ปรีเทเวหิ เพราะความคร่ำครวญ ท. ทุกเขหิ เพราะความทุกข์ ท. โทมนสเสหิ เพราะความโทมัส ท. อุปายาเสหิ เพราะความคับแค้นใจ ท. (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

โสตะเป็นของร้อน, เสียงทั้งหลายเป็นของร้อน ...

โสตัม อาทิตตัม, / สททา อาทิตตา / ฯเปฯ

โสตัม อ.โสตะ อาทิตตัม เป็นของร้อน (โหติ) ย่อมเป็น, สททา อ.เสียง ท. อาทิตตา เป็นของร้อน (โหนติ) ย่อมเป็น ...

ฆานะเป็นของร้อน, กลิ่นทั้งหลายเป็นของร้อน ...

ฆานัม อาทิตตัม, / คนธา อาทิตตา / ฯเปฯ

ฆานัม อ.ฆานะ อาทิตตัม เป็นของร้อน (โหติ) ย่อมเป็น, คนธา อ.กลิ่น ท. อาทิตตา เป็นของร้อน (โหนติ) ย่อมเป็น ...

ชีวาเป็นของร้อน, รสทั้งหลายเป็นของร้อน ...

ชีวา อาทิตตา, / รสา อาทิตตา / ฯเปฯ

ชีวา อ.ชีวา อาทิตตา เป็นของร้อน (โหติ) ย่อมเป็น, รสา อ.รส ท. อาทิตตา เป็นของร้อน (โหนติ) ย่อมเป็น ...

กายเป็นของร้อน, โสณัฐัพพะทั้งหลายเป็นของร้อน ...

กาโย อาทิตโต, / โสณัฐพพา อาทิตตา / ฯเปฯ

กาโย อ.กาย อาทิตโต เป็นของร้อน (โหติ) ย่อมเป็น, โสณัฐพพา อ.โสณัฐัพพะ ท. อาทิตตา เป็นของร้อน (โหนติ) ย่อมเป็น ...

มนะเป็นของร้อน, ธรรมทั้งหลายเป็นของร้อน,

มนโ อาทิตโต, / ธมมา อาทิตตา,

มนโ อ.มนะ อาทิตโต เป็นของร้อน (โหติ) ย่อมเป็น, ธมมา อ.ธรรม ท. อาทิตตา เป็นของร้อน (โหนติ) ย่อมเป็น,

วิญญานอาศัยมนะเป็นของร้อน, สัมผัสอาศัยมนะเป็นของร้อน,

มนโวิญญานม อาทิตตัม, / มโนสมผลโส อาทิตโต,

มนโวิญญานม อ.มนโวิญญาน อาทิตตัม เป็นของร้อน (โหติ) ย่อมเป็น, มโนสมผลโส อ.มนโสมผัส อาทิตโต เป็นของร้อน (โหติ) ย่อมเป็น,

^๑ อัย ปาโร สพพ์โปตถเกสุ น ทิสสติ, เอวมุปริปี.

ความเสวยอารมณ์เป็นสุข เป็นทุกข์ หรือมิใช่ทุกข์มิใช่สุข ที่เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย, แม่นั่นก็เป็นของร้อน, ร้อนเพราะอะไร ?

ยมปิทฺ / มโนสมฺมสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ / เวทยิตํ สุขํ วา / ทุกฺขํ วา / อทุกฺขมสุขํ วา, / ตมปิ อาทิตฺตํ, / เกณ อาทิตฺตํ,

เวทยิตํ อ.การเสวยอารมณ์ ยมปิทฺ แม่นี่ใด สุขํ วา คือความสุข หรือ ทุกฺขํ วา หรือว่า ความทุกข์ อทุกฺขมสุขํ วา หรือว่า ธรรมชาติมิใช่ทุกข์และมีใช่สุข อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น จกฺขุสมฺมสฺสปจฺจยา เพราะมีจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย, ตมปิ (เวทยิต) อ.การเสวยอารมณ์ แม่นั่น อาทิตฺตํ เป็นของร้อน (โหติ) ย่อมเป็น, (สพฺพํ วตฺถุ) อ.วัตถุ ทั้งปวง อาทิตฺตํ เป็นของร้อน (โหติ) ย่อมเป็น เกณ เพราะอะไร.

เรากล่าวว่า ร้อนเพราะไฟคือราคะ เพราะไฟคือโทสะ เพราะไฟคือโมหะ ร้อนเพราะความเกิด เพราะความแก่และความตาย ร้อนเพราะความโศก เพราะความรำพัน เพราะทุกข์กาย เพราะทุกข์ใจ เพราะความคับแค้น.

อาทิตฺตํ ราคคฺคินา / โทสคฺคินา โมหคฺคินา, / อาทิตฺตํ ชาตียา / ขรามรณเณ / โสเกหิ ปริเทเวหิ / ทุกฺখেหิ โทมนสฺเสหิ / อุปายาสฺสเอหิ อาทิตฺตุนฺติ วทามิ.

(อห) อ.เรา วทามิ ย่อมกล่าว อิติ ว่า (สพฺพํ วตฺถุ) อ.วัตถุ ทั้งปวง อาทิตฺตํ เป็นของร้อน ราคคฺคินา เพราะไฟคือราคะ โทสคฺคินา เพราะไฟคือโทสะ โมหคฺคินา เพราะไฟคือโมหะ, อาทิตฺตํ เป็นของร้อน ชาตียา เพราะความเกิด ขรามรณเณ เพราะความแก่และความตาย อาทิตฺตํ เป็นของร้อน โสเกหิ เพราะความเศร้าโศก ท. ปริเทเวหิ เพราะความคร่ำครวญ ท. ทุกฺখেหิ เพราะความทุกข์ ท. โทมนสฺเสหิ เพราะความโทมัส ท. อุปายาสฺสเอหิ เพราะความคับแค้นใจ ท. (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้ฟังแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูปทั้งหลาย

เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว / สุตฺวา อริยสาวโก / จกฺขุสมฺมปิ นิพฺพินฺนติ, / รูเปสุปิ นิพฺพินฺนติ, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อริยสาวโก อ.พระอริยสาวก สุตฺวา ผู้ฟังแล้ว ปสฺสํ เห็นอยู่ เอวํ อย่างนี้ นิพฺพินฺนติ ย่อมเบื่อหน่าย จกฺขุสมฺมปิ แม่นในจักขุ, นิพฺพินฺนติ ย่อมเบื่อหน่าย รูเปสุปิ แม่นในรูป ท.,

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในวิญญาณอาศัยจักขุ, ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสัมผัสอาศัยจักขุ, จกฺขุวิญญาณปิ นิพฺพินฺนติ, / จกฺขุสมฺมสฺสเอปิ นิพฺพินฺนติ, นิพฺพินฺนติ ย่อมเบื่อหน่าย จกฺขุวิญญาณปิ แม่นในจักขุวิญญาณ, นิพฺพินฺนติ ย่อมเบื่อหน่าย จกฺขุสมฺมสฺสเอปิ แม่นในจักขุสัมผัส,

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในความเสวยอารมณ์ ที่เป็นสุข เป็นทุกข์ หรือมิใช่ทุกข์ มิใช่สุข ที่เกิดขึ้น เพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย,

ยมปิทฺ / จกฺขุสมฺมสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ / เวทยิตํ สุขํ วา / ทุกฺขํ วา / อทุกฺขมสุขํ วา, / ตสฺมิมิ นิพฺพินฺนติ,

เวทยิตํ อ.การเสวยอารมณ์ ยมปิทฺ แม่นี่ใด สุขํ วา คือความสุข หรือ ทุกฺขํ วา หรือว่า ความทุกข์ อทุกฺขมสุขํ วา หรือว่า ธรรมชาติมิใช่ทุกข์และมีใช่สุข อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น จกฺขุสมฺมสฺสปจฺจยา เพราะมีจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย, (อริยสาวโก) อ.พระอริยสาวก นิพฺพินฺนติ ย่อมเบื่อหน่าย ตสฺมิมิ (เวทยิตสฺมิมิ) แม่นในการเสวยอารมณ์ นั้น,

ย่อมเปื้อน่ายแม่ในโสต, ย่อมเปื้อน่ายแม่ในเสียงทั้งหลาย ...

โสตสมิปี นิพพินทติ, / สทฺเทสุปี นิพพินทติ / ฯ

(อริยสาวโก) อ.พระอริยสาวก นิพพินทติ ย่อมเปื้อน่าย โสตสมิปี แม่ในโสต, นิพพินทติ ย่อมเปื้อน่าย สทฺเทสุปี แม่ในเสียง ท. ...

ย่อมเปื้อน่ายแม่ในฆานะ, ย่อมเปื้อน่ายแม่ในกลิ่นทั้งหลาย ...

ฆานสมิปี นิพพินทติ, / คนฺเธสุปี นิพพินทติ / ฯ

(อริยสาวโก) อ.พระอริยสาวก นิพพินทติ ย่อมเปื้อน่าย ฆานสมิปี แม่ในฆานะ, นิพพินทติ ย่อมเปื้อน่าย คนฺเธสุปี แม่ในกลิ่น ท. ...

ย่อมเปื้อน่ายแม่ในชีวหา, ย่อมเปื้อน่ายแม่ในรสทั้งหลาย ...

ชีวหาปี นิพพินทติ, / รเสสุปี นิพพินทติ / ฯ

(อริยสาวโก) อ.พระอริยสาวก นิพพินทติ ย่อมเปื้อน่าย ชิวหาปี แม่ในชีวหา, นิพพินทติ ย่อมเปื้อน่าย รเสสุปี แม่ในรส ท. ...

ย่อมเปื้อน่ายแม่ในกาย, ย่อมเปื้อน่ายแม่ในโณฏฐัพพะทั้งหลาย ...

กายสมิปี นิพพินทติ, / โณฏฐพฺเพสุปี นิพพินทติ / ฯ

(อริยสาวโก) อ.พระอริยสาวก นิพพินทติ ย่อมเปื้อน่าย กายสมิปี แม่ในกาย, นิพพินทติ ย่อมเปื้อน่าย โณฏฐพฺเพสุปี แม่ในโณฏฐัพพะ ท. ...

ย่อมเปื้อน่ายแม่ในมนะ, ย่อมเปื้อน่ายแม่ในธรรมทั้งหลาย,

มนสมิปี นิพพินทติ, / ธมฺเมสุปี นิพพินทติ,

(อริยสาวโก) อ.พระอริยสาวก นิพพินทติ ย่อมเปื้อน่าย มนสมิปี แม่ในมนะ, นิพพินทติ ย่อมเปื้อน่าย ธมฺเมสุปี แม่ในธรรม ท.,

ย่อมเปื้อน่ายแม่ในวิญญาณอาศัยมนะ, ย่อมเปื้อน่ายแม่ในสัมผัสอาศัยมนะ,

มโนวิญญาณปี นิพพินทติ, / มโนสมฺผลฺเสปี นิพพินทติ,

(อริยสาวโก) อ.พระอริยสาวก นิพพินทติ ย่อมเปื้อน่าย, มโนวิญญาณปี แม่ในมโนวิญญาณ, นิพพินทติ ย่อมเปื้อน่าย มโนสมฺผลฺเสปี แม่ในมโนสัมผัส,

ย่อมเปื้อน่ายแม่ในความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุข เป็นทุกข์ หรือมิใช่ทุกข์มิใช่สุข ที่เกิดขึ้นเพราะ มโนสัมผัสเป็นปัจจัย.

ยมปิทํ / มโนสมฺผลฺสปลฺจยา อุปฺปชฺชติ / เวทิตํ สุขํ วา / ทุกฺขํ วา / อทุกฺขมสุขํ วา, / ตสมิปี นิพพินทติ.

เวทิตํ อ.การเสวยอารมณ์ ยมปิทํ แม้นี้ใด สุขํ วา คือความสุข หรือ ทุกฺขํ วา หรือว่า ความทุกข์ อทุกฺขมสุขํ วา หรือว่า ธรรมชาติมิใช่ทุกข์และมิใช่สุข อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น จกฺขุสมฺผลฺสปลฺจยา เพราะมีจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย, (อริยสาวโก) อ.พระอริยสาวก นิพพินทติ ย่อมเปื้อน่าย ตสมิปี (เวทิตสมิ) แม่ในการเสวยอารมณ์ นั้น,

เมื่อเปื้อน่าย ย่อมสิ้นกำหนด, เพราะสิ้นกำหนด จิตก็พ้น, เมื่อจิตพ้นแล้ว ก็รู้ว่าพ้นแล้ว,
 นิพพิณท์ วิรชติ, / วิราคา วิมูจติ, / วิมุตตสมิ วิมุตตมิตี^๑ / ฌาณ โหติ,

(อริยสาวโก) อ.พระอริยสาวก นิพพิณท์ เมื่อเปื้อน่าย วิรชติ ย่อมคลายกำหนด, (จิตต์) อ.จิต วิมูจติ
 ย่อมหลุดพ้น วิราคา เพราะความคลายกำหนด, (จิตตสมิ) ครั้นเมื่อจิต วิมุตตสมิ หลุดพ้นแล้ว ฌาณ อ.ความรู้ อิติ
 ว่า (จิตต์) อ.จิต วิมุตต์ หลุดพ้นแล้ว อิติ ดังนี้ โหติ ย่อมมี,

อริยสาวกนั้นทราบชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว, พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว, กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว,
 กิจอื่นอีกเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มี.

“ชีณา ชาติ, / วุสิตํ พรหมจรรย์, / กตํ กรรมีย์, / นาปรํ อิตถตตยาติ ปชานาตีติ.

(อริยสาวโก) อ.พระอริยสาวก ปชานาติ ย่อมรู้ทั่ว อิติ ว่า ชาติ อ.ชาติ ชีณา สิ้นไปแล้ว, พรหมจรรย์
 อ.พรหมจรรย์ (มยา) อันเรา วุสิตํ อยู่จบแล้ว, กรรมีย์ (กิจจ) อ.กิจ อันบุคคลพึงทำ (มยา) อันเรา กตํ กระทำแล้ว,
 อปรํ (กิจจ) อ.กิจ อื่นอีก อิตถตตยา เพื่อความเป็นอย่างนี้ (โหติ) ย่อมมี น หามิได้ อิติ ดังนี้.

ก็แล เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสไวยาकरणภาษิตนี้อยู่ จิตของภิกษุ ๑,๐๐๐ รูป นั้น พ้นแล้ว
 จากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น.

อิมสมิ จ ปน / เวยยาकरणสมิ ภณณมานเน / ตสส ภิกขุสทสสส / อนุปาทาย / อาสเวหิ
 จิตตานิ วิมูจจิสฺส.

จ ปน ก็แล อิมสมิ เวยยาकरणสมิ ครั้นเมื่อไวยาकरणภาษิต นี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาค
 ภณณมานเน ตรัสอยู่ จิตตานิ อ.จิต ท. ตสส ภิกขุสทสสส ของพ้นแห่งภิกษุ นั้น วิมูจจิสฺส หลุดพ้นแล้ว อาสเวหิ
 จากอาสวะ ท. อนุปาทาย เพราะไม่ยึดมั่น.

อาทิตตปริยายสูตร จบ.

อาทิตตปริยายสูตรํ นิฏฺฐิตํ.

อาทิตตปริยายสูตรํ อ.พระสูตรชื่อว่าอาทิตตปริยายะ นิฏฺฐิตํ จบแล้ว.

ตติยภาณวาร จบ.

ตติยภาณวาโร.

ตติยภาณวาโร อ.วาระแห่งการสวดที่สาม (นิฏฺฐิต) จบแล้ว.

อรรถกถา

บทว่า ปมุโข ประมุข คือเป็นหัวหน้า. บทว่า ปาโมกฺโข ปาโมกข์ มีความว่า เป็นผู้สูงสุด
 คือมีปัญหาผ่องแผ้ว.

บทว่า อนุปหจฺจ ไม่ทำลายแล้ว ได้แก่ไม่ให้เสีย. สองบทว่า เตชสา เตชฺ มีความว่า ช่มเดช
 แห่งนาครด้วยเดชของตน. บทว่า ปริยาเทยํ มีความว่า พึงครอบงำเสีย หรือพึงให้วอดวายไป. บทว่า
 มกฺโข ได้แก่ ความโกรธ.

ชื่อว่า น เตวฺว จ โข อรหา ยถา อหํ มีความว่า บุคคลผู้เช่นดังเรา สำคัญตนว่า เราเป็นอรหันต์
 อวดอ้างอยู่ ฉันทใด จะได้เป็นอรหันต์ ฉันทนั้น หามิได้ทีเดียว.

สองบทว่า อชฺชุนฺเห อคฺคิสรณฺมฺหิ มีความว่า เราพึงอยู่ตลอด วันหนึ่งในวันนี้.

บทว่า ฆาสุกาโม คือมุ่งจะเกือกูล. บทว่า สุมานโส ได้แก่ ผู้มีใจประกอบพร้อมด้วยปิติและ

^๑ เท. วิมุตตมตี

โสมนัส. บทว่า **น วิมโน** ได้แก่ ผู้มีใจดี อธิบายว่า ใจที่โทะสะไม่ครอบงำ.

สองบทว่า **อคยาคาร์ อุทิจฺจเร** มีความว่า เรือนไฟลุกโพลง. บทว่า **ชฎิลา** เชื่อมกับบทนี้ว่า **ภณฺณติ**. หลายบทว่า **อหินาคสฺส อจฺจิโย น โหนติ** มีความว่า เปลวไฟแห่งนาคมีแสงไม่รุ่งเรือง มีสีผิดรูป. บทว่า **ผลิกรณฺณาย** คือมีวรรณะเหมือนแก้วผลึก.

บทว่า **องฺคิรสฺส** มีความว่า พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า อังคิรส เหตุมีพระองค์เป็นแดนสร้านออกแห่งรัศมี แห่งพระผู้มีพระภาคผู้ทรงพระนามว่าอังคิรสพระองค์นั้น.

สองบทว่า **อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา** มีความว่า เมื่อราตรีสิ้นไปมากแล้ว อธิบายว่า ยังเหลืออยู่น้อย.บทว่า **อภิกฺกนฺตวณฺณา** คือวรรณะงาม ได้แก่ มีวรรณะน่าชอบใจนัก. บทว่า **เกวลกปฺปิ** ได้แก่ ทั้งสิ้น คือสิ้นเชิง. ชฎิลอุรุเวลกัสนปะหมายถึงรัศมีแห่งวรรณะของท้าวมหาราชทั้ง ๔ กล่าวว่ **ปุริมาหิ วนฺณนิภาหิ**.

บทว่า **ปาณินา** คือ ด้วยมือ. หลายบทว่า **กกุเธ อธิวตฺตา เทวตา** ได้แก่ เทวดาผู้สิงอยู่ที่ต้นรกรฟ้า. บทว่า **วิสฺสขุเขยฺย** มีความว่า พึงคลี่ผืนไว้เพื่อต้องการจะให้แห้ง. ต้นรกรฟ้านั้น น้อมลงราวกะว่าทูลอย่างนี้ว่า พระเจ้าข้า ขอพระองค์ทรงเอื้อมพระหัตถ์มาเถิด เพราะฉะนั้น ต้นรกรฟ้านั้น จึงชื่อว่า **อาทรหฺตโถ** น้อมลงดุจทูลว่า ขอจงทรงเอื้อมพระหัตถ์มา.

บทว่า **อุยฺโยเขตฺวา** ได้แก่ ทั้ง. ภาชนะสำหรับติดไฟ เรียก มณฑาโมชี. บทว่า **จิรปฏิกฺกา** มีความว่า จำเดิมแต่กาลนาน. บทว่า **เกสฺมิสฺส** เป็นต้น มีความว่า ผมทั้งหลายนั้นเอง ชื่อว่า **เกสฺมิสฺส** มวยผม. ทุกบทมีนัยเหมือนกัน. หาบสำหรับใส่บริขารของดาบส ชื่อว่า ขาริกาชะ.

บทกิริยาภิกตฺกและอาขยาต

บทกิริยา	คำแปล	บทกิริยา	คำแปล
(อตฺถิ)	มีอยู่	นิวาเรมิ	ยอมห้าม
อวสริ	เสด็จไปแล้ว	ทินนํ	(อันอุรุเวลกัสนปะ) ให้แล้ว
ปฏิวสฺนติ	ยอมอยู่	อภีโต	ไม่กลัวแล้ว
โหติ	ยอมมี, ย่อมเป็น	ปาวิสสิ	ได้เสด็จเข้าไปแล้ว
อุปสงฺกมิ	เข้าไปแล้ว	อตีโต	ล่วงเลยแล้ว
อโวจ	ได้ตรัสแล้ว, ได้กล่าวแล้ว	อุทิจฺจเร (อุทิจฺจเร)	ยอมแหงนดู, แหงนดูแล้ว
วเสยฺยาม	พึงอยู่	ภณฺณติ	ยอมกล่าว
(อาห)	กล่าวแล้ว, กราบทูลแล้ว	โหนติ	ยอมมี, ย่อมเป็น
วิเหเสสิ	เบียดเบียนแล้ว	ทสฺเสสิ	ทรงแสดงแล้ว
วิเหเสยฺย	พึงเบียดเบียน	อภิปฺปสนฺโน	เลื่อมใสยิ่งแล้ว
อนฺชานาหิ	จงอนุญาต	(กริสฺสามิ)	จักกระทำ
วิหฺร	ของงประทับอยู่, ของงอยู่	วิหาสิ	ประทับอยู่แล้ว, อยู่แล้ว
นิสฺสีทิ	ประทับนั่งแล้ว, นั่งแล้ว	อุปสงฺกมฺมิสุ	เข้าไปเฝ้าแล้ว, เข้าไปแล้ว
อทฺทส	ได้เห็นแล้ว	อฏฺฐจฺสุ	ได้ยืนแล้ว

ปฐุปาสี	บังหวนคว้นแล้ว	นิฏฐิตํ	เตรียมเสร็จแล้ว, จบแล้ว
อโหสิ	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว	อุปสงกมิสสนติ	จักเข้าไปเฝ้า (เข้าไปเฝ้าแล้ว)
ปริยาเทยย์	พึงครอบงำ	(โหม)	ย่อมมี, ย่อมเป็น
ปชฺชลิ	พ่นไฟแล้ว	ปจฺจุปฺภูจฺโตะ	ปรากฏแล้ว, ตั้งไว้เฉพาะแล้ว
อาทิตตํ	(อันไฟ) เเผาไหม้แล้ว	อภิกกมิสสนติ	จักมุ่งหน้าไป
สมปชฺชลิตํ	รุ่งโรจน์แล้ว	กริสฺสติ	จักกระทำ
อาหํสุ	กล่าวแล้ว	อภิวฑฺฒิสฺสติ	จักเจริญยิ่ง
วิเหจฺยติ	(อันพญานาค) ย่อมเบียดเบียน	ปริหาโยสฺสติ	จักเสื่อม
ปริยาทินฺโน	(อันเรา) ครอบงำแล้ว	อาคจฺเจยฺย	พึงมา
วิหเรมุ	พึงอยู่	อกาสิ	ได้ทรงกระทำแล้ว
อาคจฺจติ	ย่อมมา	อาคมาสิ	เสด็จมาแล้ว
จปิโต	(อันเรา) วางไว้แล้ว	นิสินฺโน	ประทับนั่งแล้ว, นั่งแล้ว
อกาสิ	ได้กระทำแล้ว	อากงฺขสิ	ย่อมหวัง
ปชานิสฺสติ	จักทรงทราบ(ทรงทราบแล้ว)	ปริภุญช	จงบริโภค
โธเวยฺยํ	พึงชัก	อาหฺรสิ	ย่อมนำมา
โธวตุ	ของจงชัก	นิสีทิสฺสติ	จักนั่ง (นั่งแล้ว)
ปริมฺทเทยฺยํ	พึงขยำ	อทฺทสา	ได้เห็นแล้ว
อุปนิกฺขิปี	ยกเข้าไปตั้งไว้แล้ว	สกุโกณฺติ	ย่อมอาจ
ปริมฺททตุ	ของจงขยำ	ผาลิยนฺตุ	(อันชฎิล ท.) จงผ่า
อุตฺตเรยฺยํ	พึงข้ามขึ้น	ผาลิยฺยิสฺสุ	(อันชฎิล ท.) ผ่าแล้ว
โอณาเมสิ	ให้น้อมลงแล้ว	ผาลิยิสฺสนติ	จักให้ผ่า (ให้ผ่าแล้ว)
อุตฺตรตุ	ของจงข้ามขึ้น	สกุโกม	ย่อมอาจ
วิสฺสชฺเชยฺยํ	พึงผึ่ง	อุชฺชลิยนฺตุ	จงให้ลูกโพลง
วิสฺสชฺเชตุ	ของจงผึ่ง	อุชฺชลิยฺยิสฺสุ	ลูกโพลงแล้ว
อุปนิกฺขิตตา	(อันใคร) ยกเข้าไปตั้งไว้แล้ว	อุชฺชลิยิสฺสนติ	จักให้ลูกโพลง (ให้ลูกโพลงแล้ว)
โอณา	น้อมลงแล้ว	วิชฌายนฺตุ	(อันชฎิล ท.) จงดับ
อุปฺปนฺนํ	เกิดขึ้นแล้ว	วิชฌายฺยิสฺสุ	(อันชฎิล ท.) ดับแล้ว
ชนิตา	(อันอมนุษย์) ชุดแล้ว	วิชฌายิสฺสนติ	(อัน...) จักดับ (ดับแล้ว)
อธฺวตฺถา	สถิตอยู่แล้ว, สิ่งแล้ว	นิมุชฺชนติ	ย่อมดําลง
		อุมฺมุชฺชนติ	ย่อมผุดขึ้น

กริสสติ	จักกระทำ (กระทำแล้ว)	กโรนติ	ย่อมกระทำ
อาโรเจสิ	กราบทูลแล้ว, กล่าวแล้ว	อภินิมมิ	ทรงเนรมิตแล้ว
คจณ	จงไป	วิสิพเพสุ	ผิงแล้ว
อายามิ	จะมา	นิมิตา	(อันบุคคล) เนรมิตแล้ว
ปณณายติ	ย่อมปรากฏ	อภินิมมิเนสสติ	จักทรงเนรมิต (เนรมิตแล้ว)
นิสีทิ	ประทับนั่งแล้ว, นั่งแล้ว	ปาวสสิ	ตกแล้ว
อาคโต	เสด็จมาแล้ว, มาแล้ว	สณชายิ	เกิดด้วยดีแล้ว, ไหลไปแล้ว
ปกุกนโต	หลีกไปแล้ว	โอดถโต	(อันน้ำ) ท่วมทับแล้ว
จงกเมยฺย	พึงจงกรม	อโวจฺ	ได้กราบทูลแล้ว
จงกมิ	จงกรมแล้ว	ลเกยฺยาม	พึงได้
วุฬโห	(อันน้ำ) พัดไปแล้ว	เอถ	จะมา
อคมาสิ	ได้ไปแล้ว	สวากุขาโต	(อันเรา) กล่าวไว้ดีแล้ว
อสมิ	ย่อมมี, ย่อมเป็น	จรถ	จงประพฤติ
ปจฺจุปฺภูจาสิ	ทรงปรากฏแล้ว	คจณถ	จงไป
ปวาหิสสติ	จักพัดไป (พัดไปแล้ว)	ชานถ	จงรู้
ภวิสสติ	จักมี, จักเป็น	ปาหะสิ	ส่งไปแล้ว
สํเวเชยฺย	พึงให้สลด	ปกุกามิ	เสด็จหลีกไปแล้ว
(อสิ)	ย่อมมี, ย่อมเป็น	อามนุเตสิ	ตรัสเรียกแล้ว
สมาปนโน	ถึงพร้อมแล้ว	อาทิตฺโต	(อันไฟ) เผาแล้ว, ร้อนยิ่งแล้ว
อสสสิ	พึงมี, พึงเป็น	อุปฺปชฺชติ	ย่อมเกิดขึ้น
ลเกยฺยามิ	พึงได้	วทามิ	ย่อมกล่าว
อปฺโลเกหิ	จงอำลา	นิพฺพิณฺทติ	ย่อมเปื้อนหน้า
มณฺเณสฺสนติ	จักสำคัญ	วิรัชฺชติ	ย่อมคลายกำหนด
กริสฺสนติ	จักกระทำ	วิมุจฺจติ	ย่อมหลุดพ้น
อิจฺฉามิ	ย่อมปรารถนา	วิมุตฺตํ	หลุดพ้นแล้ว
มณฺเณนฺติ	ย่อมสำคัญ	ซีณา	สิ้นไปแล้ว
กโรนตุ	จงกระทำ	วุสฺติ	(อันเรา) อยู่จบแล้ว
อภิปฺปสนฺนา	เลื่อมใสยิ่งแล้ว	กตํ	กระทำแล้ว
จริสฺสติ	จักประพฤติ	ปชานาติ	ย่อมรู้, ย่อมรู้ทั่ว
จริสฺสาม	จักประพฤติ	วิมุจฺจิสฺสุ	หลุดพ้นแล้ว

บรรณานุกรม

มหาเถรสมาคม. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับ ทพยรรณสูตร เตปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์-
พริ้นท์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๙.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** เนื่องใน
การจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี พระพุทธศักราช ๒๕๔๙. กรุงเทพมหานคร:
บริษัท อมรินทร์พริ้นท์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๙.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๔ มหาวรรค ภาคที่ ๑ และอรรถกถา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔,
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. **สมณุตปาสาทิกา นาม วินยฎฎกถา (ตติโย ภาค)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** พิมพ์เนื่อง
ในมหามงคลสมัยฉลองสิริราชสมบัติ ๕๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พิมพ์เนื่องใน
มหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** พิมพ์เนื่องในโอกาสมหา-
มงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช
พุทธศักราช ๒๕๕๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระพุทธปัยมมหาเถระ. **ปทฐปฐิติ**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นการพิมพ์,
๒๕๕๙.

พระอัครวงษเถระ. **สัทธนิธิปกรณ์ ธาตุมาลา**. พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ.
กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระคันธสาราภิงค์. **ปทฐปฐิติมัญชรี** (สนธิกัณฑ์ นามกัณฑ์ การกัณฑ์). กรุงเทพมหานคร:
ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๗.

พระมหาสมปอง มุทิโต. **อภิธานวรรณนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

พระวิสุทธาจารย์มหาเถระ. **ธาวัตถสังคหปาฐนิสสยะ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ฐานการพิมพ์ จำกัด,
๒๕๓๕.

สพฺพภาภิกขุ สพฺพวิทูหมสมิ
สพฺพเพสุ รมฺเมสุ อานุปลิตโต
สพฺพพลฺลชโห ตณฺหกฺขเย วิมุตโต
สยํ อภิลุณฺณาย กมฺมทุทฺติเสยฺยํ.

เราเป็นผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง รู้ธรรมทั้งปวง
อันค้นหาและทักขณิไม่ฉาบทาแล้ว ในธรรมทั้งปวง
ละธรรมเป็นไปในภูมิสามได้หมด พ้นแล้วเพราะ
ความสิ้นไปแห่งตัณหา เราตรัสรู้ยิ่งเองแล้ว
จะพึงอ้างใครเล่า

น เม อจฺจริโย อตฺถิ	สทฺธิโส เม น วิชฺชติ
สทฺเวกสฺสมิ โลกสฺมิ	นตฺถิ เม ปฏฺธิปฺปคฺคโล.
อหฺลยฺหิ อรหฺมา โลกเ	อหํ สตฺถา อณฺุตตโร
เอโกมฺหิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ	สตีฏฺโถสฺมิ นิพฺพุทฺโ.
ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตตฺถุ	คจฺฉามิ กาสินํ ปุริ
อนรฺภูตสฺมิ โลกสฺมิ	อหฺลยฺหิ อมตฺตุนฺทุทฺถิ.

อาจารย์ของเราไม่มี คนเช่นเราก็ไม่มี บุคคล
เสมอเหมือนเราก็ไม่มี ในโลกกับทั้งเทวโลก เพราะ
เราเป็นพระอรหันต์ในโลก เราเป็นศาสดาหาศาสดา
อื่นยิ่งกว่ามิได้ เราผู้เดียว เป็นพระสัมมาสัมพุทธะ
เราเป็นผู้เย็นใจ ดับกิเลสได้แล้ว เราจะไปเมืองใน
แคว้นกาสิเพื่อประกาศธรรมจักรให้เป็นที่ไป เราจะ
ตีกลองประกาศอมตธรรมในโลกอันมืดเพื่อให้สัตว์
ได้ธรรมจักขุ.